OʻZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA OʻRTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI OʻRTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA'LIMI MARKAZI OʻRTA MAXSUS. KASB-HUNAR TA'LIMINI RIVOJLANTIRISH INSTITUTI

M. G'APPOROV, R. QOSIMOVA

INGLIZ TILI GRAMMATIKASI

Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari uchun oʻquv qoʻllanma

Toʻldirilgan va qayta ishlangan nashr

TOSHKENT «TURON-IQBOL» 2010

TAQRIZCHILAR:

I. Ibragimxo 'jayev — TDIU 2-son chet tillari kafedrasi mudiri.
 Sh. Oripov — Toshkent sh., xorijiy tillar litseyi direktori.

R. Qiyomov — Qarshi Davlat universiteti ingliz tili leksikasi va gram-

matikasi kafedrasi mudiri, dotsent.

G'apporov M.

Ingliz tili grammatikasi. Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari uchun oʻquv qoʻllanma / M. Gʻapporov; OʻzR Oliy va oʻrta maxsus ta'lim vazirligi, Oʻrta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi, Oʻrta maxsus, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish in-ti. – T.: «Turon-Iqbol» nashriyoti, 2010 – 336 b.

I. Qosimova, Robiya.

BBK 81.2 Angl-2

Oʻzbekiston Respublikasining xorijiy filologiya, huquqshunoslik, sharq tillari, iqtisod yoʻnalishlarida ta'lim beruvchi akademik litseylari oʻquvchilariga moʻljallangan mazkur «Ingliz tili grammatikasi» qoʻllanmasi hozirgi zamon Buyuk Britaniya, AQSH, Rossiya va Oʻzbekiston olimlarining tajribalaridan keng foydalanib yaratilgan.

Qoʻllanmadan akademik litsey va kasb-hunar kollejlari oʻquvchilaridan tashqari ingliz tilini mustaqil oʻrganuvchilar, oliy oʻquv yurtlariga oʻqishga kirishga tayyorgarlik koʻrayotganlar va hatto oliy oʻquv yurtlarining talabalari ham unumli foydalanishlari mumkin.

FE'L (THE VERB)

Umumiy ma'lumotlar

Shaxs yoki *narsaning harakati* yoki *holatini* ifodalovchi soʻzlar **fe'l** deyiladi.

- 1. Fe'llar sodda, yasama va qo'shma bo'ladi:
- a) sodda fe'llar tarkibida qo'shimcha yoki old qo'shimcha bo'l-maydi;
  - b) yasama fe'llarning qo'shimchasi yoki old qo'shimchasi bo'ladi:
- -en: to widen kengaytirmoq
  -fy: to simplify soddalashtirmoq
  -ize: to mobilize jalb qilmoq
  -ate: to demonstrate namoyish qilmoq
  re-: to resell qayta sotmoq to separate ajratmoq

to strengthen — kuchaytirmoq
to signify — ifodalamoq, bildirmoq
to organize — tashkil qilmoq
un-: to unload — yukni tushirmoq
to untie — yechmoq
to disappear — gʻoyib boʻlmoq
dis-: to disarm — qurolsizlantirmoq

c) **Qoʻshma fe'llar** ikki soʻzdan yasaladi:

to whitewash — oqlamoq

to broadcast — radioda eshittir-moq

Eng keng tarqalgan qoʻshma fe'llar: fe'l + ravish

to come in — kirmog

to take off — yechmoq

to go on — davom ettirmoq.

Fe'lning shaxsi ma'lum va shaxsi noma'lum shakllari (Finite and non-finite forms of the verb)

Fe'lning *shaxsi ma'lum* (Finite Forms), *shaxsi noma'lum* (Non- Finite forms or Verbals) shakllari bor.

1. Fe'lning shaxsi ma'lum shakllari shaxs, son, mayl, zamon, nisbatni ifodalaydi. Ular gapda doimo yakka o'zi kesim bo'lib keladi:

She lives in London. U Londonda yashaydi. U kutubxonada ishlayapti . He is working in the library. They were invited to the concert. Ular konsertga taklif qilinishdi. My sister was here in the morning. Mening opam ertalab shu yerda edi.

Buyruq maylidagi fe'llar ham fe'lning shaxsi ma'lum shakliga kiradi, chunki u gapda tushirib qoldirilayotgan ega you ning kesimidir:

Close the window, please.

2. Fe'lning shaxsi noma'lum shakliga — infinitiv (the Infinitive) harakat nomi, gerund (the Gerund) va sifatdosh (the Participle) kiradi. Ularda shaxs, son va mayl yoʻq va ular gapda mustaqil ravishda kesim boʻlib kela olmaydi:

I have come here to speak to you (infinitiv gapda maqsad holi). We discussed different methods of teaching foreign languages (gerund aniqlovchi). The book lying on the table belongs

to Mr. A. (aniqlovchi).

Men bu yerga siz bilan gaplashgani keldim.

Biz xorijiy tillarni oʻqitishning turli uslublarini muhokama qildik.

Stol ustida yotgan kitob Mr. A.ga qarashli.

Fe'lning asosiy shakllari

Ingliz tilida fe'lning uchta asosiy shakli bor: infinitiv (the Infinitive), oddiy oʻtgan zamondagi shakli (Simple Past) va oʻtgan zamon sifatdoshi shakli (Past Participle). Ular barcha zamon shakllarini yasashda ishlatiladi.

Toʻgʻri va notoʻgʻri fe'llar

- 1. Fe'llar oddiy o'tgan zamon (Simple Past) va o'tgan zamon sifatdosh (Past Participle) shakllarining yasalishiga qarab toʻgʻri va notoʻgʻri fe'llarga bo'linadi.
- 2. To'g'ri fe'llarning Simple Past va Past Participle shakllari fe'l o'zagiga -ed qoʻshimchasini qoʻshish bilan yasaladi.

Infinitive	Simple Past	Past Participle
to open	opened	open ed
to work	work ed	work ed
to expect	expect ed	expected

3. Simple Past va Past Participle shakllari **-ed** qo'shimchasini qo'shmasdan, turli yoʻllar bilan yasaladigan fe'llar notoʻgʻri fe'llar deyiladi. Notoʻgʻri fe'llarning oʻtgan zamon va oʻtgan zamon sifatdoshi shakllarini biz darsliklardagi maxsus jadvallardan yoki lugʻatdan oʻrganamiz.

Jadvaldagi fe'lning ikkinchi shakli **Simple Past** shakli, uchinchi shakli esa **Past Participle** shaklidir.

Lugʻatlarda esa notoʻgʻri fe'llarning **Simple Past** va **Past Participle** shakllari fe'lning asosiy shakli va oʻqilishidan keyin kichik qavs () ichida berilgan boʻladi. Kichik qavs ichidagi birinchi shakl fe'lning **Simple Past** shakli, ikkinchi shakl esa fe'lning **Past Participle** shaklidir. Agar kichik qavs ichida faqat bitta shakl berilgan boʻlsa, shu bitta shakl ham **Simple Past** uchun, ham **Past Participle** uchun ishlatiladi:

go [gou] 1. v (went; gone) 1) bormoq send [send] 1. v (sent) 1) jo natmoq.

FE'L TURLARI

- 1. Ma'nosiga va gapdagi vazifasiga koʻra fe'llar quyidagi turlarga boʻlinadi: asosiy fe'llar, yordamchi fe'llar, bogʻlovchi fe'llar va modal fe'llar.
- 2. **Asosiy fe'llar (Notional Verbs)** mustaqil ma'noga ega bo'lib, gapda yakka o'zi sodda kesim bo'lib keladi:

He **speaks** French. U fransuzcha gapiradi. They **returned** yesterday. Ular kecha qaytib kelishdi.

3. Yordamchi fe'llar (Auxilliary Verbs) mustaqil ma'noga ega bo'l-masdan, fe'lning murakkab shakllarini yasashda yordam beradi. Ularga quyidagi fe'llar kiradi: to be, to have, to do, shall (should), will (would):

She **is working** in the garden. U bogʻda ishlayapti.

I have read the book. Men kitobni oʻqib chiqdim.

I do not know it.

He will speak to his friend.

Men buni bilmayman.

U do'sti bilan gaplashadi.

4. **Bogʻlovchi fe'llar (Link Verbs)** ot-kesim yasashda bogʻlovchi boʻlib keladi. Eng koʻp ishlatiladigan bogʻlovchi fe'l **to be** fe'lidir:

He **is** an engineer. U — muhandis. The box **was** heavy. Quti ogʻir edi.

5. Modal fe'llar (Modal Verbs) fe'lning asosiy shakli (infinitive) bilan birga keladi va asosiy fe'l ifodalagan ish-harakatning sodir bo'lish imkoniyatini, ehtimolligini, zaruratini, xohishni bildiradi. Ularga can, may, must, ought to, need kiradi. Modal fe'llar fe'lning asosiy shakli bilan gapda qo'shma fe'l-kesim bo'lib keladi:

He **can read** German. U nemischa oʻqiy oladi.

I **must do** it at once. Men buni zudlik bilan qilishim

kerak.

You **may come** soon.

You **ought to help** him.

You **needn't go** there.

Siz tezda kelishingiz mumkin.

Siz unga yordam berishingiz kerak.

Siz u yerga bormasangiz ham boʻ-

ladi.

Yordamchi fe'llar (Auxiliary verbs)

Umumiy ma'lumotlar

1. To be, to have, to do, shall (should), will (would) fe'llari yordamchi (Auxiliary Verbs) fe'llar deyiladi, chunki ular yordamida fe'lning turli murakkab shakllari yasaladi. Yuqoridagi fe'llar Simple Present va Simple Past zamonlarining boʻlishli shaklidan tashqari barcha fe'l zamonlarini yasashda ishlatiladi. Yordamchi fe'llarning mustaqil ma'nosi boʻlmaydi, ma'noni ular bilan birga kelgan asosiy fe'llar beradi. Ular zamonni, shaxsni, sonni, nisbatni va boshqalarni ifodalashda ishlatiladi:

I **am** reading. Men oʻqiyapman. They **have** come. Ular kelishdi.

Do you speak English? Siz inglizcha gapirasizmi?

He will return soon. U tezda qaytadi.

- 2. Ba'zan **to be, to have, shall (should), will (would)** fe'llari modal fe'l ma'nosida kelib *zaruratni, istakni, niyatni* ifodalaydi.
- 3. Ba'zan **to be** *bo'lmoq*, **to have** *ega bo'lmoq*, **to do** *qilmoq* fe'llari ma'nosida asosiy fe'l bo'lib ham keladi.

TO BE FE'LL

- 1. Boshqa fe'llardan farq qilib **to be** fe'lining S**imple Present**da 1-shaxs birlikda, 3-shaxs birlikda va koʻplikda alohida-alohida shakllari mavjud: I **am,** he (she, it) **is,** we (you, they) **are.**
- 2. **To be** fe'lining **Simple Past** zamonda birlik va ko'plik uchun alohida shakllari mavjud: I (he, she, it) **was,** we (you, they) **were.**
- 3. Boʻlishsiz gaplar yasashda **to be** fe'lining tegishli shaklidan keyin **not** inkor yuklamasi qoʻyiladi: **I am not**, **I was not**.
- 4. So'roq gaplar yasashda **to be** fe'lining shakli egadan oldinga o'tkaziladi: **Am I? Was I?**

- 5. **To be** fe'li faqat ikkita davom zamonda ishlatiladi: **Present Continuous** va **Past Continuous**da va asosan majhul nisbatda: I **am being** invited, I **was being** invited.
  - 6. To be fe'li Perfect Continuous zamonlarida ishlatilmaydi.
- 7. **To be** fe'lining bo'lishsiz buyruq shakli umumiy qoidaga asosan, uning oldiga **do not (don't)**ni qo'yish bilan yasaladi:

Don't be angry. Achchig'ingiz kelmasin.

Don't be late. Kechikmang.

8. Ogʻzaki nutqda **Simple Present**ning boʻlishli shaklida odatda quyidagi qisqartirmalar yuz beradi:

I am =I'm
you are = you're
You are = you're

He is =**he**'s

She is = she's They are = they're

It is = it's

Simple Present va **Simple Past** zamonlarda quyidagi qisqartirishlar yuz beradi:

I am not = I'm not

He is not = he's not yoki he isn't

She is not = she's not yoki she isn't

It is not = it's not yoki it isn't

We are not = we're not yoki we aren't

You are not = **you're not** yoki you **aren't**

They are not = **they're not** yoki they **aren't**

I (he, she, it) was not = I (he, she, it) wasn't

We (you, they) were not = we(you, they) weren't

- 9. **To be** fe'li yordamchi fe'l bo'lib keladi:
- a) Hozirgi zamon sifatdoshi (**Present Participle**) bilan birga kelib barcha davom (**Continuous** va **Perfect Continuous**) zamonlarni yasashda ishlatiladi:

I **am writing** a letter. Men xat yozyapman.

She was doing her lessons at five. U soat beshda darslarini qila-

yotgan edi.

I **shall be working** at three Men soat uchda ishlayotgan bo'-

o'clock. lama

It has been raining since morning. Ertalabdan buyon yomgʻir yogʻ-

yapti.

b) Oʻtgan zamon sifatdoshi (**Past Participle**) bilan birga kelib majhul nisbatning barcha zamonlarini yasaydi:

He **is** often **invited** there.

Uni u yerga tez-tez taklif qilishadi

He was asked a difficult question.
The translation will be finished to-

Undan qiyin savol soʻrashdi. Tarjima ertaga tamom qilinadi.

morrow.

10. **To be** fe'li ot-kesimlarda bog'lovchi bo'lib keladi va -*dir, edi, bo'ladi* deb tarjima qilinadi. O'zbek tilida hozirgi zamonda ko'pincha tushib qoladi:

He is an engineer.

He **is** the best student in the first course

The story was interesting.

She **will be** a teacher next year. The task of our representatives **was** to ship the goods immediately. U — muhandis.

U birinchi kursda eng yaxshi talaba.

Hikoya qiziq edi.

U kelasi yili oʻqituvchi boʻladi. Vakillarimizning vazifasi mollarni

zudlik bilan yuklash edi.

1. **To be** fe'li asosiy fe'l bo'lib keladi va *bo'lmoq, joylashmoq* ma'nosini beradi:

He **is** at the Institute now.

She was in Samarkand during the summer.

U hozir institutda.

U yozda Samarqandda edi.

I **shall be** at home tonight.

Men bu oqshom uyda boʻlaman.

Hozirgi zamon bo'lishsiz shaklda **to be** fe'li *emas* deb tarjima qilinadi:

He **isn't** at home.

U uyda emas.

They are not in London.

Ular Londonda emas.

2. **To be** fe'li asosiy fe'lning **to** yuklamasi bilan kelgan shakli bilan kelib modallashadi va *oldindan kelishilgan* yoki *rejalashtirilgan zaruratni* ifodalaydi:

am
is
are + to + V
was
were

Bu yerda: V = fe'lning asosiy shakli.

To bening hozirgi zamondagi shakllari **am, is, are** *kerak* deb tarjima qilinadi va hozirgi yoki kelasi zamondagi zaruratni ifodalaydi:

They are to begin this work at once.

kerak.

He **is to come** here tomorrow.

U bu yerga ertaga kelishi kerak.

Ular bu ishni darhol boshlashlari

To bening oʻtgan zamondagi shakllari was, were Simple Infinitive bilan kelganda *kerak edi* deb tarjima qilinadi va ish-harakatni oʻtgan zamonda bajarish zaruratini ifodalaydi. Bu birikma shu ish-harakatning bajarilgan-bajarilmaganligiga aniqlik kiritmaydi va bu butun gapdan ma'lum boʻlishi mumkin:

I was to send him a telegram, but I forgot.

The goods were to be delivered at the end of the month

Men unga telegramma yuborishim kerak edi, lekin unutibman.

Mollar oyning oxirida yetkazib berilishi kerak edi

Was, were Perfect Infinitive bilan kelganda oʻtgan zamonda bajarilishi kerak boʻlgan, lekin *bajarilmagan* ish-harakatni ifodalaydi:

Was + to + have + P.P. Were

Bu yerda:

P. P. = Past Particiciple = O'tgan zamon sifatdoshi.

I was to have finished my work yesterday.

Men ishimni kecha tugatishim kerak edi.

Kelasi zamonda to be zaruratni ifodalash uchun ishlatilmaydi.

Izoh: **To be**dan keyin majhul nisbatning infinitivi kelib, zaruratdan tashqari *ehtimollikni* ham ifodalashi mumkin.

Such books are to be found in all libraries.

Many new beautiful buildings are to be seen in the streets of our town.

Bunday kitoblar barcha kutubxonalardan topilishi mumkin.

Shahrimiz koʻchalarida koʻp yangi chiroyli binolarni koʻrish mumkin.

TO HAVE FE'LI

- 1. **To have** fe'lining **Simple Present**da ikkita shakli bor: 3-shaxs birlikda **has** he (she, it) **has** va qolganlar uchun **have** I (we, you, they) **have.**
- 2. **To have** fe'li faqat **to have dinner, to have a talk** kabi birikmalarda kelganda davom zamonlarda ishlatiladi:

He was having dinner when I came

He **is having a talk** with his father in the garden.

Men kelganimda u ovqatlanayotgan edi.

U bogʻda otasi bilan suhbatlashayapti.

3. **To have** fe'li yordamchi fe'l bo'lib keladi va o'tgan zamon sifatdoshi (**Past Partisiple**) bilan birga kelib Perfect zamonlarni yasaydi.

Have Has + P. P. Had Shall (will) have

I have seen the new film. Men yangi filmni koʻrdim.

I had finished my work by five Men ishimni beshgacha tugatgan

o'clock. edim.

tiladi:

I **shall have translated** the article Men soat o'ngacha maqolani tarby ten o'clock. jima qilib bo'laman.

Present Perfect va Past Perfectda quyidagi qisqartirmalar ishla-

I have written = I've written; I have not written = I've not written = I haven't written; He has written = he's written; he has not written = he's not written = he hasn't written; I had written = I'd written; I had not written = I'd not written = I hadn't written va hok

4. **To have** fe'li *bor bo'lmoq, ega bo'lmoq* ma'nosida asosiy fe'l bo'lib keladi:

I have a good watch. Mening yaxshi soatim bor.

He **had** a large library.

We **shall** soon **have** a new radio

Uning katta kutubxonasi bor edi.

Bizda yaqinda yangi radiopriyom-

set. nik boʻladi.

5. Soʻroq shaklni yasashda **Simple Present** va **Simple Past**da **to have** fe'lining tegishli shakli eganing oldiga oʻtadi:

Have you a good watch? Yaxshi soatingiz bormi?

Had he a large library? Uning katta kutubxonasi bor edi-

mi?

Ammo **Simple Past**ning soʻroq shakli koʻpincha **to do** yordamchi fe'li yordamida ham yasaladi:

Did he have a large library? Uning katta kutubxonasi bor edi-

mi?

6. To have fe'lining bo'lishsiz shakli uning sahkllaridan keyin not yuklamasini qo'yib qisqartirish orqali yasaladi. Simple Present va Simple Pastda qisqartmalar haven't, hasn't, hadn't bo'ladi. Ulardan keyin donalab sanaladigan birlikdagi ot noaniq artikl bilan, ko'plikdagi donalab sanaladigan ot va donalab sanalmaydigan ot any olmoshi bilan ishlatiladi:

I haven't a watch.

He hasn't any books on this sub-

ject.

I hadn't any time to go there.

Mening soatim yo'q.

Unda bu sohada kitoblar yoʻq.

Mening u yerga borishga vaqtim

yoʻq.

Barcha murakkab shakllarda boʻlishsizlik **not** birinchi yordamchi fe'ldan keyin qoʻyiladi:

I shall not (shan't) have any time to go there tomorrow.

I have not (haven't) had any time to go there today.

Boʻlishsiz gaplar **no** olmoshi yordamida ham yasalishi mumkin. Bunda **no** otdan oldin qoʻyiladi va otning oldida **artikl** ham, **any** olmoshi ham qoʻyilmaydi:

I have no watch.

He has no books on this subject.

I had no time to go there.

I'll have no time to go there tomorrow.

I've had no time to go there today.

Boʻlishsizlikning **have (has, had) no** shakli koʻproq ishlatiladi. Fe'lning boʻlishsiz shakli esa gapning boʻlishsizlik ma'nosini oshirishda ishlatiladi.

Qisqa javob faqat **not** yuklamasi bilan yasaladi:

Have you a dictionary? – No, I haven't (have not).

7. Ogʻzaki nutqda **to have** fe'li oʻrnida hozirgi zamonda **have** (**has**) **got** ishlatiladi: I **have** = I **have got** = I'**ve got**, he (she) **has** = he (she) **has got** = **he's got**, **she's got**:

I've got a large library = I have a

Menda katta kutubxona bor.

large library.

Has he **got** a good dictionary? = Has

Uning yaxshi lugʻati bormi?

he a good dictionary?

I haven't got an English dictionary.

Menda inglizcha lug'at yo'q.

= I have no English dictionary.

Agar toʻldiruvchi kishilik olmoshidan yasalgan boʻlsa, boʻlishsiz gaplarda haven't, hasn't emas faqat haven't got va hasn't got ishlatiladi.

I haven't got it. He hasn't got them. Undan menda yoʻq.

Ulardan unda yoʻq.

8. **To have** fe'li qator otlar bilan birikib keladi va oʻzining dastlabki *bor* (ega) boʻlmoq ma'nosini yoʻqotadi:

to have dinner – ovgatlanmog to have breakfast - nonushta qilmoq

to have supper – kechki ovqatni yemoq

to have a talk – gaplashmog, muzo-

kara olib bormoq

to have a smoke – chekmoq

to have a rest – dam olmoq

to have a walk – sayr qilmoq

to have a quarrel - janjallash-

to have a good time – vagtni yaxshi o'tkazmog

9. Yuqoridagi iboralarning soʻroq va boʻlishsiz shakllari **Simple Pre**sent va Simple Pastda to do yordamchi fe'li yordamida yasaladi:

When **do** you **have** dinner? O'tgan yozda yaxshi dam oldin-

Did you have a good rest last summer?

We didn't have supper at home

yesterday.

Oachon tushlik qilasiz?

gizmi?

Biz kecha kechki ovqatni uyda vemadik.

10. To have fe'li to yuklamali infinitive bilan kelib, biror tashqi kuch ta'siridagi zaruratni ifodalaydi va majbur bo'lmoq, to'g'ri kelmoq deb tarjima qilinadi:

have	
has	
had	+ to + V
shall have	
will have	

I have to get up early on Mondays.

Dushanba kunlari men erta turi-

shimga toʻgʻri keladi.

They **had to go** there.

Ular u yerga borishga majbur bo'-

He will have to do it.

U buni qilishga majbur boʻladi.

Izoh: Had to oʻtgan zamonda bajarilishi kerak boʻlgan va bajarilgan ish-harakatni ifodalaydi.

Simple Present va Simple Pastda to have fe'li zaruratni ifodalaganda soʻroq va boʻlishsiz shakllari to do yordamchi fe'lining tegishli shakllari yordamida yasaladi:

Do you have to write this exercise? You don't have to write this

exercise.

Did they have to go there?

They **didn't have to go** there.

Bu mashqni yozishingiz kerakmi?

Sizga bu mashqni yozish shart emas.

Ular u yerga borishlari kerak edi-

Ularning u yerga borishlariga

to'g'ri kelmadi.

11. Ogʻzaki nutqda **have** va **has** oʻrnida zaruratni ifodalashda **have got**, **has got** ham ishlatiladi:

I've got (have got) to do it. Men buni qilishga majburman.

He's got (has got) to write it. U buni yozishi kerak.

12. **To have** fe'li **to have** + **ot** (yoki **olmosh**) + **Past Participle** birik-masida ishlatiladi va *ish-harakat ega tomonidan emas, ega uchun boshqa shaxs tomonidan bajarilishini ifodalaydi:*

have has had shall have will have	+ ot (olmosh) + P. P.
-----------------------------------	-----------------------

I have my hair cut at this hairdres- Men shu sartaroshxonada soch ol-

ser's. diraman.

I had my watch repaired yester- Kecha men soatimni tuzatdim.

day.

I shall have the letters posted im
Men xatlarni zudlik bilan joʻna-

mediately. taman.

Bu birikmada **Simple Present** va **Simple Past**ning soʻroq va boʻlishsiz shakllari **to do** fe'lining tegishli shakllari yordamida yasaladi:

Do you have your hair cut at this hairdresser's?

I don't have my hair cut at this hairdresser's.

Did you have the letters posted yesterday?

I didn't have the letters posted yesterday.

13. **To have** fe'li **to have** + **ot** (yoki **olmosh**) + to + V birikmasida ishlatiladi va *niyatni, maqsadni, xohishni* ifodalaydi:

I have something to tell you. Mening sizga aytadigan gapim bor. I have a new book to show you. Menda sizga koʻrsatadigan yangi

kitob bor.

Soʻroq va boʻlishsiz shakllari **to do** fe'lisiz yasaladi:

Have you anything to tell me? I **haven't** anything to tell you.

Izoh: AQSHda **to have**ning **Simple Present** va **Simple Past**dagi soʻroq va boʻlishsiz shakllari **to do** fe'lining shakllari yordamida yasaladi, Buyuk Britaniyada ham shunga moyillik bor.

Does he **have** a good library? Unda yaxshi kutubxona bormi?

I **don't have** anything to show you. Menda sizga koʻrsatadigan hech narsa

yoʻq.

TO DO FE'LL

- 1. **To do** fe'li aniq va majhul nisbatning barcha zamonlarida umumiy qoidalar asosida tuslanadi. Uning **Simple Present**da III shaxs birlikda **does** va qolgan shaxs va sonlar uchun **do**, **Simple Past**da **did** shakli mayjud.
- 2. **To do** fe'lining shakllari yordamchi va modal fe'llardan tashqari barcha fe'llarning **Simple Present** va **Simple Past** zamonlardagi bo'lishsiz va so'roq shakllarini yasashda yordamchi fe'l vazifasida keladi:

Do you speak English? He doesn't work here. Did you see him yesterday?

They **didn't speak** to me about it.

Siz inglizcha gapirasizmi?
U bu yerda ishlamaydi.
Siz uni kecha koʻrdingizmi?
Ular men bilan bu haqda gaplashishmadi.

3. **To do** fe'li buyruq gaplarning bo'lishsiz shaklini yasash uchun yordamchi fe'l bo'lib ishlatiladi:

Don't go there.

Don't open the window.

U yerga bormang. Derazani ochmang.

To be va **to have** fe'llarining bo'lishsiz buyruq shakllari ham **do** yordamchi fe'li yordamida yasaladi:

Don't be angry.

Don't have anything to do with him

Achchigʻlanmang. U bilan oʻralashmang.

4. **Simple Present** va **Simple Past**da boʻlishli gaplarda fe'lning ma'nosini kuchaytirish uchun fe'lning asosiy shakli oldida **do, does, did** ishlatiladi:

— I am sorry you don't know my brother.

— Afsus, akamni bilmaysiz.

— But I do know him.

— Axir, men uni taniyman.

— Why doesn't he go to the reading-room?

Nima uchun u oʻquv zaliga bormaydi?

— But he **does go** there very often.

— Axir u u yerga tez-tez borib

— Why didn't you speak to him?

— Nima uchun siz u bilan

gaplashmadingiz?

— But I did speak to him.

— Axir men u bilan gaplashdim.

5. **To do** fe'li buyruq gaplardagi iltimosni kuchaytirish ma'nosida hamma fe'llardan oldin, shu jumladan, **to be, to have** fe'llaridan oldin ishlatiladi:

Do come tonight. Bu oqshom albatta keling.

Do write to me a few lines. Albatta menga bir enlik xat yozib

yuboring.

Do have another cup of tea. Yana bir piyola choy iching.

Do be reasonable. Mulohazali boʻling. (Oʻylab ish

qiling.)

6. **To do** fe'li *qilmoq, bajarmoq* ma'nosida asosiy fe'l bo'lib keladi:

He **has done** his exercises. U mashqlarini bajardi.

They will do their work tonight. Ular ishlarini bu oqshom qili-

shadi.

Simple Present va **Simple Past**da boʻlishsiz va soʻroq gaplarda **to do**ning shakli ikki marta ishlatiladi — bir marta yordamchi fe'l sifatida, ikkinchi marta asosiy fe'l sifatida:

Does he do it?U buni qiladimi?Did he do it?U buni qildimi?I did not do it.Buni men qilmadim.

Shall (Should) va will (would)

fe'llari

1. **Shall** va **will** fe'llari to'kis fe'llar emas, chunki ularning faqat ikkita shakli bor: hozirgi zamon shakli – **shall, will** va o'tgan zamon shakli – **should, would**. Bu fe'llardan keyin asosiy fe'llar **to** yuklamasisiz ishlatiladi:

I **shall be** busy on Monday. Dushanbada men band boʻlaman.

He **will come** soon. U tezda keladi.

I said that I **should be** busy on Dushanbada men band bo'lishimni

Monday. aytdim.

He said that he **would come** soon. U tezda kelishini aytdi.

Ogʻzaki nutqda quyidagi qisqartirmalar ishlatiladi:

I shall = I'll I should = I'd He will = he'll he would = he'd She will = **she'll** she would = she'd We shall = **we'll** we should = we'd = you'll you would You will = vou'd They will = they'll they would = they'd shall not = shan't will not = won't should not = **shouldn't** would not = wouldn't

SHALL

1. Shall 1-shaxs birlik va koʻplikda kelasi zamondagi ish-harakatni ifodalaydi:

I **shall be** free tonight. Men bu ogshom bo'sh bo'laman.

Shall I **see** you tomorrow? Sizni ertaga koʻramanmi?

We shall not have an English les-Bizda ertaga ingliz tili darsi yoʻq. son tomorrow.

Izoh: AQSHda birinchi shaxsda shall oʻrnida will ishlatiladi, hozir Angliyada ham shunga movillik bor.

2. Shall 1-shaxsda soʻroq gaplarda farmoyish, buyruq, koʻrsatma olish magsadida ishlatiladi:

Shall I **close** the window? Derazani yopaymi? Where **shall** we **wait** for you? Sizni gayerda kutaylik?

3. Shall 2 va 3-shaxs birlik va koʻplikda ishlatilib, modal ma'noga ega boʻladi va va'dani, buyruqni, poʻpisani, ogohlantirishni bildiradi:

Unga ayting, kitoblarni ertaga oladi. Tell her that she shall have the

books tomorrow

— I **shall be** nineteen.

son.

Sizda shikoyat qilishga hech qan-You shan't have any cause for day asos yo'q. complaint.

You shall write your exercises at Siz mashqlaringizni darhol yoonce. zing.

They **shall regret** it if they do it. Agar shunday gilishsa, ular afsuslanishadi.

4. Javobida **shall** ishlatish mumkin boʻlgan soʻroq gaplarda 2-shaxs bilan **shall** ishlatiladi. Hozir **will shall**ni siqib chiqarmoqda:

Shall (will) you be eighteen or Ertaga o'n sakkizga kirasizmi nineteen tomorrow? yoki oʻn toʻqqizga?

— O'n to'qqizga. Shall (will) you have an English Juma kuni sizda ingliz tili darsi boʻladimi yoki fransuz tili darsimi? or French lesson on Friday?

— We **shall have** an English les-— Bizda ingliz tili darsi boʻladi.

5. Shall 3-shaxs birlik va koʻplikda soʻroq gaplarda ishlatiladi va modallashib 3-shaxs uchun farmoyish yoki ko'rsatma olish maqsadida ishlatiladi:

When shall they come? Ular qachon kelishsin?

Shall he wait for you at the hotel? U sizni mehmonxonada kutsinmi?

SHOULD

- 1. **Should (shall**ning o'tgan zamoni) **Infinitiv** bilan birga kelib o'tgan zamondagi kelasi zamonni (**Future in the Past**) ni yasashda yordamchi fe'l bo'lib keladi ya ba'zi hollarda modal ma'nosida ham keladi.
- 2. **Should** bosh gapdagi ish-harakat oʻtgan zamonda boʻlganda, ergash gapdagi kelasi zamonda kelgan ish-harakatni ifodalash uchun ishlatiladi.
- 3. **Should** 1-shaxs birlik va koʻplikda faqat yordamchi fe'l boʻlib keladi:

I said I **should be** glad to see him

I said that we **should have** a meeting on Monday.

Men uni koʻrishdan xursand boʻlishimni aytdim.

Men dushanba kuni bizda yigʻilish boʻlishini aytdim.

4. **Should** 2 va 3-shaxs birlik va koʻplikda ishlatilib *va'dani*, *tahdidni*, *poʻpisani*, *buyruqni* va *boshqalarni* ifodalaydi:

He said that Tom **should have** the books in a few days.

U Tom kitobni bir necha kundan keyin olishini aytdi.

5. **Should** 1 va 3-shaxs birlik va koʻplikda bosh gapidagi ish-hara-kat oʻtgan zamonda boʻlgan oʻzlashtirma gaplarda ishlatiladi va modal ma'noga ega boʻlib suhbatdoshdan *buyruq*, *topshiriq olishni bildirib za-ruratni ifodalaydi*:

I asked him where I **should wait** for him.

I asked Nancy whether Tom **should come** in the morning.

Men undan uni qayerda kutishim kerakligini soʻradim.

Men Nansidan Tom ertalab kelishi kerak yoki kerak emasligini soʻradim.

6. **Should** hozirgi va oʻtgan zamondagi noreal shart gapli qoʻshma gaplarning bosh gapida ishlatiladi:

I should go there if I had time.

Agar vaqtim boʻlganda men u yerga borardim.

We **should have caught** the train if we had walked faster.

Agar tezroq yurganimizda biz poyezdga ulgurgan boʻlar edik.

Izoh: AQSHda 1-shaxs bilan ham **would** ishlatiladi. Angliyada ham **should** oʻrnida **would** ishlatishga moyillik bor: I **would go** there if I had time.

7. **Should** noreal shart gaplarning ergash gapida *taxminning yuz berish ehtimolligining juda kamligini* ta'kidlash uchun ishlatiladi:

If I **should come**, I shall speak to them about it.

If he **should refuse**, they would be greatly disappointed.

Agar men kela olsam edi, bu haqda ular bilan gaplashar edim.

Agar u rad etsa, ularning hafsalalari juda qaytar edi.

8. Should bosh gaplari it is important muhim, it is necessary kerak, zarur; it is desirable ma'qul, kerak, it is impossible imkoni yo'q, iloji yo'q, it is improbable ehtimoldan uzoq, mahol, it is better yaxshisi kabi birikmalardan yasalgan bosh gapli qo'shma gaplarning that bilan bog'langan ega ergash gaplarida ishlatiladi. Bu holda bosh gapdagi be qaysi zamonda kelishidan qat'i nazar, shoulddan keyin kelgan fe'lning Simple Infinitive shakli to yuklamasisiz keladi:

should + V

It is important that he should return tomorrow.

turn tomorrow.

It is desirable **that** the agreement

It was necessary **that** the question **should be settled** without delay.

should be signed before May.

Uning ertaga qaytishi muhim.

Bitimning may oyidan oldin imzolanishi muhim

Masala kechiktirilmasdan hal qilinishi kerak.

Izoh: 1. **It is possible** *mumkin, balki,* **it is probable** *aftidan, balki, ehtimol* birikmalaridan keyin boʻlishli gaplarda **may** (**might**) + **V** ishlatiladi, soʻroq gaplarda **should** + **V** ishlatiladi:

It is possible that the steamer **may arrive** tomorrow.

Ehtimol poroxod ertaga yetib keladi.

Is it possible that the steamer **should arrive** tomorrow?

Poroxod ertaga yetib kelishi mumkinmi?

2. Bu vaziyatda (ayniqsa AQSHda) koʻpincha **shoud** + **V** oʻrnida **Present Subjunctive** (istak mayli) ishlatiladi:

It is important that he return (=**should return**) tomorrow.

It is desirable that the agreement **be signed (=should be signed)** before May.

3. Bu vaziyatda ergash gap oʻrnida koʻpincha **for + ot (olmosh) +to + V** qurilmasi ishlatiladi:

It is important for him to return tomorrow. = It is important that he should return tomorrow. It is desirable for the agreement to be signed before May. = It is desirable that the agreement should be signed before May.

It is surprising hayratomuz, qiziq, it is annoying alam qilarli, attang, afsus, it is strange ajib, gʻalati, it is a pity achinarli kabi ajablanishni, alamni, xursandchilikni, afsuslanishni bildiradigan birikmalardan keyin should + V ham, fe'lning aniq mayli ham ishlatilishi mumkin:

It is surprising that he **should** think so.

Uning bunday oʻylashi gʻalati.

It is surprising that he **thinks** so.

Har ikkala ergash gap ham bir xil kuchga ega, ammo **should** + **V** *ajablanish, afsuslanish, rahmni* kuchaytiradi.

Yuqoridagi shaxsi noma'lum iboralardan keyin **should Simple Infinitive** bilan ham, **Perfect Infinitive** bilan ham ishlatiladi. Agar ergash gapdagi ish-harakat bosh gapdagi ish-harakat bilan bir vaqtda sodir bo'lgan bo'lsa, **should** + **V** ishlatiladi, agar ergash gapdagi ish-harakat bosh gapdagi ish-harakatdan oldin sodir bo'lgan bo'lsa, **should** + **have** + **P.P.** ishlatiladi:

It is strange that he **should behave**

It is strange that he **should have behaved** so. Uning oʻzini bunday tutishi gʻalati.

Uning oʻzini bunday tutganligi gʻalati.

9. Bosh gapida **decide** *qaror qilmoq*, **demand**, **require** *talab qilmoq*, **insist** *qattiq turib talab qilmoq*, *bajartirmoq*, *qildirmoq*, **advise** *maslahat bermoq*, **recommend** *tavsiya qilmoq*, **suggest**, **propose** *taklif qilmoq*, **agree** *kelishmoq*, *koʻnmoq*, **arrange** *bitimga kelmoq*, *kelishmoq*, **order**, **command** *buyurmoq* kabi *qat'iyatni*, *astoydillikni*, *talabni*, *maslahatni*, *bitishuvni*, *buyruqni* ifodalagan fe'llar kelgan qoʻshma gapning toʻldiruvchi ergash gapida **should** ishlatiladi. Bosh gapdagi fe'l qaysi zamonda boʻlishidan **qat'i** nazar, barcha shaxslarning birlik va koʻpligida **should** + **V** ishlatiladi:

He suggested that the case should be postponed.

He recommended **that** the goods **should be shipped** at once.

The doctor insists **that** he **should go** to the South.

The sellers demand **that** payment **should be made** within five days.

He ordered **that** the steamer **should be discharged** at once.

U ishning kechiktirilishini taklif qildi.

U mollarning zudlik bilan yuklanishini tavsiya qildi.

Doktor uning janubga borishini qattiq turib talab qildi.

Sotuvchilar toʻlovni besh kun ichida amalga oshirishni talab qilishdi.

U poroxoddagi yukni zudlik bilan tushirishni buyurdi.

Izoh: Yuqoridagi fe'llardan keyin (ayniqsa AQSHda) **should + V** ham, **Present Subjanktiv** ham ishlatiladi:

The sellers demanded that payment **be made** (=**should be made**) within five days. He ordered that the steamer **be discharged** (= **should be dischsrged**) at once.

10. Bosh gapdagi kesim *afsuslanishni, ajablanishni, gʻazabni, xursand-chilikni* bildiruvchi fe'llardan yasalgan boʻlsa, ularning zamonidan qat'i nazar, ergash gapning kesimida birlik va koʻplikda **should** ishlatiladi:

I am sorry that you **should think** so.

I regret that you **should not know** it

Sizning bunday o'ylashingiz meni afsuslantiradi.

Buni bilmasligingiz meni afsuslantiradi.

Agar ergash gapdagi ish-harakat bosh gapdagi ish-harakat bilan bir vaqtda sodir boʻlgan boʻlsa, **should** + **V** ishlatiladi, agar ergash gapdagi ish-harakat bosh gapdagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlgan boʻlsa, **should** + **have** + **P.P.** ishlatiladi:

I am disappointed that he **should** work so little at his English.

I am disappointed that he **should** have worked so little at his English.

I was surprised that he **should behave** so.

I was surprised that he **should have behaved** so.

Uning ingliz tili ustida bunchalik oz ishlashi mening koʻnglimni qoldiradi.

Üning ingliz tili ustida bunchalik kam ishlaganligi mening koʻnglimni qoldiradi.

Uning oʻzini bunday tutishi meni hayron qoldirdi.

Uning oʻzini bunday tutganligi meni hayron qoldirdi.

Bunday ergash gaplarda **should** + V bilan bir qatorda fe'lning aniq mayli ham ishlatiladi:

I am surprised that he **should not** realize his mistake.

I am surprised that he does not realize his mistake.

Uning o'z xatosini tushunmasligi meni ajablantiradi.

Har ikkala ergash gap ham deyarli teng ma'noli; ammo sould + V afsuslanish, ajablanish va boshqalarni kuchaytiradi.

11. Bosh gapdagi fe'lning zamonidan qat'i nazar, maqsad ergash gapda barcha shaxs birlik va koʻplikda **should** +**V** ishlatiladi:

I'll ring him up at once so that he shouldn't wait for me.

I'll open the widow so that it should be cooler in the room.

U kutib turmasligi uchun men unga zudlik bilan qoʻngʻiroq qilaman.

Xona salqin boʻlsin deb derazani ochaman.

12. **Why** bilan boshlangan koʻchirma va oʻzlashtirma soʻroq gaplarda *ajablanish, hayratni* ifodalash uchun **should** ishlatiladi:

Why **should** you **dislike** him so much?

Why **should** you **think** that he is not capable of doing this work?

Nima uchun uni bunchlik yoqtirmaysiz?

Nima uchun siz uni bu ishni qila olmaydi deb oʻylaysiz?

I don't understand why you **should be angry** with him.

Undan nima uchun achchigʻlanishingizga men tushunmayman.

- 13. Should axloqiy burchni yoki maslahatni ifodalaydi:
- a) ish-harakat hozirgi yoki kelasi zamonga taalluqli boʻlsa, **should** + **V** ishlatiladi:

You should call on him tomor-

row

Siz unikiga ertaga borishingiz ke-

rak.

He **should help** them. You **shouldn't go** there. U ularga yordam berishi kerak. Siz u yerga bormasligingiz kerak.

b) ish-harakat oʻtgan zamonga taalluqli boʻlib, biror shaxs oʻz burchini bajarmagan hamda gapiruvchining fikricha notoʻgʻri ish qilgan boʻlsa, **should** + **have** + **P.P.** ishlatiladi va *tanbehni* yoki *ta'nani* ifodalaydi:

He **should have helped** them.

U ularga yordam berishi kerak

edi.

You **shouldn't have gone** there yes-

terday.

Siz kecha u yerga bormasligingiz kerak edi.

WILL

1. **Will** 2 va 3-shaxs birlik va koʻplikda kelasi zamonni yasashda yordamchi fe'l boʻlib keladi:

He **will come** to London soon. **Will** you **have** a meeting tomorrow?

U yaqinda Londonga keladi. Ertaga sizlarda yigʻilish boʻla-

dimi?

You will see him tonight.

Siz uni bu oqshom koʻrasiz.

2. **Will** 1-shaxs birlik va koʻplikda modal ma'nosida ishlatiladi va kelasi zamondagi *istakni*, *xohishni*, *maqsadni*, *rozilikni* yoki *va'dani* ifodalaydi:

I will call on you tomorrow.

Men ertaga siznikiga kirib

oʻta-man.

We will help him. Biz unga yordam beramiz.

3. Will iltimosni ifodalash uchun ishlatiladi:

Will you close the window?

Will you pass me the salt?
Won't you have a glass of water?

Derazani yoping, iltimos. Tuzni uzatib yuborasizmi? Bir stakan suv ichmaysizmi?

WOULD

1. **Would** (**will** fe'lining o'tgan zamon shakli bo'lib) qo'shma gapning bosh gapidagi fe'l o'tgan zamonda bo'lganda ergash gapda, 2 va 3-shaxs birlik va ko'plikda ishlatiladi:

He said that he **would come** soon.

I told him that you **would leave**

I told him that you **would leave** London on Monday.

U tezda kelishini aytdi.

Men unga siz dushanba kuni Londondan joʻnashingizni aytdim.

2. **Would** 1-shaxs birlik va koʻplikda modal ma'nosida ishlatiladi va *maqsadni, istakni* yoki *kelishuvni* ifodalaydi:

I said I would help him.

Men unga yordam berishimni

aytdim.

We said that we **would come** to see him

Biz uni koʻrgani kelishimizni avtdik.

3. **Would** noreal shart gapli ergash gaplarning bosh gapida ishlatiladi:

He would go there if he had time.

Agar uning vaqti boʻlsa, u yerga borar edi.

You **would have caught** the train if you had walked faster.

Agar tezroq yurganingizda poyezdga ulgurgan boʻlar edingiz.

4. **Would** boʻlishsiz gaplarda ishlatilib, oʻtgan zamonda biror ishni qilishni *qattiq istamaslikni* ifodalaydi:

He tried to persuade me, but I wouldn't listen to him.

U meni ishontirishga harakat qilardi lekin men unga also quloq solmasdim.

I asked him several times to give up smoking, but he **wouldn't.**

Men unga bir necha marta chekishni tashlashni aytdim, lekin u tashlamadi.

5. **Would** o'tgan zamonda takrorlanib turgan ish-harakatni ifodalaydi:

He **would sit** for hours on the shore and **(would)** look at the sea.

I **would call** on him on my way home.

U qirgʻoqda soatlab oʻtirar va dengizga tikilar edi.

Men uyga qaytishda unikiga kirib turar edim.

Bu yerda **would**ning ma'nosi **used to**ning ma'nosiga yaqinlashadi, lekin **used to** ko'proq ishlatiladi.

6. Would iltimosni ifodalaydi:

Would you mind passing me the salt?

Menga tuzni uzatib yuborasizmi? Would you tell me the time, please?

Iltimos, vaqtni aytib yubora olmaysizmi?

Modal fe'llar

Umumiy ma'lumotlar

1. Can (could), may (might), must, ought to, need modal fe'llar bo'lib, mustaqil holda ishlatilmaydi, ular asosiy fe'lning infinitivi bilan ishlatiladi va asosiy fe'lifodalagan ish-harakatning bajarilish *imkoniyatini*, *qobiliyatini*, *ehtimolligini*, *zarurligini* bildiradi. Modal fe'llar asosiy fe'l bilan birgalikda gapda qo'shma kesim bo'lib keladi:

He **can do** it himself. Buni uning oʻzi qila *oladi*.

They **may come** tonight. Ular bu oqshom kelishlari *mum*-

kin.

I must speak to him.
This work ought to be done at once.

Men u bilan gaplashishim *kerak*. Bu ish zudlik bilan qilinishi *kerak*.

You needn't do it.

Siz buni qilishingiz kerak emas.

- 2. Modal fe'llar *nuqsonli fe'llar (Defective Verbs)* bo'lib, ularning boshqa fe'llarga o'xshash hamma shakllari yo'q. **Can** va **may** fe'llarining hozirgi va o'tgan zamon shakllari bor: **can-could, may-might. Must, need, ought to** fe'llarining faqat hozirgi zamon shakllari mavjud. Modal fe'llarning infinitiv, sifatdosh va gerund kabi shaxsi noma'lum shakllari mavjud emas.
  - 3. Modal fe'llardan keyin asosiy fe'l **to** yuklamasisiz ishlatiladi:

I can do it.

You may take it.

I must go there.

You needn't do it.

You ought to help him.

Men buni qila olaman.

Siz uni olishingiz mumkin.

Men u yerga borishim kerak.

Sizga buni qilish zarur emas.

Siz unga yordam berishingiz kerak.

- 4. Modal fe'llar hozirgi zamonda 3-shaxs birlikda -s qo'shimchasini olmaydi: **He can** do it. *U buni qila oladi*. **He may** take it. *U buni olishi mumkin*. **He must** go there. *U u yerga borishi kerak*. **He ought to** help him. *U unga yordam berishi kerak*. **Need he** do it? *U buni qilishi kerakmi*?
- 5. Boʻlishsiz gaplar yasashda modal fe'ldan keyin **not** inkor yuklamasi qoʻyiladi: You **may not** take it. He **must not** go there. He **ought not to** help him. He **need not** do it. Ogʻzaki nutqda boʻlishsiz shakl koʻpincha qisqarib ketadi:

cannot = can't
could not = couldn't
may not = mayn't
need not = needn't

might not = mightn't must not = mustn't ought not = oughtn't

6. So'roq gaplar yasashda modal fe'llar gapdagi eganing oldiga qo'yiladi: **Can you** do it? **May I** take it? **Must he** go there? **Ought he to** help him? **Need he** do it?

CAN (COULD) FE'LI

1. **Can** modal fe'li **Simple Infinitiv** bilan kelib ish-harakatni bajarish *imkoniyatini, mumkinligini, qobiliyatini* ifodalaydi, hozirgi va kelasi zamon uchun ishlatiladi:

I can do it now.

I can speak English.

He can finish his work next week.

This work can be done at once.

Men uni hozir qila olaman.

Men inglizcha gapira olaman.

U ishini kelasi hafta tugata oladi.

Bu ishni birdan qilsa boʻladi.

2. Can oʻrnida be able to ni ham ishlatsa boʻladi. Be able to hozirgi, oʻtgan va kelasi zamonda ishlatiladi:

I can do it. = I am able to do it.
I could do it. = I was able to do it.
I shall be able to do it.

Men buni qila olaman. Men buni qila oldim.

Men buni qilishga qodir boʻla-

River personing belighi mumkin emeslig

Biror narsaning boʻlishi mumkin emasligi aytilmoqchi boʻlganda **can't** ishlatiladi.

— You've only just had dinner. You can't be hungry.

3. Can fe'li Perfect Infinitiv bilan kelib (can + have + P.P.) bo'lishsiz va so'roq gaplarda ishlatiladi va suhbatdosh gapirayotgan, haqiqatda sodir bo'lgan ish-harakatning bo'lishi mumkin emasligini ifodalaydi:

He **cannot have done** it. U buni qilgan boʻlishi mumkin emas. He **cannot have said** it. Buni u aytmagan boʻlishi kerak.

Can he have said it? Buni u aytganmikin?

4. **Could** + **V** ish-harakatni oʻtgan zamonda sodir etish *imkoniyatini*, *qobiliyatini* ifodalaydi. **Could** oʻrnida **was (were) able to** ham ishlatilishi mumkin:

He **could (was able to) swim** very well when he was young.

U yoshligida juda yaxshi suza olar edi.

He **could (was able to) read** French books after he had studied French for a year.

He **could (was able to) speak** English when he was a boy.

U bir yil fransuz tilini oʻrganganidan keyin franszcha kitoblarni oʻqiy olardi. U bolaligida inglizcha gapira olardi.

Amalda (haqiqatda) sodir boʻlgan ish-harakat toʻgʻrisida gap ketganda faqat **was (were) able to** ishlatiladi:

We were able to discharge the steamer in twenty-four hours.

He was able to translate the article without a dictionary.

She was able to do it without my help.

Biz yigirma toʻrt soat ichida paroxodning yukini tushira oldik.

U maqolani lugʻatsiz tarjima qila oldi.

U buni mening yordamimsiz qila oldi.

- 5. Bosh gapi oʻtgan zamonda boʻlgan oʻzlashtirma gapning ergash gapida **could** ishlatiladi:
- a) **Can** + **V** ishlatilgan koʻchirma gapni oʻzlashtirma gapga aylantirganimizda, oʻzlashtirma gapda **could** + **V** ishlatiladi:

He said that he **could speak** German.

He said that he **could finish** his work in time.

U nemischa gapira olishini aytdi.

U ishini vaqtida tugata olishini aytdi.

b) **Can + have + P.P.** ishlatilgan koʻchirma gapni oʻzlashtirma gap-ga aylantirganimizda, oʻzlashtirma gapda **could + have + P.P.** ishlati-ladi: I said that he **couldn't have done** it. Men u bunday qila olmasligini

aytdim.

6. Hozirgi zamon noreal shart gapli qoʻshma gapning bosh gapida **could** + **V**, oʻtgan zamondagi noreal shart gapli qoʻshma gapning bosh gapida **could** + **have** + **P.P.** ishlatiladi:

If he tried, he could do it.

If he had a good dictionary, he **could translate** the article.

If he had tried, he **could have done** it.

If he had worked harder, he **could** have finished his work in time.

Agar harakat qilsa, u buni qila olardi.

Agar uning yaxshi lugʻati boʻlganda, u maqolani tarjima qila olardi.

Agar u harakat qilganda, buni qila olgan boʻlar edi.

Agar u qattiqroq ishlaganda edi, ishini oʻz vaqtida tugatgan boʻlardi.

MAY (MIGHT)

1. May + V ruxsatni ifodalaydi:

Siz mening lugʻatimni olishingiz You may take my dictionary.

mumkin

Kirsam mumkinmi? May I come in?

May ruxsatni ifodalash uchun faqat hozirgi zamonda ishlatiladi, o'tgan va boshqa zamonlarda might emas, allow fe'lining majhul nisbati ishlatiladi:

He was allowed to go there. Unga u yerga borishga ruxsat

berishdi.

He has been allowed to go there. Unga u yerga borishga ruxsat be-

rishgandi.

He will be allowed to go there. Unga u yerga borishga ruxsat

beriladi.

Izoh: Mayga teskari mumkin emas ma'nosida may not (mayn't) bilan bir qatorda must not (mustn't) ham ishlatiladi:

Bu yerda chekish mumkin emas. You **mayn't smoke** here. You mustn't smoke here. Bu yerda chekish mumkin emas.

- 2. **May** gapiruvchi *toʻgʻriligiga ishonmagan* taxminni ifodalaydi:
- a) may + V hozirgi va kelasi zamondagi taxminni ifodalashda ishlatiladi:

He may know her address. Balki u uning manzilini bilar. He may come to London in the U Londonga yozda kelishi mumkin summer.

May + be + Ving suhbat vaqtida davom etayotgan taxminni ifodalaydi:

— Where is he? — U gaverda?

-U bogʻda sayr qilayotgan boʻ-— He may be walking in the garlishi mumkin.

den.

May boʻlishsiz gaplarda ham ishlatilishi mumkin:

He may not know her address. U uning manzilini bilmasligi mum-

kin

Siz uni u yerdan topa olmasligingiz You **may not find** him there.

mumkin

b) may + have + P.P. o'tgan zamondagi taxminni ifodalaydi:

He may have left London.

U Londondan jo'nab ketgan bo'-

lishi mumkin.

He may have lost your address.

sizning manzilingizni IJ (adresingizni) voʻqotgan boʻlishi mum-

kin.

He may not have come yet.

U hali kelmagan boʻlishi mumkin.

3. May + V maqsad ergash gaplarda ishlatiladi:

I shall give him my exercises so that he may correct them.

I'll give you the book today so that you may have time to read it before the examination.

Men unga tekshirish uchun mashqlarimni beraman.

Imtihonlardan oldin oʻqishga vaq-tingiz boʻlishi uchun kitobni men sizga bugun berib turaman.

4. Koʻchirma gapdagi may + V bosh gapi oʻtgan zamonda boʻlgan oʻzlashtirma gapda **might** + **V** boʻlib keladi: She said that Tom might take her dictionary.

U Tom uning lugʻatini olishi mumkinligini aytdi.

- 5. **Might** bosh gapi oʻtgan zamonda boʻlgan oʻzlashtirma gapda taxminni ifodalaydi:
- a) ko'chirma gapda may + V ishlatilgan bo'lsa, o'zlashtirma gapda might + V ishlatiladi:

He said that Nancy might know her address.

U uning manzilini Nensi bilishi mumkinligini aytdi.

b) koʻchirma gapda may + have + P.P. ishlatilgan boʻlsa, oʻzlashtirma gapda **might** + **have** + **P.P.** ishlatiladi:

He said that Nancy might have known their address.

U ularning manzilini Nensi bilishi mumkinligini aytdi.

6. Bosh gapi oʻtgan zamonda boʻlgan qoʻshma gapdagi maqsad ergash gaplarda **might** + **V** ishlatiladi:

I gave him my exercises so that, he might correct them.

U tekshirsin deb men mashqlarimni unga berdim.

7. Hozirgi zamonda boʻlgan noreal shart gapli qoʻshma gaplarning bosh gapida **might** + **V** ishlatiladi:

If you tried, you might get the book.

If she called at his office at five o'clock, she might find him there.

Agar harakat qilganingizda, kitobni olar edingiz.

Agar u uning ofisiga soat beshda borganda, uni u yerdan topar edi.

8. O'tgan zamondagi noreal shart ergash gapli qo'shma gapning bosh gapida **might** + **have** + **P.P.** ishlatiladi:

If he had been here, he might have helped us.

If she had called at his office at five o'clock vesterday, she might

have found him there.

Agar u shu yerda bo'lganda edi u bizga yordam bergan boʻlishi

mumkin edi.

Agar u kecha soat beshda unung ofisiga borganda, uni o'sha verdan topgan boʻlishi mumkin edi.

MUST

1. **Must** fe'li ma'lum bir kuch ta'siridagi zaruratni, buyruq yoki maslahatni ifodalaydi. **Must** kerak deb tarjima qilinib, hozirgi va kelasi zamondagi ish-harakatini ifodalaydi:

I must do it now. He **must** go there tomorrow. You **must post** the letter at once. Men buni hozir qilishim kerak. U o'sha yerga ertaga borishi kerak. Siz xatni darhol joʻnatishingiz ke-

rak.

You **must consult** a doctor.

Siz doktorga koʻrinishingiz kerak.

The work **must be done** at once.

Ish darhol qilinishi kerak.

The steamer must be discharged tomorrow.

Paroxodning yuki ertaga tushirili-

shi kerak.

Izoh: Mustning bo'lishsiz shakli must not modal fe'l mayning ma'nosiga teskari bo'lgan taqiqlashni ifodalaydi:

- May I do it? Buni qilsam mumkinmi? — No, you mustn't. — Yoʻq, mumkin emas.

Mustga teskari boʻlgan ma'noda needn't kerak emas ishlatiladi:

He needn't go there. You needn't do it.

Unga u yerga borish kerak emas. Siz buni qilishingiz shart emas.

Shunday qilib Must I go there? Soʻroq gapiga quyidagicha javob berish mumkin: Yes, you must. No, you needn't.

2. Ma'lum bir kuch ta'siridagi zaruratni have + to + V ham ifodalaydi, lekin bu birikma buyruq va maslahatni ifodalash uchun ishlatilmaydi:

I must do it now. = I have to do it

Men buni hozir qilishim kerak.

He **must go** there tomorrow. = He has to go there tomorrow.

U u yerga ertaga borishi kerak.

Oʻtgan zamondagi zaruratni ifodalshda had + to + V, kelasi zamonda koʻpincha shall (will) have + to + V ishlatiladi:

I had to go there.

Men u yerga borishga majbur boʻldim.

I shall have to do it

Men buni qilishim kerak bo'ladi.

3. **Must** gapiruvchi toʻgʻri deb oʻylagan taxminni ifodalash uchun ishlatiladi. Hozirgi zamondagi taxminni ifodalash uchun **must** + **V**, oʻtgan zamondagi taxminni ifodalash uchun **must** + **have** + **P.P.** ishlatiladi:

He **must know** her address. He **must be** in the library now. Where is he? – He **must be wal-king** in the garden.

They **must have forgotten** to send us a copy of the telegram with their letter.

The cases **must have been damaged** during the unloading of the vessel.

U uning manzilini bilishi kerak. U hozir kutubxonada boʻlishi kerak. U qayerda? — U bogʻda sayr qilayotgan boʻlishi kerak.

Ular xat bilan telegrammaning koʻchirmasini yuborishni unutgan boʻlishsa kerak.

Qutilar kemaning yuki tushirilayotganda shikastlangan boʻlishi kerak

OUGHT TO

1. **Ought** + **to** + **V** hozirgi va kelasi zamondagi *axloqiy burch* yoki *maslahatni* ifodalaydi:

He **ought to help** his friend. You **ought to be** more careful. U doʻstiga yordam berishi kerak. Siz sal ehtiyotkorroq boʻlishingiz kerak

2. **Ought** + **to** + **have** + **P.P.** oʻtgan zamonga taalluqli boʻlib, biror kishi burchini bajarmaganda yoki nomunosib hatti-harakat qilganda, unga nisbatan *tanbeh* va *ta'na* ma'nosida ishlatiladi:

You **ought to have done** it yesterday.

He ought to have sent that cable.

Siz buni kecha qilishingiz kerak edi.

U oʻsha telegrammani joʻnatishi kerak edi

NEED

1. **Need** + **V** biror ish-harakatning bajarilishi zarurligini bildiradi va *kerak* deb tarjima qilinadi. Bu modal fe'l faqat **Simple Present**ning so'roq va bo'lishsiz shakllarida ishlatiladi:

Need he **come** here? You **needn't come** so early. U bu yerga kelishi kerakmi? Siz bunchalik erta kelishingiz kerak emas. *Izoh:* **Need** bilan boshlangan soʻroq gaplarning boʻlishli javobida **must** bilan javob beriladi:

— **Need** I go there at once? — U yerga darhol borishim kerakmi?

— Yes, vou must. — Ha. kerak.

Aksincha, **must** bilan boshlangan soʻroq gaplarning boʻlishsiz javobida **needn't** bilan javob beriladi:

— **Must** I go there at once? — Men u yerga darhol borishim kerakmi?

— No, you **needn't.** — Yoʻq, kerak emas.

2. **Need not (needn't)** + **have** + **P.P.** o'tgan zamonda sodir bo'lgan, lekin shu ish-harakatni bajarish zarurati bo'lmaganda ishlatiladi:

You **needn't have come** so early. Siz bunchalik erta kelmasangiz ham bo'lar edi.

3. **Need** fe'li asosiy fe'l bo'lib keladi va *kerak* deb tarjima qilinib, boshqa asosiy fe'llar kabi hozirgi, o'tgan va kelasi zamonlarda tuslanadi:

You **need** a long rest. Siz uzog dam olishingiz kerak.

I **don't need** your book any longer. Endi menga sizning kitobingiz

kerak emas.

Does he **need** my help? Unga mening yordamim kerakmi?

We **needed** the dictionary badly. Bizga lugʻat juda ham kerak

boʻldi.

I'll **need** your advice. Menga sizning maslahatingiz ke-

rak boʻladi.

4. *Need* asosiy fe'l bo'lib keladi va jonli egadan keyin kelganda uning orqasidan infinitiv ishlatiladi:

Jonli ega
$$+$$
 need $+$ to $+$ V

John and his brother **need to paint**Jon bilan ukasi uyni boʻyashlari

the house. kerak.

My friend needs to learn Spanish. Mening do'stim ispanchani

oʻrganishi kerak.

He will need to drive alone tonight. U bu oqshom yakka oʻzi mashi-

na haydashi kerak.

5. **Need** asosiy fe'l sifatida jonsiz egadan keyin kelsa, undan keyin yoki gerund, yoki majhul nisbatdagi infinitiv ishlatiladi:

$$Jonsiz \ ega + need + \begin{cases} Ving \\ To + Be + P.P. \end{cases}$$

The grass needs cutting.

The television needs repairing.

The composition needs rewriting.

The grass needs to be cut.

The television needs to be repai-

red.

The composition needs to be re-

written.

NON-FINITE FORMS OF THE VERB (FE'LNING SHAXSI NOMA'LUM SHAKLLARI)

Umumiy ma'lumotlar

- 1. Fe'lning shaxsi noma'lum shakllari shaxsni, sonni va maylni ifodalamaydi, shuning uchun ham ular gapda kesim bo'lib kela olmaydi.
- 2. Fe'lning shaxsi noma'lum shakllarining ikkita xususiyati bor; otlik va fe'llik. Sifatdoshda fe'llik va sifatlik xususiyatlari mavjud. Gerund va infinitivda fe'llik va otlik xususiyatlari mavjud.

The infinitive (Infinitiv)

Umumiy ma'lumotlar

Infinitiv fe'lning shaxsi noma'lum shakli bo'lib, harakatning nomini bildiradi; shaxsini ham, sonini ham ko'rsatmaydi. Infinitivning ko'rsatkichi tarjima qilinmaydigan va urg'u olmaydigan **to** yuklamasidir.

Infinitive otning koʻpgina xususiyatlarini saqlab qolgan va otga oʻxshab gapda quyidagi vazifalarda keladi:

1. Ega bo'lib keladi:

To skate is pleasant.

Yaxmalak uchish yoqimli.

2. Ot-kesim tarkibida keladi: Your duty was **to inform** me about it immediately.

3. Fe'l kesim tarkibida keladi: She began **to translate** the article.

4. Toʻldiruvchi boʻlib keladi: I asked him **to help** me.

5. Aniqlovchi boʻlib keladi: He expressed a desire **to help** me. Bu haqda menga zudlik bilan xabar qilish sizning burchingiz edi.

U maqolani tarjima qila boshladi.

Men undan menga yordam berishini soʻradim.

U menga yordam berish istagini bildirdi.

6. Hol bo'lib keladi:

I went to the station to see off a friend.

Men bir doʻstimni kuzatgani stansiyaga bordim.

Infinitivning fe'llik xususiyatlari quyidagilarda ko'rinadi:

1. Infinitiv oʻzidan keyin vositasiz toʻldiruvchi olishi mumkin:

I told him to post the letter.

Men unga xatni joʻnatishni aytdim.

2. Infinitiv ravish bilan aniqlanishi mumkin:

I asked him to speak slowly.

Men undan sekin gapirishni soʻradim.

3. Infinitivning zamon va nisbat shakllari mavjud.

Ingliz tilida oʻtimli fe'llarning oddiy nisbatda toʻrtta shakli va majhul nisbatda ikkita shakli mavjud:

	Active	Passive
Simple	to ask	to be asked
Continuous	to be asking	_
Perfect	to have asked	to have been asked
Perfect Continuous	to have been asking	_

INFINITIV SHAKLLARINING YASALISHI

- 1. **Simple Infinitive Active to ask —** infinitivning oddiy shaklidir. Lugʻatda shu shakl (**to** siz) beriladi. Qolgan hamma shakllar murakkab shakllardir.
- 2. Continuous Infinitive Active to be fe'li va asosiy fe'lning Present Participle shakli yordamida yasaladi: to be asking.
- 3. **Perfect Infinitive Active to have** fe'li va asosiy fe'lning **Past Particip-le** shakli yordamida yasaladi: **to have asked.**
- 4. Perfect Continuous Infinitive Active to be fe'lining Perfect Infinitive shakli to have been va asosiy fe'lning Present Participle shakli yordamida yasaladi: to have been asking.
- 5. **Simple Infinitive Passive to be** fe'lining shakli va asosiy fe'lning **Past Participle** shakli yordamida yasaladi: **to be asked.**
- 6. Perfect Infinitive Passive to be fe'lining Perfect Infinitive shakli to have been va asosiy fe'lining Past Participle shakli yordamida yasaladi: to have been asked.
- 7. **Infinitive** oldiga **not** yuklamasini qoʻyish bilan infinitivning boʻlishsiz shakli yasaladi: **not to ask, not to be asked.**

ACTIVE INFINITIVE VA PASSIVE INFINITIVE

1. Infinitiv ifodalagan ish-harakati ma'lum bir shaxs yoki buyumga qarashli boʻlmasligi mumkin:

To drive a car in a big city is very difficult.

Katta shaharda mashina haydash juda qiyin.

Koʻpgina hollarda infinitiv ifodalagan ish-harakat ma'lum shaxs yoki buyumga qarashli boʻladi:

I intended to go there.(to go infinitivi ifodalagan ish-harakat I egaga qarashli.)

Men u yerga borishga qaror qildim

Ask **him to come** early.(**to come** infinitivi ifodalagan ish-harakat **him** toʻldiruvchiga qarashli.)

Unga erta kelishini ayting.

2. Infinitiv ifodalagan ish-harakat oʻsha infinitiv qarashli boʻlgan shaxs yoki buyum tomonidan sodir etilsa, **Active Infinitive** ishlatiladi:

He has a great desire **to invite** you to the party.

U sizni kechaga taklif qilishni juda istaydi.

I want to inform Tom of Bill's arrival

Men Tomni Billning kelganidan xabardor qilishni istayman.

3. Infinitiv ifodalagan ish-harakat oʻsha infinitiv qarashli boʻlgan shaxs yoki buyumga nisbatan (boshqalar tomonidan) sodir etilsa, **Passive Infinitive** ishlatiladi:

He has a great desire **to be invited** to the party.

I want to be informed of her arrival

U oʻzini ziyofatga (kechaga) taklif qilishlarini juda istaydi. Menga uning kelganini xabar qilishlarini istayman.

SIMPLE VA PERFECT INFINITIVE

Simple Infinitive (ham Active, ham Passive) quyidagi hollarda ishlatiladi:

1. Infinitiv gapning kesimidagi ish-harakat bilan bir vaqtda sodir etiladigan ish-harakatni ifodalaganda:

I am glad **to see** you. Men sizni koʻrishdan xursandman. I saw him **enter** the house. Men uning uyga kirganini koʻrdim.

2. Infinitiv may, must, should, ought modal fe'llari bilan va to expect umid qilmoq, kutmoq, to intend qasd qilmoq, to hope umid qilmoq, to want

istamoq kabi fe'llar bilan kelib, kelasi zamondagi ish-harakatini ifodalaydi:

He may come tomorrow.

I hope to see him at the concert.

I intend **to go** there on Sunday.

U ertaga kelishi mumkin.

Men uni konsertda uchratishni

umid qilaman.

Men u yerga yakshanba kuni bo-

rish niyatidaman.

3. Vaqtdan qat'i nazar, umuman sodir boʻladigan ish-harakatni ifo-dalaydi:

To skate is pleasant.

Yaxmalak uchish yoqimli.

Perfect Infinitive (ham Active, ham Passive) quyidagi hollarda ishlatiladi:

1. **Perfect Infinitive** gapning kesimidagi fe'l ifodalagan ish-harakatdan oldin sodir bo'lgan ish-harakatni ifodalaydi:

He seems to have finished his work.

This writer is said to have written a new novel.

U ishini tugatganga oʻxshaydi.

Aytishlaricha bu yozuvchi yangi roman yozgan.

2. **may** va **must** fe'llaridan keyin kelib ish-harakat allaqachon sodir bo'lgan degan taxminni ifodalash uchun:

He must have fogotten about it. I don't know where he is. He may have gone to London.

U buni unutgan boʻlishi kerak. Uning qayerdaligini bilmayman. Londonga ketgan boʻlishi mumkin.

3. **should, would, could, might, ought to,** va **was (were) to** modal fe'llaridan keyin kelib *bajarilishi lozim boʻlgan* va *bajarilishi mumkin boʻlgan, lekin haqiqatda bajarilmagan* ish-harakatni ifodalaydi:

He should (ought to) have gone there.

You could have helped him.

He was to have come yesterday.

U oʻsha yoqqa ketgan boʻlishi kerak edi.

Siz unga yordam bera olardingiz.

U kecha kelishi kerak edi.

4. **to intend, to hope, to expect, to mean** fe'llarining o'tgan zamondagi shaklidan keyin kelib ish-harakatni sodir qilishga *qasd, umid bo'lishiga*, shu ish-harakatni sodir etilishini kutishga qaramay *shu ish-harakat sodir bo'lmaganligini bildiradi:*

I intended to have finished my work last night.

I hoped to have met him there.

Men kecha oqshom ishimni tugatishga qasd qilgan edim (tugata olmadim).

Men uni o'sha yerda uchratishni umid qilgan edim (uchratmadim).

CONTINUOUS VA PERFECT CONTINUOUS INFINITIVE

1. **Continuous Infinitive** gapning kesimidagi ish-harakat bilan bir paytda davom etgan ish-harakatni ifodalaydi:

That firm is reported **to be conducting** negotiations for the purchase of sugar.

The weather seems to be improving.

2. **Perfect Continuous Infinitive** gapning kesimidagi ish-harakatdan oldin uzoq vaqt davomida davom etgan ish-harakatni ifodalaydi:

They are said **to have been conducting** negotiations for a long time. He is known **to have been working** on this problem for many years. Aytishlaricha, ular muzokaralarni uzoq vaqt olib borishgan. Uning bu muammo ustida koʻp yillar ishlaganligini odamlar biladi.

Xabar berilishicha, o'sha firma

shakar sotib olish haqida mu-

zokaralar olib borayotgan ekan.

yaxshilanayotganga

Ob-havo

oʻxshavdi.

INFINITIVNING to YUKLAMASI BILAN KELISHI

1. Odatda infinitivdan oldin **to** yuklamasi keladi: **to speak, to buy.** Agar gapda ikkita infinitiv boʻlib, ular **and** yoki **or** bogʻlovchisi bilan bogʻlangan boʻlsa, ikkinchi infinitivdan oldin **to** yuklamasi qoʻyilmaydi:

I intend to call on him and discuss this question.

I asked him to telephone to me on Monday or wire.

Men unikiga borib bu masalani muhokama qilmoqchiman.

Men undan dushanba kuni telefon qilishini yoki telegramma berishini soʻradim.

2. Quyidagi fe'llardan keyin har doim infinitiv **to** yuklamasi bilan ishlatiladi:

afford qurbi yetmoq agree kelishmoq, koʻnmoq, rozi boʻlmoq appear koʻrinmoq arrange uyushtirmoq ask soʻramoq attempt urinmoq beg yalinmoq care qiziqmoq claim da'vo qilmoq consent rozi boʻlmoq manage eplamoq
mean koʻzda tutmoq
need kerak boʻlmoq
offer taklif qilmoq
plan rejalashtirmoq
prepare tayyorlamoq
pretend mugʻambirlik qilmoq
promise va'da bermoq
refuse rad etmoq
regret afsuslanmoq
remember eslamoq

decide qaror qilmoq
demand talab qilmoq
deserve arzimoq
desire qattiq istamoq
expect kutmoq
fail muvaffaqiyatsizlikka uchramoq
forget unutmoq
hesitate ikkilanmoq
hope umid qilmoq
intend niyat qilmoq
learn oʻrganmoq

I can't afford to buy it.

She appeard to be tired. They agreed to help us.

I'll arrange to meet you at the airport.

He **asked to come** with us. The President **will attempt to reduce** inflation.

He begged to come with us.

I don't care to see that show.

She **claims to know** a famous movie star.

She finally **consented to marry** him.

I have **decided to leave** on Monday.

I **demand to know** who is responsible.

I promise not to be late.

I refuse to believe his story.

I **regret to tell** you that you failed

seem bo'lib ko'rinmoq strive harakat qilmoq struggle kurashmoq, urinmoq swear ont ichmoq tend o'ch bo'lmoq threaten qo'rqitmoq try urinmoq volunteer yordamini taklif qilmoq wait kutmoq want istamoq wish istamoq, xohlamoq

Buni sotib olishga mening qurbim yetmaydi.

U charchagan koʻrinadi.

Ular bizga yordam berishga rozi boʻlishdi.

Men sizni aeroportda kutib olishni uyushtiraman.

U biz bilan borishini soʻradi.

Presidentinflatsiyanikamaytirishga harakat qiladi.

U biz bilan bormoqchi boʻlib yalindi.

Men bu tomoshani koʻrishga qiziqmayman.

Ù mashhur film yulduzini taniyman deb da'vo qiladi.

Nihoyat u unga turmushga chiqishga rozi boʻldi.

Men dushanba kuni joʻnashga qaror qildim.

Kim javobgarligini bilishni talab qilaman.

Kechikmaslikka va'da beraman.

Uning hikoyasiga ishonishdan bosh tortaman.

Sizning muvaffaqiyatsizlikka uchraganingizni aytishdan afsuslanaman.

I **remembered to lock** the door.

He pretends not to understand.

He volunteered to help us.

I will wait to hear from you.

I want to tell you something.

She wishes to come with us. That cat seems to be friendly.

I **struggled to stay** awake.

She **swore to tell** the truth.

She threatened to tell my parents.

She deserves to win the prize.

I **expect to enter** graduate school in the fall.

She **failed to return** the book to the library in time.

I forgot to mail the letter.

Don't hesitate to ask for my help.

Jack hopes to arrive next week.

He **learned to play** the piano. She **managed to finish** her work early.

I didn't mean to hurt your feelings.

They **offered to help** us.

We **prepared to welcome** them.

Eshikni qulflaganim esimga tush-di.

U oʻzini tushunmaganga solyapti.

U oʻz ixtiyori bilan bizga yordam bermoqchi.

Men sizdan xabar kelishini kutaman.

Men sizga bir nima aytmoqchiman.

U biz bilan borishni xohlaydi.

Oʻsha mushuk oʻzini doʻstona tutmoqda.

Men uxlab qolmaslikka harakat qildim.

U haqiqatni aytishga qasam ichdi.

U meni ota-onamga aytish bilan qoʻrqitdi.

U mukofotni yutsa arziydi.

Men kuzda aspiranturaga kirishni umid qilaman.

U kitobni kutubxonaga vaqtida qaytara olmadi.

Men xatni joʻnatishni unutibman.

Mendan yordam soʻrashga ikkilanmang.

Jek kelasi hafta qaytib kelishga umid qiladi.

U pianino chalishni oʻrgandi.

U ishini erta tugatishga muvaffaq boʻldi.

Men sizning dilingizni ogʻritmoqchi emas edim.

Ular bizga yordamlarini taklif qilishdi.

Biz ularni kutib olishga tayyorgarlik koʻrdik. John expects **to begin** studying law next semester.

Mary **learned to swim** when she was very young.

The budget **committee** decided to postpone this meeting.

The President will attempt to reduce inflation in the next four years.

The sportsmen are preparing to attack the record.

Jon keyingi semestrda huquqni oʻrganmoqchi.

Meri juda yoshligida suzishni oʻrgangan.

Budjet qoʻmitasi bu yigʻilishni kechiktirishga qaror qildi.

Prezident keyingi toʻrt yilda inflatsiyani kamaytirishga harakat qiladi.

Sportchilar rekordga hujum qilishga tayyorgarlik koʻrishyapti.

3. Quyidagi orqasidan **ot** (yoki **olmosh**) kelgan fe'llardan keyin har doim infinitive **to** yuklamasi bilan keladi:

advise maslahat bermoq
allow ruxsat bermoq
ask soʻramoq
beg yalinmoq
cause sabab boʻlmoq
challenge chaqirmoq
convince ishontirmoq
dare botinmoq
encourage undamoq

expect umid qilmoq forbid taqiqlamoq force majbur qilmoq hire yollamoq instruct ko'rsatma bermoq invite taklif qilmoq need kerak (zarur) bo'lmoq order buyurmoq permit ruxsat bermoq persuade ishontirmoq remind eslatmoq
require talab qilmoq
teach oʻqitmoq, oʻrgatmoq
tell aytmoq, demoq
urge undamoq, ishontirmoq
want istamoq
warn ogohlantirmoq

She advised me to wait until tomorrow.

She allowed me to use her car.

I asked John to help us.

They begged us to come.

Her laziness caused her to fail.

I couldn't **convince him to accept** our help.

He encouraged me to try again.

I expect you to be on time.

U menga ertagacha kutishni maslahat qildi.

U menga mashinasini ishlatishga ruxsat berdi.

Men Jondan bizga yordam berishini soʻradim.

Ular bizning kelishimizni iltimos qilishdi.

Uning dangasaligi uning muvaffaqiyatsizligiga sabab boʻldi.

Men uni yordamimizni qabul qilishga koʻndira olmadim.

U meni yana urinib koʻrishga da'vat etdi.

Men sizning vaqtida kelishingizga umid qilaman. I forbid you to tell him.

They **forced him to tell** the truth.

She hired a boy to mow the lawn.

He instructed them to be careful.

Harry **invited the Bells to come** to his party.

We **needed Chris to help** us figure out the solution.

The judge ordered me to pay a fine.

He permitted the children to stay up late.

I **persuaded him to come** for a visit.

She reminded me to lock the door.

Our teacher **requires us to be** on time.

My brother taught me to swim.

The doctor **told me to take** these pills.

I urged her to apply for the job.

I want you to be happy.

I warned you not to drive too fast.

Buni unga aytishingizni taqiqlayman.

Ular uni haqiqatni aytishga majbur qilishdi.

U maysani oʻrish uchun bir bolani yolladi.

U ularga ehtiyot boʻlishga koʻrsatma berdi.

Harri Bellarni ziyofatiga kelishga taklif qildi.

Bizga Kris yechimni hisoblab chiqish uchun kerak edi.

Sudya menga jarima toʻlashni buyurdi.

U bolalarga kech yotishga ruxsat berdi.

Men uni mehmonga kelishga koʻndirdim.

U menga eshikni qulflashni eslatdi.

Oʻqituvchimiz bizdan vaqtida kelishni talab qiladi.

Mening akam menga suzishni oʻrgatdi.

Doktor menga bu dorilarni ichishni aytdi.

Men uni ishga kirish uchun ariza yozishga undadim.

Men sizning baxtli boʻlishingizni istayman.

Men sizni mashinani juda tez haydamang deb ogohlantirgan edim.

4. Quyidagi sifatlardan keyin infinitiv to yuklamasi bilan keladi:

anxious	qattiq istovchi	good	yaxshi
able	qodir	hard	qattiq, ogʻir
boring	zerikarli	pleased	xursand
common	oddiy	prepared	tayyor
dangerous	xavfli	ready	tayyor
difficult	qiyin	strange	begona, gʻalati
eager	intiluvchi	usual	odatiy
easy	oson		

Muhammad is **anxious to see** his family.

It is **dangerous to drive** in this weather.

We are **ready to leave** now.

It is **difficult to pass** this test.

It is **uncommon to find** such good crops in this section of the country.

Ritsuko was **pleased to be admitted** to the college.

Muhammad oilasini koʻrishni qattiq istaydi (oilasidan tashvishlanadi).

Bunday havoda mashina haydash xavfli.

Biz hozir joʻnashga tayyormiz.

Bu testdan o'tish qiyin.

Mamlakatning bu qismida bunday hosilni uchratish gʻayrioddiy.

Ritsuko kollejga qabul qilinganidan xursand.

5. **to stop, to remember, to forget, to try** fe'llaridan keyin infinitiv ham, gerund ham ishlatilishi mumkin, faqat ma'no ozroq o'zgaradi:

John stopped studying.

John stopped to study.

I **remembered to lock** the door before I left but I forgot to shut the windows.

I clearly **remember locking** the door before I left.

Please **remember to post** the letter.

I was very tired. I **tried to keep** my eyes open but I couldn't.

Please **try to be** quiet when you come home.

- I can't find anywhere to live.
- Why don't you **try putting** an advertisement in the newspaper?
- I've got a terrible headache. I **tried taking** an aspirin but it didn't help.

Don't forget to post the letters.

Jon oʻqishni toʻxtatdi (boshqa oʻqimaydi.).

Jon o'qish uchun to'xtadi.

Men uydan chiqayotganimda eshikni qulflash esimga keldi, lekin derazani yopishni unutibman.

Uydan chiqqanimda eshikni qulflaganim aniq esimda.

Iltimos, xatni joʻnatish esingizda tursin (unutmang).

Juda charchagan ekanman. Men koʻzlarimni ochib turishga harakat qilardim lekin bu qoʻlimdan kelmasdi.

Iltimos uyga borganingizda ogʻirroq boʻlishga harakat qiling.

- —Yashashga hech qayerdan joy topa olmayapman.
- Nega gazetada e'lon berib sinab ko'rmaysiz?

Boshim qattiq ogʻridi. Men aspirin ichib sinab koʻrdim, lekin u yordam bermadi.

Xatlarni joʻnatishni unutmang.

6. **begin, continue, hate, like, love, start, can't stand** fe'llaridan keyin infinitiv ham, gerund ham ishlatilishi mumkin, lekin ma'noda o'zgarish bo'lmaydi:

I like to go (going) to movies. I love to play (playing) chess. It started to snow (snowing). Men kinoga borishni yoqtiraman. Men shaxmat oʻynashni sevaman. Oor yogʻa boshladi.

7. to want, to wish, to mean, to try, to allow, to be going to, ought to, to have to, should (would) like, used fe'llaridan keyin gapda oldin ishlatilgan infinitiv qayta takrorlanganda o'sha infinitivning o'rnida faqat to yuklamasi kelishi mumkin:

He wants me to go there tonight, but I **don't want to** (*go* tushuniladi).

I was asked to take part in the trip, but I am not going to (take part tushuniladi).

The boy wanted to go for a bathe, but was not allowed to (go tushuniladi).

I didn't want to stay there, but **I** had to (stay tushuniladi).

Bu oqshom u mening u yerga borishimni istaydi, lekin men borishni istamayman.

Mendan sayohatda ishtirok etishni soʻrashdi, lekin men qatnashmoq-chi emasman.

Bola cho'milishga borishni istar edi, lekin unga ruxsat berishmadi.

Men u yerda qolishni istamagandim, lekin qolishimga toʻgʻri keldi.

INFINITIVNING to YUKLAMASISIZ ISHLATILISHI

Infinitiv quyidagi hollarda to yuklamasisiz ishlatiladi:

1. must, can (could), may (might) va need modal fe'llaridan keyin:

You must **do** it at once. Siz buni darhol qilishingiz kerak.

He can **speak** German. U nemischa gapira oladi. May I **come** in? Kirsam mumkinmi?

Need he **come** here? Uning bu yerga kelishi shartmi?

2. **to make** *majbur qilmoq*, **to let** *ruxsat bermoq*, **to see** *koʻrmoq*, **watch** *kuzatmoq*, **to hear** *eshitmoq*, **to feel** *his qilmoq*, ba'zan **to help** *yordam bermoq* (ayniqsa AQSHda) va boshqa fe'llardan keyin obyektiv kelishikdagi olmosh yoki otdan keyin infinitiv **to** yuklamasisiz ishlatiladi:

ega + see(watch, hear, feel) + ot (olmosh) + V

He made me **read** this book. U meni bu kitobni oʻqishga majbur qildi.

I let him **go** there. Men unga u yerga borishga ruxsat

herdim

Help me **(to) do** it.

Buni qilishga menga yordam bering.

41

I saw her leave the room.

I heard **her sing.**I felt **him put** his hand on my shoulder.

Men uni xonadan chiqqanini koʻr-

Men uning kuylaganini eshitdim. Men uni qoʻlini yelkamga qoʻy-

ganini his qildim.

Izoh: Yuqoridagi fe'llar majhul nisbatda ishlatilganda, ulardan keyin keladigan fe'l to yuklamasi bilan ishlatiladi:

He **was made to do** it.

He **was seen to leave** the room.

Buni qilishga uni majbur qilishdi.

Uning xonadan chiqqanini koʻrishgan.

3. **had better** *yaxshisi*, **would rather**, **would sooner** *yaxshisi* kabi birik-malardan keyin:

You had better **go** there at once. Siz yaxshisi u yerga birdan bo-

ring.

I would rather **not tell** them about

it.

He said he would sooner **stay** at home

Yaxshisi men bu haqda ularga aytmayman.

U yaxshisi uyda qolishini aytdi.

FOR + OT (OBYEKTIV KELISHIKDAGI OLMOSH) + INFINITIV

Bu qurilma mustaqil murakkab gap boʻlagi sifatida namoyon boʻladi (qoʻshma ega, qoʻshma kesim, qoʻshma aniqlovchi, qoʻshma hol). Bu qurilmada oddiy va majhul nisbatdagi infinitiv ishlatilishi mumkin:

It is easy **for you to say** that.

It is necessary for the goods to be packed in strong cases.

This is for you to decide.

The first thing **for me to do** is to find out when the steamer arrives.

The wester was too cold for the abil

The water was too cold for the children to bathe.

Buni aytish sizga oson.

Mollarni qattiq qutilarga joylash

zarur.

Buni siz hal qilishingiz kerak.

Mening qiladigan birinchi ishim paroxodning qachon

kelishini aniqlash.

Suv bolalarga cho'milish uchun

juda sovuqlik qilardi.

${\bf NOMINATIVE~WITH~THE~INFINITIVE~(INFINITIVLI~NOMINATIV)}$

Ega + kesim + to + V

It is said *aytishlaricha*, it is reported *xabar berilishicha*, it seems *oʻx-shaydi*, it is likely *ehtimol* deb boshlanuvchi ergashgan qoʻshma gaplarni

tarkibida **infinitivli nominativ** boʻlgan sodda gaplar bilan almashtirish mumkin:

Ergashgan qoʻshma gap

It is said that they know Chinese very well.

Artichloriche vlen vitov tilini inde

Aytishlaricha ular xitoy tilini juda yaxshi biladilar.

Sodda gap

They are said to know Chinese very well.

Aytishlaricha ular xitoy tilini juda yaxshi biladilar.

Infinitivli nominativlarda infinitivning har xil turlari ishlatilishi mumkin.

1. Gapning kesimidagi ish-harakat bilan bir paytda sodir boʻladigan ish-harakatni ifodalash uchun **Simple Infinitive** ishlatiladi:

He **is said to live** in London. He **was said to know** several oriental languages. Aytishlaricha u Londonda yashaydi. Aytishlaricha u bir nechta sharq tillarini bilgan.

2. Gapning kesimidagi ish-harakat bilan bir paytda uzoq davom etadigan ish-harakatni ifodalash uchun **Continuous Infinitive** ishlatiladi:

He is said to be writing a new play.

Aytishlaricha u yangi pyesa yozayotgan ekan.

The water seems to be boiling.

Suv qaynayotganga oʻxshaydi.

3. Gapning kesimidagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlgan ish-harakatni ifodalash uchun **Perfect Infinitive** ishlatiladi:

He is said to have lived in Brighton.

He **is said to have been appointed** director of a big plant.

The steamer was known to have **left** port on the 15th May.

Uni Braytonda yashagan deyishadi.

Aytishlaricha u katta bir zavodning direktori etib tayinlangan.

Aytishlaricha paroxod portni 15-mayda tark etgan.

4. Gapning kesimidagi ish-harakatdan oldin ma'lum vaqt davomida davom etgan ish-harakatni ifodalash uchun **Perfect Continuous Infinitive** ishlatiladi:

The goods are reported to have been awaiting shipment for several days.

He was said to have been travelling about the country a good deal. Xabar berilishicha mollar yuklashni bir necha kun kutib qolgan.

Aytishlaricha u mamlakat bo'ylab ancha vaqt sayohat qilayotgan edi.

INFINITIVLI NOMINATIVNING ISHLATISH HOLATLARI

1. Gapning kesimi **to say** gapirmoq, **to state** aytmoq, bildirmoq, **to report** xabar bermoq, **to announce** e'lon qilmoq, **to believe** hisoblamoq, **to suppose** mo'ljallamoq, taxmin qilmoq, **to think** o'ylamoq, hisoblamoq, **to expect** umid qilmoq, **to know** ma'lum bo'lmoq, bilmoq, **to understand** bilmoq ma'nosida, **to consider** hisoblamoq, **to see** ko'rmoq, **to hear** eshitmoq va boshqa fe'llarning majhul nisbatdagi shakli bilan ifodalanganda **infinitivli nominativ** ishlatiladi:

He **is said to live** in Boston. (= It is said that he lives in Boston.)

This plant is known to produce tractors. (= It is known that this plant produces tractors.)

They are believed to be on their way to Samarkand.. (= It is believed that they are on their way to Samarqand.)

The delegation is reported to have left Tashkent. (= It is reported that the delegation has left Tashkent.)

Aytishlaricha u Bostonda yashaydi.

Bu zavodning traktor ishlab chiqarishi ma'lum.

Ularni Samarqandga ketayaptilar deb hisoblaydilar.

Xabar berilishicha delegatsiya Toshkentdan joʻnab ketgan.

Izoh: 1) **to expect** fe'lidan keyin **Simple Infinitive** kelsa, kelasi zamondagi ish-harakatni ifodalaydi:

He was expected to arrive in the evening.

Uning kechqurun kelishini kutishayotgan (umid qilishayotgan) edilar.

2) **to consider** fe'lidan keyin ba'zan **to be** infinitivi tushib qoladi:

He **is considered (to be)** an experienced Uni tajribali injener deb hisoblashadi. engineer.

2. Gapning kesimi **to seem, to appear** *oʻxshamoq, koʻrinmoq,* **to prove** *ma'lum boʻlmoq,* **to happen, to chance** *voqe'(so dir) boʻlmoq* fe'llarining oddiy nisbatdagi shakli bilan ifodalanganda **infinitivli nominativ** ishlatiladi:

He seems to know English well. (=It seems that he knows English well.)

The weather appears to be improving. (= It appears that the weather is improving.)

I happened to be there at that time. (= It happened that I was there at that time.)

U inglizchani yaxshi biladiganga oʻxshaydi.

Ob-havo yaxshilanadiganga oʻxshaydi.

O'sha paytda men tasodifan o'sha yerda edim.

He proved to be a good worker.

(= It proved that he was a good worker.)

U yaxshi ishchi ekan.

Izoh: to seem, to appear, to prove fe'llaridan keyin ko'pincha to be fe'li tushib qoladi;

He seemed (to be) angry. U achchigʻlanganga oʻxshaydi. (Uning jah-

li chiqqanga oʻxshaydi.)

He proved (to be) a good engineer. U yaxshi injener ekan.

3. Gapning kesimi tarkibida **likely** *ehtimol, balki,* **unlikely** *mahol, ehtimoldan uzoq,* **certain** *shubhasiz, begumon,* **sure** *aniq, ishonchli* sifatlari boʻlganda ulardan keyin **infinitivli nominativ** ishlatiladi. **Simple Infinitive** ishlatilsa, kelasi zamondagi ish-harakatni bildiradi:

They are likely to come soon. (= It is likely that they will come soon.)

The goods are unlikely to arrive at the end of the week. (= It is unlikely that the goods will arrive at the end of the week.)

They are certain to come to London. (= It is certain that they will come to London.)

He is sure to return soon.

Aftidan ular tezda kelishadi.

Mollarni haftaning oxirigacha yetib kelishi mahol (dargumon).

Ular shubhasiz Londonga kelishadi.

U albatta tezda qaytib keladi.

Likely bilan yasalgan infinitivli birikmalar aniqlovchi ergash gaplarda ham uchraydi:

The delegates, who are likely to arrive tomorrow, will be lodged at this hotel.

The delegates **likely to come** tomorrow will be lodged at this hotel.

Ertaga yetib kelishlari ehtimol tutilayotgan delegatlar bu mehmonxonaga joylashtiriladi. Ertaga yetib kelishlari ehtimol tutilayotgan delegatlar bu mehmonxonaga joylashtiriladi.

MUSTAQIL INFINITIVLI BIRIKMA

Ingliz tilida bosh kelishikdagi ot va infinitivdan iborat birikma uchraydi. Bunday birikmalar **mustaqil infinitivli birikma** deyiladi. Bu birikmadagi ot infinitiv ifodalagan ish-harakatning bajaruvchisi yoki shu ish harakat ta'siridagi shaxs yoki buyumdir. Bunday birikmalar odatda, gapning oxirida keladi va vergul bilan ajratiladi. Mustaqil infinitivli birikmalar yuridik matnlarda va tijorat hujjatlarida uchraydi:

The sellers offered the buyers 5000 tons of gas oil, delivery to be made in October.

The buyers requested the sellers to keep them informed of the position of the vessel, the communications to be addressed to their agents.

Sotuvchilar xaridorlarga 5000 tonna gazovl taklif qildilar, yetkazib berish oktabrda amalga oshiriladi. Xaridorlar sotuvchilardan kemaning joyini bildirib turishni soʻradilar, buning ustiga o'zlarining agentlari orqali.

Gerund

Umumiy ma'lumotlar

- 1. Gerund fe'lning fe'llik va otlik xususiyatiga ega bo'lgan shaklidir. Gerundda infinitivga qaraganda otlik xususiyati koʻproq. Oʻzbek tilida gerundga harakat nomi toʻgʻri keladi.
- 2. Gerund otlik xususiyatiga ega boʻlganligi uchun gapda otga oʻxshab quyidagi vazifalarda keladi:
  - 1) ega bo'lib keladi:

Reading is her favouraite occupa-

O'qish uning sevimli mashg'uloti.

tion. 2) ot-kesim tarkibida keladi:

Her greatest pleasure is **reading**.

Uning eng sevimli mashgʻuloti — oʻqish.

3) fe'l kesim tarkibida keladi: He finished **reading** the newspaper.

U gazetani oʻqishni tugatdi.

4) vositasiz toʻldiruvchi boʻlib keladi:

I remember **reading** the book.

Men kitobni oʻqiganimni eslayman.

5) predlogli vositali to'ldiruvchi bo'lib keladi:

I am fond of reading.

Men oʻqishni yaxshi koʻraman.

6) aniqlovchi boʻlib keladi:

I had the pleasure of reading in the newspaper of your success.

Men sizning muvaffaqiyatingiz haqida gazetada o'qib rohatlandim

7) hol bo'lib keladi:

After **reading** the letter I put it into the drawer.

Men xatni oʻqiganimdan keyin uni gʻaladonga solib qoʻydim.

3. Gerund otga oʻxshab oʻzidan oldin predlog olishi mumkin, egalik olmoshi yoki qaratqich kelishigidagi ot bilan kelishi mumkin:

Tom left **without finishing** his dinner.

We insisted on **their chartering** a vessel at once.

We objected to the **buyer's paying** only part of the invoice amount.

Tom ovqatini yeb boʻlmasdan chiqib ketdi.

Biz ulardan zudlik bilan kema yollashlarini talab qildik.

Biz xaridorlarning yuk haqining faqat bir qismini toʻlashiga e'tiroz bildirdik

- 4. Gerund fe'li quyidagi xususiyatlarga ega:
- a) gerund vositasiz toʻldiruvchi olishi mumkin:

I remember **reading this book.** Men bu kitobni oʻqiganimni eslayman.

b) gerund ravish bilan aniqlanishi mumkin:

He likes **reading aloud.** U ovoz chiqarib oʻqishni yoqtiradi.

c) gerund zamon va nisbat shakllariga ega boʻladi:

	Active	Passive
Simple	reading	being read
Perfect	having read	having been read

ODDIY NISBATDAGI GERUND (ACTIVE GERUND) VA MAJHUL NISBATDAGI GERUND (PASSIVE GERUND)

1. Gerund ma'lum shaxs yoki buyumga qarashli boʻlmagan ish-harakatni ifodalashi mumkin:

Swimming is a good exercise. Suzish – yaxshi mashq.

Lekin koʻpincha gerund ifodalagan ish-harakat ma'lum shaxs yoki buyumga qarashli boʻladi:

Tom left **without finishing** his dinner. (**finishing** Tomga – egaga qarashli).

Thank you for coming (coming to 'ldiruvchi youga qarashli).

Tom ovqatini yeb boʻlmasdan chiqib ketdi..

Kelganingiz uchun rahmat.

2. Gerund ifodalagan ish-harakat u qarashli boʻlgan shaxs yoki buyum tomonidan bajarilsa, **Active Gerund** ishlatiladi:

He likes **inviting** his friends to his U do'stlarini uyiga taklif qilishni

I remember **having shown** her the letter.

house

He entered the room without **noticing** Kate.

yoqtiradi. Men unga xatni koʻrsatganimni eslayman.

U xonaga Keytni payqamay kirib keldi

3. Gerund ifodalayotgan ish-harakat u qarashli bo'lgan shaxs yoki buyumga qarashli boʻlmasdan, boshqa shaxs yoki buyum tomonidan sodir etilayotgan bo'lsa, Passive Gerund ishlatiladi:

He likes being invited by his friends

I remember having been shown the letter

He entered the room without being noticed.

U do'stlari uni taklif qilishlarini yoqtiradi.

Menga xatni koʻrsatganlarini eslayman.

U oʻzini paygatmasdan xonaga kirdi. (Uning xonaga kirganini payqashmadi.)

4. Ba'zan to need, to want, to require kerak ma'nosida kelgan fe'llardan keyin va worth arziydigan sifatidan keyin Active Gerund Passive Gerund ma'nosida ishlatiladi:

My shoes need repairing (being re-

paired emas).

This dress wants washing (being washed emas).

These bags require drying (being dried emas).

The book is worth **reading** (being read emas).

Men tufligimni ta'mirlatishim

kerak.

Bu kuylakni yuvish kerak.

Bu xaltalarni quritish kerak.

Bu kitobni oʻqisa arziydi.

SIMPLE VA PERFECT GERUND

- 1. Quyidagi hollarda **Simple Gerund** ishlatiladi:
- a) gapning kesimidagi ish-harakat bilan bir paytda sodir bo'lgan ishharakatni ifodalash uchun:

I am surprised at **hearing** this. I was quite disappointed at not finding him there.

Bu menga gʻalati eshitiladi. Men uni u yerdan topa olmaganim uchun hafsalam pir boʻldi.

b) kelasi zamonga taalluqli boʻlgan ish-harakatni ifodalash uchun:

We intend shipping the goods in May.

We think **of going** there in the sum-

c) vaqtdan qat'i nazar: Swimming is a good exercise.

Loading heavy weights requires great skill.

Biz mollarni may oyida yuklashni niyat qilganmiz. Biz yozda u yerga borishni oʻylayapmiz.

Suzish – yaxshi mashq. Ogʻir yuklarni yuklash katta mahorat talab qiladi.

2. Gapning kesimidagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlgan ish-harakatni ifodalash uchun **Perfect Gerund** ishlatiladi:

I don't remember **having seen** him before.

He mentioned **having read** it in the paper.

Men uni ilgari koʻrganimni eslamayman.

U buni gazetada oʻqiganini eslat-

3. **on (upon), after** predloglaridan keyin gerund ifodalaydigan ishharakati gapning kesimidagi ish-harakatidan oldin sodir boʻlgan boʻlsa ham **Simple Gerund** ishlatiladi:

On receiving the answer of the firm we handed all the documents to our legal adviser.

After concluding the contract, the representative of the firm left London.

Firma javobini olganda biz barcha hujjatlarni yuristimizga berdik.

Shartnoma tuzilgach firma vakili Londonni tark etdi.

4. Gerunddagi ish-harakat kesimdagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlganligini ta'kidlash zarurati boʻlmaganda **Perfect Gerund** emas **Simple Gerund** ishlatiladi:

I thank you for **coming**. (for having come emas).

He apologized for **leaving** the door open (for having left emas).

Kelganingiz uchun rahmat.

U eshikni ochiq qoldirgani uchun kechirim soʻradi.

GERUNDNING VAZIFALARI

- 1. Gerund koʻpincha predloglar bilan kelib, gapda vositali toʻldiruvchi, aniqlovchi va ot-kesim tarkibida keladi. Predloglar faqat ot oldida ishlatilganligi sababli, har qanday predlogdan keyin fe'l otga yaqin boʻlgan shakl gerundga aylanadi.
- 2. Gerund predlogsiz ega, vositasiz toʻldiruvchi, fe'l kesim va ot-kesim tarkibida kelishi mumkin.

GERUNDNING PREDLOGLARDAN KEYIN KELISHI

1. Predlog talab qiluvchi koʻpgina fe'llardan, sifatlardan, sifatdoshlardan va otlardan keyin gerund ishlatiladi va predlogli vositali toʻldiruvchi boʻlib keladi:

I am fond **of reading.**When do you think **of going** there?

Men oʻqishni yaxshi koʻraman. Siz u yerga qachon bormoqchisiz? The exporters succeeded in chartering a steamer of the required size.

We insisted **on being informed** by cable of the arrival of the ship.

He felt satisfaction in helping them.

There is no harm **in doing** that. Did you find any difficulty **in solving** this problem?

There is no sense **in going** there today.

accuse of -da ayblamoq

Eksport qiluvchilar talab qilingan hajmdagi paroxod yollashga muvaffaq boʻlishdi.

Biz kemaning kelishi haqida telegraf orqali xabardor qilishlarini talab qildik.

U ularga yordam berganidan qanoat hosil qildi.

Bunday qilishning zarari yoʻq. Bu masalani yechishda birorta qiyinchilik sezdingizmi?

Bugun u yerga borishdan ma'no yo'q.

VERB + PREPOSITION + GERUND

approve of -ni qoʻllab-quvvatlamoq be better off yaxshisi confess to boʻyniga olmoq, tan olmoq consist in -dan iborat boʻlmoq count on -ga ishonmoq depend on -iga tobe (bogʻliq) boʻlmoq disapprove of -ni ma'qullamaslik be engaged in bilan shugʻullanmoq get used to -ga koʻnikmoq give up tashlamoq (yomon odatni) hear of -ni eshitmoq

You would be better off leaving now instead of tomorrow.

insist on talab qilmoq

Fred **confessed to stealing** the jewels.

John **gave up smoking** because of his doctor's advice.

Mary **insisted on taking** the bus instead of the plane.

be interested in -ga qiziqmoq keep on davom ettirmoq look forward to -ni umid qilmoq object to -ga e'tiroz bildirmoq persist in sabot koʻrsatmoq prevent in oldini olmoq, xalaqit bermoq

put off orqaga surmoq rely on -ga ishonmoq result in hosil boʻlmoq spend in bilan oʻtkazmoq succeed in -ga muvaffaq boʻlmoq suspect of -da gumon qilmoq think about

think about think of } -ni o 'ylamoq worry about -dan tashvishlanmoq

Siz yaxshisi ertaning oʻrniga hozir joʻnasangiz boʻlardi.

Fred taqinchoqlarni oʻgʻirlaganini tan oldi.

Jon doktorning maslahati bilan chekishni tashladi.

Meri samolyot oʻrnida avtobusda ketishni yoqlab turib oldi.

We are interested in buying your goods.

We are not looking forward to going back

Biz sizning mollaringizni sotib olishga qiziqamiz.

Biz qaytib ketishni umid qilganimiz yoʻq (qaytib ketmoqchi emasmiz).

ADJECTIVE (PARTICIPLE) + PREPOSITION + GERUND

accustomed to -ga o 'rgangan afraid of -dan qo 'rqmoq capable of -ga qobil disappointed at -dan hafsalasi pir fond of -ni sevmoq intent on -da sabotli

We are accustomed to sleeping late on weekends.

Mitch **is afraid of getting** married now.

Jean is not capable of understanding the predicament.

Craig is fond of dancing.

Alvaro is **intent on finishing** school next year.

We are **interested in seeing** this film.

interested in -ga qiziquvchi proud of -dan gʻururlanuvchi responsible for -ga mas'uliyatli successful in -da omadli surprised at -dan ajablangan tired of -dan charchagan

Biz dam olish kunlari (haftaning oxirida) kech turishga oʻrganganmiz (odatlanganmiz).

Mich hozir uylanishdan qoʻrqadi.

Jin qiyinchilikni tushunishga qodir emas.

Kreig raqsga tushishni sevadi.

Alvaro kelasi yili maktabni tugatishni maqsad qiladi.

Biz bu filmni koʻrishga qiziqamiz.

Yuqoridagi ba'zi sifat va sifatdoshlardan keyin gerund ham, infinitiv ham ishlatilishi mumkun:

I am proud **of being** a citizen of Uzbekistan.= I am proud **to be** a citizen of Uzbekistan. Men O'zbekiston fuqarosi bo'lishdan faxrlanaman.

NOUN + PREPOSITION + GERUND

art of -da mahorat astonishment at -dan hayratga tushish apology for uchun uzr choice of tanlangan narsa disappointment at hafsalasi pir hoʻlish

method for (method of) uchun uslub

necessity of -da zarurat objection to -ga e'tiroz opportunity of -ga qulay imkoniyat plan for uchun reja pleasure of -dan rohatlanish excuse for -dan bahona
experience in -da tajriba
fear of -dan qo'rquv
habit of -da ko'nikma
hope of -dan umid
idea of fikr, g'oya
importance of muhimlik
intention of -ga qasd qilish
interest in -ga qiziqish
means of -ning vositasi
George has no excuse for

George has no excuse for dropping out of school.

Connie has developed a **method for evaluating** this problem.

There is a **possibility of acquiring** this property at a good price.

There is no **reason for leaving** this

early.

possibility of -ga imkoniyat
preparation for uchun tayyorgarlik
problem of -ning muammosi
process of -ning jarayoni
reason for uchun sabab
right of huquqi
skill in -da mahorat
surprise at -dan ajablanish
way of -ning yoʻli (vositasi)

Jorjning maktabni tashlashiga bahona yoʻq.

Konni bu masalani raqamlar bilan ifodalash uslubini takomillashtirdi.

Bu ushbu mulkni yaxshi narxda qoʻlga kiritishning imkoniyatidir. Bu erta tark etishga sabab emas.

Izoh: Gerund fe'l yoki sifatdan yasalgan otni aniqlab kelganda, otdan keyin u yasalgan fe'l yoki sifatdan keyin keladigan predlog keladi, vositasiz to'ldiruvchi talab qiladigan fe'ldan yasalgan otdan keyin esa **of** predlogi ishlatiladi:

Have you any **objections to signing** this document?

Bu hujjatni imzolashga e'tirozingiz bormi?

To object fe'li to predlogini talab qilgani uchun objection oti ham o'zidan keyin to predlogini talab qiladi.

He expressed his **surprise at meeting** her there.

U uni u yerda koʻrib ajablandi.

Surprise otidan keyin at predlogi ishlatiladi, chunki surprised sifatidan keyin at predlogi keladi.

There is no fear **of damaging** the goods if they are packed in this manner.

Tovarlar (mollar) ushbu usulda oʻraglan boʻlsa, ularning nobud boʻlishidan xavotirlanmasa ham boʻladi.

Fear otidan keyin of predlogi ishlatiladi, chunki fear fe'li o'zidan keyin vositasiz to'l-diruvchini talab qiladi.

2. Gerund orqasidan **for** predlogini oluvchi koʻpgina otlarning orqasidan oʻsha otga aniqlovchi boʻlib keladi va oʻsha buyumning nima maqsadda ishlatilishini bildiradi:

A thermometer is an instrument **for measuring** temperature.

This is an airplane for transporting goods.

Termometr—haroratni oʻlchaydigan asbob.

Bu yuk tashuvchi samolyot.

Gerund bilan bir qatorda infinitiv ham oldidan kelgan otga aniqlovchi boʻlib kelishi mumkin:

The charterers have the right **of loading** (= the right **to load**) the steamer at night time.

I have no intention **of doing** it (= no intention **to do** it).

- 3. Gerund gapda hol bo'lib keladi:
- a) **on (upon)** *keyin, -da,* **after** *keyin,* **before** *-dan oldin,* **in** *-da, ichida* predloglari bilan payt holi boʻlib keladi:

On finding that the engine was working badly, the pilot was obliged to land.

After saying this he left the room.

Before leaving for London I called on my brother.

In retreating the German fascists burned down towns and villages.

Yollovchilar paroxodga tungi paytda mol yuklash huquqiga egadirlar.

Men buni qilmoqchi emasman.

Motor yaxshi ishlamaganligi aniqlanganda, uchuvchini qoʻnishga majbur qilishdi.

Buni aytgandan keyin u xonani tark etdi.

Londonga joʻnashimdan oldin men akamni koʻrgani bordim.

Nemis fashistlari chekinayotganlarida shahar va qishloqlarni yondirdilar.

On (upon) va after predloglaridan keyin odatda, Simple Gerund ishlatiladi, gerund ifodalagan ish-harakatning kesimdagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlganligini ifodalash uchun after predlogi ishlatiladi. Agar faqat voqealarni oldinma-ketin sodir boʻlganligini ifodalash kerak boʻlsa on (upon) predlogi ishlatiladi.

Vaqtni ifodalovchi gerundli iboralar, sifatdoshli iboralarga teng boʻladi (**before** predlogi bilan kelgan iboralardan tashqari).

On coming home... = coming home After saying this... = having said this In retreating ... = while retreating

b) **for** *uchun*, **through** *tufayli*, **owing to** *sababli*, *tufayli* predloglari bilan sabab holi boʻlib keladi:

Excuse me **for being** so late.

We are obliged to you **for sending** us the latest market reports.

He caught cold **through getting** his feet wet.

Bunchalik kechikkanim uchun kechirasiz.

Eng soʻnggi bozor axborotlarini yuborganingiz uchun biz sizdan minnatdormiz.

Oyogʻi nam tortgani uchun u shamolladi.

c) by bilan, vositasida predlogi bilan ravish holi boʻlib keladi:

He improved his article by changing the end.

We were able to discharche the boat in 24 hours **by using** a powerful crane.

Oxirini oʻzgartirib u maqolasini ancha yaxshiladi.

Biz kuchli kranlarni ishlatib kemaning yukini 24 soat ichida tushirishga muvaffaq boʻldik.

d) **besides** -dan tashqari, **instead of** -ning oʻrnida, **without** -siz, -mas-dan, **apart from** -dan tashqari kabi predloglar bilan toʻsiqsiz ergash gapda ishlatiladi:

Besides being clever, he is very industrious.

Instead of writing the letter himsilf, he asked his friend to do it. He left the room **without waiting** for a reply. Aqlli boʻlishidan tashqari u juda tirishqoq.

Xatni oʻzi yozish oʻrniga, u doʻstidan xat yozib berishni soʻradi. U javobni kutmasdan xonani tark etdi.

e) for the purpose of, with the object of, with a view to maqsadda, uchun guruh predloglari bilan maqsadni ifodalaydi:

A Polish delegation arrived in the capital with the object of conducting trade negotiations.

He gave these instructions with a view to speeding up the shipment of the goods.

Polsha delegatsiyasi savdo muzokaralarini olib borish uchun poytaxtga keldi.

Mollarni yuklashni jadallashtirish uchun u bu koʻrsatmalarni berdi.

Maqsadni ifodalash uchun guruh predloglari bilan kelgan gerund koʻpincha rasmiy nutqda uchraydi; odatda, maqsadni ifodalash uchun infinitiv ishlatiladi:

I have come here **to discuss** the matter with the manager.

I went to the station **to meet** my father.

Men bu yerga masalani menejer bilan muhokama qilgani keldim.

Men stansiyaga otamni kutib olgani bordim.

f) without -siz, -masdan, in case of, in the event of holda, subject to shartda kabi predloglar bilan shartni ifodalaydi:

You will never speak good English without learning grammar.

In the event of being ordered to two ports of loading the steamer will not arrive at the port of discharge before September 15th.

Siz grammatikani oʻrganmasdan hech qachon ingliz tilini yaxshi gapira olmaysiz.

Paroxod ikkita portdan yuk olgan holda, yukni tushirish portiga 15sentabrdan oldin yetib kelmaydi. This offer is made **subject to receiving** your confirmation within 10 days.

Sizning tasdigʻingizni oʻn kun ichida olingan taqdirda bu taklif bajariladi.

Yuqoridagi predloglar bilan (withoutdan tashqari) Gerund koʻpincha tijorat va yuridik hujjatlarda uchraydi.

4. **against** *qarshi*, **for** *uchun*, *tarafdor*, shuningdek, **to be on the point** (**of**), **to be far from** iboralariga aloqador predloglar bilan gerund ot-kesim tarkibida keladi:

The director is **for extending** the time of shipment.

The captain is **against loading** the goods on the deck.

When I came to the office, the manager was on the poin of leaving.

The negotiations are still far from being ended.

Direktor yuklash muddatini uzaytirish tarafdori.

Kapitan mollarni palubaga yuklashga qarshi.

Men ofisga kelganimda menejer ketmoqchi boʻlib turgan ekan.

Muzokaralar hali ham tugallanishdan yiroq.

GERUNDNING PREDLOGSIZ ISHLATILISHI

1. Predlogsiz gerund koʻpincha fe'l-kesim tarkibida keladi:

The manager has **finished dictating** a letter to the secretary.

We have **put off chartering** a boat until the director returns from England.

I can't help telling you about it.

I enjoy listening to music.

Menejer kotibaga xatni aytib turishni tugatdi.

Biz kema yollashni direktor Angliyadan qaytib kelmaguncha kechiktirdik.

Men sizga bu haqda aytmasdan turolmayman.

Men musiqa tinglaganimda rohatlanaman.

Gerund bilan birikib fe'l-kesim bo'lib keladigan ba'zi fe'llar:

to finish tamomlamoq

to stop, to give up, to leave off to 'xtatmoq, tashlamoq

to keep, to keep on, to go on davom ettirmoq

to put off, to postpone, to delay kechiktirmoq, orqaga surmoq

to avoid qochmoq

to need, to require, to want kerak bo'lmog

to enjoy rohatlanmoq, yoq-tirmoq

I can't help -masdan tura olmayman Gerund **worth** *arzirli* va **busy** *band* sifatlari bilan ham fe'l kesim bo'lib keladi:

These goods are worth buying. When I entered the room, he was busy translating an article. Bu mollarni sotib olsa arziydi. Men xonaga kirganimda, u maqola tarjima qilish bilan band edi.

Izoh: need, to want, to require fe'llaridan keyin va worth sifatidan keyin Passive Gerund o'rnida Active Gerund ishlatiladi.

2. Quyidagi fe'llardan keyin gerund ham, infinitiv ham ishlatilishi mumkin:

to begin, to start boshlamoq to continue davom ettirmoq to like yoqtirmoq to dislike yoqtirmaslik I like bathing (= to bathe) in a river better than in the sea.

We began **talking** (=to talk) about the position of the rubber market. It continued **raining** (=to rain). We do not intend **placing** (=to place) orders for such machines.

to prefer afzal bilmoq to hate yoqtirmaslik to intend qasd qilmoq

I can (can't) afford qila olmayman Men dengizda cho'milishdan ko'ra daryoda cho'milishni yaxshi ko'raman.

Biz rezina bozoridagi ahvol haqida suhbatlasha boshladik.

Yomgʻir yogʻishni davom ettirdi. Biz bunday mashinalarga buyurtma bermoqchi emasmiz.

3. **to mention** *eslatmoq*, **to remember** *eslamoq*, **to mind** *e'tiroz bildirmoq* fe'llari bilan gerund vositasiz to'ldiruvchi bo'lib keladi:

He mentioned **having read** it in the paper.

I remember **having seen** him before.

I don't mind walking.

U buni gazetada oʻqiganini eslatdi.

Men uni ilgari koʻrganimni eslayman.

Men piyoda yurishimizga e'tiroz bildirmayman.

Quyidagi fe'llardan keyin Gerund ishlatiladi:

admit boʻyniga olmoq advise maslahat bermoq anticipate bashorat qilmoq appreciate baholamoq avoid qochmoq complete tugatmoq consider hisobga olmoq delay kechiktirmoq

miss sogʻinmoq
postpone kechiktirmoq
practice mashq qilmoq
quit tark etmoq
recall eslamoq
recollect eslamoq
recommend tavsiya qilmoq
regret afsuslanmoq

deny inkor etmoq
discuss muhokama qilmoq
dislike xush koʻrmaslik
enjoy yoqtirmoq
finish tugatmoq
forget unutmoq
can't help —masdan turolmaslik
keep saqlamoq, davom ettirmoq
mention eslatmoq
mind e'tiroz bildirmoq

He admitted stealing the money.

She advised waiting until tomorrow.

I **anticipate having** a good time on vacation.

He avoided answering my question.

I finally **completed writing** my term paper.

I will consider going with you.

He delayed leaving for school.

She **denied committing** the crime. They **discussed opening** a new business.

I dislike driving long distances.

We **enjoyed visiting** them.

She finished studying about ten.

I'll never **foget visiting** Shohi Zinda.

I can't help worrying about it.

remember eslamoq report xabar qilmoq resent achchigʻlanmoq resist qarshilik qilmoq resume davom ettirmoq risk tavakkal qilmoq stop toʻxtatmoq, suggest taklif qilmoq tolerate chidamoq understand tushunmoq

U pulning o'g'irlanganini tan oldi.

U ertagacha kutishni maslahat berdi.

Men ta'tilda vaqtni yaxshi o'tkazishimga umid qilaman.

U mening savolimga javob berishdan oʻzini olib qochdi.

Men nihoyat choraklik ma'ruzamni yozib tugatdim.

Men siz bilan ketishni muhokama qilaman (oʻylab koʻraman).

U maktabga joʻnashni kechiktirdi.

U jinoyatni qilganini inkor etdi. Ular yangi ish boshlashni muhokama qilishdi.

Men mashinada uzoq yurishni yoqtirmayman.

Ularnikida biz vaqtni yaxshi oʻt-kazdik.

U soat oʻnlarda shugʻullanishni tugatdi.

Men Shohi Zindani ziyorat qilganimizni hech qachon unutmayman.

Men bu haqda tashvishlanmasdan turaolmayman. I **keep hoping** he will come.

She **mentioned going** to a movie. Would you mind helping me with this?

I miss being with my family.

Let's postpone leaving until tomorrow.

The athlete practiced throwing the

He quit trying to solve the problem

I don't recall meeting him before.

I don't recollect meeting him before.

She recommended seeing the show.

I regret telling him my secret.

I can't remember meeting him when I was a child.

I resent her interfering in my busi-

I couldn't resist eating dessert.

She **risks losing** all of her money.

She **suggested going** to a movie. I don't understand his leaving school.

4. Gerund ega vazifasida keladi:

Skating is pleasant.

Men u keladi deb umid qilishni davom ettiraman.

U kinoga borishni eslatdi.

Siz buni qilishga menga yordam bera olasizmi?

Men oilam bilan boʻlishni. sog'inaman.

joʻnashni Keling ertagacha kechiktiramiz.

Sportchi toʻpni tashlashni mashq qildi.

U masalani yechishga urinishni bas qildi.

Men uni ilgari uchratganimni eslamayman.

Men uni ilgari uchratganimni eslamayman.

U tomoshani koʻrishni tavsiya qildi.

Men unga sirimni aytganimdan afsuslanaman.

Men bolaligimda uni uchratganimni eslay olmayman.

Uning ishimga aralashishi mening jahlimni chiqaradi.

Men shirinlikni yemasdan turolmayman.

U hamma pullarini yoʻqotish bilan tavakkal qiladi. (yoʻqotishi mumkin).

U kinoga borishni taklif qildi. Men uning maktabni tashlashini tushunmayman.

Yaxmalak uchish yoqimli.

Ega bo'lib kelgan gerund kesimdan keyin ham kelishi mumkin. Ushbu holda kesimdan oldin tarjima qilinmaydigan it olmoshi keladi. Gerundning bunday ishlatilishi odatda quyidagi iboralardan keyin uchraydi:

It is of no use
It is useless
It is no good
It is worth while
It is no use talking about it.
It isn't worth while going there.
Is it any good doing it?

...foydasiz.

... arziydi.

Bu haqda gapirishning foydasi yoʻq. U yerga borishning foydasi yoʻq.

Buni qilishga arziydimi?

Gerund bilan bir qatorda ega vazifasida infinitiv ham kelishi mumkin:

Skating is pleasant.

= **To skate** is pleasant.

It's no use talking about it.

= It is no use to talk about it.

= It isn't worth while **to go** there.

It isn't worth while **going** there.

Her greatest pleasure was travelling.

Uning eng yoqtirgan narsasi sayohat qilish edi.

Ot-kesim tarkibida gerund bilan bir qatorda infinitiv ham ishlatilishi mumkin:

Her greatest pleasure was to travel.

5. Gerund ot-kesim tarkibida keladi:

OLDIDAN OT YOKI OLMOSH KELGAN GERUND

1. Gerund ifodalagan ish-harakat gapning egasiga yoki toʻldiruvchiga qarashli boʻlishi mumkin:

They began speaking(speaking ifodalagan ish-harakati they egaga tegishli).

Ular gaplasha boshladilar.

I am obliged to **you** for **helping** me (**helping** ifodalagan ish-harakati **you** to'ldiruvchiga tegishli).

Yordam berganingiz uchun men sizdan minnatdorman.

2. Gerund ifodalagan ish-harakat ega yoki toʻldiruvchi boʻlmagan shaxs yoki buyumga ham tegishli boʻlishi mumkin. Bu holda oʻsha shaxs yoki buyum qaratqich kelishigidagi ot yoki egalik olmoshi bilan ifodalanadi:

The agent informed the firm of **the buyer's having insured** the cargo. We insisted on **their delivering** the goods immediately.

Agent firmaga xaridor mollarni sugʻurta qilganligini xabar qildi. Biz ulardan mollarni zudlik bilan yetkazib berishlarini talab qildik. 3. Agar gerund qarashli boʻlgan ot jonsiz boʻlsa, u ot bosh kelishikda ishlatiladi, chunki jonsiz otlar qaratqich kelishigida ishlatilmaydi:

We insisted on the contract being signed immediately.

He objected to **the ships leaving** the port in such stormy weather.

Biz shartnomaning zudlik bilan imzolanishini talab qildik.

U kemalarning bunday boʻronli havoda portni tark etishiga e'tiroz bildirdi.

4. Bosh kelishikdagi jonsiz otlar oʻrnida birlikda **its**, koʻplikda **their** egalik olmoshlari ishlatiladi:

We insisted on its (the contract) being signed immediately.

He objected to **their (the ships) leaving** the port in such stormy weather.

5. Hozirgi zamon ingliz tilida jonli otlar ham koʻpincha qaratqich kelishikda emas, bosh kelishikda, egalik olmoshlari (**my, his, your** va h.k.) oʻrnida, kishilik olmoshlarining obyekt kelishikdagi shakli (**me, him, you** va h.k.) ishlatiladi:

We objected to **the buyer** (**the buyer**'s o'rnida) **paying** only part of the invoice amount.

Excuse **me** (**my** o'rnida) **interrupting** you.

Biz xaridorning yuk haqini faqat bir qismini toʻlashiga e'tiroz bildirdik.

Sizning soʻzingizni boʻlganim uchun kechirasiz.

6. Gerund va uning oldidan kelgan ot yoki olmosh bir-biri bilan ma'no jihatidan bogʻlangan boʻlib, murakkab gap boʻlagini — qoʻshma ega, qoʻshma toʻldiruvchi, qoʻshma aniqlovchi yoki qoʻshma hol boʻlib keladi. Gerundli iboralar ma'no jihatidan ergash gaplarga tengdir:

The student's knowing French well helped him considerably in learning English (qo'shma ega).

= **That the student knew** French well helped him considerably in learning English.

Talabaning fransuz tilini yaxshi bilgani, ingliz tilini oʻrganishda ancha yordam berdi.

There was no hope of **our getting** the tickets (qo'shma aniqlovchi).

= There was no hope that we should get the tickets.

Bilet olishimizga umid yoʻq edi.

He insisted **on my returning** soon (qo'shma to'ldiruvchi).

= He insisted **that I should return** soon.

U mening tezda qaytishimni talab qildi.

On the lecturer's appearing in the hall, there was loud applause (qo'shma hol).

= When the lecturer appeared in the hall, there was loud applause.

Zalga ma'ruzachi kirib kelganda, kuchli qarsaklar yangradi.

Gerundli iboralardagi ot yoki olmosh ergash gapda ega, gerund esa kesim boʻlib keladi

Verbal Nouns (Fe'ldan yasalgan otlar)

1. **-ing** qoʻshimchasi bilan fe'llardan otlar yasash mumkin. Fe'ldan yasalgan otlar gerunddan farq qilib artikl bilan ishlatilishi mumkin, koʻplik shakliga ega boʻladi va sifat bilan aniqlanadi:

He took part in **the sittings** of the committee.

I was awakened by their **loud tal-king.**

U qoʻmita yigʻilishlarida ishtirok etdi.

Meni ularning qattiq gapirishi uygʻotib yubordi.

2. Fe'ldan yasalgan otlar gerunddan farq qilib, zamon va nisbatga ega emas, ulardan keyin vositasiz toʻldiruvchi kelmaydi:

They started **the loading of the ship.** (gerundli gap bilan taqqoslang: They started **loading the ship.**)

Ular kemani yuklashga kirishdilar.

3. Fe'llardan boshqa yo'llar bilan ham otlar yasash mumkin:

to manufacture ishlab chiqarmoq to produce ishlab chiqarmoq to ship yuklamoq to deliver yetkazib bermoq to arrive yetib kelmoq to sell sotmoq manufacture ishlab chiqarish poroduction ishlab chiqarish shipment yuklash delivery yetkazib berish arrival yetib kelish sale sotuv

Yuqoridagi otlar mavjud boʻlganda odatda **-ing** qoʻshimchasi bilan tugagan otlar ishlatilmaydi:

We were informed of **the arrival** (the arriving emas) of the ship.

The production (the producing emas) of the cotton in India has greatly increased.

This firm is engaged in **the manufacture** (the manufacturing emas) of turbines.

We sent the firm our contract for **the sale** (the selling emas) of a cargo of sugar.

Bizga kemaning kelishi haqida xabar qilishdi.

Hindistonda paxta yetishtirish ancha koʻpaydi.

Bu firma turbinalar ishlab chiqarish bilan shugʻullanadi.

Biz firmaga shakar sotish haqidagi shartnomamizni joʻnatdik.

Sifatdosh (The participle)

Umumiy ma'lumotlar

- 1. Sifatdosh fe'lning ham fe'llik, ham sifatlik yoki ravishlik xususiyatiga ega bo'lgan shaklidir.
- 2. Sifatlik xususiyatiga koʻra sifatdosh gapda aniqlovchi boʻlib keladi:

We visited one of the largest plants **producing** tractors in our country.

Biz mamlakatimizda traktor **ishlab chiqaruvchi** katta zavodlardan biriga bordik.

A broken cup lay on the table.

Siniq piyola stolda yotardi.

3. Sifatdosh ravishlik xususiyatiga koʻra gapda hol boʻlib keladi:

He sat at the table **thinking**. **Standing** on the bank of the river, he watched the dockers at work.

U stolda oʻychan oʻtirar edi. Daryo qirgʻogʻida tik turib, u dokerlarning (yukchilarning) ishini kuzatdi.

4. Fe'llik xususiyatiga ega bo'lgan sifatdosh o'zidan keyin to'ldiruvchi olishi mumkin:

Signing the letter the manager asked the secretary to send it off at once.

Xatni imzolagach, menejer kotibadan uni zudlik bilan joʻnatib yuborishni soʻradi.

5. Fe'llik xususiyatiga ega bo'lgan sifatdosh ravish bilan aniqlanishi mumkin:

Packing his things **quickly**, he hurried to the station.

Narsalarini tezlik bilan joylashtirib, u stansiyaga shoshildi.

- 6. Sifatdosh fe'llik xususiyatiga egaligi tufayli zamon va nisbat shakllariga ega bo'ladi:
- a) O'timli fe'llarning **ikkita oddiy nisbat** shakli va **uchta majhul nisbat** shakli mavjud:

	Active	Passive
Present	asking	being asked
Past	_	asked
Perfect	having asked	having been asked

b) O'timsiz fe'llarning uchta oddiy nisbatdagi shakli mavjud:

	Active
Present	coming
Past	come
Perfect	having come

SIFATDOSHLARNING YASALISHI

1. **Present Participle Active** (oddiy nisbatdagi hozirgi zamon sifatdoshi) fe'lning negiziga (**to** yuklamasi tushirib qoldirilgan infinitivga) **-ing** qoʻshimchasini qoʻshish bilan yasaladi:

to read	oʻqimoq	read ing	oʻqiyotgan
to stand	tik turmoq	stand ing	tik turayotgan
to study	o'rganmoq	study ing	oʻrganayotgan

Present Participleni yasashda quyidagi imlo qoidalariga amal qilinadi:

a) agar fe'l o'qilmaydigan e harfi bilan tugagan bo'lsa, bu e harfi tushirib qoldiriladi va -ing qo'shimchasi qo'shiladi:

to make	qilmoq	mak ing
to give	bermoq	giv ing

b) qisqa oʻqiluvchi unlidan keyin bitta undosh bilan tugagan bir boʻgʻinli fe'llarga -**ing** qoʻshimchasini qoʻshganda bu undosh harf ikkilantiriladi:

to sit	o'tirmoq	si tt ing
to get	olmoq	getting

c) undosh bilan tugagan ikki yoki undan ortiq boʻgʻinli fe'lga **-ing** qoʻshimchasi qoʻshilganda, oxirgi boʻgʻin urgʻuli boʻlsa, oxirgi undosh ikkilanadi, oxirgi boʻgʻin urgʻusiz boʻlsa, oxirgi undosh ikkilanmaydi:

to permit	ruxsat bermoq	permitting
to refer	-ga havola qilmoq	referring

Lekin:

to open	ochmoq	opening
to order	buyurmoq	ordering

d) agar fe'l l harfi bilan tugagan bo'lsa oxirgi bo'g'inga urg'u tushish tushmasligidan qat'i nazar, oxirgi l harfi ikkilanadi:

to travel	sayohat qilmoq	travelling
to cancel	bekor qilmoq	cancelling
to compel	majbur qilmoq	compelling

AQSHda qabul qilingan imlo qoidalariga koʻra oxirgi boʻgʻinga urgʻu tushsa, oxirgi I harfi ikkilanadi, urgʻu tushmasa ikkilanmaydi:

to compel	compelling
to cancel	canceling
to travel	trave ling

Quyidagilarga e'tibor bering:

to die	oʻlmoq	dying
to lie	yotmoq; yolg'on gapirmoq	lying
to tie	bogʻlamoq	tying

2. Toʻgʻri fe'llarning **Past Participle** (**P.P.** — Oʻtgan zamon sifatdoshi) shakli fe'lning asosiga —**ed** qoʻshimchasini qoʻshish yoʻli bilan yasaladi:

to ask soʻramoq asked soʻralgan to order buyurmoq ordered buyurilgan

Notoʻgʻri fe'llarning oʻtgan zamon sifatdoshi (**P.P. – Past Participle**) shakli fe'lning oʻzagida oʻzgarish bilan yasaladi:

to give bermoq given berilgan to buy sotib olmoq bought sotib olingan

3. **Perfect Participle Active** (tugallangan sifatdoshning oddiy nisbati) **to have** fe'lining hozirgi zamon sifatdoshi shakli **having** va asosiy fe'lining **Past Participle** shakli yordamida yasaladi:

having bought sotib olib, having written yozib, having asked so'rab, having done qilib.

4. **Present Participle Passive** (hozirgi zamon sifatdoshining majhul nisbati) **to be** fe'lining hozirgi zamon sifatdoshi shakli va asosiy fe'lning o'tgan zamon sifatdoshi shakli yordamida yasaladi:

being written, being asked.

5. **Perfect Participle Passive** (tugallangan sifatdoshning majhul nisbat shakli) **to be** yordamchi fe'lining **Perfect Participle** shakli **having been** va asosiy fe'lning **Past Participle** (o'tgan zamon sifatdoshi) shakli yordamida yasaladi:

having been written, having been asked.

6. Boʻlishsiz shakli sifatdosh oldiga **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi: **not asking, not having asked.**

SIFATDOSHNING ISHLATILISHI PRESENT PARTICIPLE ACTIVE

- 1. **Present Participle Active** kesimdagi ish-harakat bilan bir paytda sodir boʻlgan ish-harakatni ifodalaydi. Kesim hozirgi zamonda boʻlsa, sifatdosh hozirgi zamondagi ish-harakatni, kesim oʻtgan zamonda boʻlsa, sifatdosh oʻtgan zamondagi ish-harakatni, kesim kelasi zamonda boʻlsa, sifatdosh kelasi zamondagi ish-harakatni bildiradi:
- 1. She **is looking** at the woman **sitting** at the window.

When I entered the room, I gave the letter to the woman sitting at the window.

When you enter the room, you will give the letter to the woman sitting at the window.

2. **Knowing** the English language well, he **can translate** newspaper articles without a dictionary.

Knowing the English lanuage well, he **was able to translate** newspaper articles without a dictionary.

Knowing the English lanuage well, he will be able to translate newspaper articles without a dictionary.

U deraza yonida oʻtirgan ayolga qarayapti.

Xonaga kirganimda men xatni deraza yonida oʻtirgan ayolga berdim.

Xonaga kirganingizda, Siz xatni deraza yonida oʻtirgan ayolga berasiz.

Ingliz tilini yaxshi bilgani uchun u gazeta maqolalarini lugʻatsiz tarjima qila oladi.

Ingliz tilini yaxshi bilgani uchun u gazeta maqolalarini lugʻatsiz tarjima qila olardi.

Ingliz tilini yaxshi bilgani uchun u gazeta maqolalarini lugʻatsiz tarjima qila oladi.

Present Participle hozir – gapirayotgan paytdagi ish-harakatni bildirishi mumkin:

The man **sitting** at the window **came** from London yesterday.

Deraza oldida oʻtirgan kishi kecha Londondan keldi.

- 2. Present Participle Active otga aniqlovchi boʻlib keladi:
- a) ot oldida ishlatiladi:

The **rising** sun was hidden by the clouds.

They looked at the **flying** plane.

Chiqayotgan quyoshni bulutlar yashirdi.

Ular uchayotgan samolyotga qarashdi.

b) otlardan keyin aniqlovchi ergash gaplarga mos keluvchi sifatdoshli iboralarda:

The man **smoking** a cigarette (=**who is smoking** a cigarette) is my brother.

I picked up the letter **lying** on the floor (=which was lying on the floor).

Sigaret chekayotgan kishi mening akam.

Men polda yotgan xatni oldim.

- 3. Present Participle Active hol bo'lib keladi:
- a) **while** yoki **when** bogʻlovchilari bilan payt holi boʻlib keladi va ular payt ergash gaplariga toʻgʻri keladi:

While discharging the ship (= While we were discharging the ship) we found a few broken cases.

When going home (= When I was going home) I met my brother.

Biz kemaning yukini tushirayotganimizda bir nechta siniq qutilarni topdik.

Uyga borayotganimda akamni uchratdim.

Odatiy, takrorlanib turuvchi ish-harakatni ifodalash uchun ham sifat-doshdan oldin **when** ishlatilishi mumkin:

When drawing up a contract for the sale of goods it is necessary to give a detailed description of the goods. Mollarni sotish haqida shartnoma tuzishda, mollarni batafsil tasvirlab berish zarur.

Payt holi boʻlib keladigan sifatdoshli iboralarda ba'zan **Present Participle** gapning kesimidagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlgan harakatni ifodalaydi:

Arriving at the station (= When I arrived at the station) I called a porter.

Stansiyaga yetib kelib men hammol chaqirdim.

4. Sabab holi boʻlib keladigan sifatdoshli iboralarda ishlatiladi. Bu iboralarni sabab ergash gaplari bilan almashtirish mumkin:

Knowing English well (= **As he knew** English well) he translated the article without a dictionary.

Having plenty of time (= **As we had** plenty of time) we decided to walk to the station.

Ingliz tilini yaxshi bilgani uchun u maqolani lugʻatsiz tarjima qildi.

Vaqtimiz koʻp boʻlgani uchun biz stansiyaga piyoda borishga qaror qildik.

5. Ravish holi boʻlib keladigan sifatdoshli iboralarda ishlatiladi:

He sat in the armchair **reading** a newspaper.

The customs officer stood on deck **counting** the cases.

U kresloda gazeta oʻqib oʻtirar edi.

Bojxona xodimi palubada qutilarni sanab turardi.

Yuqoridagi sifatdoshli iboralarni ergash gap bilan almashtirib boʻlmaydi, ularni ikkinchi kesim bilan almashtirsa boʻladi:

He sat in the armchair and **read** a newspaper.

The customs officer stood on deck and **counted** the cases.

U kresloda oʻtirardi va gazeta oʻqirdi.

Bojxona xodimi palubada turardi va qutilarni sanardi.

6. Present Participle Active to be fe'lining shakllari bilan kelib Continuous va Perfect Continuous zamonlarini yasaydi: I am reading, I was reading, I shall be reading, I have been reading, I had been reading.

PERFECT PARTICIPLE ACTIVE

- 1. **Perfect Participle Active** hol boʻlib keladi va gapning kesimidagi ishharakatdan oldin sodir boʻlgan ish-harakatni ifodalaydi.
- 2. **Perfect Participle Active** sifatdoshli iboralarda kelib sabab holi boʻlib keladi. Bunday iboralarni kesimi **Perfect** zamonda kelgani sabab, ergash gaplari bilan almashtirish mumkin:

Having lived in London for many years (=**As he had lived** in London for many years) he knew that city very well.

Having fulfilled the terms of the contract (= As we had fulfilled the terms of the contract) we refused to admit the claim of the firm.

Londonda koʻp yillar yashaganligi sababli (Londonda koʻp yillar yashagani sababli), u bu shaharni juda yaxshi bilardi.

Shartnoma shartlarini bajarib (Shartnoma shartlarini bajarganligimiz sababli), biz firmaning da'yosini rad etdik.

3. **Perfect Participle Active** payt holi boʻlib keladi va sifatdoshdagi ish-harakat gapning kesimidagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlganini bildiradi va bunday iboralarni kesimi **Perfect** zamonda boʻlgan payt ergash gaplar bilan almashtirish mumkin:

Having collected all the material (= After he had collected all the material), he was able to write a full report on th work of the comission.

Barcha materiallarni toʻplagach (= U barcha materiallarni toʻplagandan keyin), komissiya ishi haqida toʻliq hisobot yoza oldi.

Izoh: Ushbu hol uchun **Perfect Participle** bilan bir qatorda **after** predlogi bilan kelgan **Simple Gerund** ham ishlatilishi mumkin:

Having collected all the material...

= After collecting all the material...

Ikkita bevosita oldinma-ketin sodir boʻlgan ish-harakat boʻlsa va bir ish-harakatni ikkinchisidan oldin sodir boʻlganini ta'kidlash zarurati

bo'lmasa **Perfect Participle** emas **Present Participle** ishlatiladi va bu iboralarga to'g'ri keladigan ergash gaplarda fe'l **Simple** zamonlarda ishlatiladi:

Arriving at the station (=When we **arrived** at the station) we went straight to the booking office.

(Taqqoslang: We arrived at the station and went straight to the booking office).

Receiving the telegram (When he received the telegram), he rang up the director.

(Taqqoslang: He received the telegram and rang up the director.)

Stansiyaga yetib kelib (= Biz stansiyaga yetib kelganimizda), toʻgʻri kassaga bordik.

Telegrammani olib (Telegrammani olganida) u direktorga qoʻngʻiroq qildi.

Izoh: Yuqoridagi holat uchun sifatdosh bilan birgalikda koʻpincha **on** predlogi bilan kelgan **Simple Gerund** ishlatiladi:

Arriving at the station ... = On arriving at the station ... = On receiving the telegram ...

PRESENT PARTICIPLE PASSIVE

1. Present Participle Passive hozir yoki hozirgi vaqt davomida sodir boʻladigan ish-harakatni ifodalaydi. Bunday birikma oʻrnida Present Continuous Passive ishlatilgan ergash gap ishlatish mumkin: Present Participle Passive sifatdoshli iboralarda aniqlovchi boʻlib keladi va kesimi Present Continuous Passive zamonda boʻlgan aniqlovchi ergash gaplarga mos keladi:

The large building **being built** in our street (= **which is being built** in our street) is a new school-house.

Yesterday the professor told us about the experiments now being carried on in his laboratory (=which are now being carried on in his laboratory).

Koʻchamizda qurilayotgan katta bino yangi maktab binosidir.

Kecha professor bizga laboratoriyasida olib borilayotgan tajribalar haqida gapirib berdi.

2. **Present Participle Passive** ishlatilgan sifatdoshli iboralar sabab va payt hollari boʻlib keladi va kesimi majhul nisbatda kelgan sabab va payt ergash gaplariga toʻgʻri keladi. Bunday iboralar hozirgi zamon ingliz tilida kam ishlatiladi va ular oʻrnida koʻpincha tegishli ergash gaplar ishlatiladi:

Being packed in strong cases (= As the goods were packed in strong cases), the goods arrived in good condition.

Being asked (= When he was asked) whether he intended to return soon, he answered that he would be away for about three months.

Mollar qattiq qutilarga joylangani uchun, ular yaxshi ahvolda yetib keldi.

Undan tezda qaytib kelish-kelmasligini soʻraganlarida, u uch oylar ketishini aytdi.

Ushbu vazifada **Present Participle Passive** bilan bir qatorda koʻpincha **Past Participle** ishlatiladi:

Being packed in strong cases ...

= **Packed** in strong cases ...

Being asked whether ...

= **Asked** whether ...

PAST PARTICIPLE PASSIVE

1. Past Participle otlar oldida aniqlovchi boʻlib keladi:

A broken cup was lying on the table.

She mended **the torn** sleeve of her dress.

Stolda siniq piyola yotardi.

U koʻylagining yirtiq yengini yamadi.

2. **Past Participle** otlar orqasidan aniqlovchi boʻlib keladi va ular aniqlovchi ergash gaplarga mos keladi:

This firm is interested in the purchase of automobiles **produced** by our plants (= which are produced by our plants).

The answer received from the sellers (= which had been received from the sellers) greatly surprised us.

The ship **chartered** by the buyers (=which has been chartered by the buyers) will arrive at Boston next week.

All books **taken** (= **which were taken**) from the library must be returned next week.

The questions **discussed** at a number of meetings last month (=**which were discussed** at a number of meetings last month) have now been decided.

Bu firma bizning zavodlarimizda ishlab chiqarilgan avtomobillarni sotib olishga qiziqadi.

Sotuvchilardan biz olgan javob bizni juda hayron qoldirdi.

Xaridorlar yollagan kema kelasi hafta Bostonga yetib keladi.

Kutubxonadan olingan barcha kitoblar kelasi hafta qaytarilishi kerak.

Oʻtgan oyda koʻpyigʻilishlarda muhokama qilingan masalalar hozir yechildi. 3. **Past Participle** odatiy, umuman sodir boʻladigan ish-harakatni ifodalaydi. Unga mos keluvchi ergash gapda **Simple Present Passive** ishlatish mumkin:

They sent us a list of goods imported by that firm (=which are imported by that firm).

A themometer is an instrument **used** for measuring temperature (=**which is used** for measuring temperature).

Ular bizga oʻsha firma tomonidan import qilinadigan mollarning roʻyxatini yuborishdi.

Termometr—haroratni oʻlchash uchun ishlatiladigan asbob.

4. Past Participle qoʻshma kesim tarkibida keladi:

My pencil is **broken.**The letters were **typed**.

Mening qalamim siniq.

Xatlar mashinkada yozildi.

5. **Past Participle** sifatdoshli iboralarda ishlatiladi, payt va sabab holi boʻlib keladi. Bunday iboralar kesimi majhul nisbatda boʻlgan ergash gaplarga toʻgʻri keladi:

Asked (=When he was asked) whether he intended to return soon, he replied that he would be away for about three months.

Squeezed by ice (=As the steamer was squeezed by ice), the steamer could not continue her way.

Undan tezda qaytish-qaytmasligini soʻraganlarida, u taxminan uch oylar ketishini aytdi.

Muzda qisilib qolib, paroxod yoʻlini davom ettira olmadi.

Payt holi boʻlib keluvchi **Past Participle** ishlatilgan sifatdoshli iboralardan oldin koʻpincha **when** bogʻlovhisi ishlatiladi:

When asked whether he intended to return soon....

Hol bo'lib kelgan sifatdoshli iboralarda **Past Participle** bilan birga **Present Participle Passive** ham ishlatilishi mumkin:

Asked whether he intended to return soon ...

Squeezed by ice ...

= **Being asked** whether he intended to return soon ...

= **Being squeezed** by ice ...

Izoh: Ba'zi fe'llarning Past Participle (oʻtgan zamon sifatdoshi) shakli koʻplikni bildirgan otga aylanadi, shu xususiyatga ega boʻlgan barcha shaxs yoki buyumlarni bildiradi va aniq artikl bilan ishlatiladi: **the rewarded** *mukofotlanganlar*, **the wounded** *yaralanganlar*.

6. Past Participle to have fe'lining shakllari bilan birikib kelib Perfect zamonlarni yasaydi: I have read men o'qidim, I had read men o'qigandim, I shall have read men o'qigan bo'laman.

7. **Past Participle to be** fe'lining shakllari bilan birikib kelib majhul nisbat shakllarini yasaydi: **I am given** *menga berishadi*, **I was given** *menga berishadi*. **I shall be given** *menga berishadi*.

PERFECT PARTICIPLE PASSIVE

Perfect Participle Passive sabab va payt holi boʻlib keladi va gapning kesimidagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlgan ish-harakatni bildiradi:

Having been sent to the wrong address (= As the letter had been sent to the wrong address) the letter didn't reach him.

Xatnotoʻgʻrimanzilga yuborilgani uchun, u(xat) unga yetib bormadi.

Having been dried and sorted (= After the goods had been dried and sorted) the goods were placed in a warehouse.

Mollar quritilib hamda navlarga ajratilgach omborga joylandi.

Perfect Participle Passive koʻpincha Present Participle Passive yoki Past Participle bilan almashtiriladi:

Having been sent to the	= Being sent to the	= Sent to the wrong ad-
wrong address	wrong address	dress

Izoh: Payt holini ifodalovchi Perfect Participle Passive oʻrnida koʻpincha Passive Gerund ishlatiladi:

Having been dried and sorted the goods were placed in a warehouse.

= After being dried and sorted the goods were placed in a warehouse.

HOZIRGI VA OʻTGAN ZAMON SIFATDOSHLARINING ANIQLOVCHI BOʻLIB KELGANDA GAPDAGI OʻRNI

1. **Present va Past Participle** fe'llik xususiyatlarini butunlay yoʻqotib, ma'nosi sifatga juda yaqinlashib qolganda aniqlovchi boʻlib, otning oldidan keladi:

He sent me some **illustrated** catalogues.

U menga bir nechta suratli kata-

loglar yubordi.

A broken cup lay on the table.

Siniq piyola stolda yotardi.

2. **Present** va **Past Participle**da sifatlik xususiyati boʻlmay, faqat fe'llik xususiyatiga ega boʻlsa, ular aniqlovchi boʻlib otdan keyin keladi va bu sifatdoshlarni aniqlovchi ergash gap bilan almashtirsa boʻladi:

They showed us a list of **the goods sold** (=which had been sold).

The captain informed us of the quantity of **wheat loaded** (=which had been loaded).

We have sent invitations to **the parties participating** (=which are participating).

Ular bizga sotilgan mollarning roʻyxatini koʻrsatishdi.

Kapitan bizni yuklangan bugʻdoyning miqdoridan xabardor qildi.

Biz qatnashuvchi tomonlarga taklifnomalar joʻnatdik.

3. Sifatdoshning izohlovchi soʻzlari boʻlganda ular aniqlovchi boʻlib faqat otdan keyin keladi:

They showed us a list of the goods sold at the auction.

The captain informed us of the quantity of wheat loaded in Odessa.

We have sent invitations to the parties participating in the agreement. Ular bizga kimoshdi savdosida sotilgan mollar roʻyxatini koʻrsatishdi

Kapitan bizni Odessada yuklangan bugʻdoy miqdoridan xabardor qildi.

Biz kelishuvda ishtirok etuvchi tomonlarga taklifnomalar yubordik.

MUSTAQIL SIFATDOSHLI BIRIKMALAR

- 1. Ingliz tilida hol boʻlib kelgan sifatdoshli iboralar ikki xil boʻladi:
- a) sifatdosh ifodalagan ish-harakat egaga tegishli boʻlgan sifatdoshli iboralar:

Knowing English well, my brother was able to translate the article without any difficulty (knowing egaga tegishli boʻlgan ish-harakatni ifodalaydi).

Having lost the key **he** could not enter the house (**having lost** egaga qarashli ish-harakatni ifodalaydi).

Ingliz tilini yaxshi bilgani uchun mening akam maqolani qiynalmasdan tarjima qila oldi.

Kalitni yoʻqotib u uyga kira olmadi.

b) shunday iboralar borki, ularda sifatdoshlarning oʻzlarining mustaqil egalari bor va bu sifatdoshlar gapning egasi bilan bogʻlanmaydi. Bunday iboralar mustaqil sifatdoshli iboralar deb ataladi:

The student knowing English well, the examination did not last long. (knowing o'zining the student egasiga ega).

Student ingliz tilini yaxshi bilgani uchun imtihon uzoq choʻzilmadi.

My sister having lost the key, we could not enter the house (having lostning egasi my sister).

Opam kalitni yoʻqotib qoʻyganligi sababli biz uyga kira olmadik.

- 2. Bunday iboralar turli xil hol vazifasida keladi. Ular ergash gaplarga toʻgʻri keladi:
  - a) payt holi boʻlib keladi:

The sun having risen (After the sun had risen), they continued their way.

Quyosh chiqqandan keyin ular yoʻllarini davom ettirishdi.

b) sabab holi boʻlib keladi:

The professor being ill (=As the professor was ill), the lecture was put off.

Professor kasalligi sababli, leksiya qoldirildi.

3. Mustaqil sifatdoshli iboralar **there is**li yoki soxta ega **it**li gaplarga ham mos kelishi mumkin:

There being a severe storm at sea (=**As there was** a severe storm at sea), the steamer could not leave the port.

It being Sunday (= As it was Sunday), the library was closed.

Dengizda kuchli boʻron boʻlganligi sababli, paroxod portni tark eta olmadi.

Yakshanba boʻlganligi sababli kutubxona yopiq edi.

Complex object

(Murakkab toʻldiruvchi)

1. Ba'zi o'timli fe'llardan keyin **Complex Object** deb ataladigan qurilma ishlatiladi. Bu qurilma ikki qismdan — ega qismi — **bosh kelishikdagi ot** yoki **obyektiv kelishikdagi kishilik olmoshi** hamda fe'l qismi — **sifatdosh** yoki **infinitivdan iborat bo'ladi. Complex Object** gapda bitta gap bo'lagi — murakkab to'ldiruvchi sifatida keladi:

2. **to want** *istamoq*, **to expect** *umid qilmoq*, *kutmoq*, **should** / **would like** *istamoq*, *xohlamoq* fe'llaridan keyin **Complex Object**da infinitiv **to** yuklamasi bilan ishlatiladi:

I expect **you to be** in the office earlier tomorrow to do some urgent work.

Shoshilinch ishni bajarish uchun sizni ertaga ofisga ertaroq kelishingizga umid qilaman. I want **my brother to begin** learning French.

I'd like **you to give** me your contract form.

Men ukamning fransuz tilini oʻrganishni boshlashini istayman.

Men sizdan shartnomangizning loyihasini berishingizni istayman.

Complex Objectda Passive Infinitive ham ishlatilishi mumkin:

They want the goods to be delivered in May.

We expect the contract to be signed today.

We'd like the delivery date to be extended by two months.

Ular mollarning may oyida yetkazib berilishini istaydilar.

Biz shartnomaning bugun imzolanishiga umid qilamiz.

Biz yetkazib berish muddatining ikki oyga uzaytirilishini istaymiz.

3. Sezgi, idrokni ifodalovchi to see koʻrmoq, to watch, to observe kuzatmoq, to notice payqamoq, to hear eshitmoq, to feel his qilmoq fe'llaridan keyin Complex Objectda to yuklamasisiz infinitive yoki hozirgi zamon sifatdoshi ishlatiladi:

4. **Complex Object**dagi tamom boʻlgan ish-harakatni **to** yuklamasisiz **infinitive** ifodalaydi:

I've seen Jane dance in a new ballet

I heard **her come** in some minutes ago.

We watched **the train leave** the station

Men Jeynning yangi baletda raqsga tushganini koʻrdim.

Men uning bir necha minut ilgari ichkariga kirganini eshitgan edim.

Biz poyezdning stansiyadan joʻnaganini tomosha qildik.

5. Complex Objectdagi davom etayotgan ish-harakatni hozirgi zamon sifatdoshi ifodalaydi:

Mr. Blake watched the children playing in the street.

I heard somebody calling my name.

We watched him slowly approaching the gate.

Mr. Blake bolalarning koʻchada oʻynayotganlarini tomosha qildi.

Kimdir ismimni aytib chaqirayot-ganini eshitdim.

Biz uning asta-sekin darvozaga yaqinlashayotganini kuzatdik.

Complex Objectda Passive Participle ham ishlatilishi mumkin:

The captain watched the goods being discharged.

Kapitan mollarning tushirilishini kuzatdi.

We saw the engines being carefully packed in cases.

Bizmotorlarning qutilarga ehtiyotkorlik bilan joylanishini koʻrdik.

6. Complex Objectda **Past Participle** (O'tgan zamon sifatdoshi) ham ishlatilishi mumkin:

a) to see, to watch, to hear kabi sezgi-idrokni ifodalovchi fe'llar bilan:

I saw the bales opened and samples drawn.

Mentoʻplar(moltoylari)ochilganini va namunalar olinganini koʻrdim.

I heard **his name mentioned** several times during the conversation.

Suhbat davomida men uning nomi bir necha marta aytilganini eshitdim.

I saw the luggage put into the car.

Men yukni mashinaga ortishganini koʻrdim.

b) istak-xohishni ifodalovchi fe'llar bilan **Past Participle** bilan birga **Passive Infinitive** ham ishlatilishi mumkin:

He wants the work done immediately. = He wants the work to be done immediately.

U ishning tez bajarilishini istaydi.

The manager wishes the cases counted and weighed. = The manager wishes the cases to be counted and weighed.

Menejer qutilarning sanalishini va taroziga tortilishini istaydi.

c) Complex Ojectda to have fe'lidan keyin Past Participle ishlatilib, sifatdoshdagi ish-harakat ega tomonidan emas, boshqa shaxs yoki buyum tomonidan ega uchun bajarilishini bildiradi:

I had my hair cut yesterday.

Kecha men sochimni oldirdim (oldim).

I shall have the letters posted immediately.

Men xatlarni tezda joʻnattirib yuboraman.

I must have my luggage sent to the station.

Men yuklarimni stansiyaga yuboraman (yubortiraman).

To have fe'li turli shakllarda va birikmalarda ishlatilishi mumkin:

I have my shoes mended in that shop.

Men poyabzalimni oʻsha doʻ-konda yamataman.

I am going to have my hair cut. I want to have the walls of my room painted.

Men sochimni olmoqchiman. Men xonamning devorini boʻyatishni istayman.

FE'L ZAMONLARI

The Simple Present Tense (Oddiy hozirgi zamon)

Oddiy hozirgi zamon (Simple Present)ning yasalishi

1. **Simple Present**ning 3-shaxs birlikdan tashqari barcha shakllari fe'lning asosiy shaklini, (infinitivning **to** yuklamasi tushirib qoldirilgan shaklini) qo'yish bilan yasaladi. 3-shaxs birlikda fe'lning asosiy shakliga **-s** qo'shimchasi qo'shildi: **to work** — I (we, you, they) **work**, he **works**.

3-shaxs birlik qoʻshimchasi -s jarangli undosh tovushlar va unlilardan keyin [z], jarangsiz undosh tovushlardan keyin [s] deb oʻqiladi: He reads [ri:dz]. He sees [si:z]. He writes [raits].

3-shaxs birlikda **ss**, **ch**, **sh**, **x** harflar (sirg'aluvchi tovushlar) bilan tugagan fe'llarga **-es** qo'shimchasi qo'shiladi va [**iz**] deb o'qiladi: I pass — he pass**es**, I dress — he dress**es**, I teach — he teach**es**, I wish — he wish**es**.

Izoh: Oldida undosh harfi boʻlgan **-y** harfi bilan tugagan fe'llarga 3-shaxs birlikda **-es** qoʻshimchasi qoʻshiladi va **y** harfi **i** harfiga aylanadi: I cry — he **cries [kraiz];** I carry — he **carries [kariz].**

Oldida unli harfi boʻlgan **y** harfi bilan tugagan fe'llarga 3-shaxs birlikda umumiy qoida asosida **-s** qoʻshimchasi qoʻshiladi: Iplay — he play**s [pleiz].**

3-shaxs birlikda **to do, to go** fe'llariga **-es** qo'shimchasi qo'shiladi: He go**es,** he do**es.**

2. Boʻlishsiz shakli asosiy fe'lning oldiga **do (does)** yordamchi fe'lini va **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

$$Ega + do (does) + not + V$$

I do not work. He does not work.

3. Soʻroq shakli **do** yordamchi fe'lini (3-shaxs birlikda **does**) egadan oldinga qoʻyish bilan yasaladi: **Do** I **work**? **Does** he (she) **work**?

$$\left\{ egin{array}{c} \mathbf{Doo} \\ \mathbf{Does} \end{array}
ight\} + \mathrm{ega} + \mathbf{V?}$$

4. Ogʻzaki nutqda quyidagi qisqartirmalar qoʻllaniladi:

ODDIY HOZIRGI (SIMPLE PRESENT) ZAMONNING ISHLATILISHI

1. **Simple Present** *odatiy, doimiy, egaga xos boʻlgan yoki umuman yuz beradigan* ish-harakatini ifodalash uchun ishlatiladi (*hozir emas*):

The postman **brings** us the newspaper in the morning.

John walks to school every day.

The earth **goes** round the sun. An atheist **doesn't believe** in God. What **does** this word **mean**? He **lives** in Tashkent.

He speaks French well.

Pochtachi bizga gazetani ertalab olib keladi (*odatiy harakat*).

Jon har kun maktabga piyoda bo-

radi.

Yer Quyosh atrofida aylanadi. Ateist xudoga ishonmaydi.

Bu soʻz qanday ma'noni bildiradi? U Toshkentda yashaydi. (doi-

miy).

U fransuz tilida yaxshi gapiradi. (egaga xos xususivat).

2. Ingliz tilida davom zamonlarda ishlatilmaydigan to see, to recognize, to want, to understand kabi fe'llar bor. Bunday fe'llar bilan hozir, gapirilayotgan paytda davom etayotgan ish harakatni ifodalash uchun Present Continuous emas, Simple Present ishlatiladi.

I **see** a ship in the distance.

Men uzoqda kemani koʻrayap-

man.

Don't talk so loudly, I hear you

well.

I don't understand this sentence.

Buncha qattiq gapirma, seni yaxshi eshitayapman.

Men bu gapni tushunmayapman.

3. If agar, unless agar ...-masa, provided that bo'lsa, shartda, when -da, paytida, before oldin, until -maguncha, till -gacha as soon as -gach, as long as -da kabi bog'lovchilar bilan bog'langan shart va payt ergash gaplarda Simple Present Simple Future o'rnida kelasi zamondagi ish-harakatni ifodalash uchun ishlatiladi:

If he comes, I shall ask him about

it.

I shall go there **unless** it **rains**.

I shall stay here **until** he **returns**.

We shall send you the documents as soon as we receive them from London.

Agar u kelsa, men undan bu haqda so'rayman.

Agar yomgʻir yogʻmasa, men u verga boraman.

U qaytib kelmaguncha, men shu verda boʻlaman.

Biz hujjatlarni Londondan olishimiz bilanoq, ularni sizga yuboramiz. 4. Harakatni (qatnovni) ifodalaydigan **to leave** *joʻnamoq, tark etmoq,* **to start** *joʻnamoq,* **to sail** *suzib ketmoq,* **to return** *qaytib kelmoq,* **to arrive** *yetib kelmoq,* **to go** *bormoq,* **to come** *kelmoq* kabi fe'llar bilan **Simple Present** kelasi zamondagi ish-harakatni ifodalaydi. Bunda kelasi zamonni koʻrsatuvchi payt holi boʻlishi kerak:

Does your brother **arrive** on Mon- Akangiz dushanba kuni yetib ke-

day? ladimi?

The steamer **sails** tomorrow. Paroxod ertaga suzib ketadi.

THE SIMPLE PAST TENSE (ODDIY O'TGAN ZAMON) ODDIY O'TGAN ZAMONNING YASALISHI

1. **Simple Past**ni yasashda toʻgʻri fe'llarning oʻzagiga **-ed** qoʻshimchasi qoʻshiladi: to work — I work**ed**, to live — I liv**ed**, to expect — I expect**ed**.

-ed qoʻshimchasi [d], [t] yoki [id] deb oʻqiladi: lived, worked, expected. Notoʻgʻri fe'llarning Simple Pastdagi shakli turli yoʻllar bilan yasaladi: to speak – spoke; to begin – began; to sell – sold; to lose – lost.

2. **Simple Past**ning boʻlishsiz shakli fe'lning asosiy shaklidan oldin **did** yordamchi fe'li va **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

Bu yerda V-fe'lning o'zagi, to yuklamasisiz kelgan infinitiv. I did not work. He did not work. I did not speak. He did not speak.

3. **Simple Past**ning soʻroq shakli eganing oldiga **did** yordamchi fe'lini va egadan keyin asosiy fe'lning oʻzagini qoʻyish bilan yasaladi:

Did I work? Did he work? Did I speak? Did he speak?

ODDIY O'TGAN ZAMONNING ISHLATILISHI

- 1. **Simple Past** oʻtgan zamonda sodir boʻlgan ish-hrakatni ifodalash uchun ishlatiladi. Bu zamon oʻtgan zamonda sodir boʻlgan voqealarni hikoya qilishda ishlatiladi.
- 2. Simple Past yesterday kecha, last week o'tgan hafta, an hour ago bir soat ilgari, the other day shu kunlarda, o'tgan kunlarda, on Monday

dushanbada, in 1998 1998-yilda, during the war urush davrida kabi payt hollari bilan hamma vaqt ishlatiladi:

The goods **arrived** yesterday. The negotiations **ended** last week. He **came** at five o'clock. I **spoke** to him the other day.

spone to min the other du.

Did you **go out** last night?

Mollar kecha keldi.

Muzokaralar oʻtgan haftada tugadi.

U soat beshda keldi.

kiga kelibdi.

Men shu kunlarda u bilan gaplash-

dim.

Kecha tunda siz biror joyga bor-

dingizmi?

Ish-harakatning sodir boʻlgan vaqti kesimi oʻtgan zamonda boʻlgan payt ergash gap bilan ham berilishi mumkin:

He **called** when I was at the Institute.

Ish-harakatning sodir boʻlgan vaqti koʻrsatilmasdan, fahmlanishi mumkin:

I **bought** this book in London.

Men bu kitobni Londondan sotib olganman.

U men institutdaligimda meni-

I recognized him with difficulty.

Men uni qiyinchilik bilan tanidim.

3. Bir nechta oldinma-ketin sodir boʻlgan ish-harakat sodir boʻlish tartibida bayon etilsa **Simple Past** ishlatiladi:

He **left** the hotel, **took** a taxi and **drove** to the theatre.

The manager **entered** the office, **sat down** at his desk, and **began** to look through the morning mail.

When I **arrived** at the railway station, I **went** to the booking-office and **bought** a ticket.

U mehmonxonadan chiqdi, taksi oldi va teatrga joʻnadi.

Mudir ofisga kirdi, stoliga oʻtirdi va ertalabki pochtani qarab chiqa boshladi.

Men temir yoʻl vokzaliga kelganimda, kassaga bordim va bilet sotib oldim.

4. **Simple Past** oʻtgan zamondagi odatiy, takrorlanib turgan ish-harakatni ifodalash uchun ishlatiladi:

Last winter I **spent** a lot of time in the library.

Last year I often **went** to the theatre.

While she was in Tashkent, she often **called on** us every evening.

Oʻtgan qishda men koʻp vaqtimni kutubxonada oʻtkazardim.

O'tgan yil men tez-tez teatrga borib turar edim.

U Toshkentdaligida koʻpincha har oqshom biznikiga kelib turar edi.

Ushbu holat uchun koʻpincha **used** + **to** + **V** ham ishlatiladi:

Last summer I **used to spend** a lot of time in the library.

Last year I often **used to go** to the theatre.

While she was in Tashkent, she **used to call** on us every evening.

Used to o'tgan zamonda uzoq davom etgan ish-harakatni yoki holatni ham ifodalaydi (ayniqsa **to be, to know, to live** kabi fe'llar bilan):

He **used to be** very strong in his

U yoshligida juda kuchli edi.

youth.

I **used to know** that man.

Men u kishini bilar edim (tanir

edim).

He **used to live** in Brighton.

U Braytonda yashar edi.

Used faqat oʻtgan zamonda ishlatiladi. Soʻroq shakli **did** yordamchi fe'li yordamida yoki usiz yasaladi. Boʻlishsiz shakli esa **did**siz yasaladi:

Used you (Did you use) to take

Siz har kun ingliz tili darsi

English lessons every day?

olardingizmi?

He used not (usen't, usedn't) to

U uyda ovqatlanmasdi.

have dinner at home.

The Simple Future Tense Oddiy kelasi zamonning yasalishi

1. **Simple Future** asosiy felning oldiga 1-shaxs birlik va koʻplikda **shall** yordamchi fe'lini, qolgan shaxslarda **will** yordamchi fe'lini qoʻyish bilan yasaladi:

$$Ega + shall (will) + V$$

I (we) shall work, he (you, they) will work.

2. **Simple Future**ning boʻlishsiz shakli **shall** yoki **will** yordamchi fe'lidan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

$$Ega + + shall (will) + not + V$$

I (we) shall not work. He (you, they) will not work.

3. Soʻroq shaklini yasashda **shall** yoki **will** yordamchi fe'li eganing oldiga oʻtkaziladi:

Shall I (we) work? Will he (you, they) work?

Ogʻzaki nutqda quyidagi qisqartirmalar ishlatiladi: I'll, He'll, She'll, We'll, You'll, They'll, I shan't, I'll not, He won't, He'll not, She won't, She'll not, It won't, It'll not, We shan't, We'll not, You won't, You'll not, They won't, They'll not.

ODDIY KELASI ZAMONNING ISHLATILISHI

1. **Simple Future** kelasi zamonda sodir boʻladigan ish-harakatni ifo-dalash uchun ishlatiladi:

He will return to Tashkent in a few days.

We shall not see him till Monday.

He will be tired after his work.

They will take English lessons twice a week.

U bir necha kun ichida Toshkent-ga qaytib keladi.

Biz uni dushanbagacha koʻrmay-miz.

U ishidan keyin charchaydi.

Ular haftada ikki marta ingliz tili darsi oʻtadilar (oladilar).

The Simple Future in the Past Tense O'tgan zamondagi kelasi zamon

1. Simple Future in the Past Simple Futurega o'xshab yasaladi, faqat shall yordamchi fe'li o'rniga should, will yordamchi fe'li o'rniga would ishlatiladi:

Boʻlishli shakli	Boʻlishsiz shakli
I should work	I should not work
He (she, it) would work	He (she, it) would not work
We should work	We should not work
You would work	You would not work
They would work	They would not work

Quyidagi qisqartirmalar ishlatiladi: I'd, He'd, She'd, We'd, You'd, They'd, I shouldn't, I'd not, He wouldn't, He'd not, She wouldn't, She'd not, It wouldn't, We shouldn't, We'd not, You wouldn't, You'd not, They wouldn't, They'd not.

Simple Future in the Past oʻtgan zamonga nisbatan kelasi zamonda sodir boʻlgan ish-harakatni ifodalash uchun ishlatiladi. Simple Future in the Past bosh gapdagi kesim oʻtgan zamonda boʻlganda, oʻzlashtirma gapdagi kelasi zamonni ifodalaydi:

I said that I **should go** there the next day.

He knew that Nancy would return next week.

He asked them whether they **would take part** in that work.

Men u yerga kelgusi kuni borishimni aytdim.

U Nansining kelgusi haftada kelishini bilar edi.

U ulardan oʻsha ishda qatnashishqatnashmasliklarini soʻradi.

The Present Continuous Tense (Hozirgi davom zamon) Hozirgi davom zamonning yasalishi

1. Present Continuous to be fe'lining hozirgi zamondagi shakllaridan biri va asosiy fe'lning hozirgi zamon sifatdoshi (Present Participle) shaklini qo'yish bilan yasaladi:

Bu yerda **Ving** = hozirgi zamon sifatdoshi:

I am working. He is working. We are working.

2. Boʻlishsiz shakli **am, is, are** yordamchi fe'lidan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

I am not working. He is not working. We are not working.

3. Soʻroq shakli gapning egasining oldiga yordamchi fe'lni oʻtkazish bilan yasaladi:

Am I working? Is he working? Are you working?

4. Ogʻzaki nutqda quyidagi qisqartirmalar ishlatiladi: I'm, He's, She's, It's, We're, You're, They're, I'm not, He isn't, He's not, She isn't, She's not, It isn't, It's not, We aren't, We're not, You aren't, You're not, They aren't, They're not.

HOZIRGI DAVOM ZAMONNING ISHLATILISHI

1. Gapirayotgan paytda, hozir sodir bo'layotgan ish-harakatni ifodalaydi:

He is reading a book. U kitob oʻqiyapti.

She is typing a letter. U mashinkada xat yozayapti. Don't make any noise, he is slee-Shovqin qilmang, u uxlayapti.

ping.

Ouyidagi hissiyotni, idrokni va aqliy holatni ifodalovchi fe'llar davom zamonlarda ishlatilmaydi:

like yoqtirmoq love sevmoq hate yoqtirmaslik, nafratlanmoq

want istamog

wish, desire xohlamoq see ko'rmog **hear** eshitmog feel his gilmog **notice** paygamog know bilmog

undersatand tushunmoq remember eslamog forget unutmog believe ishonmog recognize tanimoq seem, appear ko 'rinmog, o 'xshamog possess egalik qilmoq

contain o'z ichiga olmog **consist** -dan iborat boʻlmog

be boʻlmoa

2. Gapirayotgan paytda boʻlmasa ham, hozirgi zamonda uzoq vaqt davom etadigan ish harakatni ifodalaydi:

He is writing a new play.

That firm is carrying on nego-tiations for the purchase of ore.

U yangi pyesa yozayapti.

U firma ruda sotib olish haqida muzokaralar olib boryapti.

3. If, when, while va boshqalar bilan boshlangan payt va shart ergash gaplarda kelasi zamonda davom etgan (Future Continuous o'rnida) ishharakatni ifodalaydi:

If I am sleeping when he comes, wake me up, please.

I shall be reading the newspaper while you are writing your grammar exercises.

U kelganida agar men uxlayotgan bo'lsam, iltimos, meni uyg'oting. Siz grammatika mashqlarini bajarayotganingizda men gazetani oʻqiyotgan boʻlaman.

4. Kelasi zamondagi ish-harakatni ifodalaydi. Bunda ish-harakatning bajarilishi aniq bo'lishi va gapda kelasi zamonni ko'rsatuvchi payt holi boʻlishi kerak:

They are going to the theatre tonight.

Ular bu oqshom teatrga boradilar (borayaptilar).

He **is taking** his examination on Friday.

We **are buying** a new radio set soon.

She is leaving by the five o'clock train.

U juma kuni imtihon topshiradi.

Biz tezda yangi radiopryomnik sotib olamiz.

U soat beshlik poyezd bilan joʻnayapti.

TO BE GOING TO V... BIRIKMASI

1. Agar biror ish qilishga niyat (qasd) qilingan boʻlsa yoki shu ishharakatning kelasi zamonda amalga oshishi aniq boʻlsa *to be going to V* ... birikmasi ishlatiladi va bu birikma oʻzbek tiliga *-moqchi boʻlmoq* deb tarjima qilinadi:

I am going to learn French next year.

He **is going to spend** his summer vocation in Miraki.

We **are going to ship** these goods by the next ship.

Men kelasi yili fransuz tilini oʻrganmoqchiman.

U yozgi ta'tilini Mirakida oʻtkazmoqchi.

Biz bu mollarni keyingi kemaga yuklamoqchimiz.

Izoh: to go va to come fe'llari to be going to V... birikmasi bilan ishlatilmaydi. He is going to go there, va He is going to come here o'rnida He is going there va He is coming here yoki He intends to go there va He intends to come here ishlatiladi.

2. *to be going to V...* birikmasi egasi jonsiz buyum boʻlgan gapdagi kelasi zamonda amalga oshish ehtimolligi juda yuqori boʻlgan yoki amalga oshishi muqarrar boʻlgan ish-harakatni ifodalsh uchun ishlatiladi:

The sea air is going to do you good.

The sky is clearing up; the rain is going to stop in a minute.

Dengiz havosi sizga yoqadi (fovda beradi).

Osmon yorishayapti; yomgʻir bir ozdan keyin toʻxtaydi.

3. *to be going to V...* birikmasidan keyin majhul nisbatdagi infinitiv ham ishlatilishi mumkin:

He **is going to be appointed** manager of that department.

The goods **are going to be shipped** by the next steamer.

Two huge hydroelectric stations are going to be built on the Amudaryo.

U oʻsha boʻlimning boshligʻi qilib tayinlanadi.

Mollar keyingi paroxodga yuklanadi.

Amudaryoda ikkita yangi ulkan elektr stansiyalari quriladi.

The Past Continuous Tense

Oʻtgan davom zamonning yasalishi

1. Past Continuous **to be** fe'lining o'tgan zamondagi shakllaridan biri (**was, were**) va asosiy fe'lning hozirgi zamon sifatdoshi shakli (**Present Participle = Ving)** yordamida yasaladi:

I was working. We were working.

2. Boʻlishsiz shakli **was (were)**dan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

I was not working. We were not working.

3. Soʻroq shaklini yasashda **was (were)** yordamchi fe'llari eganing oldiga oʻtkaziladi:

Was I working? Were you working?

O'TGAN DAVOM ZAMONNING ISHLATILISHI

- 1. **Past Continuous** o'tgan zamondagi biror vaqtdan oldin boshlanib, o'sha vaqtda ham davom etayotgan ish-harakatni ifodalaydi. Bu vaqt:
- a) at five o'clock soat beshda, at noon peshinda, at midnight yarim tunda, at that momet o 'sha vaqtda kabi vaqt ko'rsatkichlari bilan ifodalanadi:

He was writing his exercises at five o'clock.

U soat beshda mashqlarini yozayotgan edi.

It was raining at noon.

Peshinda yomgʻir yogʻayotgan

What was he doing at that moment.

U o'sha payt nima qilayotgan edi?

b) Simple Past bilan ifodalangan o'tgan zamondagi ikkinchi bir ishharakati bilan:

He was writing his exercises when I entered the room.

Men xonaga kirganimda u mashqlarini yozayotgan edi.

It was raining when I left the house.

What was he doing when you called on him?

He hurt his leg while he was playing football.

As I was coming here I met your brother.

Men uydan chiqqanimda yomgʻir yogʻayotgan edi.

Siz unikiga borganingizda u nima qilayotgan edi?

U futbol oʻynayotganida oyogʻini lat yedirib qoʻydi.

Men bu yoqqa kelayotganimda akangizni uchratdim.

Past Continuousli gapda ish-harakat sodir boʻlayotgan vaqt koʻrsatilmasligi va u boshqa gaplarda boʻlishi mumkin. Bunday hol koʻpincha biror joyni tasvirlashda sodir boʻladi:

It was evening. My mother was reading a book, and I was watching TV. Suddenly the door opened, and my brother came in.

It was ten o'clock in the morning when I entered the office. Some visitors were waiting for the manager. The secretary was speaking to somebody on the phone, and the bookkeeper was dictating a letter to the stenographer.

Oqshom edi. Onam kitob oʻqiyotgan edi va men televizor koʻrayotgan edim. Toʻsatdan eshik ochilib, akam kirib keldi.

Men ofisga kirganimda ertalabki soat oʻn edi. Bir necha kishilar boshliqni kutayotgandi. Kotiba telefonda allakim bilan gaplashayotgan edi, hisobchi stenografistga aytib xat yozdirayotgan edi.

2. *Past Continuous* o'tgan zamonda uzilib-uzilib uzoq vaqt davom etgan ish-harakatni ifodalaydi:

He was writing a play during the summer.

In June that firm was carrying on negotiations for the purchase of wheat.

U yozda pyesa yozayotgan edi.

Iyunda u firma bugʻdoy sotib olish haqida muzokaralar olib borayotgandi.

3. all day long kun boʻyi, all day yesterday kecha kun boʻyi, all the time butun vaqt, the whole evening butun oqshom, from five till eight soat beshdan sakkizgacha kabi vaqt koʻrsatkichlari bilan Simple Past ham, Past Continuous ham ishlatilishi mumkin. Past Continuous ishlatilganda ishharakatning bajarilish jarayoni tushuniladi, Simple Past ishlatilganda esa ish-harakatning bajarilish dalili (bajarilganmi yoʻqmi) tushuniladi:

I was reading all day yesterday.

I read all day yesterday.

It was raining the whole evening.

It rained the whole evening.

Men kecha kun boʻyi oʻqidim.

Butun oqshom yomgʻir yogʻdi.

I was working in the library from three till five.

I **worked** in the library *from three till five*.

Men soat uchdan beshgacha kutubxonada ishladim

Yuqoridagi vaqt koʻrsatkichlari bilan kelgan oldinma-ketin sodir boʻlgan ikki yoki undan ziyod ish-harakatlari sodir boʻlish tartibida bayon etilsa, faqat **Simple Past** ishlatiladi:

I came home early, **rested** *from five till six*, and then **worked** *the whole evening*.

Men uyga erta keldim, soat beshdan oltigacha dam oldim, soʻngra butun oqshom ishladim.

4. Ikkita davom etgan ish-harakat bir paytda sodir boʻlgan boʻlsa, jarayonni ifodalshni istasak har ikkalasida **Past Continuous** ishlatamiz, agar ish-harakatning sodir boʻlish dalilini (faktini) ifodalashni istasak (sodir boʻlganmi yoʻqmi) har ikkalasida ham **Simple Past** ishlatamiz:

While he was having his breakfast, I was reading the newspaper.

While he **had** his breakfast, I **read** the newspaper.

While I was doing my homework, he was resting.

While I did my homework, he rested.

U nonushta qilayotganida men gazeta oʻqiyotgan edim.

U nonushta qilganida, men gazeta oʻqidim.

Men uy ishimni bajarayotganimda, u dam olayotgan edi.

Men uy ishimni bajarganimda, u dam oldi.

The Future Continuous Tense

Kelasi davom zamonning yasalishi

1. Future Continuous **to be** fe'lining kelasi zamondagi shakli va asosiy fe'lning hozirgi zamon sifatdoshi shakli bilan yasaladi:

I shall be working, he will be working.

2. Boʻlishsiz shakli **shall (will)** yordamchi fe'lidan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

$$Ega + shall (will) + not + be + Ving$$

I shall not be working, he will not be working.

3. Soʻroq shakli **shall** yoki **will** yordamchi fe'llarini eganing oldiga qoʻ-yish bilan yasaladi:

shall (will) + ega + be + Ving

Shall I be working? Will he be working?

Boʻlishli shakli	Boʻlishsiz shakli	Soʻroq shakli
I shall be working	I shall not be working	Shall I be working?
He (she,it) will be	He (she, it) will not be	Will he (she,it) be working?
working	working	
We shall be working	We shall not be working	Shall we be working?
You will be working	You will not be working	Will you be working?
They will be working	They will not be working	Will they be working?

4. Ogʻzaki nutqda **Simple Future**da ishlatilgan qisqartirmalar ishlatiladi: **I'll** be working, **he'll** be working; **I shan't** be working, **I'll not** be working; **he'll not** be working, **he won't** be working.

KELASI DAVOM ZAMONNING ISHLATILISHI

- 1. **Future Continuous** kelasi zamondagi biror vaqtdan oldin boshlanib, oʻsha vaqtda ham davom etayotgan ish-harakatni ifodalaydi. Bu vaqt quyidagicha ifodalanadi:
- a) at five o'clock soat beshda, at noon peshinda, at midnight yarim tunda, at that momet o'sha vaqtda kabi yaqt ko'rsatkichlari bilan ishlatiladi:

I **shall** still **be working** at six o'clock.

He can't come at two o'clock tomorrow because **he'll be giving** a lesson at that time.

Soat oltida men hali ham ishlayotgan boʻlaman.

U ertaga soat ikkida kela olmaydi, chunki oʻsha paytda u dars berayotgan boʻladi.

b) payt va shart ergash gaplardagi **Simple Present** bilan ifodalangan boshqa bir kelasi zamondagi ish-harakati bilan:

When I come back, they will be having supper.

I **shall be working** when he returns.

If you come after eleven o'clock, I shall be sleeping.

Men qaytib kelganimda ular kechki ovqatni yeyayotgan boʻlishadi.

U qaytib kelganida men ishlayotgan boʻlaman.

Siz oʻn birdan keyin kelsangiz, men uxlayotgan boʻlaman.

Izoh: Payt va shart ergash gaplarda Future Continuous ishlatilmaydi, ularning oʻrnida Present Continuous ishlatiladi:

If he **is sleeping** when you come, wake him up.

Siz kelganingizda agar u uxlayotgan boʻlsa, uni uygʻoting.

2. **Future Continuous** kelasi zamondagi uzoq vaqt davomida uzilibuzilib davom etgan ish-harakatni ifodalaydi:

I **shall be preparing** for my examination in May.

He **will be writing** a play during the summer.

In June that firm will be carrying on negotiations for the purchase of wheat.

Men may oyida imtihonimga tayyorlanayotgan boʻlaman.

U yoz davomida pyesa yozayotgan boʻladi.

Iyunda u firma bugʻdoy sotib olish haqida muzokaralar olib borayotgan boʻladi.

3. all day long kun boʻyi, all day tomorrow ertaga kun boʻyi, all the time butun vaqt, the whole evening butun oqshom, from five till eight soat beshdan sakkizgacha kabi vaqt koʻrsatkichlari bilan Simple Future ham, Future Continuous ham ishlatilishi mumkin. Future Continuous ishlatilganda ish-harakatning bajarilish jarayoni tushuniladi, Simple Future ishlatilganda esa ish-harakatning bajarilish dalili (bajariladimi yoʻqmi) tushuniladi:

I shall be reading all day tomorrow.

I **shall read** all day tomorrow.

It **will be raining** the whole evening.

It will rain the whole evening.

I **shall be working** in the library *from three till five*.

I **shall work** in the library *from three till five*.

Men ertaga kun boʻyi oʻqiyotgan boʻlaman (oʻqiyman).

Butunoqshomyomgʻiryogʻayotgan boʻladi.

Men soat uchdan beshgacha kutubxonada ishlayotgan boʻlaman.

Yuqoridagi vaqt koʻrsatkichlari bilan kelgan ikki yoki undan ortiq ish harakati sodir boʻlish tartibida bayon etilsa hammasida faqat **Simple Future** ishlatiladi:

I 'll come home early, I'll rest from five till six, and then I'll work the whole evening.

Men uyga erta kelaman, soat beshdan oltigacha dam olaman, soʻngra butun oqshom ishlayman.

4. Ikkita davom etadigan ish-harakati bir vaqtda sodir boʻlsa, jarayonni ifodalashni istasak bosh gapda **Future Continuous** va ergash gapda **Present Continuous** ishlatamiz, agar ish-harakatning sodir boʻlish faktini ifodalashni istasak (sodir boʻladimi yoʻqmi) bosh gapda **Simple Future**ni, ergash gapda esa **Simple Present**ni ishlatamiz:

While he **is having** his breakfast, I **shall be reading** the newspaper.

U nonushta qilayotganida men gazetani oʻqiyotgan boʻlaman.

While he has his breakfast, I shall read the newspaper.

While I am doing my homework, he will be resting.

While I do my homework, he will rest.

U nonushta qilganida men gaze-

ta oʻqiyman.

Men uy ishimni qilayotganimda, u dam olayotgan boʻladi.

Men uy ishimni qilganimda u dam oladi.

5. **Future Continuous** qisqa muddatli ish-harakatini ham ifodalab **Simple Future** oʻrnida ishlatiladi va ish-harakatni sodir qilish niyatini yoki shu ish-harakatining sodir boʻlishi aniqligini bildiradi:

He will be meeting us at the station. I shall be writing to him tomorrow.

U bizni stansiyada kutib oladi. Men unga ertaga xat yozaman.

The Future Continuous in the Past

(Oʻtgan zamondagi kelasi davom zamon)

Future Continuous in the Past ham Future Continuousga o'xshab yasaladi, faqat shall va will yordamchi fe'llarining o'rnida should va would yordamchi fe'llari ishlatiladi:

Boʻlishli shakli	Boʻlishsiz shakli
I should be working	I should not be working
He (she,it) would be working	He (she, it) would not be working
We should be working	We should not be working
You would be working	You would not be working
They would be working	They would not be working

Ogʻzaki nutqda **Simple Future in the Past**nikiga oʻxshash qisqartirmalar ishlatiladi: **I'd** be working, **he'd** be working; I **shouldn't** be working, **I'd** not be working, he **wouldn't** be working, **he'd** not be working va h.k.

Bosh gapdagi fe'l o'tgan zamonda bo'lganda ergash gapdagi kelasi zamonda davom etadigan ish-harakatni ifodalash uchun **Future Continuous in the Past** ishlatiladi. Bu zamon ko'pincha ko'chirma gaplarni o'zlashtirma gapga aylantirganda ergash gapda ishlatiladi:

She said that she **would be giving** an English lesson at five o'clock. He thought that I **should be working** all day.

U soat beshda ingliz tilidan dars berayotgan boʻlishini aytdi.

U meni kun boʻyi ishlaydi deb oʻylabdi.

The Present Perfect Tense

(Hozirgi tugallangan zamon)

Hozirgi tugallangan zamonning yasalishi

1. **Present Perfect to have** fe'lining hozirgi zamondagi shakllari **have** va **has** hamda asosiy fe'lning o'tgan zamon sifatdoshi (**Past Participle**) yordamida yasaladi: I **have worked**, he **has worked**, we **have worked**.

Ega + have
$$(has)$$
 + P.P.

2. **Present Perfect**ning boʻlishsiz shakli **have** yoki **has** yordamchi fe'lidan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

$$Ega + have (has) + not + P.P.$$

I have not worked, he has not worked, we have not worked.

3. **Present Perfectning** so'roq shakli **have** va **has** yordamchi fe'llarini eganing oldiga qo'yish bilan yasaladi:

Have
$$(has) + ega + P.P.$$
?

Have I worked? Has he worked? Have we worked?

Boʻlishli shakli	Boʻlishsiz shakli	Soʻroq shakli
I have worked	I have not worked	Have I worked?
He (she, it) has worked	He (she, it) has not worked	Has he (she, it) worked?
We have worked	We have not worked	Have we worked?
You have worked	You have not worked	Have you worked?
They have worked	They have not worked	Have they worked?

Ogʻzaki nutqda odatda quyidagi qisqartirmalar ishlatiladi: I've, He's, She's, It's, We've, You've, They've, I haven't, I've not, He hasn't, He's not, She hasn't, She's not, It hasn't, It's not, We haven't, We've not, You haven't, You've not, They haven't, They've not.

HOZIRGI TUGALLANGAN ZAMONNING ISHLATILISHI

1. **Present Perfect** hozirdan oldin tugagan, natijasi koʻz oldimizda boʻlgan ish-harakatni ifodalash uchun ishlatiladi. Ish-harakat ancha oldin tugagan boʻlishi mumkin, bunda asosiy e'tibor vaqtga emas, natijaga qaratiladi.

I have broken my pencil. Has the secretary come?

Qalamimni sindirib qoʻydim. Kotiba keldimi?

I **have opened** the window. I have not written my exercises. My father **has gone** to Boston. They have informed me of the time of shipment of the goods.

Men derazani ochdim. Men mashqlarimni yozmadim. Mening otam Bostonga ketgan. Ular menga tovarlarni yuklash vaqti haqida xabar berishdi.

2. Present Perfect bir necha marta takrorlangan ish-harakatni ifodalavdi:

I have read that book twice.

Menukitobni ikki marta oʻqigan-

man

I have seen that film three times

Men u filmni uch marta koʻrgan-

3. Present Perfect koʻpincha quyidagi ravishlar bilan ishlatiladi: ever biror vagt, **never** hech gachon, **often** tez-tez, koʻpincha, **already** allagachon, vet hali, allagachon, lately vaginda, just hozirgina.

I have never read that book

Men u kitobni hech qachon

oʻqiganim yoʻq.

He **hasn't finished** his work yet.

U hali ishini tugatgan emas.

I have often been there.

Men u verda tez-tez bo'lib

turardim.

Have you ever **been** to India?

Siz Hindistonda (biror vaqt)

bo'lganmisiz?

I **have** already **read** this book.

Men bu kitobni allaqachon oʻqi-

Men yaqin orada undan birorta

ganman.

I haven't received any letters from

him lately.

xat olganim yoʻq.

I have just seen him. Men uni hozirgina koʻrdim.

Izoh: just now hozirgina ravishi bilan Simple Past ishlatiladi: I saw him just now. Men uni hozirgina koʻrdim.

4. Hali tugamagan vaqt koʻrsatkichlari – today bugun, this week shu hafta, this month shu oy, this year bu yil bilan Present Perfect ishlatiladi:

Have you read the newspaper to-

Bugun gazetani oʻqidingizmi?

day?

He has not received any letters from

U bu hafta Tomdan hech qanday

Tom this week. xat olgani yoʻq.

Izoh: today, this week, this month kabi hali tugamagan vaqt koʻrsatkichlari mavjud boʻlgan gaplarda bugunning, shu haftaning, shu oyning ma'lum boʻlagi koʻzda tutilganda Simple Past ishlatiladi:

I got up early today.

He was late for the lecture today.

Men bugun erta turdim. U bugun ma'ruzaga kech qoldi. 5. **Present Perfect since** (*biror vaqtdan hozirgacha*) predlogi bilan ishlatiladi:

I haven't heard from him since June.

He has known Mr. Bell since 1998.

Men iyundan buyon u haqda eshitganim yoʻq.

U mister Bellni 1998-yildan buyon taniydi (biladi).

Since bogʻlovchisi bilan bogʻlangan qoʻshma gapning bosh gapida Present Perfect, ergash gapida Simple Past ishlatiladi:

I have only received two letters from him since I came back from London.

I haven't heard from him since he left Tashkent.

Men Londondan qaytib kelganimdan buyon undan faqat ikkita xat oldim.

U Toshkentdan ketganidan buyon u haqda eshitganim yoʻq.

Since ravishi boʻlgan gapda ham Present Perfect ishlatiladi: He left Tashkent in 1998, and I haven't seen him since.

6. Davom zamonda ishlatilmaydigan fe'llar bilan **Present Perfect**Continuous o'rnida **Present Perfect** ishlatiladi:

He **has been** here since two o'clock.

U soat ikkidan buyon shu yerda.

I have known him for three years.

Men uni uch yil (davomida) taniyman.

Ba'zi fe'llar bilan ham **Present Perfect** ham **Present Perfect Continuous** ishlatilishi mumkin:

I **have lived** in London for five years (yoki: I **have been living** in London for five years).

Men Londonda besh yil yashayapman.

7. after, when, as soon as, until (till), if bog'lovchilari bilan bog'langan payt va shart ergash gaplarda Future Perfect o'rnida Present Perfect ishlatiladi:

I shall go to the country as soon as I have passed my examinations.

I'll give you the book after I have read it.

We shall start at five o'clock **if** it **has stopped** raining by that time.

Men imtihonlarimni topshirgach qishloqqa boraman.

Men kitobni oʻqib boʻlganimdan keyin uni sizga beraman.

Agar yomgʻir toʻxtasa, biz beshda joʻnaymiz.

The Past Perfect Tense

Oʻtgan tugallangan zamonning yasalishi

1. Past Perfect to have fe'lining o'tgan zamon shakli had va asosiy fe'lning o'tgan zamon sifatdoshi (Past Participle) shakli yordamida yasaladi:

$$Ega + had + P.P.$$

I had worked, he had worked.

2. **Past Perfect**ning boʻlishsiz shaklini yasash uchun **had** yordamchi fe'lidan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyamiz:

$$Ega + had + not + P.P.$$

I had not worked, he had not worked.

3. **Past Perfect**ning so'roq shaklini yasash uchun **had** yordamchi fe'lini eganing oldiga o'tkazamiz:

Had I worked? Had he worked?

Boʻlishli shakli	Boʻlishsiz shakli	Soʻroq shakli
I had worked	I had not worked	Had I worked?
He (she, it) had worked	He (she, it) had not worked	Had he (she, it) worked?
We had worked	We had not worked	Had we worked?
You had worked	You had not worked	Had you worked?
They had worked	They had not worked	Had they worked?

4. Ogʻzaki nutqda quyidagi qisqartmalar ishlatiladi: I'd, He'd, She'd, We'd, You'd, They'd, I hadn't, I'd not, He hadn't, He 'd not, She hadn't, She 'd not, It hadn't, We hadn't, We 'd not, You hadn't, You 'd not, They hadn't, They 'd not.

O'TGAN TUGALLANGAN ZAMONNING ISHLATILISHI

- 1. **Past Perfect** oʻtgan zamondagi biror vaqtdan oldin tamom boʻlgan ish-harakatni ifodalaydi. Oʻtgan zamondagi bu vaqt quyidagicha berilishi mumkin:
- a) by 5 o'clock soat beshgacha, by Saturday shanbagacha, by the 15th of December 15 dekabrgacha, by the end of the year yilning oxirigacha, by that time o'sha vaqtgacha va boshqa vaqt ko'rsatkichlari bilan:

We **had translated** the article *by five* o'clock.

We **had shipped** the goods by that time.

By the end of the year we had learnt to speak French.

b) **Simple Past** bilan ifodalangan o'tgan zamondagi ikkinchi bir ishharakati bilan:

They **had shipped** the goods *when* your telegram arrived.

We sent him a telegram yesterday as we **had not received** any letters from him *for a long time*.

We **had not reached** the station when it began to rain.

They **had not yet loaded** the goods when they received our telegram.

Biz soat beshgacha maqolani tarjima qilib boʻldik.

O'sha paytgacha biz mollarni yuklab bo'lgan edik.

Yilning oxirigacha biz fransuzcha gapirishni oʻrgandik.

Sizning telegrammangiz kelganda, ular mollarni yuklab boʻlgan edilar.

Biz unga telegramma joʻnatdik, chunki undan koʻpdan buyon xatxabar olmagan edik.

Yomgʻir yogʻa boshlaganda biz stansiyaga yetib bormagan edik.

Ular bizning telegrammamizni olganlarida hali mollarni yuklab boʻlmagan edilar.

Ish-harakati sodir boʻlgan vaqt **Past Perfect** ishlatilgan gapda emas, boshqa gapda ham boʻlishi mumkin:

As I was going to the station, it began to rain. Fortunately, I had taken an umbrella and (had) put on a coat.

I received a letter from my brother yesterday. *I* had not heard from him for a long time.

Stansiyaga borar ekanman yomgʻir yogʻa boshladi. Baxtimga soyabon olgan va palto kiygan ekanman.

Men kecha akamdan xat oldim. Men undan koʻpdan buyon xat-xabar olmagan edim.

2. Ikki yoki undan ortiq oldinma-ketin sodir boʻlgan ish-harakat sodir boʻlish tartibida bayon qilinsa, hammasida **Simple Past** ishlatiladi:

He **arrived** at the Waterloo station, **took** a taxi and **drove** to the hotel. Then he **went** to the telegraph office and **sent** his wife a telegram.

He **came** home late in the evening. He **had supper**, **read** newspaper and **went** to bed.

U Voterlo vokzaliga yetib keldi, taksi oldi va mehmonxonaga ketdi. Soʻngra u telegrafga borib, xotiniga telegramma joʻnatdi.

U uyiga kech keldi. Kechki ovqatini yedi, gazeta oʻqidi va uxlagani yotdi.

Bir nechta oldinma-ketin sodir boʻlgan ish-harakatlarning bayon etish tartibi buzilsa, birorta oldin sodir etilgan ish-harakat oʻzidan keyin

sodir etilgan ish-harakatdan keyin bayon etilsa, o'sha ish-harakat **Past Perfect**da ishlatiladi:

He came home late in the evening. He **had visited** the Museum of Fine Arts and **had been** to the concert. He had supper, read the newspaper and feeling tired, went to bed.

U uyga kechqurun kech keldi. U San'at muzeyiga bordi va konsertda bo'lgan edi. U kechki ovqatini yedi, gazetani o'qidi va charchagani uchun joyiga yotdi.

Misoldagi came, had supper, read, went to bed harakatlari oldinmaketin sodir boʻladi, had visited va had been harakatlari esa ulardan oldin sodir boʻlgan.

3. **after** – *dan keyin* bilan bogʻlangan ergash gapda **Past Perfect** ishlatiladi:

After the sun **had set**, we decided to return home.

After the cases **had been counted**, I left the warehouse.

Quyosh botgandan keyin, biz uyga qaytishga qaror qildik.

Qutilar sanab boʻlingandan keyin, men ombordan chiqdim.

Ikki ish-harakatni biri boshqasidan oldin sodir boʻlganligini ta'kidlash zarurati boʻlmaganda **after** ishlatilgan gapda ham **Simple Past** ishlatiladi.

After he **turned off** the light, he left the room.

After he **signed** the letter, he asked the secretary to send it off.

Chiroqni o'chirgach u xonadan chiqdi.

Xatni imzolagandan keyin u kotibaga xatni joʻnatib yuborishni aytdi.

4. Whendan keyin odatda Simple Past ishlatiladi. Lekin when -dan keyin ma'nosida kelganida when bilan boshlangan gapda Past Perfect ishlatiladi:

When the secretary **received** the telegram, he immediately showed it to the manager.

When (=after) they **had gone**, he began to work.

Kotiba telegrammani olganida u uni zudlik bilan menejerga koʻrsatdi.

Ular ketganidan keyin u ishini boshladi.

5. **before** bilan boshlangan ergash gapli qoʻshma gapning bosh gapida **Past Perfect**, ergash gapida **Simple Past** ishlatiladi. **Past Perfect**ning ishlatilishi bosh gapdagi ish-harakat ergash gapdagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlganligini ta'kidlaydi:

I had finished my work before he returned.

U qaytib kelishidan oldin men ishimni tugatdim.

We had come to an agreement on the terms of payment before you arrived. Siz kelishingizdan oldin biz toʻlov shartlari haqida bir bitimga kelgan edik (kelishib olgan edik).

Ish-harakatlarni oldinma-ketin sodir boʻlganligini ta'kidlash zarurati boʻlmaganda, bosh gapda ham, ergash gapda ham **Simple Past** ishlatiladi:

I **turned off** the light before I **left** the room.

He **read** the contract again before he **signed** it.

Men xonadan chiqishimdan oldin chiroqni oʻchirdim.

U shartnomani imzolashdan oldin uni qayta oʻqib chiqdi.

Ba'zan **before**li ergash gapda **Past Perfect** va bosh gapda **Simple Past** ishlatiladi. Bunda **before** *-dan oldin* degan ma'noni beradi:

The manager **returned** before the typist **had typed** all the letters.

We reached the station before it had become dark.

Mashinistka barcha xatlarni yozib boʻlishidan oldin boshqaruvchi qaytib keldi.

Qorongʻu tushishidan oldin biz stansiyaga yetib oldik.

6. **Hardly, scarcely, no sooner** ravishlari boʻlgan qoʻshma gaplarning bosh gapida **Past Perfect** va ergash gapida **Simple Past** ishlatiladi:

He had hardly (scarcely) entered the house, when it started to rain. No sooner had he arrived, than he fell ill.

Yomgʻir yogʻa boshlaganda u uyga arang kirib olgan edi.

U yetib kelar-kelmas kasal boʻlib qoldi.

The Future Perfect Tense

Kelasi tugallangan zamonning yasalishi

1. Future Perfect to have fe'lining kelasi zamondagi shakli (shall have, will have) va asosiy fe'lning o'tgan zamon sifatdoshi (Past Participle) yordamida yasaladi:

I shall have worked, he will have worked, we shall have worked.

2. **Future Perfect**ning boʻlishsiz shakli **shall** yoki **will** yordamchi fe'llardan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

I shall not have worked, he will not have worked, we shall not have worked.

3. **Future Perfectning** so'roq shakli **shall** yoki **will** yordamchi fe'lini eganing oldiga o'tkazish bilan yasaladi:

Shall I have worked? Will he have worked? Shall we have worked?

Boʻlishli shakli	Boʻlishsiz shakli	Soʻroq shakli
I shall have worked	I shall not have worked	Shall I have worked?
He (she,it) will have wor-	He (she, it) will not have	Will he (she, it) have wor-
ked	worked	ked?
We shall have worked	We shall not have worked	Shall we have worked?
You will have worked	You will not have worked	Will you have worked?
They will have worked	They will not have worked	Will they have worked?

KELASI TUGALLANGAN ZAMONNING ISHLATILISHI

- 1. **Future Perfect** kelasi zamondagi biror vaqtdan oldin tamom boʻladigan ish-harakatni ifodalaydi. Kelasi zamondagi bu vaqt quyidagicha berilishi mumkin:
- a) by 5 o'clock soat beshgacha, by Saturday shanbagacha, by the 15th of December 15 dekabrgacha, by the end of the year yilning oxirigacha, by that time o'sha vaqtgacha va boshqa vaqt ko'rsatkichlari bilan:

We **shall have translated** the article *by five o'clock*.

We **shall have shipped** the goods *by that time.*

Biz maqolani soat beshgacha tarjima qilib boʻlamiz.

Biz oʻsha vaqtgacha mollarni yuklab boʻlamiz.

b) payt va shart ergash gapidagi **Simple Present** bilan ifodalangan kelasi zamondagi ikkinchi bir ish-harakati bilan:

They **will have shipped** the goods when your telegram arrives.

I **shall have finished** this work *be*fore you return.

The train **will have left** by the time we get to the station.

Sizning telegrammangiz kelganida ular mollarni yuklab boʻladilar.

Men bu ishni siz qaytib kelishingizdan oldin tamomlayman.

Biz stansiyaga yetib borgunimizgacha, poyezd joʻnab ketadi.

Payt va shart ergash gaplarda Future Perfect ishlatilmaydi: Future Perfect oʻrnida Present Perfect ishlatiladi:

We shall send them the documents after we have shipped the goods.

Biz mollarni yuklab boʻlganimizdan keyin hujjatlarni ularga joʻnatamiz.

2. **Future Perfect** ba'zan kelasi zamondagi ish-harakatini emas, o'tgan zamondagi *farazni* ifodalaydi va ma'nosi **must** fe'lining ma'nosiga yaqinlashadi

You will have read in the newspapers about the conclusion of this agreement.

The reader **will have observed** an upward tendency in wool prices on the London market.

Siz bu bitimning tuzilganligi haqida gazetalarda oʻqigan boʻlishingiz kerak.

Oʻquvchi London bozorida yung narxlarining oʻsishga moyilligini kuzatgan boʻlsa kerak.

Oʻtgan zamondagi kelasi tugallangan zamon

(The Future Perfect in the Past Tense)

- 1. Future Perfect in the Past Tense xuddi Future Perfect Tensedek yasaladi, lekin shall va will yordamchi fe'llarining oʻrnida should va would yordamchi fe'llari ishlatiladi.
- 2. **Future Perfect in the Past Tense** koʻpincha oʻzlashtirma gaplarda ishlatilib, bosh gapdagi ish-harakat oʻtgan zamonda boʻlganda koʻchirma gaplardagi kelasi zamonni ifodalash uchun ishlatiladi:

I said that I **should have copied** the text by five o'clock.

He said that he **would have taken** his examination by the first of May.

Men matnni soat 5 ga qadar koʻ-chirib boʻlishimni aytdim.

U imtihonlarini birinchi mayga qadar topshirib boʻlishini aytdi.

The Present Perfect Continuous Tense

Hozirgi tugallangan davom zamonning yasalishi

1. Present Perfect Continuous to be fe'lining Present Perfect shakli (have been, has been) va hozirgi zamon sifatdoshi (Present Participle) yordamida yasaladi:

I have been working, he has been working, we have been working.

2. **Present Perfect Continuous**ning boʻlishsiz shakli birinchi yordamchi fe'ldan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

$$Ega + have (has) + not + been + V ing$$

I have not been working, he has not been working, we have not been working.

4. **Present Perfect Continuousning** so'roq shakli birinchi yordamchi fe'lni eganing oldiga o'tkazish bilan yasaladi:

Have I been working? Has he been working? Have we been working?

Boʻlishli shakli	Boʻlishsiz shakli	Soʻroq shakli
I have been working	I have not been working	Have I been working?
He (She, it) has been wor-	He (she, it) has not been	Has he (she, it) been wor-
king	working	king?
We have been working	We have not been working	Have we been working?
You have been working	You have not been working	Have you been working?
They have been working	They have not been working	Have they been working?

HOZIRGI TUGALLANGAN DAVOM ZAMONNING ISHLATILISHI

1. **Present Perfect Continuous** o'tgan zamonda boshlanib hozir ham davom etayotgan ish-harakatni ifodalaydi. Bu zamon uchun ish-harakatning sodir bolish vaqtini ko'rsatish zarur. **Present Perfect Continuous** *for an hour bir soat davomida, for a month bir oy davomida, for a long time uzoq vaqt davomida, since yesterday kechadan buyon, since five o'clock soat beshdan buyon, how long qancha vaqt, since when qachondan buyon kabi vaqt ko'rsatkichlari bilan ishlatiladi:*

I have been waiting for my brother for a long time.

I have been reading the newspaper since five o'clock.

What **have** you **been doing** here since early morning? —I **have been preparing** for my examination.

He **has been living** in London *for five years*.

He has been teaching English since 1998.

How long has he been living in London?

Since when have you been working at this factory?

Men akamni uzoq vaqt (davomida) kutayapman.

Men gazetani soat beshdan buyon oʻqiyapman.

Ertalabdan buyon bu yerda nima qilayapsiz? – Imtihonimga tayyorlanayapman.

U Londonda besh yil (davomida) yashayapti.

U 1998-yildan buyon ingliz tilidan dars beradi.

U Londonda qancha (qachondan buyon) yashayapti?

Siz bu zavodda qachondan buyon ishlayapsiz? 2. **Present Perfect Continuous** hozir davom etayotgan ish-harakatni va odatiy, doimiy ish-harakatni ifodalaydi. Yuqoridagi misollarda ish-harakatni qancha davom etishini koʻrsatuvchi vaqt koʻrsatkichlari boʻlmasa hozir davom etayotgan ish-harakatini ifodalash uchun **Present Continuous** va odatiy, doimiy ish-harakatni ifodalash uchun **Simple Present** ishlatar edik:

Hozirgacha davom etib tugayotgan ish-harakati		
Qancha davom etganligini koʻrsatuvchi vaqt koʻrsatkichi bilan	Qancha davom etganligini koʻrsatuvchi vaqt koʻrsatkichi boʻlmasa	
I have been waiting for my brother for a	I am waiting for my brother.	
long time. I have been reading the newspaper since five o'clock.	I am reading the newspaper.	
It has been raining since morning.	It is raining.	
He has been living in London for five	He lives in London.	
years.		
He has been teaching English since 1998	He teaches English?	

3. Umuman sodir boʻladigan, doimiy, odatiy, egaga xos ish-harakati toʻgʻrisida gap ketganda yuqoridagi vaqt koʻrsatkichlari bilan ish-harakatning davom etganligiga e'tibor berganimizda **Present Perfect Continuous** ishlatiladi, ish-harakatning sodir boʻlganligi faktiga e'tibor berganimizda **Present Perfect** ishlatiladi:

He **has been living** in London for five years. = He **has lived** in London for five years.

He has been teaching English since 1998. = He has taught English since 1998.

He has been working at that factory since he came to Samarkand. = He has worked at that factory since he came to Samarkand.

U Londonda besh yil (davomida) yashayapti.

U 1998-yildan buyon ingliz tilidan dars beradi.

U Samarqandga kelganidan buyon oʻsha zavodda ishlaydi.

4. Davom zamonlarda ishlatilmaydigan fe'llar bilan **Present Perfect Continuous** o'rnida **Present Perfect** ishlatiladi:

She has been in London for two years.

How long have you known him?

I have known him since my child-hood.

U Londonda ikki yil (davomida) boʻldi.

Uni qachondan buyon taniysiz (bilasiz)?

Men uni bolaligimdan buyon taniyman (bilaman).

5. **Present Perfect Continuous** o'tgan zamonda boshlanib bevosita hozirdan oldin tugagan ish-harakatni ifodalash uchun ishlatiladi. Davom etgan vaqt ko'rsatilishi ham, ko'rsatilmasligi ham mumkin:

I feel tired as I have been working in the garden for several hours.

Although the sun is shining, it is still cold as it **has been raining** hard.

Men charchadim chunki men bogʻda bir necha soat (davomida) ishlagan edim.

Quyosh charaqlab turgan boʻlsa ham, hali ham sovuq edi, chunki kuchli yomgʻir yoqqan edi.

The Past Perfect Continuous Tense

Oʻtgan tugallangan davom zamonning yasalishi

1. Past Perfect Continuous to be fe'lining Past Perfect shakli (had been) va asosiy fe'lning hozirgi zamon sifatdoshi (Present Participle) shakli yordamida yasaladi:

$$Ega + had + been + Ving$$

I had been working, he had been working.

2. **Past Perfect Continuous**ning bo'lishsiz shakli birinchi yordamchi fe'l **had**dan keyin **not** inkor yuklamasini qo'yish bilan yasaladi:

I had not been working, he had not been working.

3. **Past Perfect Continuous**ning soʻroq shaklini yasash uchun birinchi yordamchi fe'lni eganing oldiga oʻtkazamiz:

$$Had + ega + been + Ving?$$

Had I been working? Had he been working?

Boʻlishli shakli	Boʻlishsiz shakli	Soʻroq shakli
I had been working	I had not been working	Had I been working?
He (she, it) had been	He (she) had not been	Had he (she, it) been working?
working	working	
We had been working	We had not been working	Had we been working?
You had been working	You had not been working	Had you been working?
They had been working	They had not been wor-	Had they been working?
	king	

O'TGAN TUGALLANGAN DAVOM ZAMONNING ISHLATILISHI

1. Past Perfect Continuous Simple Past zamoni bilan ifodalangan birorta oʻtgan zamondagi ish-harakatdan oldin boshlanib oʻsha paytda ham davom etadigan ish-harakatni ifodalaydi. Past Perfect Continuousning ishlatilishi uchun for two hours ikki soat (davomida), for three months uch oy (davomida), for a long time uzoq vaqt (davomida) kabi vaqt koʻrsatkichlari boʻlishi shart:

I **had been working** for a long time when my brother came.

His sister **had been living** in London for three years when the war broke out.

It **had been raining** for two hours when I left home.

Akam kelganida men uzoq vaqt ishlayotgan edim.

Urush boshlanganda uning opasi Londonda uch yil (davomida) yashayotgan edi.

Men uydan chiqqanimda yomgʻir ikki soat davomida yogʻayotgan edi.

2. Yuqoridagi misollarda ilgari aytib oʻtilgan vaqt koʻrsatkichlari boʻlmasa **Past Perfect Continuous** oʻrnida **Past Continuous** ishlatiladi:

Oʻtgan zamondagi biror vaqtdan oldin boshlanib oʻsha vaqtda ham davom etayotgan ish-harakati		
Qancha vaqt davom etganligini koʻrsatuvchi vaqt koʻrsatkichi bilan Qancha vaqt davom etganligini koʻrsatuvchi vaqt koʻrsatkichi boʻlmasa		
1. I had been working for a long time I was working when my brother came.		
2. His sister had been living in London for three years when the war broke out. His sister was living in London when the war broke out.		
3. It had been raining for two hours when I left home. I left home.		
4. She had been sleeping for three hours when we returned. She was sleeping when we returned.		

3. **Past Perfect Continuous** oʻtgan zamondagi birorta ish-harakatidan oldin boshlanib oʻsha ish-harakatdan bevosita oldin tugagan ish-harakatni ifodalash uchun ham ishlatiladi. Gapda davom etgan vaqtni koʻrsatuvchi koʻrsatkichlar mavjud boʻlishi ham, mavjud boʻlmasligi ham mumkin:

Although the sun was shining, it was still cold as it **had been raining** hard for two hours.

He felt very tired when he came home as he **had been playing** football. Quyosh charaqlab turgan boʻlsa ham hali ham sovuq edi, chunki ikki soat (davomida) qattiq yomgʻir yoqqan edi.

U uyga kelganida qattiq charchaganini his qildi, chunki u futbol oʻynagan edi.

The Future Perfect Continuous Tense

Kelasi tugallangan davom zamonning yasalishi

1. Future Perfect Continuous to be fe'lining Future Perfectdagi shakli (shall have been, will have been) va hozirgi zamon sifatdoshi (Present Participle) shakli yordamida yasaladi:

I shall have been working, he will have been working.

2. **Future Perfect Continuous**ning boʻlishsiz shakli birinchi yordamchi fe'ldan keyin **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi:

I shall not have been working, he will not have been working.

3. **Future Perfect Continuous**ning so'roq shakli birinchi yordamchi fe'lni eganing oldiga o'tkazish bilan yasaladi:

Shall I have been working? Will he have been working?

KELASI TUGALLANGAN DAVOM ZAMONNING ISHLATILISHI

Future Perfect Continuous kelasi zamondagi birorta ish-harakatidan oldin boshlanib, oʻsha ish-harakat boshlanganda ham davom etadigan ish-harakatni ifodalaydi. Bu zamonda ham ish-harakatni davom etish vaqtini koʻrsatuvchi vaqt koʻrsatkichi boʻlishi kerak:

I shall begin to work at ten o'clock in the morning. When you return home at five o'clock, I **shall have been working** *for seven hours*.

By the 1st of May, 1998, he **will have been working** at the factory *for twenty years*.

Men ertalab soat oʻnda ishlashni boshlayman. Siz soat beshda qaytib kelganingizda men yetti soat ishlayotgan boʻlaman.

1998-yil birinchi mayda u zavodda yigirma yil ishlayotgan boʻladi.

The Future Perfect Continuous in the Past Tense

The Future Perfect Continuous in the Past Tense Future Perfect Continuousga o'xshab yasaladi, faqat shall va will yordamchi fe'llari o'rnida should va would yordamchi fe'llari ishlatiladi: I should have been working,

he would have been working, we should have been working, I should not have been working, he would not have been working.

Future Perfect Continuous in the Past Tense bosh gapidagi fe'l o'tgan zamonda bo'lgan qo'shma gapni o'zlashtirma gapga aylantirganda ergash gapida Future Perfect Continuous o'rnida ishlatiladi:

He said that by the first of May he would have been working at that plant for twenty years.

U birinchi mayda oʻsha zavodda ishlayotganiga yigirma yil boʻlishini aytdi.

Transitive and intransitive verbs

('O'timli va o'timsiz fe'llar)

1. Ingliz tilida ba'zi fe'llar o'zidan keyin vositasiz to'ldiruvchi talab qiladi, boshqacha aytganda, fe'ldagi ish-harakat birorta shaxs yoki buyumga — obyektga o'tadi. Bunday fe'llar o'timli fe'llar deb ataladi:

He **invited me** to the concert. I **read newspapers** in the evening.

U meni konsertga taklif qildi. Men gazetalarni kechqurun oʻqiyman.

2. Oʻzidan keyin vositasiz toʻldiruvchi talab qilmaydigan fe'llar oʻtimsiz fe'llar deb ataladi:

I **live in** Shahrisabz. My father **arrived** yesterday. Men Shahrisabzda yashayman. Mening otam kecha yetib keldi.

3. Ingliz tilida ba'zi fe'llar ham o'timli, ham o'timsiz fe'l bo'lib keladi:

To	1. ochmoq	He opened the door. U eshikni ochdi. (oʻtimli)	
open		The library opened at 10 o'clock.	
	2. ochilmoq	(o'timsiz) Kutubxona o'nda ochildi.	
To	1. boshlamoq	I begin work at nine o'clock.	
begin		(oʻtimli) Men ishni soat toʻqqizda boshlayman.	
	2. boshlanmoq	Our English lessons begin at nine o'clock. (o'timsiz)	
		Ingliz tili darslarimiz toʻqqizda boshlanadi.	
To	1. tushirmoq	He dropped his pencil.	
drop		(oʻtimli) U qalamini tushirib qoʻydi.	
	2. tushmoq	The apple dropped to the ground.	
		(oʻtimsiz) Olma yerga tushdi.	
To	1. o'stirmoq	We grow cotton. Biz paxta yetishtiramiz.	
grow		(oʻtimli).	
	2. oʻsmoq	Beautifaul flowers grow in the garden.	
		(oʻtimsiz) Bogʻda chiroyli gullar oʻsadi.	

3. Ingliz tilidagi ba'zi o'timli fe'llarga o'zbek tilida o'timsiz fe'llar to'g'ri keladi: **to follow** *kuzatmoq*, *ergashmoq*, **to approach** *yaqinlashmoq*.

Please **follow me.** Iltimos, mening orgamdan yuring.

He **approached the house.** U uyga yaqinlashdi.

4. Ingliz tilidagi ba'zi o'timsiz fe'llarga o'zbek tilida o'timli fe'llar to'g'ri keladi: **to listen to** *-ni tinglamoq*, **to wait for** *-ni kutmoq*:

Listen to me, please. Meni tinglang, iltimos. She **is waiting for her brother.** U akasini kutayapti.

The passive vpice (Majhul nisbat)

1. Agar gapning egasi gapdagi ish-harakatni bajaruvchisi boʻlsa, fe'l **oddiy nisbatda (The Active Voice)** ishlatiladi:

The sun **attracts** the planets. Quyosh sayyoralarni tortib turadi.

Pushkin wrote «Poltava» in 1828. Pushkin «Poltava» she'rini 1828-

yilda yozgan.

2. Agar gapning egasi ish-harakat ta'siri ostida boʻlsa fe'l **majhul nisbatda (The Passive Voice)** ishlatiladi:

The planets are attracted by Sayyoralar quyosh tomonidan torti-

the sun. ladi.

«Poltava» **was written** by Pushkin in 1828. «Poltava» 1828-yilda Pushkin tomonidan yozilgan.

3. Oʻtimli fe'llar ham oddiy nisbatda, ham majhul nisbatda ishlatiladi. Oʻtimsiz fe'llar faqat oddiy nisbatda ishlatiladi.

MAJHUL NISBAT ZAMONLARINING YASALISHI

1. Majhul nisbatning zamonlari **to be** yordamchi fe'lini kerakli zamonda qoʻyish bilan yasaladi. Asosiy fe'ldan yasalgan oʻtgan zamon sifatdoshi esa hamma zamonlarda oʻzgarmay qoladi:

Be + **P.P.**

	Simple	Continuous	Perfect
Present	I am invited	I am being invited	I have been invited
Past	I was invited	I was being invited	I had been invited
Future	I shall be invited	_	I shall have been invited
Future in the Past	I should be invited	_	I should have been invited

- 2. Majhul nisbatning boʻlishsiz shakli birinchi yordamchi fe'ldan keyin not inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi: I am not invited, I have not been invited, I shall not have been invited.
- 3. Majhul nisbatning soʻroq shakli birinchi yordamchi fe'lni eganing oldiga oʻtkazish bilan yasaladi: **Am I invited? Have I been invited? Shall I have been invited?**
- 4. Oddiy nisbatdagi ega majhul nisbatda **by** predlogli toʻldiruvchi boʻlib keladi va u ba'zan tushib qolishi mumkin:

The bridge **was built** in 1975. Koʻprik 1975-yilda qurilgan.

5. Majhul nisbatda ba'zan ish-harakatni bajarish qurolini ko'rsatish uchun with predlogi bilan kelgan to'ldiruvchi ishlatilishi mumkin:

The paper was cut with a knife. Qog'oz pichoq bilan kesildi.

OT (THE NOUN)

Umumiy ma'lumotlar

- 1. Shaxs yoki buyumni ifodalovchi **who?** *kim?* va **what?** *nima?* soʻrogʻiga javob boʻluvchi soʻzlar turkumi *ot* deyiladi: **a man, an engineer, a house.**
- 2. Otlar oldidan odatda artikl va predlog keladi. Ular otlarning asosiy belgisidir: a table, the table, on the table.
- 3. Otlar birlik va koʻplikda kelishi mumkin: a table tables, a book books.
- 4. Otlarda ikkita **bosh** va **qaratqich** kelishigi bor: **worker worker's, father father's.**
  - 5. Otlar gapda quyidagi vazifalarda keladi:
  - a) ega vazifasida:

The train leaves at 6 o'clock. Poyezd 6 da jo'naydi.

b) kesim tarkibida:

He is a teacher. U — o'qituvchi.

c) to 'ldiruvchi vazifasida:

I've received a telegram.

We've sent the buyers a letter.

I'll speak to the manager.

Men telegramma oldim.

Biz xaridorlarga xat yubordik.

Men menejer bilan gaplashaman.

d) aniqlovchi vazifasida:

This is **the manager's** room. Bu menejerning xonasi.

e) hol vazifasida:

There is a hospital **in the village.** Qishloqda kasalxona bor.

Atoqli va turdosh otlar (Common and Proper Nouns)

- 1. Alohida shaxs yoki buyumlarning nomlari atoqli otlardir: Tashkent, the Volga, the Caucasus, London, Peter, Uzbekistan, Russian Federation, the Pacific Ocean, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Olimov, Nodir.
- 2. Turdosh otlar bir xil turdagi buyumlarning umumiy nomidir: a boy, a country, a tree, a house.

Turdosh otlar quyidagi guruhlarga boʻlinadi:

- a) alohida buyumlarning yoki shaxslarning nomlarini bildiruvchi otlar (a book books, a tree trees) va shaxs yoki hayvonlar guruhini ifodalovchi jamlama (a family families, a herd herds (poda), a crowd crowds (to 'da') otlar (Collective nouns).
  - b) moddalarni ifodalovchi moddiy otlar (**Material Nouns**): water suv, steel poʻlat, wool yung, gold oltin.
- c) belgi, harakat, holat, his, koʻrininsh, fan, san'at va boshqalarni ifodalovchi mavhum otlar (Abstract Nouns):

honesty — sofdillik, bravery — jasurlik, sleep — uyqu, darkness — qorongʻulik, love — sevgi, work — ish, winter — qish, history — tarix, music — musiqa, mathematics — matematika.

Donalab sanaladigan va donalab sanalmaydigan otlar (Countable and Noncountable Nouns)

1. **Donalab sanaladigan** otlarni sanab boʻladi. Ular birlik va koʻplikda ishlatiladi: **a pen** — **two pens, three pens.**

I've bought **a book.**I've bought **two books.**There is **a library** in this street.

Men (bitta) kitob sotib oldim.

Men ikkita kitob sotib oldim.

Bu koʻchada kutubxona bor.

There are very many **libraries** in Toshkentda koʻp kutubxonalar bor.

Tashkent.

Birlikda kelgan donalab sanaladigan otlar yakka oʻzi ishlatilmaydi. Ularning oldidan **a, the, my, Olim's** (artikl, egalik olmoshlari yoki qaratqich kelishigi qoʻshimchasini olgan otlar) dan biri keladi: I want **a banana**. (I want banana deb boʻlmaydi).

2. **Moddiy va mavhum** otlar **donalab sanalmaydigan** otlardir. Ular faqat **birlikda** ishlatiladi:

Coal is produced in many districts of our country.

Knowledge is power.

Mamlakatimizning koʻpgina tumanlarida koʻmir qazib olinadi.

Bilim — kuchdir.

Donalab sanalmaydigan otlar yakka oʻzi kelishi mumkin:

I eat rice every day.

Men har kuni guruch yeyman.

3. Ba'zi moddiy otlar shu moddadan yasalgan buyumni ifodalab donalab sanaladigan otga aylanadi:

He carried a brick (two bricks) in each hand.

Our house is built of brick.

The boy threw **a stone (two stones)** into the water.

The ground was as hard as **stone**.

U har bir qoʻlida bittadan (ikkitadan) gʻisht koʻtarib keldi.

Uyimiz gʻishtdan qurilgan.

Bola suvga bitta (ikkita) tosh otdi.

Yer toshdek gattig edi.

4. Ba'zi moddiy otlar shu moddaning har xil navini yoki turini ifodalab, donalab sanaladigan otga aylanadi:

It is a good wine.

He prefers Caucasian wines to Crimean wines.

We export **lubricating oils**.

Bu yaxshi vino.

U Qrim vinolaridan koʻra Kavkaz vinolarini afzal koʻradi.

Biz moylovchilarni eksport qilamiz.

5. Ba'zi mavhum otlar konkretlashib donalab sanaladigan otlarga aylanadi:

He made a speech yesterday.

His **speeches** are always interesting.

Animals do not possess the power of **speech**.

Kecha u nutq soʻzladi. Uning nutqlari doimo qiziq.

Hayvonlar gapirish qobiliyatiga ega emas.

6. Ba'zi donalab sanalmaydigan otlar ro'yxati:

accommodation — turar joy, boshpana

advice — maslahat

baggage — bagaj, yuk

furniture — mebel

money — pul

homework — uy ishi

luck — omad, baxt

luggage — yuk, bagaj

information — ma'lumot

sand — qum

measles — qizamiq

mumps — tepki

food — oziq-ovqat

soap — sovun

chaos — xaos, tartibsizlik

damage — nosozlik, buzilish

work — ish

economics — iqtisod

news — yangilik(lar)air — havopermission — ruxsatmeat — go'shtprogress — yutuq, muvaffaqiyatphysics — fizikascenery — manzaraadvertising — reklama qilishtraffic — qatnovmathematics — matematikaweather — ob-havopolitics — siyosat

time soʻzi vaqt ma'nosida donalab sanalmaydigan ot sifatida ishlatiladi.

time soʻzi marta ma'nosida esa donalab sanaladigan ot boʻlib keladi.

We have spent too much **time** on this homework (donalab sanalmaydi).

She has been late for class six **times** this semester (donalab sanaladi).

Biz bu uy vazifasiga juda koʻp **vaqt** sarfladik.

U bu semestrda olti **marta** darsga kech qoldi.

travel oti umuman sayohat qilish ma'nosini bildiradi va faqat birlikda ishlatiladi (a travel deyish noto'g'ri).

Ammo **a journey** oti ma'lum bir joyga sayohat qilishni bildiradi va artikl bilan keladi:

Did you have **a good journey**? Sayohatingiz yaxshi oʻtdimi?

Quyidagi donalab sanaladigan va sanalmaydigan otlarni taqqoslaymiz:

Donalab sanaladigan otlar	Donalab sanalmaydigan otlar
I am looking for a job. Men ish qidirayapman. What a beautiful view! Qanday goʻzal manzara! It's a nice day today. Bugun yaxshi kun. We had a lot of bags and cases. Bizning sumkalarimiz va qutilarimiz juda koʻp edi.	I am looking for work. (a work emas) Men ish qidirayapman. What beautiful scenery. Qanday goʻzal manzara. It's nice weather today. Bugun havo yaxshi. We had a lot of luggage. Bizning yuklarimiz koʻp edi.
These chairs are mine. Bu stullar meniki. It was a good suggestion . Bu yaxshi taklif edi.	This furniture is mine. Bu mebel meniki. It was good advice . Bu yaxshi maslahat edi.

Otlarda son (Number)

Otlar birlik va koʻplikda ishlatiladi. Otlarning birlikdagi shakli bitta buyum yoki shaxsni ifodalaydi: **a table** — stol, **a pen** — ruchka.

Otlarning koʻplikdagi shakli ikki yoki undan ortiq buyumlarni yoki shaxslarni ifodalaydi: **tables** — stollar, **pens** — ruchkalar.

1. Ingliz tilida otlarning koʻpligi ularga **-s** qoʻshimchasini qoʻshish bilan yasaladi. Bu qoʻshimcha jarangsiz undoshdan keyin [s] deb oʻqiladi, jarangli undoshlar va unlilardan keyin [z] deb oʻqiladi:

jarangsiz	jarangli
map — maps	hand — hands
belt — belts	shoe — shoes
safe — safes	bag — bags

2. -s, -ss, -x, -ch, -sh harflari bilan tugagan otlarga -es qo'shimchasi qo'shiladi va [1z] deb o'qiladi:

```
class — classes dish — dishes box — boxes inch — inches
```

3. -se, -ce, -ze, -ge bilan tugagan otlarga qoʻshilgan -s qoʻshimchasi [1z] deb talaffuz qilinadi:

```
horse — horses place — places
prize — prizes judge — judges
```

4. Otlar oxiridagi **-y** harfiga koʻplik qoʻshimchasi **-es** qoʻshilganda **-y** harfi **-i** ga aylanadi:

```
army — armies company — companies city — cities factory — factories
```

-y bilan tugagan bir boʻgʻinli soʻzlarga -s qoʻshilganda u oʻzgarmaydi:

5. **O** harfi bilan tugagan soʻzlarga **–es** qoʻshiladi:

Lekin quydagi soʻzlarga –s qoʻshiladi:

6. **-f, -fe** bilan tugagan otlarga **-es, -s** qoʻshiladi va **f** harfi **v** ga aylanadi:

```
leaf — leaves — yaproqknife — knives — pichoqwolf — wolves — boʻriwife — wives — xotin
```

Ammo quyidagilarga -s qoʻshimchasi qoʻshilganda oʻzgarmaydi:

```
chief — chiefs — boshliq handkerchief — handkerchiefs — roof — roofs — tom ro'molcha safe — safes — seyf wharf — wharfs; wharves — pristan
```

7. Ba'zi otlarning koʻpligi, qoʻshimcha qoʻshilmasdan, oʻzagidan oʻzgaradi:

man — men — erkak woman — women — ayol
goose — geese — gʻoz foot — feet — oyoq
mouse — mice — sichqon ox — oxen — hoʻkiz
child — children — bola

8. Grek va lotin tilidan kirib kelgan soʻzlarning koʻpligi quyidagicha yasaladi:

datum [deitam] berilgan kattalik data [deita] addendum [a'dendam] go'shimcha addenda [a`denda] erratum [i'reitam] errata [i'reita] xato memorandum memorandum memoranda [mema'randam] [mema`randa] phenomina [finomina] phenomenon ko'rinish [fi'nominan] basis [beisis] bases [beisi:z] asos crises [kraisis] crises [kraisi:z] ingiroz

9. **penny** — pens otining ikkita koʻpligi bor:

pence — pul birligi ma'nosida;

pennies — tangalar, chaqalar ma'nosida.

10. **sheep** — qoʻy, **fish** — baliq otlari birlik va koʻplikda bir xil shaklga ega:

This farm has a great number of

Bu fermaning qoʻylari koʻp.

sheep.

I caught **two fish.**

Men ikkita baliq tutdim.

Ammo baliq turlari haqida gapirganimizda **fish**ning koʻpligi **fishes** boʻladi:

In this lake there are **fishes** of many

Bu koʻlda turli baliqlar bor.

varities.

11. **dozen** — dyujina (oʻn ikkitalik), **score** — yigirmatalik soʻzlaridan oldin son kelsa birlik va koʻplikda bir xil shaklga ega boʻladi. **Two dozen** of eggs — 2 dyujina tuxum, **three score** of years — oltmish yil.

Bu otlar oldidan son kelmasa koʻplikda –s qoʻshimchsini oladi:

Pack the books in **dozens**, please.

Kitoblarni dyujinalab oʻrang.

Scores of people were present there.

U yerda yigirmatalab (koʻp)

odamlar bor edi.

12. **works** — zavod, zavodlar, **means** — vosita, vositalar otlari birlik va koʻplikda bir xil shaklga ega boʻladi:

A new **glass works** has been built near the village.

There are two brick **works** outside the town.

He found **a means** of helping them. Are there any other **means** of helping them?

Qishloq yaqinida yangi shisha zavodi qurildi.

Shahar tashqarisida ikkita gʻisht zavodi bor.

U ularga yordam berish vositasini topdi.

Ularga yordam berishning boshqa yoʻllari bormi?

QO'SHMA OTLARNING KO'PLIGI

1. Ajratib yoziladigan qoʻshma otlarning asosiy ma'no beruvchi soʻzi koʻplikda keladi:

custom-house	bojxona	custom-houses
man-of-war	harbiy kema	men-of-war
hotel-keeper	mehmonxona xoʻjayini	hotel-keepers
mother-in-law	qaynona	mothers-in-law
passer-by	o'tkinchi	passers-by

2. Agar qoʻshma soʻzning birinchi soʻzi *man* yoki *woman* boʻlsa, har ikkala soʻz ham koʻplik shaklida keladi:

man-servant — xizmatkor — men-servants woman-doctor — ayol shifokor — women-doctors

3. Qoʻshib yozilgan qoʻshma soʻzlarning ikkinchi soʻzi koʻplikda boʻladi:

schoolboy — maktab bolasi — schoolboys housewife — uy bekasi — housewives postman — pochtachi — postmen

FAQAT BIRLIKDA ISHLATILADIGAN OTLAR

1. **Donalab sanalmaydigan otlar — moddiy va mavhum otlar faqat birlikda ishlatiladi**, ularning koʻplik shakli yoʻq:

sugar — shakarlove — sevgiiron — temirfriendship — doʻstlik

2. **advice** — *maslahat*, **information** — *axborot*, **progress** — *muvaffaqiyat*, **knowledge** — *bilim* otlari faqat birlikda ishlatiladi:

He gave me some good **advice**. We have very little **information** on this subject.

U menga yaxshi maslahat berdi. Bizda bu masalada juda oz axborot bor. I am satisfied with your **progress**.

Men sizning muvaffaqiyatingizdan qanoatlanaman.

3. **news** oti va oxiri **-ics** qoʻshimchasi bilan tugagan fan nomlari va kasallik nomlari (**measles, mumps**) faqat birlikda ishlatiladi:

What is the **news? Phonetics** is a branch of **linguistics**.

Qanday (Nima) yangilik bor? Fonetika tilshunoslikning bir

sohasidir.

Mathematics forms the basis of many subjects.

Matematika koʻp fanlarning asosidir.

4. **money** — *pul*, **hair** — *soch* otlari faqat birlikda ishlatiladi:

Her **hair** is dark. Uning sochi qora. This **money** belongs to him. Bu pul unga qarashli.

5. **Fruit** — *meva* oti faqat birlikda ishlatiladi:

Fruit is cheap in summer. Yozda meva arzon. We eat a great deal of fruit. Biz koʻp meva yeymiz.

Ammo meva turlari haqida gapirganimizda **fruit** soʻzining koʻpligi **fruits** boʻladi:

On the table there are apples, plums,

Stolda olmalar, olxoʻrilar va boshqa mevalar bor.

and other fruits.

FAQAT KOʻPLIKDA KELADIGAN OTLAR

1. Koʻpgina juft otlar (buyumlarning nomlari) faqat koʻplikda ishlatiladi:

scissors — qaychi trousers — shim spectacles — koʻzoynak scales — tarozi

 $tongs -\!\!\!\!\!- ombur$

These scissors are very sharp. Bu qaychi juda oʻtkir.

Your trousers are too long. Sizning shimingiz juda uzun. Where are my spectacles? Mening koʻzoynagim qayerda?

Quyidagi jamlama otlar ham faqat koʻplikda ishlatiladi:

goods — mollar, tovarlar **contents** — mundarija, mazmun

proceeds — savdo tushumi **clothes** — kiyim-kechak

slums — xarobalar stairs — zina

These **goods** have arrived from Bu tovarlar Londondan kelgan.

London

The **contents** of the letter have not Xatning mazmuni oʻzgartirilgan

been changed. emas.

His **clothes** were wet as he had been caught in the rain.

The **proceeds** of the sale of the goods have been transferred to London.

Uning kiyimlari hoʻl edi chunki u yomgʻirda qolgan edi. Mollarni sotishdan tushgan tushum Londonga oʻtkazildi.

2. People soʻzi odamlar ma'nosida kelganda faqat koʻplikda ishlatiladi:

There were many people there.

U verda koʻp odamlar bor edi.

People so'zi xalq ma'nosida kelganda ham birlikda, ham ko'plikda ishlatiladi:

The Russian people is invincible.

The Pueblo peoples spoke five different languages.

But all the **peoples** in America were polytheistic, worshiping a multitude of gods.

Rus xalqi yengilmas.

Pueblo xalqlari beshta turli

tillarda gaplashganlar.

Lekin barcha Amerika xalqlari koʻp xudolarga sigʻinuvchi boʻlganlar.

Otlarda kelishik (Case of Nouns)

- 1. Ingliz tilida otlarda faqat ikkita kelishik bor:
- a) Bosh (umumiy) kelishik (the Common Case);
- b) Qaratqich kelishigi (the Possessive Case).
- 2. Umumiy kelishikdagi otlarning hech qanday qo'shimchasi bo'lmaydi, predlog bilan kelmaganda ularning boshqa soʻzlar bilan munosabati gapdagi oʻrniga qarab belgilanadi. Ot kesimdan oldin kelsa, gapning egasi bo'ladi, predlogsiz ot kesimdan keyin kelsa gapda to'ldiruvchi bo'lib keladi:

The student recognized the teacher The teacher recognized the student

The teacher showed the students a diagram.

Talaba oʻqituvchini tanidi. O'qituvchi talabani tanidi.

Oʻqituvchi talabalarga diagramma koʻrsatdi.

3. Qaratqich kelishigi otga 's (apostrofli s qo'shimchasi) qo'shish bilan yasaladi. Bu qoʻshimcha koʻplik qoʻshimchasi sga oʻxshab [s], [z], [iz] deb talaffuz qilinadi:

> the girl's hat Jack's friend the horse's leg

qizning shlapasi Jekning do'sti otning oyogʻi

4. Qaratqich kelishigi koʻplikdagi otlardan keyin faqat apostrof belgisini qoʻyish bilan yasaladi:

the boys' books bolalarning kitoblari the workers' tools ishchilarning asboblari

Agar otning koʻplikdagi shakli -s qoʻshimchasi qoʻshmasdan, oʻzak oʻzgarishi bilan yasalgan boʻlsa, uning qaratqich kelishikdagi shakli -s qoʻshimchasini qoʻshish bilan yasaladi.

the children's toys bolalarning o'yinchoqlari the workmen's tools ishchilarning asboblari

5. Qoʻshma soʻzlarga qaratqich kelishigi qoʻshimchasi oxirgi soʻzga qoʻshiladi:

the commander-in-chief's order bosh qo'mondonning buyrug'i my brother-in-law's library qayin og'amning kutubxonasi

6. Buyumning egasi (xoʻjayini) ikki yoki undan ortiq kishi boʻlsa, qaratqich kelishigi qoʻshimchasi oxirgi otga qoʻshiladi:

Peter and Helen's flat is large. Piter va Helenning kvartirasi katta.

7. Qaratqich kelishigi qoʻshimchasini olgan ot boshqa otdan oldin kelib, oʻzidan keyin kelgan otning aniqlovchisi boʻladi:

the student's library studentning kutubxonasi

the children's mother bolalarning onasi **Kate's** friends Keytning dugonalari

8. Agar otning boshqa aniqlovchisi boʻlsa, qaratqich kelishigidagi ot oʻsha aniqlovchilardan oldin keladi:

the student's new dictionary studentning yangi lug'ati
Kate's best friends Keytning eng yaxshi dugonalari

9. Qaratqich kelishigidagi otdan keyin kelgan ot artikl bilan ishlatilmaydi, chunki qaratqich kelishigidagi ot oʻzidan keyin kelgan otning koʻrsatkichidir.

The children's mother, the student's dictionary misollaridagi artikl qaratqich kelishigidagi otlarga qarashli, ulardan keyin kelgan otlarga emas.

10. Egalikni ifodalash uchun qaratqich kelishigidagi ot bilan bir qatorda **of** predlogi ham ishlatiladi:

Breakfast is the first meal **of** the day. Nonushta kunning birinchi ovqati.

11. Koʻpincha koʻplikdagi otlar qaratqich kelishigida **of** predlogi bilan ishlatiladi:

Where have you put the tools of the workers?

Ishchilarning asboblarini qaerga qoʻydingiz?

12. Ikkita qaratqich kelishigi (egalik) qoʻshimchasi olgan ot kamdankam holatda oldinma-keyin keladi, ikkinchisi koʻpincha **of** predlogi bilan almashtiriladi:

He is my sister's husband's father — o'rnida — He is the father of my sister's husband deb ishlatiladi.

13. Bitta yaxlit ma'noni bildirgan soʻzlar kelganda, qoʻshimcha oxirgi soʻzga qoʻshiladi:

My elder brother Peter's son is very ill.

Mening katta akam Piterning oʻgʻli juda kasal (ogʻir kasal).

Yuqoridagi vaziyatda of predlogini ishlatish afzal.

The son of my elder brother Peter is very ill.

14. *house* — uy, *office* — idora, *shop* — doʻkon kabi soʻzlar koʻpincha qaratqich kelishigi (egalik) qoʻshimchasi olgan otdan keyin tushib qoladi:

I dined at my **friend's (=my friend's house).**

Men do'stimnikida ovqatlan-

dim.

She went to the baker's (the baker's

U novvoynikiga ketdi.

shop).

- 15. Jonli otlardan tashqari quyidagi otlar ham qaratqich kelishigi (egalik) qoʻshimchasini oladi:
  - a) vaqt va masofani ifodalovchi otlar:

He had **a month's** holiday last summer

Oʻtgan yozda u bir oylik ta'tilga chiqdi.

He lives at a kilometre's distance from here.

U bu yerdan bir kilometr masofada yashaydi.

b) mamlakat, shahar, kemalarni ifodalovchi otlar:

London is **England's** greatest scientific and cultural centre.

London Angliyaning eng katta ilmiy va madaniy markazi.

London's theatres are the best in the world.

Londonning teatrlari dunyodagi eng yaxshi teatrlardir.

Russia has the **world's** largest deposits of oil.

Rossiyada dunyodagi eng katta neft konlari bor.

The ship's crew stood on deck.

Kema komandasi palubada turardi.

c) ba'zi payt ravishlari ham egalik qo'shimchasini oladi:

today's newspaper bugungi gazeta yesterday's conversation kechagi suhbat

d) ba'zi qotib qolgan (o'zgarmas) iboralarda egalik qoshimchasi ishlatiladi:

for **order's** sake

tartib uchun

for old acquaintance's sake

eski tanishlik haqqi

at a stone's throw

bir qadam

DETERMINATIVES (KO'RSATKICHLAR)

Umumiy ma'lumotlar

- 1. Ingliz tilida koʻpgina otlar oldida maxsus soʻzlar keladi. Ularni **koʻrsatkichlar** deb ataymiz. Ot oldida faqat bitta koʻrsatkich kelishi mumkin.
- 2. Eng koʻp tarqalgan koʻrsatkichlar aniq va noaniq artikllar a, an, the va ularga koʻp hollarda ma'nosi yaqin boʻlgan some va any olmoshlaridir.
- 3. Artiklarning mustaqil ma'nosi yoʻq, ular shaxs yoki buyumning shu turdagi buyumlardan ajratib koʻrsatilayotgan yoki koʻrsatilmayotganligini, buyum suhbatdoshga ma'lum yoki noma'lumligini ifodalaydi. Oʻzbek tilida artikllarga hamda **some, any** soʻzlariga mos keladigan maxsus soʻzlar yoʻq. Ular har xil yoʻllar bilan tarjima qilinadi yoki tushib qoladi:

There is a lamp on the table. Stolda chirog bor.

The director has just come. Direktor hozirgina keldi.

Give me **some** stamps, please. Iltimos menga markalar bering.

Boshqa koʻrsatkichlarning mustaqil ma'nosi bor va ular otga aniqlovchi boʻlib keladi.

4. Koʻrsatish olmoshlari: **this** — *bu*, **these** — *bular*, **that** — *u*, **those** — *ular*:

This house is very old. Bu uy juda eski.

I'll take **those** books. Men u kitoblarni olaman.

5. Egalik olmoshlari:

my — mening
your — sening, sizning
his — uning (erkaklar)

have project (contlar)

our — bizning
your — sizlarning
their — ularning

her — uning (ayollar)
its — uning (narsalar)

6. Egalik (qaratqich) kelishigidagi otlar:

Peter's father is a doctor. Piterning otasi shifokor.

My brother's wife has gone to Akamning xotini Toshkentga ket-Tashkent.

Izoh: Keyingi misoldagi **my** soʻzi **brother** soʻziga taalluqli.

7. **many, much** — koʻp; **little, few** — oz, kam; **some** — bir qancha, ba'zi, bir nechta; **any** — istagan; **each, every** — har (bir); **either** — unisi ham, bunisi ham, har ikkalasi; **neither** — na unisi, na bunisi olmoshlari:

There were **many** students at the Majlisda koʻp talabalar bor edi.

meeting.

Some people do not like meat. Ba'zi odamlar go'shtni yoqtirmay-

dilar.

Come at **any** time. Istagan vaqtda keling.

Tom goes there **every** day. Tom u yerga har kuni boradi.

8. **What?** — *qanday*?, **which?** — *qaysi*?, **whose**? — *kimning*? Soʻroq olmoshlari:

Whose pencil is this? Bu kimning qalami?
On which floor do you live? Qaysi qavatda yashaysiz?
What books have you read? Qanday kitoblar oʻqidingiz?

9. Ba'zi koʻrsatkichlar faqat donalab sanaladigan otlar oldida, ba'zilari esa faqat donalab sanalmaydigan otlar oldida, ba'zilari barcha otlar oldida kelishi mumkin:

Donalab sanaladigan otlar bilan keladi	Donalab sanalmaydigan otlar bilan keladi	
a, the, an, some, any this, that, these, those none, one, two, three many a lot of a { large great } number (of) (a) few fewer than more than	the, some, any this, that none much (odatda boʻlishsiz va so'roq gaplarda) a lot of a large amount of (a) little less than more than	

10. Koʻrsatkichlar qaysi otga taalluqli boʻlsa, oʻsha otdan oldin keladi, agar oʻsha koʻrsatkichdan tashqari otning boshqa aniqlovchisi boʻlsa, ular ot bilan koʻrsatkich oʻrtasida keladi.

Pushkin created the Russian literary language.

His first scientific work was a great success.

Pushkin rus adabiy tilini yaratdi.

Uning birinchi ilmiy ishi katta muvaffaqiyat qozondi.

Artikl (The article)

Umumiy ma'lumotlar

- 1. Artikl otlar oldida ishlatiladigan maxsus soʻzlardir. Oʻzbek tilida artikl mavjud emas. Artiklning alohida tarjimasi yoʻq. Ot oldida artiklning ishlatilishi va ishlatilmasligining ahamiyati katta.
- 2. Ingliz tilida ikkita artikl bor: **Noaniq artikl (The Indefinite Article)** va **aniq artikl (The Definite Article).**
- 3. Noaniq artiklning ikkita shakli bor: a va an. An shakli unli tovushlar bilan boshlangan otlar oldida keladi: an opera, an apple, an hour. Qolgan hollarda artiklning a shakli ishlatiladi: a pen, a book, a student.
  - 4. Aniq artiklning bitta shakli bor: the.
- 5. Noaniq artikl eski ingliz tilidagi $\bar{\mathbf{a}}$ $\mathbf{n}$ (bir) soʻzidan kelib chiqqan, shuning uchun ham u faqat birlikdagi otlar oldida ishlatiladi.
- 6. Aniq artikl eski ingliz tilidagi **the** (u, oʻsha) koʻrsatish olmoshidan kelib chiqqan boʻlib, ba'zi hollarda hozir ham dastlabki ma'nosini saqlab qolgan.
- 7. Noaniq artikl ishlatilganda otning biror turga (sinfga) mansubligini bildiradi.
- 8. Aniq artikl otni boshqa shu turdagi otlardan ajratib koʻrsatganda ishlatiladi.

TURDOSH OTLAR BILAN NOANIQ ARTIKLNING ISHLATILISHI

1. Noaniq artikl biror turga mansub boʻlgan birlikdagi shaxs yoki buyum oldida ishlatiladi va *qandaydir bir* degan ma'noni bildiradi:

She has **a watch** of her own.

He gave her **a cigarette** and lighted it.

Uning o'z soati bor.

U unga sigareta berdi va uni yoqdi.

Koʻplikda ot artiklsiz ishlatiladi. Agar miqdorni anglatmoqchi boʻlsak, **some** ishlatamiz:

I have brought you **some flowers.**— Men sizga bir nechta gul keltirdim.

- I hate to wear flowers... Men gul taqishni yomon koʻraman.
- 2. Ot shaxs yoki buyumning kim yoki nima ekanligini ifodalasa noaniq artikl bilan ishlatiladi. Bunday ot gapda:
  - a) ot kesimning tarkibiy qismi boʻlib keladi:

My brother is **an engineer.** His sister has become **a doctor**.

This is a dictionary.

b) izohlovchi boʻlib keladi:

Mr. A., a student of our Institute, spoke at the meeting.

Mening akam — muhandis. Uning opasi doktor boʻldi. Bu lugʻatdir.

Janob A., institutimiz talabasi, yigʻilishda gapirdi.

Koʻplikda artikl ham, **some** ham ishlatilmaydi.

They are good **children**, no doubt.

Shubhasiz ular — yaxshi bolalar.

Izoh: Ot-kesim tarkibida kelgan yoki izohlovchi boʻlib kelgan otning shu turdagi otlardan ajratib koʻrsatuvchi aniqlovchisi boʻlsa shu ot aniq artikl bilan ishlatiladi:

These are **the books** you were looking for. Mr. Ivanov, **the inventor of this machine**, is an old friend of mine. Bular — siz axtargan kitoblar. Janob Ivanov, bu mashinaning ixtirochisi, — mening eski doʻstim.

Agar izohlovchi mashhur kishilardan biri boʻlsa ham ot aniq artikl bilan ishlatiladi:

Pushkin, the great Russian poet, was born in 1799.

Pushkin, ulugʻ rus shoiri, 1799-yilda tugʻilgan.

3. Agar ot shu turdagi shaxs yoki buyumlarning istagan bir vakilini ifodalasa, noaniq artikl bilan ishlatiladi va *har bir*, *istagan* ma'nosini beradi:

A child can understand it.A square has four sides.

(Har bir) Bola buni tushina oladi. Kvadratning toʻrtta tomoni bor.

Koʻplikda noaniq artikl ishlatilmaydi va boshqa koʻrsatkich ham kelmaydi:

Children can understand it. **Squares** have four sides.

Bolalar buni tushuna oladilar. Kvadratlarning toʻrt tomoni bor.

4. Suhbatdoshga hali noma'lum bo'lgan shaxs yoki buyumni ifodalagan ot noaniq artikl bilan ishlatiladi. Bunda noaniq artiklining ma'nosi *bir* so'zining ma'nosiga yaqinlashadi:

He bought **a book** yesterday. When I entered the room, I saw **a man** standing at he window. U kecha (bir) kitob sotib oldi. Men xonaga kirganimda deraza oldida turgan bir kishini

koʻrdim.

It happened in a small town in Siberia.

Bu Sibirdagi kichkina bir shaharchada yuz berdi.

Suhbatdoshga hali noma'lum bo'lgan shaxs yoki buyum **there is** bilan berilganda ham noaniq artikl ishlatiladi:

There is a telephone in the room.

Xonada telefon bor.

5. Ba'zi hollarda noaniq artikl *bir* ma'nosini to'liq saqlab qolgan:

I shall come in **an hour**. Men bir soatdan keyin kelaman.

He did not say **a word**. U bir so'z demadi.

I have bought **a pound** of sugar. Men bir funt (qadoq) shakar sotib

oldim.

The price of this production is five shillings a kilogram.

Bu molning narxi bir kilogrammi

besh shillingdan.

Hundred — yuz, **thousand** — ming, **million** — million, **score** — yigirma, **dozen** — dyujina soʻzlaridan oldin **one** yoki noaniq artikl ishlatilishi mumkin:

He has won a (one)thousand dol-

U (bir) ming dollar yutib oldi.

lars.

The case weighs a (one) hundred pounds.

sanaladigan ot oldida noanoq artikl ishlatiladi:

Quti (bir) yuz fut keladi.

6. **what** dan keyin kelgan birlikdagi donalab sanaladigan ot oldida noaniq artikl ishlatiladi va bu qurilma «Qanday ...!» deb tarjima qilinadi:

What a clever man! What a fine building!

Qanday aqlli kishi!

Qanday chiroyli bino!

7. Such, quite va rather ravishlaridan keyin kelgan birlikdagi donalab

$$\left.\begin{array}{c}
\text{such} \\
\text{quite} \\
\text{rather}
\end{array}\right\} a + \text{sifat + ot}$$

She is such a clever woman! She is quite a young girl! It is rather a long story. U shunday aqlli ayol! U juda yosh qiz! Bu juda uzun hikoya.

8. Donalab sanaladigan birlikdagi otning oldida **too, so** bilan sifat kelganda noaniq artikl ishlatiladi:

$$\left\{\begin{array}{c} so \\ too \end{array}\right\} + sifat + a + ot$$

It is not so simple a problem as it seems.

Bu koʻringanidek sodda muammo emas.

It is **too urgent a matter** to post-pone.

Bu kechiktirish mumkin boʻlmagan shoshilinch masala.

9. Noaniq artikl mavhum otlar oldida ham ishlatilishi mumkin. Bunda sifat yoki his-tuygʻuning biror turi tushuniladi va noaniq artikl **a kind of, such** *shunday bir* ma'nosini beradi:

He showed a patience (a kind of patience, such patience) that I had never expected of him.

Taqqoslash: You must learn **patience**.

He opened the letter with an excitement(such excitement) that he could not conceal.

Taqqoslash: This telegram caused excitement.

There was an unusual warmth in his words (a warmth that was unusual to him).

Taqqoslash: He spoke with **warmth** about his friends.

U men kutmagan (bir) toqatni (bardoshni) namoyish qildi.

Siz bardoshni oʻrganishingiz kerak.

U xatni oʻzi yashira olmaydigan (bir) hayajon bilan ochdi.

Bu telegramma hayajonga sabab boʻldi.

Uning soʻzlarida gʻayriodatiy (bir) iliqlik bor edi.

U doʻstlari haqida iliqlik bilan gapirdi.

Izoh: Konkretlashgan (aniqlashtirilgan) mavhum otlar oldida artikl umumiy qoidalarga asosan ishlatiladi:

This is a striking thought.

The thought of going to his native town filled him with excitement.

The thoughts which he expressed on the subject are very interesting.

Did you hear *a noise* just now?

There's too much noise. I can't work here.

I bought a paper to read.

I need some paper to write on.

There's a hair in my soup.

You've got very long hair.

You can stay with us. There is a spare room.

You can't sit here. There isn't room.

I had some interesting **experiences** while I was away.

They offered me the job because I had a lot of **experience.**

Enjoy your holiday. Have a good time.

I can't wait. I haven't got time.

Bu hayratli fikr.

Ona shahriga borish haqidagi fikr uni hayajonlantirdi.

Bu masalada u aytgan fikrlar juda qiziq.

Siz hozirgina shovqinni eshitdingizmi?

Bu yerda juda shovqin koʻp. Men bu yerda ishlay olmayman.

Men o'qish uchun gazeta sotib oldim.

Menga yozish uchun qogʻoz kerak.

Shoʻrvamga soch tushibdi.

Sochingiz juda uzun ekan.

Biz bilan qolsangiz boʻladi. Bu yerda boʻsh xona bor.

Bu yerga oʻtira olmaysiz. Bu yerda joy yoʻq. Men uydan uzoqda boʻlganimda juda koʻp qiziqarli voqealarni boshimdan kechirdim.

Ular menga oʻsha ishni taklif qilishdi, chunki mening tajribam koʻp edi.

Ta'tilni yaxshi o'tkazing. Vaqtingiz chog' bo'lsin.

Men kutolmayman. Vaqtim yoʻq.

Quyidagi otlar ingliz tilida, odatda, donalab sanalmaydigan otlar hisoblanadi:

accommodation behaviour damage luck permission traffic advice bread furniture luggage progress weather baggage chaos information news scenery work

I'm going to buy some bread.

It's nice weather today.

We had a lot of luggage.

She was making great progress.

They promised Jackson further assistance.

He told me of **the progress** he was making.

The news was so upsetting that she said she would not see anyone that night.

Men non sotib olmoqchiman.

Bugun havo yaxshi.

Bizning yukimiz koʻp.

U katta yutuqlarga erishayotgan edi.

Ular Jeksonga muntazam yordam berishga soʻz berishdi.

U menga oʻzi erishayotgan muvaffaqiyatlar haqida soʻzlab berdi.

Yangilak shunchalik noxush ediki, u oʻsha kechasi hech kimni koʻrishni istamasligini aytdi.

Ammo **permission** — *ruxsat*, **advice** — *maslahat*, **information** — *xabar* mavhum otlari konkretlashganda (aniqlashtirilganda) ham noaniq artikl bilan ishlatilmaydi:

He recieved **permission** to visit that plant.

He sent us important **information** on the state of the market.

He readily gives **advice** to everybody who asks him for it.

U o'sha zavodga borish uchun ruxsat oldi.

U bozordagi vaziyat haqida bizga muhim xabar yubordi.

U kim soʻrasa bajonudil maslahat beradi.

ANIQ ARTIKLNING TURDOSH OTLAR BILAN ISHLATILISHI

- 1. **The** aniq artikli **that** *oʻsha* koʻrsatish olmoshidan kelib chiqqan. U birlik va koplikdagi donalab sanaladigan otlar va donalab sanalmaydigan otlar oldida ishlatiladi. Aniq artikl shaxs yoki buyumning shu turdagi shaxs yoki buyumlardan ajratib koʻrsatish uchun ishlatiladi va *shu*, *oʻsha* degan ma'noni beradi.
- 2. Otning shu turdagi shaxs yoki buymlardan ajratuvchi aniqlovchisi boʻlsa, aniq artikl bilan ishlatiladi:

The drawer of my writing table is locked.

Show me **the telegram which** was recieved yesterday.

Meni yozuv stolimning gʻaladoni qulf.

Kecha olingan telegrammani menga koʻrsating.

The workers who are discharging the steamer will finish their work at eight o'clock.

I like **the film** that I saw yesterday.

There is **the man** who came here yesterday.

The telegram brought by the secretary was very important.

The walls of my room are painted blue.

I have lost **the key** to my room.

The apples on that tree are quite ripe.

The ore discovered by the expedition is of high quality.

The steel used in the construction of this bridge was produced at the Magnitagorsk plant.

The water in this river is very cold. **The honour** of our country is very dear to us.

To **the joy** of his friends he recovered very quickly.

We study the geography of our country.

I like the music of this ballet.

Paroxodni (yukini) boʻshatayotgan ishchilar ishlarini soat sakkizda tamomlaydilar.

Menga kecha koʻrgan filmim yoqdi.

Kecha kelgan kishi shu yerda.

Kotiba olib kelgan telegramma juda muhim edi.

Meni xonamning devorlari koʻkka boʻyalgan.

Xonamning kalitini yoʻqotdim.

Ana u daraxtning olmalari juda pishgan.

Ekspeditsiya topgan ruda yuqori sifatli.

Bu koʻprikning qurilishiga ishlatilgan poʻlat Magnitagorskda ishlab chiqarilgan.

Bu daryoning suvi juda sovuq.

Vatanimizning obroʻyi biz uchun juda aziz.

Uning tez tuzalganidan do'stlari xursand bo'ldilar.

Biz mamlakatimiz geografiyasini oʻrganamiz.

Menga bu baletning musiqasi yoqadi.

3. Qanday shaxs yoki buyum ekanligi vaziyat yoki matn mazmunidan ma'lum bo'lgan ot aniq artikl bilan ishlatiladi:

Please, close the window.

Iltimos, derazani yoping (Hozir ochiq boʻlgan deraza haqida gap ketayapti).

Where is **the key?**

Kalit qani? (qayerda?) (Shu eshikning kaliti).

Put your book on the shelf.

Kitobingizni tokchaga qoʻying (Kitob turadigan tokcha, polka).

Pass me **the bread**, please.

Nonni uzatib yuboring, iltimos (oldimizda turgan nonni).

Taggoslash: Pass me some bread, please.

Bring **the milk** from the kitchen.

Taggoslash: Bring me some milk from the kitchen.

The meat was quite cold.

We shall ship **the ore** next week. The news caused some excitement.

Iltimos, ozrog non uzatib yuboring.

Oshxonadan sutni olib keling. (Oshxonadagi hamma sutni).

Oshxonadan menga ozrog sut olib keling.

Go'sht juda sovuq edi.

Biz rudani kelasi hafta yuklaymiz. Yangilik ozrog hayajonga sabab boʻldi.

4. Oldin gapirilgan ot qayta takrorlanganda aniq artikl bilan ishlatiladi:

When I entered the room, I saw a man standing at the window. The man was very old.

Once there lived an old doctor in a small town. The doctor was known to everybody in the town as a very kind man.

I bought some cheese and some butter. The cheese was not very good, but the butter was excellent. The waiter brought me some tea and some milk. I drank the tea but did not drink the milk.

Xonaga kirganimda men deraza oldida turgan bir kishini koʻrdim.

U kishi juda qari edi.

Bir vaqtlar bir kichkina shaharchada bir qari doktor yashagan ekan. Doktor shaharchadagi hammaga (saxiy kishi) ochiq koʻngil kishi sifatida tanilgan ekan.

Men pishloq va sariyogʻ sotib oldim. Pishlog yaxshi emas ekan, ammo sariyogʻ juda a'lo darajada edi.

Ofitsiant menga choy va sut olib keldi. Men choyni ichdim, lekin sutni ichmadim.

5. Dunyoda yoki ushbu vaziyatda yagona boʻlgan shaxs yoki buyum oldida aniq artikl ishlatiladi:

The earth is millions of kilometres from the sun.

When the goods have been loaded on a ship, the captain signs a reciept called a bill of lading.

Yer quyoshdan millionlab kilometr uzoglikda.

Mollar kemaga yuklangandan keyin kapitan konosament deb ataluvchi tilxatga imzo chekadi.

6. Dunyodagi yoki biror vaziyatdagi barcha shaxs yoki buyumlarni ifodalagan koʻplikdagi ot oldida aniq artikl ishlatiladi:

Lake Baikal is the deepest of all **the** lakes in the world.

Give me a list of the students.

Baykal koʻli dunyodagi koʻllarning eng chuquridir.

Talabalarning ro'yxatini bering.

The students of our Institute learn foreign languages.

He teaches English to **students** of our Institute.

Institutimiz talabalari chet tillarini oʻrganishadi (Hamma studentlar haqida gap ketayapti).

U institutimiz talabalariga ingliz tilidan dars beradi (Hammasiga emas, ba'zilariga dars beradi).

7. Birlikda kelgan ot shu buyum qarashli boʻlgan butun turni ifodalaganda aniq artikl bilan ishlatiladi:

The pine grows in northern countries.

The African elephant is taller than the Indian.

The aeroplane has made the world a small place.

Now **the horse** has been replaced by **the tractor**.

The violet is a lovely flower The cuckoo is a lazy bird.

Qayin shimoliy mamlakatlarda oʻsadi.

Afrika fili hind filiga qaraganda kattaroq.

Samolyot dunyoni toraytirdi.

(uzoqni yaqin qildi).

Hozir otni trakror almashtirgan.

Binafsha chiroyli gul. Kakku dangasa qush.

8. Otlashgan sifat yoki sifatdosh oldida aniq artikl ishlatiladi. Otlashgan sifat yoki sifatdosh birlikda kelib koʻplik ma'nosida ishlatiladi:

The poor in some countries live in slums.

The wounded were taken to the hospital.

Ba'zimamlakatlardakambagʻallar xarobalarda yashaydilar.

Yaradorlar kasalxonaga olib ketildi.

9. Orttirma darajadagi sifat bilan kelgan ot aniq artikl bilan ishlatiladi:

The highest mountains are in Asia. This is the most interesting book I have ever read on this subject.

Eng baland togʻlar Osiyoda. Bu masaladagi men oʻqigan kitoblar ichida eng qiziqarlisi mana shu kitob.

10. Tartib sonlar bilan kelgan otlar oldida aniq artikl ishlatiladi:

The office is on **the second floor.** I took a seat in **the third row.**

Ofis ikkinchi qavatda. Men uchinchi qatordan joy oldim. Men uchinchi qatorda oʻtirdim.

Izoh: Tartib son *ikkinchi bir, yana bir* ma'nosida ishlatilsa noaniq artikl bilan ishlatiladi:

We must charter a second vessel.

Biz ikkinchi bir (yana bitta) kemani yollashimiz kerak.

A third man entered the room.

They must have a second race to decide who is the real winner.

A first night — premyera
A first prize — birinchi mukofot

Xonaga uchinchi bir (yana bitta) odam kirdi.

Kim haqiqiy gʻolibligini aniqlash uchun ular yana bir marta poyga oʻtkazishlari kerak.

11. Sanoq sonlar bilan kelgan ot artiklsiz ishlatiladi:

Two men entered the room. Xonaga ikki kishi kirdi.

Lekin sanoq son *o'sha ikki, bu ikki* ma'nosida ishlatilsa aniq artikl bilan ishlatiladi.

The three men came to the turning at the corner of the Grosvenor Hotel.

O'sha uch kishi Grosvenor mehmonxonasining muyulishiga kelishdi.

12. same — bir xil; next, following — keyingi, kelgusi, last — oxirgi, very — ayni, only — yakka-yagona, proper — mos, toʻgʻri keladigan, previuos — oldingi, opposite — teskarisi, necessary — kerakli, so-called — ataladigan, adjacent — yonidagi, ulanib ketgan, qoʻshni, alleged — havola qilinadigan, tufayli kabi soʻzlar bilan kelgan otlar aniq artikl bilan ishlatiladi:

In some countries women do not get **the same wages** as men.

She said that they were very busy but that they would have more time **the following week.**

This is **the only book** I have on this question.

I found him in **the last carriage** of the train.

You are the very person I need.

Ba'zi mamlakatlarda ayollar erkaklar bilan bir xil ish haqi olmaydilar.

U oʻzlarining juda band ekanliklarini va keyingi haftada koʻproq vaqtlari boʻlishini aytdi.

Bu mendagi shu masalaga taalluqli yakka-yagona kitobdir. Men uni poyezdning oxirgi vagonidan topdim.

Siz ayni menga kerak odamsiz.

 Izoh : $\mathbf{next}$ — kelasi ; $\mathbf{last}$ — o' tgan ma'nosida quyidagi birikmalarda artiklsiz ishlatiladi:

next week — kelasi hafta, next month — kelasi oy, next year — kelasi yil, last week — oʻtgan hafta, last month — oʻtgan oy, last year — oʻtgan yil va boshqa birikmalarda.

Taqqoslang:

We had not been sitting long in the drawing-room before Mr. March was arranging a time-table for **the next day.** I sent her a wire and she met me at the station **next day.**

Mr. March keyingi kunga rejim tuzguncha biz mehmonxonada uzoq kutmadik.

Men unga telegramma yubordim va u keyingi kuni meni vokzalda kutib oldi.

TURDOSH OTLAR OLDIDA ARTIKLNING ISHLATILMASLIGI

1. Otning oldida birorta koʻrsatkich boʻlsa artikl ishlatilmaydi:

My room is large. Mening xonam kattadir.

This book is interesting. Bu kitob — qiziq. I want **some matches**. Menga gugurt kerak.

2. Donalab sanalmaydigan otlar oldida noaniq artikl ishlatilmaydi:

She was making great **progress.** U katta muvaffaqiyatga erishayot-

gan edi.

They promised Jackson further Ular kelajakda Jeksonga yordam

assistance. berishga va'da berdilar.

Water is necessary for life. Suv — hayot uchun kerak. I like milk. Men sutni yoqtiraman.

Salt can be obtained from sea Tuz dengiz suvidan olinishi mum-

water. kin.

This steamer burns **oil** (and not Bu paroxod neft yoqadi (koʻmir coal).

3. Donalab sanaladigan, birlikdagi ot biror holatda yagona boʻlgan mansab yoki unvonni ifodalab, gapda ot-kesim tarkibida kelsa, izohlovchi boʻlib kelsa yoki **to elect** — *saylamoq*, **to appoint** — *tayinlamoq*, **to make** — *qilmoq* fe'llaridan keyin kelsa artiklsiz ishlatiladi:

My brother is **chief** of this expedition.

Mening akam — bu ekspeditsiyaning boshligʻi.

We'll discuss the matter with Mr. Biz bu masa

We'll discuss the matter with Mr. Biz bu masalani mister Bel, fa-Bell, **dean** of our faculty. Biz bu masalani mister Bel, fakultetimiz dekani bilan, muho-

kama qilamiz.

He has been appointed **captain** of U «Minsk» kemasiga kapitan qilib tayinlandi.

Izoh: Yuqoridagi otlar gapda ega yoki toʻldiruvchi boʻlib kelganda aniq artikl bilan ishlatiladi:

The dean of our faculty spoke at the meeting yesterday. Fakultetimiz dekani kecha yigʻilishda gapirdi.

The letter was signed by **the captain** of the «Minsk». Xat «Minsk» kemasining kapitani tomonida imzolangan edi.

4. **Salad, steak, coffee** kabi moddiy otlar oldida noaniq artikl ishlatilmaydi:

Would you like a cup of **coffee**? Bir piyola kofe ichasizmi?

5. **Breakfast, lunch, dinner, supper** soʻzlari **have** fe'li bilan kelganda artiklsiz ishlatiladi:

When do you usually **have lunch**?

Odatda siz qachon tushlik (lench) gilasiz?

6. Hafta kunlari nomlari oldida artikl ishlatilmaydi:

It's **Sunday** today.

Bugun — yakshanba.

7. Class soʻzi mashgʻulot, dars ma'nosida kelganda artiklsiz ishlatiladi:

I am going to class now.

Men hozir darsga borayapman.

They are in class. It is time for class

Ular hozir darsda. Hozir dars

vaqti.

Ammo:

He is having an English class now.

U hozir ingliz tili darsida.

8. **Time** oti **It's time for** birikmasida kelganda artiklsiz ishlatiladi: It's time for lunch (for class).

Time marta ma'nosida ishlatilganda artikl umumiy qoida asosida qo'llaniladi:

She has been late for class six times this semester.

U bu semestrda olti marta kechikdi.

9. Orqasidan sanoq son kelgan otlar oldida artikl ishlatilmaydi:

We're studying **lesson 7.**

Bizyettinchidarsnio'rganayap-

miz.

Please, open your books to page

Kitoblaringizni 25-betini oching.

25.

Are you doing the problems on page 36?

36-betdagi masalalarni yecha-

yapsizlarmi?

10. **Home** oti **at** predlogi bilan kelganda artiklsiz ishlatiladi:

Is Ann at home now?

Anna hozir uydami?

11. to watch television (TV) birikmasidagi television (TV) oldida artikl ishlatilmaydi:

He is going to watch TV (television) tonight.

U bu ogshom televizor tomosha gilmogchi.

Ammo: He spoke on the telephone.

12. O'quv fanlari va fan sohalari nomlari oldida artikl ishlatilmaydi:

I'm doing **mathematics** now.

Men hozir matematikani baja-

rayapman.

13. play fe'lidan keyin kelgan sport o'yinlari nomlari oldidan artikl ishlatilmaydi:

He is playing chess. U shaxmat o'ynayapti.

Lekin: to play the piano.

Can you play the guitar? Gitara chala olasizmi?

Ammo: I'd like to have a guitar.

14. to have trouble birikmasida trouble oti oldida artikl ishlatilmaydi:

I am having **trouble** with problem 6. Men oltinchi masalani vecha

olmayapman.

15. Tartib soni bilan kelgan **grade** (maktabdagi sinf ma'nosida), **avenue**, street otlari oldida artikl ishlatilmaydi:

— Is Peter in sixth grade? — Piter oltinchi sinfdami.

— No, he isn't. He is in fifth gra-— Yoʻq. U beshinchi sinfda.

de.

ATOOLI OTLAR OLDIDA ARTIKLNING ISHLATILISHI

1. Atoqli otlar oldida artikl ishlatilmaydi:

Tashkent, Asia, Olimov, John Smith.

2. Atoqli ot oldida mansabni yoki muomala shaklini ifodalovchi turdosh ot kelganda artiklsiz ishlatiladi:

Professor Brown, General Smith, Comrade Petrov, Mr White.

3. Muomala soʻzlari boʻlgan turdosh otlar oldida ham artikl ishlatilmaydi:

Good morning, Captain? Salom, Kapitan!

Professor, sizga savol bersam May I ask you a question, Professor?

maylimi?

Porter, take this trunk to the cus-Hammol, bu chamadonni bojxonaga olib boring, iltimos. tomhouse, please.

4. Father, mother, uncle va boshqa oila a'zolarini ifodalovchi nomlar shu oila a'zolari tomonidan artiklsiz aytiladi va shu so'zlar bosh harflar bilan yoziladi:

I'll ask **Father** about it. Men buni otamdan so'rayman?

5. Familiyalar koʻplikda ishlatilib, butun bir oilani ifodalaganda aniq artikl bilan ishlatiladi:

The Browns arrived from London Braunlar kecha Londondan kelishdi. yesterday.

6. Okeanlar, dengizlar, daryolar, koʻrfazlar va choʻl nomlari hamda atoqli ot aniqlovchisi boʻlib kelgan turdosh otdan yasalgan geografik nomlar oldida aniq artikl qoʻyiladi:

The British Empire Britaniya imperiyasi

The Pacific OceanTinch okeaniThe United StatesQoʻshma ShtatlarThe Atlantic OceanAtlantika okeaniThe Mediterranian SeaOʻrta dengizThe Baltic SeaBoltiq dengizi

The Persian Gulf Fors koʻrfazi (qoʻltigʻi)

The Sahara Desert Sahroi Kabir

The British Channel Ingliz kanali (La-Mansh)

The Volga Volga **The Thames** Temza

Okean va dengiz nomlaridagi *okean, dengiz* soʻzlari tushib qolganda ham aniq artikl saqlanib qoladi:

The Pacific, The Atlantic, The Mediterranian, The Baltic.

Izoh: Geografik nom aniqlovchili atoqli otdan yasalgan boʻlsa, artiklsiz ishlatiladi:

Eastern EuropeSharqiy YevropaCentral AsiaMarkaziy OsiyoNorth AmericaShimoliy AmerikaSouth AmericaJanubiy AmerikaNorthern IrelandShimoliy IrlandiyaSouth AfricaJanubiy Afrika

Lekin: The Middle East, the Far East.

Ba'zi mamlakatlar, joylar va shahar nomlari oldida aniq artikl ishlatiladi:

The Ukrain — UkrainaThe Caucasus — KavkazThe Crimea — QirimThe Transvaal — TransvalThe Congo — KongoThe Hague — Gaaga

(Gollandiya)

The Lebanon — Livan

7. Togʻ tizmalari nomlari oldida aniq artikl ishlatiladi:

The Alps — Alp togʻlari The Apennines — Apenin togʻlari

Alohida togʻ choʻqqilari artiklsiz ishlatiladi:

Elbrus — Elbrus

Montblanc — Monblan

Everest — Everest

8. Orol guruhlari nomlari aniq artikl bilan ishlatiladi:

The British Isles — Britaniya The

The West Indies — Vest India orol-

lari

The Azors — Azor orollari

orollari

The Canaries — Kanar orollari

Yakka orol nomlari artiklsiz ishlatiladi:

Madagascar — Madagaskar

9. Koʻllar nomlari aniq artikl bilan ishlatiladi:

The Baikal, The Ontario, The Leman.

Koʻl nomi oldida lake soʻzi kelsa artikl ishlatilamaydi:

Lake Ohio, Lake Como, Lake Superior, Lake Ladoga.

10. Kanallar va boʻgʻozlar nomlari aniq artikl bilan ishlatiladi:

The Magellan Strait, The Bering Straits, The Torres Straits, shuningdek, The Bosporus, The Dordonells, The Kiel Canal, The Suez Canal, The Panama Canal.

11. Yarim orol nomlari artiklsiz ishlatiladi:

Indo-China, Labrador, Taimir, Scandinavia; Yuqoridagi nomlarga yarim orol soʻzi qoʻshilsa aniq artikl bilan ishlatiladi: The Balkan Peninsula, The Kola Peninsula.

12. Qoʻltiq nomlari artiklsiz ishlatiladi:

Hudzon Bay, Baffin Bay.

13. Sharshara va dovonlarning nomlari aniq artikl bilan ishlatiladi:

The Niagara Falls, The Swallaw Falls, The Saint Gotthard Pass.

- 14. Geografik nomlar odatda artikl olmaydi, lekin quyidagi hollarda artikl bilan ishlatilishi mumkin:
- a) ajratuvchi aniqlovchi bilan kelgan geografik nomlar aniq artikl bilan ishlatiladi:

In Ivanhoe Walter Scott described **the England** of the Middle Ages.

Ayvengo romanida Volter Skot oʻrta asrlar Angilyasini tasvirlagan.

b) tasvirlovchi aniqlovchi bilan kelgan geografik nom noaniq artikl bilan ishlatiladi:

The flier went on to say: «There will be a different Germany after the War».

Uchuvchi gapini davom ettirdi: «Urushdan keyin boshqa Germaniya boʻladi».

It was a new Russia that he found on his return.

U qaytganida yangi Rossiyani topdi.

15. Shaxs ismlari oila vakili sifatida ishlatilganda noaniq artikl oladi:

«Florence will never, never be **a Dombey**», said Mrs. Chick.

«Florens hech qachon, hech qachon Dombi boʻlmaydi», dedi misis Chik.

16. **Certain** soʻzi aniqlovchi boʻlib kelgan shaxs nomlari noaniq artikl bilan ishlatiladi:

I heard it from a certain Mr. Brown

Men buni aniq bir mister Braundan eshitganman.

17. Dunyo tomonlari aniq artikl bilan ishlatiladi:

The North — shimol
The West — g'arb

The South — janub
The East — sharq

Ammo: from East to West, from North to South.

18. Kema nomlari oldidan aniq artikl ishlatiladi:

The Titanic, The Kursk.

19. Koʻchalar nomlari artiklsiz ishlatiladi:

Oxford Street, Wall Street, Pal Mal Street.

Lekin: The Strand, The High Street.

Izoh: Xorijiy mamlakatlardagi ba'zi koʻcha nomlari aniq artikl bilan ishlatiladi: **The Rue de Rivoli** (in Paris), **the Via Manzoni** (in Milan).

20. Park nomlari artiklsiz ishlatiladi:

Hyde Park, Central Park.

Xorijiy mamlakatlardagi park nomlari koʻpincha aniq artikl bilan ishlatiladi:

The Gorky Park (in Moscow), the Tiergarten (in Berlin).

Lekin: The Snowdonia National Park, the Botanical Gardens.

21. Maydonlar, xiyobonlar nomlari artiklsiz ishlatiladi:

Trafalgar Square, Russel Square, Hide Park corner, Picadilly Circus, Leicester Square.

Lekin xorijiy mamlakatlardagi maydon nomlari aniq artikl olishi mumkin: **The Red Square.**

22. Universitetlar, kollejlar nomlari oldida artikl ishlatilmaydi:

London University, Cambridge University, Oxford University, Horward University, Trinity Colledge, Upsala Colledge.

Lekin: the University of London, the University of Tashkent.

- 24. Aeroport va temir yoʻl stansiyalari nomlari oldida artikl ishlatilmaydi: **London Airport, Heathrow Airport, Victoria Station.**
- 25. Teatrlar, muzeylar, surat galeriyalari, konsert zallari, kinoteatrlar, klublar, mehmonxonalar nomlari oldida aniq artikl ishlatiladi:

the Coliseum Theatre, the Opera House, the British Museum, the Scottish National Museum, the National Gallery, the Tretyakov Gallery, the Louvre, the Festival Hall, the Albert Hall, the Carnegic Hall, the Empire, the Dominion, the Odeon, the National Liberal Club, the Rotary Club, the Ambassador Hotel, the Continental Hotel, the Savoy.

Lekin gazeta e'lonlari va reklamalarida yuqoridagi otlar oldida artikl ishlatilmaydi.

26. Gazeta va jurnal nomlari aniq artikl bilan ishlatiladi:

the Times, the Guardian, the Lancet, the World.

27. Alohida binolarning ba'zilari aniq artikl bilan ishlatiladi, ba'zilari artiklsiz ishlatiladi:

Scotland Yard, Westmenster Abbey, Bukhingham Palace.

Lekin: the Old Bailey, the Tower, the Royal Exchange, The Mansion House.

28. Davlat mahkamalari, tashkilotlar, siyosiy partiyalar nomlari aniq artikl bilan ishlatiladi:

the Liberal Party, the National Trust, the Church, the London City Council, the Supreme Soviet.

29. Til nomlari «language» so'zi bilan kelganda aniq artikl ishlatiladi: the English language, the Italian language, the Polish language.

Lekin til nomlari yakka kelsa, **English**, **French** va boshqa otlar *ingliz tili*, *fransuz tili* ma'nosida kelganda artiklsiz ishlatiladi:

We learn **English**. Biz ingliz tilini oʻrganamiz.

(French, Uzbek, Russian).

E'tibor bering:

Translated from **the German.**What is **the French** for «book»?

What is **the French** for «book»?

Kitob» soʻzi fransuz tilida qanday boʻladi?

Til nomlari yakka kelib ajratuvchi aniqlovchi bilan kelsa, aniq artikl bilan ishlatiladi:

The English of America differs from Amerika ingliz tilisi Angliya **the English** of England. ingliz tilidan farq qiladi.

30. French poetry, modern art, American literature, German Philosophy kabi birikmalar artiklsiz ishlatiladi. Agar ular ajratuvchi aniqlovchi bilan kelsa aniq artikl bilan ishlatiladi.

The American literature of that period, the French poetry of the XIX century.

KASALLIK NOMLARI OLDIDA ARTIKLNING ISHLATILISHI

1. Bu guruhga bir qator sanalmaydigan otlar kiradi:

pneumonia — pnevmoniya — oʻpka shamollashi influenza (flu) — gripp scarlet fever — qizilcha kasalligi, skarlatina cholera — vabo diabetes — qand kasalligi

lumbago — bel ogʻrigʻi cancer — rak, saraton diphtheria — difteriya, boʻgʻma tuberculosis — sil kasalligi

mumps — tepki measles — qizamiq

a) kasalliklar nomlari koʻp hollarda ma'lum kasallikning turini atash uchun ishlatilganligi sababli odatda ular artiklsiz qoʻllaniladi:

The doctor said he had **pneumonia** and told him to keep warm.

Doktor unga oʻpkasini shamollatganini hamda issiq kiyinishi lozimligini aytdi.

The boy Roger arrived home with measles.

Rojer uyiga qizamiq bilan qayt-di.

He had a bad attack of **lumbago**. He had almost died of **cholera**. She was suffering from **diabetes**. Uning beli qattiq ogʻrib qoldi. U vabodan oʻlishiga sal qoldi. U qand kasalligidan azob chekardi.

The boy had been ill for two days and his mother thought it was scarlet fever.

Bola ikki kun kasal boʻldi va onasi uni qizilcha bilan kasallangan deb oʻyladi.

She fell ill with flu.

U gripp bilan ogʻridi.

b) ajratuvchi aniqlovchi bilan kelgan kasalliklar nomi oldida yoki ma'lum bir shaxsning boshidan kechirgan kasallik nomi oldidan aniq artikl ishlatilishi mumkin:

The family were sitting around watching TV, recovering from **the flu**.

Grippdan tuzalgan oila televizor koʻrib oʻtirar edi.

After **the diphtheria** Jane felt very weak and depressed.

Boʻgʻmadan keyin Jeyn holdan toygan va ruhi tushgan edi.

2. Kasallik nomlari maxsus meditsina terminlari bilan emas, xalq tili bilan atalganda ular sanaladigan ham sanalmaydigan ham boʻlishi mumkin:

He had a (bad, splitting) headache. He had a toothache. Uning boshi (qattiq) ogʻridi. Uning tishi ogʻridi. He had heart attack.

I have **a boile** on my hand.

She had a bruise on her leg.

The poor lad had a duodenal (gas-

tric) ulcer.

He had a sore throat.

to have a cough

to have a temperature treatment for a cough

He is getting treatment for flu now.

He was treated for flu by a very ef-

ficient doctor.

The doctor wrote out a prescription

for my headache.

A medicine for a headache.

Uning yuragi xuruj qildi. Qoʻlimdan chipqon chiqdi.

Uning oyogʻi lat yedi.

Bechora yigitning oʻn ikki bar-

moq ichagi yara edi.

Uning tomogʻi ogʻridi.

yo'talmoq

issig'i chiqmoq

yoʻtaldan davolash

U hozir grippdan davolanayapti.

U juda tajribali shifokor tomo-

nidan gripdan davolandi.

Shifokor mening bosh

ogʻrigʻimga dori yozib berdi.

Bosh ogʻrigʻi uchun dori.

ARTIKLNING HAR XIL HOLATLARDA ISHLATILISHI

1. **Man** soʻzi umumiy ma'noda artiklsiz ishlatiladi:

Surely he had suffered everything that **man** can endure.

U odam chidashi mumkin boʻlgan barcha azoblarga bardosh berdi.

2. **Woman** soʻzi umumiy ma'noda aniq artikl bilan yoki artiklsiz ishlatiladi:

He had always been interested in that mysterious being **the women**.

Woman is men's helpmate.

U hamma vaqt ayol degan sirli

mavjudotga qiziqardi.

Ayol erkakning hamrohi (yoʻldoshi).

- 3. **school, university, college, bed, prison, jail, hospital, church** soʻzlari aniq shu buyumlar yoki binolar ma'nosida ishlatilganda artikl umumiy qoidaga asosan ishlatiladi. Yuqoridagi soʻzlar oʻsha joyda oʻtkaziladigan mashgʻulotga bormoq, qatnashmoq ma'nosida artiklsiz ishlatiladi:
  - a) school, college.

to be at school, to go to school = to be a schoolboy (schoolgirl)

to be at college — to be a student of a college

to leave school = to finish or drop one's studies

School begins at five.

Maktab (dars) beshda boshla-

nadi.

She went to **College** in the North.

U shimoldagi kollejda oʻqidi.

It was at seventeen he decided to leave school.

When I leave **school**, I want to go to **university**.

U oʻn yetti yoshida maktabni tashlashga qaror qildi.

Men maktabni tugatganimdan keyin universitetda oʻqimoqchiman.

to go to the school = not as a pupil (maktab binosi tushuniladi)
to leave the school = to leave the building (binodan chiqish tushuniladi)

Mother went to **the school** yesterday to attend a parents' meeting.

She left **the school** at seven o'clock

She worked at **a school** in Siberia. Alison is ten years old. Every day she goes to **school**. She is at **school** now. **School** begins at 9 and finishes at 3.

Today Alison's mother wants to speak to her daughter's teacher. So she has gone to **the school** to see her. She's at **the school** now.

bed:

to go to bed uxlagani yotmoq to be in bed uxlab yotgan boʻlmoq

And now you had better go to bed. Good-night.

Ota-onalar majlisiga qatnashish uchun onam kecha maktabga bordi.

U soat yettida maktab binosidan chiqdi.

U Sibirdagi bir maktabda ishlardi. Alison oʻn yoshda. Har kuni u maktabga boradi. Hozir u maktabda. Oʻqish toʻqqizda boshlanadi va uchda tamom boʻladi. Bugun Alisonning onasi qizining oʻqituvchisi bilan gaplashmoqchi. Shu sababli u oʻqituvchini koʻrish uchun maktabga bordi. Hozir u maktabda.

Yaxshisi endi oʻrningga yotaqol. Xayrli tun. (yaxshi yotib tur).

Her portrait was on the wall beside **the bed**.

Uning portreti karavot yonidagi devorda edi.

Prison, jail:

To be in prison (in jail) = qamoqda (surgunda) (mahbus) boʻlmoq To be sent to prison (to be put in prison) = qamalmoq

Mr. Dorrit was **in prison** many years.

Mr. Dorrit was sent **to prison** for debt.

Mr. Dorrit koʻp yillar qamoqda boʻldi.

Mr. Dorrit qarzi uchun qamalgan.

The last they had heard of him was that he was **in jail** for having killed a person in a fight.

Ularning u haqda oxirgi eshitganlari uning olishib odam oʻldirgani uchun surgunda ekanligidir.

to be in the prison = qamoqxonada bo'lmoq (binoda) to go to the prison = qamoqxonaga bormoq (binoga)

Mr. Dorrit's family lived in the prison.

Mr. Dorritning oilasi qamoqxonada yashar edi.

- 4. town soʻzi bilan quyidagi hollarda artikl ishlatilmaydi:
- a) agar biz qishloqda yashaydigan boʻlsak oʻzimizga yaqin shahar haqida yoki oʻzimiz yashaydigan shahar haqida gapirganimizda:

You cannot go to **town** tomorrow. What can you have to do in **town**?

Siz ertaga shaharga borolmaysiz. Shaharda nima ishingiz bor?

b) town soʻzi country soʻziga qarama-qarshi qoʻyilganda:

He was not used to **country** life, having spent twenty years in **town**.

U shaharda yigirma yilni oʻtkazgandan keyin qishloq hayotiga koʻnikmay qolgan edi.

Qolgan hollarda **town** soʻzi oldida artikl umumiy qoidalar asosida ishlatiladi:

I want to go to **the town** where I was born.

Menoʻzimtugʻilganshahargaborishni istayman.

5. Ijtimoiy guruhlar, siyosiy partiyalar, millat nomlari aniq artikl bilan ishlatiladi:

the proletariat, the peasantry, the aristocracy, the aristocrats, the Russians, the Germans, the Americans, the peasants, the workers, the capitalists, The Tories, The Liberals, The Catholics, the late Professor Smith, the celebrated playwright Osborne, The Baron Munchausen, The Emperior Napoleon III, The Tsar Peter the Great, the boy Dick, the student Smith, the Painter Turner, the composer Britten, the widow Douglas, the witness Manning, the geologist Foster, the dog Balthasar, the planet Mars, the preposition «on», the verb 'to be', the figure «2».

6. Kun qismlari nomlari koʻpincha aniq artikl bilan ishlatiladi:

day, night, morning, evening, noon, afternoon, midnight, dawn, dusk, sunrise, sunset, daytime, nightfall.

The evening is a wonderful time to write letters.

Xat yozish uchun oqshom ajoyib vaqt.

The day was warm.

Kun iliq boʻldi.

Lekin:

It had been a wet day. Nam (Yomg'irli) kun edi.

7. Fasllar nomi koʻpincha aniq artikl bilan ishlatiladi:

The summer was exceptionally trying in the town.

The winter was very fine that year and we were very happy.

The summer wore on. He was still working hard.

The autmn of 1914 was very warm. **(The) winter** came early and unexpectedly with a heavy fall of snow.

(The) summer was over but we had not heard from him yet.

In those parts **(the) spring** usually sets in early.

(The) winter is very long here.

(The) summer is a rainy season on the island.

He looks like somebody who spent **the summer** at the sea.

Dave loves the winter.

I liked **the summer** there, on account of bathing, I think.

Shaharchada yoz oʻz hukmini oʻtkazayotgan edi.

Oʻsha yili qish juda yaxshi keldi va biz juda baxtiyor edik.

Yoz imillab oʻtardi. U hali ham qattiq ishlardi.

1914-yilning kuzi juda iliq keldi. Qish juda erta va kutilmaganda kuchli qor yogʻishi bilan kirib keldi.

Yoz tugagan edi, lekin biz undan hali ham xat-xabar olmagan edik.

U joylarda bahor odatda erta keladi

Bu yerda qish juda uzoq davom etadi.

Orolda yoz yomgʻirli fasl.

U yozni dengiz boʻyida oʻtkazgan kishiga oʻxshab koʻrinadi.

Devv qishni sevadi.

Menimcha choʻmilish uchun menga u yerdagi yoz yoqib qoldi.

8. Agar yil vaqtlari, oy va hafta kunlari tasvirlovchi aniqlovchi bilan kelsa, noaniq artikl bilan ishlatiladi:

We had a short summer.

He had passed a sluggish winter and a lazy summer.

It was a hot summer.

It was a sunny, cold Wednesday in February.

They came back on **a Tuesday** (on one of the Tuesdays of the year).

Biz qisqa bir yozni oʻtkazdik. U imillagan qishni va lanj (imillagan) yozni oʻtkazdi.

Issiq bir yoz edi.

Fevraldagi bir quyoshli, sovuq chorshanba edi.

U seshanba kuni keldi (U yilning seshanbalaridan birida keldi).

9. Most + of + noun.

Ma'lum shaxs yoki buyumlar haqida gapirganimizda, shu otlar oldida **most**dan keyin aniq artikl ishlatamiz:

Most of the flowers in the garden were planted by the school-children.

Most of the gentlemen looked angry.

Bogʻdagigullarningkoʻplarioʻquvchilar tomonidan oʻtqazilgan edi.

Erkaklarning koʻpchiligi achchigʻlangan edi.

Ot umumiy ma'noda ishlatilib, aniq bo'lmagan shaxs yoki buyumlar haqida gapirilganda, **most**dan keyin kelgan ot oldida artikl ishlatilmaydi:

Most flowers smell sweet.

Koʻp gullar xushboʻy hid beradi.

BA'ZI SO'Z BIRIKMALARI VA IBORALAR BILAN DOIMO NOANIQ ARTIKL ISHLATILADI

A lot of, a great deal of, a good deal of, a great number of, a good many, a great many ko'p a few bir nechta, oz to be at a loss qiynalmoq a little oz at a speed of tezlikda as a result of natijasida at a time when vaqtda, mahalda, -da at a time bir vaqtda, bir martada on a large (small) scale katta (kichik) hajmda all of a sudden to'satdan to go for a walk sayr qilmoq

it is a pity afsus
as a matter of fact haqiqatda
to have a good time vaqtni yaxshi
o'tkazmoq
for a short (long) time qisqa (uzoq)

vaqt davomida

to have a mind — moqchi boʻlmoq in a loud (low) voice qattiq (past) tovushda

to be in a hurry shoshilmoq to be in a position holatda bo'lmoq

to have a look qaramoq to have a cold shamollamoq to have a headache boshi ogʻrimoq to take a seat oʻtirmoq

BA'ZI SOʻZ BIRIKMALARI VA IBORALAR BILAN FAQAT ANIQ ARTIKL ISHLATILADI

in the morning ertalab in the evening kechqurun in the afternoon tushdan keyin in the night tunda what is the time? Soat necha? the day before yesterday o'tgan kun

on the whole umuman the other day shu kunlarda, yaqinda

to go to the theatre (the cinema, pictures) teatrga (kinoga) bormoq to play the piano, the violin pianino, skripka chalmoq

the day after tomorrow ertadan kevin *in the country* gishlogda, dala-dashtda (shahardan tashqarida) on the one (other) hand bir (boshga) tomondan

to tell the time vaqtni aytmoq to tell the truth haqiqatni aytmoq to pass the time vaqtni o'tkazmoq to run the risk tavakkal qilmoq, xavf-xatarga qoʻymoq on the right (left) o'ngda (chapda)

QUYIDAGI SOʻZ BIRIKMALARI VA IBORALARI ARTIKLSIZ ISHLATILADI

at night tunda by day kunduzi at home uyda at work ishda at sunset kun botar mahal at first sihgt birinchi garashda (koʻrishda) at peace tinch(likda) at war urush holatida by tram (by air, train, boat, bus) (poyezd, kema, avtobus) havodan (samolyotda) tramvay bilan at dinner (breakfast, supper) tushlikda (nonushtada, kechki ovgatda) on deck palubada to go to school maktabga (oʻqishga) bormoq at school o'qishda to go to town (yaqin) shaharga bormoq to be in town shaharda boʻlmoq

tada, kechki ovqatda, dasturxonda degan ma'noda) by post (airmail) pochta (havo pochtasi) orgali by chance tasodifan in demand talab katta bo'lmoq, on sale sotuvda on demand talabi bilan

in fact amalda

from ... to predloglari bilan kelgan iboralarda:

from morning to (till) night ertalabdan tungacha from head to foot boshdan oyogʻigacha

in conclusion natijada

in time vaqtida

to go to bed o'ringa yotmoq to be in bed to shakda bo 'lmog by land quruqlik orqali by water suv orgali in debt qarzga by heart yoddan by mistake adashib, xato qilib

by order of -ning buyrug'i bilan

at table stolda (tushlikda, nonush-

bv sea dengiz orgali

by name nomi bilan

in sight koʻrinishda on board ship kema bortida day and night kechayu kunduz day after day kundan kunga

from time to time vagti-vagti bilan from day to day kundan kunga from shop to shop do'kondando'konga

SIFAT (THE ADJECTIVE)

Umumiy ma'lumotlar

1. Shaxs yoki buyumning belgisini bildirgan soʻzlar sifat deyiladi:

A **young** man = yosh kishi; a **young** woman= yosh ayol; **young** people = yosh kishilar.

- 2. Sifat faqat darajalar boʻyicha oʻzgarishi mumkin: **long** *uzun*, **longer** *uzunroq*, **longest** *eng uzun*.
  - 3. Sifatlar oddiy va yasama boʻladi:
- a) Oddiy sifatlar qoʻshimcha olmagan sifatlardir: **big** *katta*, **short** *kalta*, **black** *qora*, **red** *qizil*.
- b) Yasama sifatlarga old yoki orqa qoʻshimchasini yoki har ikkalasini olgan sifatlar kiradi: **natur**al tabiiy, **incorrect** notoʻgʻri, **unnatur**al-notabiiy.

Eng koʻp tarqalgan qoʻshimchalar (suffikslar):

- **ful**: useful = *foydali*, doubtful = *shubhali*;
- **less**: helpless = ojiz, useless = befoyda;
- **ous**: famous = mashhur, dangerous = xavfli;
- **al** : formal = rasmiy, central = markaziy;
- able, -ible: eatable = yeb bo 'ladigan, accessible = hammabop, yengil.

Eng koʻp tarqalgan old qoʻshimchalar:

un-: unhappy = *baxtsiz*, unequal = *teng emas, noteng*;

in-: incomplete = *tugallanmagan*, indifferent = *farqsiz*.

4. Ikkita soʻzdan yasalib bitta ma'noni bildiruvchi sifatlar qoʻshma sifatlar deyiladi:

dark-blue = to 'q ko 'k, snow-white = qordek oq.

5. Sifat gapda aniqlovchi va ot-kesimning tarkibida keladi:

The **large** box is on the table. Katta quti stol ustida.

(aniqlovchi)

The box is large. (ot kesimning Quti — katta.

tarkibiy qismi)

Sifat darajalari (Degrees of Comparison)

1. Sifatning uchta darajasi bor: Oddiy (the Positive Degree), qiyosiy (the Comparative Degree) va orttirma (the Superlative Degree).

The Missisippi is a **long** river. (long

Missisippi uzun daryo.

— oddiy daraja.).

The Missisippi is **longer** than the Volga. (longer — qiyosiy daraja).

The Missippi is the **longest** river in the world (longest — orttirma daraja).

Missisippi Volgadan uzunroq.

Missisippi dunyodagi eng uzun daryo.

Orttirma daraja Uch yoki undan ortiq shaxs yoki buyum qiyoslanadi va bittasining darajasi hammasidan ziyoda boʻladi.

2. Sodda sifatlarning (bir, ikki boʻgʻinli sifatlarning) qiyosiy darajasi **-er** qoʻshimchasini qoʻshish bilan, orttirma darajasi **-est** qoʻshimchasini qoʻshish bilan yasaladi:

Oddiy daraja	Qiyosiy daraja	Orttirma daraja
sharp — oʻtkir	sharper — oʻtkirroq	sharpest — eng oʻtkir
cold — sovuq	colder — sovuqroq	coldest — eng sovuq
deep — chuqur	deeper — chuqurroq	deepest — eng chuqur
busy — band	busier — bandroq	busiest — eng band
dirty — iflos	dirtier — iflosroq	dirtiest — eng iflos
clever — aqlli	cleverer — aqlliroq	cleverest — eng aqlli
narrow — tor	narrower — torroq	narrowest — eng tor
able — layoqatli(qodir)	abler — layoqatlioroq	ablest — eng layoqatli
noble — himmatli	nobler — himmatliroq	noblest — eng himmatli
polite — odobli	politer — odobliroq	politest — eng odobli
severe — shafqatsiz	severer — shafqatsizroq	severest — eng shafqatsiz
sincere — sofdil, samimiy	sincerer — sofdilroq	sincerest — eng sofdil
simple — (oddiy) sodda	simpler — soddaroq	simplest — eng sodda
common — oddiy	commoner — oddiyroq	commonest — eng oddiy

- 3. Qiyosiy va orttirma darajalarni yasaganda quyidagi imlo qoidalariga rioya qilinadi:
- a) agar sifat oʻqilmaydigan **e** harfi bilan tugagan boʻlsa, **-er** va **-est** qoʻshimchalari qoʻshilganda sifat oxiridagi oʻqilmaydigan **e** harfi tushib qoladi:

large	katta	larg -er	larg-est
brave	jasur	brav -er	brav-est
ripe	pishgan	rip-er	rip-est

b) agar sifat qisqa unlidan keyin bitta undosh bilan tugagan boʻlsa, qiyosiy va orttirma darajalarning qoʻshimchasi qoʻshilganda oxirgi undosh ikkilantiriladi:

big	katta	bi gg er	bi gg est
hot	issiq	hotter	hottest
thin	yupqa	thi nn er	thinnest
wet	nam	we tt er	we tt est

c) agar sifat undoshdan keyin kelgan $\mathbf{y}$ harfi bilan tugagan boʻlsa, qyosiy va orttirma darajalarning qoʻshimchasi qoʻshilganda oxirgi $\mathbf{y}$ harfi $\mathbf{i}$ harfiga aylanadi:

busy	band	busier	busiest
easy	oson	easier	easiest
dirty	iflos, kir	dirt i er	dirtiest

d) agar sifat oxiridagi **y** unlidan keyin kelgan boʻlsa qoʻshimcha qoʻshilganda **v** saqlanib qoladi:

gay sho 'x gayer gayest

4. Koʻpgina ikki boʻgʻinli hamda uch va koʻp boʻgʻinli sifatlarning qiyosiy darajasi sifatning oldiga **more**, orttirma darajasi sifatning oldiga **most** soʻzlarini qoʻyish bilan yasaladi:

Oddiy daraja	Qiyosiy daraja	Orttirma daraja
active — faol famous — mashhur difficult — qiyin comfortable — qulay interesting — qiziq	more active more famous more difficult more comfortable more interesting	most active most famous most difficult most comfortable most interesting

5. Orttirma darajadagi sifat bilan kelgan ot aniq artikl bilan ishlatiladi. Ba'zan ot tushib qolganda ham artikl saqlanib qoladi:

This is **the shortest way** to the station.

Bu stansiyaga eng yaqin yoʻl.

This is **the most interesting** story in

Bu ushbu kitobdagi eng qiziq hikova.

this book.
The Moscow underground is **the**

Moskva metrosi dunyodagi eng

best in the world.

yaxshi metro.

6. Ba'zi sifatlarning darajalari qoidaga bo'ysunmasdan o'zakdan o'z-garadi:

Oddiy daraja	Qiyosiy daraja	Orttirma daraja
good — yaxshi	better — yaxshiroq	best — eng yaxshi
bad — yomon	worse — yomonroq	worst — eng yomon
little — oz	less — ozroq	least — eng oz
much, many — koʻp	more — koʻproq	most — eng koʻp

7. **Far** sifatining qiyosiy va orttirma darajalarida ikkitadan shakl bor:

Oddiy daraja	Qiyosiy daraja	Orttirma daraja
far — uzoq	farther — uzoqroq further — uzoqroq, keyingi qoʻshimcha	farthest — eng uzoq furthest — eng uzoq, eng keyingi

Masofaga nisbatan farther, further va farthest, furthest baravar ishlatiladi.

I found him in the farthest (furthest) corner of the park.

Men uni bogʻning eng uzoq burchagidan topdim.

Further, shuningdek, qoʻshimcha, keyingi ma'nosida ham ishlatiladi:

I have obtained **further** information on this matter.

Men bu masaladagi eng soʻnggi axborotni oldim.

Please send the books back without **further** delay.

Iltimos kitoblarni boshqa kechiktirmasdan joʻnating.

8. Qiyosiy darajadan keyin **than** -ga qaraganda bogʻlovchisi keladi:

London is larger than Bristol.

London Bristolga qaraganda kattaroq.

This book is more interesting **than** that one.

Bu kitob unisiga qaraganda qiziqroq.

9. **Superior** (*yaxshiroq*, *balandroq*) va **inferio** (*pastroq*, *yomonroq*) sifatlari lotin tilidan kirib kelgan va ulardan keyin **to** ishlatiladi. Bu sifatlarning oddiy va qiyosiy darajalari mavjud emas.

These samples are **superior** (inferior) to those.

Bu namunalar ularga qaraganda yaxshiroq (yomonroq).

10. Qiyosiy daraja oldidan **much** yoki **far** (ancha) soʻzlarini qoʻyish bilan ma'nosi kuchytirilishi mumkin:

The Nile is **much longer** than the Thames.

Nil Temzaga qaraganda ancha uzunroq.

This book is **far better** than that one.

Bu kitob unisiga qaraganda ancha yaxshiroq.

11. Orttirma darajadan keyin koʻpincha of predlogi ishlatiladi:

He is the best of my friends.

U mening do'stlarimning eng yaxshisi.

Orttirma darajadan keyin koʻpincha **that** nisbiy olmoshi bilan bogʻlangan aniqlovchi ergash gaplar keladi. **That** nisbiy olmoshi koʻpincha tushib qoladi:

This is the most interesting book (that) I have ever read.

Bu men oʻqigan kitoblarning eng qizigʻi.

12. Orttirma daraja **by far** yoki **far** yordamida kuchaytirilishi mumkin:

The deposits of oil in Rissia are by far the richest in the world.

Rossiyaning neft zaxiralari dunyoda eng boy.

- 13. Sifatlarning ozrog yoki eng oz darajasini ifodalash uchun oddiy darajadagi sifatning oldiga less kamroq yoki least eng kam soʻzlarini qoʻyamiz: pleasant yogimli, less pleasant kamroq yogimli, least pleasant eng kam yoqimli, eng yoqimsiz, comfortable, less comfortable, least comfortable.
- 14. Ikkita bir xil darajadagi sifatni **teng** qiyoslash uchun oddiy darajadagi sifatni **as ... as** o'rtasiga qo'yamiz:

As + adjective + as + noun(pronoun)

He is as young as my brother.

My dictionary is as good as yours.

Peter is as tall as I.

U akamdek yosh.

Mening lugʻatim siznikidek yax-

Piter mendek uzun.

Boʻlishsiz gaplarda birinchi **as** odatda **so** bilan almashtiriladi:

He is not so voung as my brother. My dictionary is not so good as

vours..

U akamdek yosh emas.

Mening lug'atim siznikidek vaxshi emas.

15. Bir necha martalab qiyoslash as ... as oʻrtasiga oddiy darajadagi sifat qoʻyiladi va ulardan oldin *ikki marta*, *uch marta* soʻzlari qoʻyiladi:

My room is twice as large as yours.

This box is three times as heavy

He has twice as many books as T.

Today we have loaded three times as much wheat as yesterday.

Mening xonam siznikidan ikki marta katta.

Bu quti unisiga qaraganda uch marta og'ir.

Unda mendagiga qaraganda ikki marta koʻp kitob bor.

Bugun biz kechagiga qaraganda uch marta koʻp bugʻdoy yukladik.

Ikkinchi buyum tushib qolganda sifatdan keyingi as tushirib qoldiriladi:

This grade is **twice as expensive**. He is twice as old.

Quyidagilarning tarjima qilinishiga e'tibor bering:

I paid for the book half as much as for the dictionary.

I have half as many English books as French.

Uning yoshi ikki marta katta.

Bu nav (sort) ikki marta gimmat.

Men bu kitob uchun lugʻatga qaraganda ikki marta kam pul toʻladim. Menda inglizcha kitoblar fransuzcha kitoblarimga qaraganda ikki barayar kam.

He is half my age.

My room is **half the size of** yours.

My trunk is half the weight of vours.

16. Qoʻsh qiyoslash:

Uning yoshi mening yoshimning yarmiga teng.

Mening xonam sizni xonangizning yarmiga teng.

Meni chamadonimning ogʻirligi siznikining yarmiga teng.

The bigger they are, the harder they fall.

The sooner you take your medicine, the better you will feel.

The sooner you leave, the more earliery you will arrive at your destination.

The hotter it is, the more miserable I feel.

The higher we flew, the more miserable Edna felt.

Ular qanchalik kattaroq boʻlsa, shunchalik qattiqroq yiqiladilar.

Siz dorini qanchalik tezroq ichsangiz, shunchalik tezroq oʻzingizni yaxshiroq his qilasiz.

Siz qanchalik tezroq joʻnasangiz, manzilingizga shunchalik tezroq yetib olasiz.

Qanchalik issiqroq boʻlsa, men oʻzimni shunchalik yomonroq his qilaman.

Qanchalik balandroq uchganimiz sari Edna oʻzini shunchalik yomonroq his qilardi.

The + more + ega + kesim + the + adj.+er + ega + kesim

The more you study, the smarter you will become.

The more he rowed the boat the farther away he got.

The more he slept, the more irritable he became.

Qanchalik koʻproq oʻqisangiz, shunchalik zukkoroq boʻlasiz.

U qayiqning eshkagini qanchalik koʻproq eshgan sayin, shunchalik uzoqroqqa ketardi.

U qanchalik koʻproq uxlasa, shunchalik injiqroq boʻlar edi.

Agar gap **no sooner** bilan boshlansa, ikkinchi gap **than** bogʻlovchisi bilan bogʻlanadi. Bunda **no sooner** ishlatilgan gapda yordamchi fe'l egadan oldin keladi:

No sooner + yordamchi fe'l + ega + kesim + than + ega + kesim

No sooner had we started out for California, **than** it started to rain. **No sooner** will he arrive, **than** he

will want to leave.

No sooner had she entered the building, **than** she felt the presence of sombody else.

Biz Kaliforniyaga joʻnar-joʻnamasdan, yomgʻir yogʻa boshladi.

U yetib kelar-kelmasdan, joʻnashni istab qoladi.

U binoga kirar-kirmasdan, u yerda yana kimningdir borligini his qildi.

As short (simple, interesting) as possible iboralari oʻzbek tiliga *imkoni* boricha qisqaroq (soddaroq, qiziqroq) deb tarjima qilinadi:

The letter must be as short as possible.

Xat iloji (imkoni) boricha qisqaroq boʻlishi kerak.

OTLARNING SIFATGA OʻXSHAB ISHLATILISHI

- 1. Ingliz tilida koʻpgina otlar sifat vazifasida ishlatilib boshqa otlarning oldidan kelishi mumkin: a wool coat, a gold watch, a history teacher.
- 2. Yuqoridagi misollarda birinchi ot sifatlarga oʻxshab orqasidan kelayotgan otni tasvirlab kelayapti.
- 3. Sifat vazifasida kelgan otlar koʻplikdagi otni tasvirlasa ham har doim birlikda ishlatiladi. Sifat vazifasida kelgan ot bilan uning oldidan kelgan son orasida doimo chiziqcha qoʻyiladi:

We took a five-week tour.

He has a two-year subscription dik.
U o'sha jurna

to that magazine.
That student wrote a ten-page report.

These are twenty-dollar shoes.

U oʻsha jurnalga ikki yillik obuna boʻlgan.

Biz besh haftali sayohatda bo'l-

Oʻsha talaba oʻn betli ma'ruza vozdi.

Bular yigirma dollarli tuflilar.

*Enough*ning sifatlar, ravishlar va otlar bilan ishlatilishi.

1. **Enough** soʻzi sifat va ravishlarni aniqlab kelganda ularning orqasidan keladi:

adjective adverb + enough

It is not **cold enough** to wear a heavy jacket.

She speaks Spanish well enough to be an interpreter.

Qalin jaketni kiyishga hali yetarlicha sovuq emas.

U tarjimon boʻlish uchun ispan tilini yetarlicha yaxshi biladi.

2. **Enough** otlarni aniqlash uchun ularning oldidan keladi:

Do you have enough sugar for the cake?

Jake bought **enough red paint** to

paint the barn.

He does not have enough money

to attend the concert.

Pirog uchun yetarli shakaringiz

bormi?

Jevk ogʻilni boʻyash uchun yetar-

li gizil bo'yog sotib oldi.

Uning konsertga kirish uchun

yetarli puli yoʻq.

Enough sifati otdan oldin ham keyin ham qoʻyilishi mumkin:

We have **enough time.** = We have **time enough.**

SIFATLARNING OTLASHISHI

1. Ba'zi sifatlar ot ma'nosida ishlatilishi mumkin. Ular shaxslarning hammasini yoki guruhini ifodalab koʻplik ma'nosida ishlatiladi, lekin koʻplik qoʻshomchasi -s qoʻshilmaydi va aniq artikl bilan ishlatiladi:

There are special schools for the blind in our country.

Immediete help was rendered to **the** sick.

Mamlakatimizda koʻrlar uchun

maxsus maktablar bor.

Kasallarga shoshilinch yordam

koʻrsatildi.

Izoh: Bir yoki bir nechta alohida shaxslarni ifodalash uchun sifatlarning man, men; woman, women; person, persons otlari bilan birikmasi ishlatiladi: a blind man ko'r kishi; a blind woman ko'r ayol; two blind persons ikkita ko'r kishi; a poor man kambag'al kishi; two poor men ikkita kambagʻal.

- 2. Millatni ifodalovchi sifatlar, shu millatga mansub kishilarni ifodalab otga aylanadi:
- a) -an, -ian qo'shimchasi bilan tugagan sifatlar (Russian, German) otga aylanadi hamda birlik va koʻplikda ishlatiladi. Koʻplikda -s qoʻshimchasini oladi va millatni ifodalaganda -s qoʻshimchasini oladi:

a Russian a Bulgarian a German a Norwegian an American two Russians two Bulgarians two Germans

two Americans the Russians the Bulgarians the Germans the Norvegians the Americans

two Norwegians

rus bolgar Nemis norveg amerikalik ikkita rus ikkita bolgar ikkita nemis

ikkita norveg

ikkita amerikalik ruslar bolgarlar nemislar norveglar amerikaliklar

- b) -se, -ss qoʻshimchalari bilan tugagan sifatlar otga aylanganda birlik va koʻplikda ishlatiladi, lekin koʻplikda -s qoʻshimchasini olmaydi:
- a Chinese xitoylik; two Chinese ikkita xitoy; the Chinese – xitovliklar: a Japanese – yapon; two Japanese – ikkita yapon; the Japanese – yaponlar; a Swiss – shyed: two Swiss – ikkita shved: the Swiss – shvedlar:
- c) -sh, -ch (English, French) qo'shimchalari bilan tugagan sifatlar otlashganda aniq artikl bilan ishlatiladi va butun millatni ifodalaydi: the French fransuzlar, the English inglizlar, the Scotch shotlandlar, the Dutch gollandlar, the Spanish ispanlar.

Gap millat haqida ketmasdan, alohida shaxs yoki shaxslar haqida ketganda yuqoridagi sifatlarga man, woman, men, women qoshiladi:

an Englishman ingliz	an Englishwomaningliz ayoli	two Englishmen ikkita ingliz
a Frenchman fransuz	a Frenchwoman fransuz ayoli	two Frenchmen ikkita fransuz
a Scotchman shotland	a Scotchwoman shotland ayoli	two Scotchmen ikkita shotland
a Dutchman golland	a Dutchwoman golland ayoli	two Dutchmen ikkita golland

Lekin: a Spaniard ispan, ispan ayoli; two Spaniards ikkita ispan.

SIFATLARNING GAPDAGI O'RNI

1. Sifat aniqlovchi boʻlib kelganda otdan oldin keladi, ot-kesim tarkibida kelganda esa bogʻlovchi-fe'ldan keyin keladi:

I have bought a **red** pencil. Men gizil galam sotib oldim.

The pencil is **red**. Qalam — qizil.

2. Agar otning oldida ikkita yoki undan koʻp sifat boʻlsa, otga ma'nosi yaqinroq bo'lgan sifat unga yaqinroq qo'yiladi:

It was a cold autumn day. Sovuq kuz kuni edi. U aqlli yigit (yosh kishi). He is a clever young man.

She put on a new black woolen U yangi qora jun koʻylak kiydi.

dress.

3. Ba'zi -able, -ible qo'shimchalari bilan tugagan sifatlar otning oldida ham, orqasida ham q oʻyilishi mumkin:

The goods were shipped by the first available steamer (= by the first steamer available).

Mollar qoʻl ostida bo'lgan (topilgan, o'ng kelgan) birinchi paroxodga yuklandi.

SON (THE NUMERAL)

Umumiy ma'lumotlar

- 1. Buyumning miqdori yoki tartibini bildirgan soʻzlar sonlardir.
- 2. Sonlar sanoq sonlar (Cardinal Numerals) va tartib sonlarga (Ordinal Numerals) boʻlinadi.
- 3. Sanoq sonlar shaxs yoki buyumlarning miqdorini bildirib **how many**? *nechta*? soʻrogʻiga javob boʻladi. Masalan: **one, two, three** va h.k.
- 4. Tartib sonlar predmetlarning tartibini bildiradi va **which?** *qaysi*? *nechanchi*? soʻrogʻiga javob boʻladi. Masalan: **first** *birinchi*, **second** *ikkinchi*, **third** *uchinchi* va h.k.

SANOQ SONLAR (CARDINAL NUMERALS)

1—12	13—19	20—90	100 va boshqa sonlar
1 one 2 two 3 three 4 four 5 five 6 six 7 seven	13 hirteen 14 fourteen 15 fifteen 16 sixteen 17 seventeen 18 eighteen 19 nineteen	20 twenty 21 twenty-one 22 twenty-two va h. 30 thirty 40 forty 50 fifty 60 sixty	100 a (one) hundred 101 a (one) hundred and one 102 a (one) hundred and two va h. 200 two hundred 300 three hundred 400 four hundred va h. 1,000 a (one) thousand
8 eight 9 nine 10 ten 11 eleven 12 twelve		70 seventy 80 eighty 90 ninety	1,001 a (one) thousand and one 1,250 a (one) thousand two hundred and fifty 2,000 two thousand 2,001 two thousand and one

- 2,235 two thousand two hundred and thirty-five, 3,000 three thousand,
- 4,000 four thousand 100,000 a (one) hundred thousand, 1,000,000 a (one) million
- 1,000,000,000 a (one) milliard (Angliyada); a (one) billion (AQSHda)
- 1. 13 dan 19 gacha bo'lgan sonlar **-teen** qo'shimchasi yordamida yasaladi: four four**teen**, six six**teen**. Bunda **three** va **five** sonlarining shakli o'zgaradi: **three thir**teen, **five fif**teen.
- 2. Oʻnlikni bildiruvchi sonlar —ty qoʻshimchasi yordamida yasaladi: six sixty, seven seventy. Bunda two, three, four, five sonlarining shakli oʻzgaradi: two twenty, three thirty, four forty, five fifty.
- 3. O'nliklar va ulardan keyin kelgan birlik sonlarning orasiga chiziqcha qo'yiladi: **twenty-one**, **thirty-five**, **forty-seven** va h.k.
- 4. **Hundred, thousand, million** sonlaridan oldin noaniq artikl **a** yoki **one** qoʻyib aytiladi: **a (one)** hundred, **a (one)** thousand.

5. **Hundred, thousand, million** sonlari oldidan **two, three, four** va boshqa sanoq sonlar kelganda ularga **-s** qoʻshimchasi qoʻshilmaydi: **two hundred, three thousand, four million. Hundred, thousand, million** sonlari *yuzlab, minglab, millionlab* ma'nosida kelib, noaniq miqdorni bildirganda ularga **-s** qoʻshimchasi qoʻshiladi va bu holda ular otga aylanadi hamda **of** predlogi bilan ishlatiladi:

Hundreds of students were present at the meeting.

Thousands of people greeted the Russian representatives.

Majlisda yuzlab talabalar qatnashdilar.

Minglab odamlar rus vakillarini olqishladilar.

Izoh: **million** soni oldidan **two, three** kabi sonlar kelganda va undan keyin boshqa sonlar kelmasa, ular **-s** qoʻshimchasini oladi va otga aylanadi. Bu holatda **million** otidan keyingi ot **of** predlogi bilan ishlatiladi: two millions **of** books — ikki millionta kitob.

- 6. Qoʻshma uch xonali sonlarning oʻnliklaridan oldin (agar ular boʻlmasa birliklardan oldin) **and** bogʻlovchisi qoʻyiladi:
  - 375 three hundred and seventy-five; 305 three hundred and five;
  - 2,075 two thousand and seventy-five; 2,005 two thousan and five;
- 1,225,375 one million two hundred **and** twenty-five thousand three hundred **and** seventy-five.
  - 7. Angliya va AQSHda pul summasi quyidagicha aytiladi:
- 1) ingliz pul birligi **pound** *funt* yoki **pound sterling** *funt sterling* qisqartirilgan £ belgisi (lotin tilidagi **libra** soʻzidan olingan) bilan ishlatiladi. Agar u sondan oldin qoʻyilgan boʻlsa, £1 (*one pound* yoki *one pound sterling* deb oʻqiladi); £25 (*twenty-five pounds* yoki *twenty-five pounds sterling* deb oʻqiladi);
- 2) shilling pul birligi (1/20 funt) qisqartirib **s.** harfi bilan ifodalanadi; **12s.** (*twelve shillings* deb oʻqiladi). Shilling (penslar boʻlmaganda) sondan keyin qiyshiq kasr chizigʻi bilan ifodalanadi: 12/—, 18/—;
- 3) **penny** pens pul birligi (1/12 shilling) qisqartirib **d.** harfi bilan ifodalanadi (lotincha **denarus** dinar soʻzidan olingan) va u sondan keyin qoʻyiladi: 1d. (*one penny* deb oʻqiladi); 6 d. (*sixpence* deb oʻqiladi). Penslar ham (shillinglar boʻlmaganda) sondan oldin qiyshiq chiziq va tire bilan ifodalanadi: /1, /8. penslar miqdori koʻrsatilganda **pence** soʻzi son bilan qoʻshib yoziladi: *twopence*, *threepence*, *sevenpence*, *elevenpence*;
- 4) shillinglar va penslardan iborat summalar quyidagicha ifodalanadi: 2 s. 6 d. yoki 2/6 (two shillings and sixpence yoki two and six deb oʻqiladi);
- 5) funtlar, shillinglar va penslardan iborat pul summasi quyidagicha ifodalanadi: £ 25 12s.; £25.12.8; £25/12/8; £25:12:8; £ 25 12 8; (twenty-five pounds twelve shillings and eightpence yoki twenty-five pounds twelve and eight deb oʻqiladi);

- 6) amerika pul birligi **dollar** qisqartirib sondan oldin \$ belgisi bilan ifodalanadi: \$1 (*one dollar* deb oʻqiladi); \$25(twenty-five dollars deb oʻqiladi). Ba'zan dollar miqdorini bildiruvchi sondan keyin nuqta va ikkita nol qoʻyiladi (agar sentlar boʻlmasa): \$1.00; \$25.00;
- 7) **cent** pul birligi (1/100 dollar) qisqartirib ¢ belgisi bilan ifodalanadi.: 1¢ (*one cent* deb oʻqiladi); 65¢ (*sixty-five cents* deb oʻqiladi). Sentlar quyidagicha ham ifodalanishi mumkin: \$.12, \$.50;
- 8) dollarlar va sentlardan iborat summa quyidagicha ifodalanadi: \$25.01 (twenty-five dollars and one cent deb o'qiladi); \$34.10 (thirty-four dollars and ten cents deb o'qiladi); \$3,350.55 (three thousand three hundred and fifty dollars and fifty-five cents deb o'qiladi);
- 9) Angliya va AQSHda telefon chaqiriqlari uchun telefonning har bir raqami alohida oʻqiladi: 1235 one two three five. 0 raqami [ou] deb oʻqiladi. Telefon nomerining birinchi ikkita yoki oxirgi ikkita raqamlari bir xil boʻlsa, double ikkita, qoʻsh soʻzi ishlatiladi: 6634 double six three four; 3466 three four double six. Oʻrtadagi ikki raqam bir xil boʻlsa double soʻzi ishlatilmaydi: 3446 three four four six. 1000, 2000, 3000 kabi raqamlar one thousand, two thousand, three thousand deb oʻqiladi.

TADTID	CONT	AD CODDINA	I MILIMED AT CO.
IAKIIB	SONL	AK (UKDINA	L NUMERALS)

1-inchi —	13-inchi —	20-inchi —	100-inchi va
12-inchi	19-inchi	90-inchi	boshqa sonlar
1 st first 2 nd second 3 rd third 4 th fourth 5 th fifth 6 th sixth 7 th seventh 8 th eighth 9 th nineth 10 th tenth 11 th eleventh 12 th twelfth	13th thirteenth 14 th fourteenth 15 th fifteenth 16 th sixteenth 17 th seventeenth 18 th eighteenth 19 th nineteenth	20 th twentieth 21 st twenty-first 22 nd twenty- second va h. 30 th thirtieth 40 th fortieth 50 th fiftieth 60 th sixtieth 70 th seventieth 80 th eightieth 90 th ninetieth	100 th hundredth 101 st hundred and first 102 th hundred and second va h. 201 st two hundred and first va h. 300 th three hundredth 400 th four hundredth 1,000 th thousandth 1,001 st thousand and first 1,002 nd thousand and second va h. 1,000,000 th millionth

Tartib son bilan kelgan otlar doim aniq artikl bilan ishlatiladi. Ot kelmagan oʻrinlarda ham tartib sonning aniq artikli saqlanib qoladi:

February is the second month of the year.

Your second composition is better than the first.

Fevral yilning ikkinchi oyidir.

Sizning ikkinchi inshoingiz birinchisiga qaraganda yaxshiroq. Tartib son bilan kelgan ot oldidan noaniq artikl ham ishlatilishi mumkin. Bunda sonning ma'nosi *yana bir, boshqa bir* deb oʻzgaradi:

We have sent them a second telegram.

Biz ularga ikkinchi (yana bitta) telegrammani joʻnatdik.

- 1. Birinchi uchta sondan (**first, second, third**) boshqa barcha tartib sonlar sanoq sonlarga **-th** qoʻshimchasini qoʻshish bilan yasaladi: four**th**, six**th**, seven**th**. **Five**, va **twelve** sonlaridagi **ve** harfi **f**ga oʻzgaradi fi**f**th [fifθ], twel**f**th [twelfθ], **eight** raqamiga faqat **h** harfi qoʻshiladi eight**h** [eiθ]; **nine** sonidagi oxirgi **e** harfi tushib qoladi **ninth** [nainθ]; oxiri **y** bilan tugaydigan oʻnlik raqamlardagi **y** harfi **ie** ga oʻzgaradi: twenty twentieth [twenti:θ]; thirt**y** thirt**ie**th [θe:ti:θ]; fort**y** fort**ie**th [fo:ti:θ].
- 2. Qoʻshma tartib sonlarning yasalishida oxirgi son tartib songa aylanadi undan oldingilari sanoq son shaklida qoladi: twenty-**first** *yigirma birinchi*, hundred and twenty- **first** *bir yuz yigirma birinchi*, two thousand three hundred and forty **eighth** ikki *ming uch yuz qirq sakkizinchi*.
- 3. Kitoblarning boblari, betlari, paragraflari, qismlari, pyesalarning boʻlimlari kabilarda koʻpincha tartib sonlar sanoq sonlarga aylanadi va ular otdan keyin qoʻyiladi. Bunda otlar artiklsiz ishlatiladi:

the first part = part one the fifth chapter = chapter five the ninth paragraph = paragraph nine

the twenty-first page = page twentyone

birinchi qism beshinchi bob

to'qqizinchi paragraf

yigirma birinchi bet

Sanoq sonlar uylarning, xonalarning, tramvaylarning nomerlari, kiyimlarning oʻlchamlarini ifodalashda ham ishlatiladi va bunda otlar artiklsiz ishlatiladi:

The lecture will take place in class-room No.15 (*number fifteen* deb o'qiladi).

He lives in apartment 10 (*apartment ten* deb o'giladi).

I usually take tram No. 5 (*number five* deb o'qiladi).

He wears size forty shoes.

Leksiya oʻn beshinchi auditoriyada boʻladi.

U oʻninchi xonadonda yashaydi.

Men odatda beshinchi nomerli tramvayda yuraman.

U qirqinchi o'lchamli poyabzal kiyadi.

4. Xronologik sanalar sanoq sonlar bilan quyidagicha ifodalanadi:

1900 — nineteen hundred
1900-yil — ming toʻqqiz yuzinchi yil
1904 — nineteen four (rasmiy
tilda: nineteen hundred and four)
1915 — nineteen fifteen (nineteen
hundred and fifteen)
1900-yil — ming toʻqqiz yuz toʻrtinchi yil
1915-yil — ming toʻqqiz yuz oʻn
beshinchi yil
1949 — nineteen forty-nine (nineteen hundred and forty-nine)
1949-yil — ming toʻqqiz yuz qirq
beshinchi yil

Year soʻzi yillardan keyin ishlatilmaydi ammo ba'zan undan oldin — the year nineteen fifteen kabi boʻlishi mumkin.

Sanalar tartib sonlar bilar quyidagicha ifodalanadi:

15 th May, 1948 May 15 th, 1948 May 15, 1948 The fifteenth of May, nineteen forty-eight yoki: May the fifteenth, nineteen forty-eight.

KASR SONLAR (FRACTIONAL NUMERALS)

Oddiy kasrlar (Common Fractions)	Oʻnlik kasrlar (Decimal Fractions)
$\frac{1}{2} \text{ a (one) half}$ $\frac{1}{3} \text{ a (one) third}$ $\frac{2}{3} \text{ two thirds}$ $\frac{1}{4} \text{ a (one) quarter a (one) forth}$ $\frac{3}{4} \text{ three quarters yoki three fourth}$ $\frac{1}{5} \text{ a (one) fifth}$ $\frac{2}{5} \text{ two fifth}$ $\frac{1}{6} \text{ one sixth}$ $\frac{5}{6} \text{ five sixths}$ $1 \frac{1}{2} \text{ one and a half}$ $2 \frac{1}{3} \text{ two and a (one) third}$	0.1 — nought*) point yoki point one deb oqʻiladi 1.01 — nought point nought one yoki point nought one deb oʻqiladi 2.35 — two point three five deb oʻqiladi 32.305 — three two (yoki thirty-two) point three nought five deb oʻqiladi *) amerikada 0 zero deb oʻqiladi.

Oddiy kasrlarda surat sanoq son bilan, maxraj esa tartib son bilan ifodalanadi: $\frac{1}{3}$ — a (one) third, $\frac{1}{5}$ a (one) fifth, $\frac{1}{8}$ an (one) eighth. Ammo $\frac{1}{2}$ a (one) half deb, (one second deb emas) o'qiladi, $\frac{1}{4}$ — a (one) quarter (kamdan kam a fourth deb) o'qiladi. Surat birdan katta son boʻlganda, maxraj -s qoʻshimchasini oladi: $\frac{2}{3}$ — two thirds; $\frac{5}{6}$ — five sixths.

- 1. Kasrdan keyin kelgan otlar birlikda bo'ladi: $\frac{2}{3}$ ton (two thirds of a ton deb o'qiladi); $\frac{3}{4}$ kilometre (three quarters of a kilometre deb o'qiladi); $\frac{1}{2}$ ton (half a ton deb o'qiladi).
- 2. Aralash kasrlarga oid otlar koʻplikda ishlatiladi. $2\frac{1}{2}$ tons (two and a half tons *yoki* two tons and a half *deb oʻqiladi*); $4\frac{1}{3}$ tons (four and a third tons *yoki* four tons and a third *deb oʻqiladi*).

Aralash kasrlarni oʻqishda butun son birga teng boʻlganda, ot butun son va kasrdan keyin kelsa ot koʻplikda ishlatiladi. Ot butun son va kasr son ortasida kelsa birlikda ishlatiladi: $1\frac{1}{2}$ hours (one and a half hours *yoki* one (an) hour and a half); $1\frac{1}{3}$ pound (one and a third pounds *yoki* one (a) pound and a third).

- 3. Oʻnli kasrlarda butun son bilan kasr nuqta yordamida ajratiladi. Oʻnli kasrlarni oʻqishda har bir raqam alohida oʻqiladi. Butun sonni kasr son bilan ajratuvchi nuqta **point** deb oʻqiladi. Nol **naught** deb oʻqiladi. Agar butun son nolga teng boʻlsa koʻpincha oʻqilmaydi: 0.25 nought point two five yoki point two five; 14.105 one four (yoki fourteen) point one nought five.
- 4. O'nli kasrning butun soni nolga teng bo'lsa uning orqasidan keladigan ot birlikda ishlatiladi: 0.25 ton (nought point two five of a ton). Boshqa hollarda ot ko'plikda o'qiladi:1.25 tons (one point two five tons); 23.76 tons (two three point seven six tons yoki twenty-three point seven six tons).
- 5. Foizlar quyidagicha oʻqiladi: 2% yoki 2 per cent. yoki 2 p.c. (two per cent deb oʻqiladi.) Bir foizning boʻlaklari quyidagicha ifodalanadi: $\frac{3}{8}$ % yoki $\frac{3}{8}$ per cent., yoki $\frac{3}{8}$ p.c. (three eiths per cent. yoki three eiths of one per cent.); $\frac{1}{2}$ %, yoki $\frac{1}{2}$ per cent., yoki $\frac{1}{2}$ p.c. (a half per cent, yoki a half of one per cent.); 0,2 %, yoki 0,2 per cent., yoki 0,2 p.c. (nought point two per cent. yoki nought point two of one per cent.).

OLMOSH

Umumiy ma'lumotlar

Olmosh deb, ot va sifat oʻrnida ishlatiladigan soʻzlarga aytiladi.

KISHILIK OLMOSHLARI (PERSONAL PRONOUNS)

1. Kishilik olmoshlari har doim olmosh-ot boʻlib keladi. Ularda ikkita kelishik bor: bosh kelishik (the Nominative Case) va obyekt kelishigi (the Objective Case).

Shaxs	Bosh kelishik	Obyekt kelishigi
I	Birlikda	Birlikda
II	I men	me
III	_	_
	he)	him
	she > u	her
	it)	it
	Koʻplikda	Koʻplikda
I	we biz	us
II	you siz	you
III	they ular	them

2. Bosh kelishikdagi kishilik olmoshlari gapda ega va ot kesim tarkibida keladi:

I saw that picture (ega). Men u suratni koʻrdim. It is I (he, we va h.k.). Bu men (u, biz va h.k.).

Izoh: Ogʻzaki nutqda ot kesim tarkibida kishilik olmoshining obyektiv kelishikdagi shakli ham uchraydi: **it's me (him, us). It's me** shakli ayniqsa koʻproq uchraydi.

3. I olmoshi har doim bosh harf bilan yoziladi. I olmoshi boshqa olmoshlar yoki otlar bilan birga kelganda, har doim ulardan keyin ishlatiladi:

You and I (yoki: he and I) must
be there at seven o'clock.

Siz bilan men (yoki: u bilan men)
soat yettida u yerda bo'lishimiz

kerak.

My brother and I will help you. Akam bilan men Sizga yordam beramiz

4. **He** u olmoshi erkaklarga nisbatan, **she** u xotin-qizlarga nisbatan, **it** u jonsiz buyumlarga va hayvonlarga nisbatan ishlatiladi:

Peter is an engineer. **He** works at a factory.

Piter — muhandis. U zavodda ishlaydi.

Where is **Helen?** — **She** is in the garden.

The chair is broken. It is broken.

The book is on the shelf. **It** is on the shelf

The window is open. It is open.

The cat is under the table. It is under the table.

. ....

Helen qayerda? — U bogʻda.

Stul siniq. U siniq.

Kitob tokchada. U tokchada.

Deraza ochiq. U ochiq.

Mushuk stol ostida. U stol os-

tida.

5. They ular olmoshi III shaxs koʻplik uchun ishlatiladi:

The students are in the corridor.

Talabalar koridorda.

They are in the corridor.

Ular koridorda.

They are in the corridor.
The documents are on the table.

Thev are on the table.

6. You Siz, sen olmoshi II shaxs birlik va koʻplik uchun ishlatiladi:

Children, where are you? Mary, where are you?

Bolalar, qyerdasiz? Meri, qayerdasan?

Huijatlar stol ustida.

Ular stol ustida.

Oʻzbek tilidagi *sen* olmoshiga toʻgʻri keladigan **thou (thee)** olmoshi hozir ogʻzaki nutqda ham, adabiyotda ham ishlatilmaydi, u faqat koʻtarinki ruhda yozilgan she'riyatda va nasrda uchrashi mumkin.

7. Obyektiv kelishikdagi kishilik olmoshlari gapda vositasiz toʻldiruvchi boʻlib keladi:

He saw **me** in the street.

I met **them** at the station.

He showed **her** the picture.

U meni koʻchada koʻrdi.

Men ularni stansiyada uchratdim.

U unga suratni koʻrsatdi.

8. Obyektiv kelishikdagi kishilik olmoshlari istagan predlog bilan kelishi mumkin va gapda toʻldiruvchi boʻlib keladi:

He showed the picture to her

and not to me.

The article was translated by her and not by them.

This pen is bad. I cannot write with it.

This letter is **for you.** I have read **about it.**

I quite agree with you.

I have received a letter from her.

U suratni unga koʻrsatdi, menga emas

Maqola ular tomonidan emas, u tomonidan tarjima qilingan.

Bu ruchka yomon. Men u bilan

yoza olmayman.

Bu xat sizga (siz uchun). Men bu haqda oʻqiganman.

Men sizga toʻliq qoʻshilaman.

Men undan xat oldim.

EGALIK OLMOSHLARI (POSSESSIVE PRONOUNS)

1. Ingliz tilida egalik olmoshlari ikki xil boʻladi: egalik olmosh-sifatlari va **egalik olmosh-otlari**.

Shaxs	Kishilik olmoshi	Egalik olmosh-sifati	Egalik olmosh-oti
T .	Birlik		,
	I 	my — mening —	mine — meniki —
	he	his)	his
III	she it	her } —uning its	hers — uniki its
	Koʻplik		
I	we	our — bizning	ours — bizniki
III	they	your — sizning their — ularning	yours — sizniki theirs — ularniki

2. Egalik olmosh-sifatlari whose? kimning so'rog'iga javob bo'lib, sifat vazifasida keladi. Ular doim ot oldida keladi va otlarning ko'rsatkichi bo'lganligi uchun ularning ketidan kelgan otlar artiklsiz ishlatiladi, chunki bitta ot oldida faqat bitta koʻrsatkich kelishi mumkin:

My pencil is on the table. Mening galamim stol ustida.

He gave me his address. U menga oʻzining manzilini berdi.

Agar otdan oldin boshqa aniqlovchi boʻlsa, egalik olmoshi boshqa har qanday koʻrsatkich kabi oʻsha aniqlovchining oldiga oʻtadi:

Where is **my** red **pencil?**

Mening qizil qalamim qayerda? His elder brother lives in Brighton. Uning katta akasi Braytonda

yashaydi.

3. Egalik olmoshlari artiklga oʻxshab **all** va **both**dan keyin qoʻyiladi:

Mening hamma galamlarim o'sha **All my pencils** are in that box.

gutida.

Both his brothers live there. Uning har ikkala akasi o'sha yerda

yashaydi.

4. Egalik olmosh-otlaridan keyin hech qachon ot kelmaydi, ularning oʻzi ot oʻrnida ishlatiladi. Ular gapda ega, toʻldiruvshi yoki ot-kesim tarkibida keladi:

This is not my pencil, **mine** is

blue.

I have broken my pencil. Please give me **yours** (to'ldiruvchi).

This book is mine.

Bu mening galamim emas, meniki ko'k (ega).

Men galamimni sindirib qoʻydim. Iltimos galamingizni berib turing.

Bu kitob meniki.

5. Oʻzbek tilida egalik olmoshlari tushib qolib, ularning oʻrnida egalik qoʻshimchasi yoki oʻzimning, oʻzingning, oʻzining, oʻzimizning, oʻzingizning, oʻzlarining olmoshlari bilan berilishi mumkin, lekin ingliz tilida egalik olmoshlari hech qachon tushib qolmaydi yoki boshqa narsa bilan almashtirilmaydi:

Men ruchkamni sindirib qoʻydim. I have broken my pen. U qalamini yoʻqotib qoʻydi. She has lost her pencil. Ular kitoblarini bizga berishdi. They gave us **their** books. Mening lug'atim yo'q. Siz menga I haven't got a dictionary. Can you lugʻatingizni berib tura olasizmi? give me your dictionary? U ta'tilini Oqtoshda o'tkazdi. He spent his leave in Oktosh. U xatni choʻntag**i**ga soldi. He put the letter into **his** pocket.

Paltoyingizni yeching! Take off vour coat!

Men buni akamga aytdim. I told **mv** brother about it.

O'ZLIK OLMOSHLARI (REFLEXIVE PRONOUNS)

1. Oʻzlik olmoshlari my, your, him, her, it, one olmoshlariga selfni qoʻshish, our, your, them olmoshlariga selvesni qoʻshish bilan yasaladi:

Shaxs	Birlikda	Koʻplikda
I	Myself	Ourselves
II	Yourself	Yourselves
III	Himself Herself Itself	Themselves
One olmoshi	Oneself	_

2. II shaxs birlik va koʻplik uchun oʻzlik olmoshlarinung alohida shakllari bor:

Don't hurt yourself, Peter! Piter, lat yemagin (shikastlanma-

gin!)

Bolalar, jarohat olmang! Don't hurt **yourselves**, **children!**

3. Ba'zi fe'llardan keyin o'zlik olmoshi ishlatilib, shu ish-harakati egaga qaytishini bildiradi:

He defended **himself** bravely. U o'zini jasurlik bilan himoya

qildi.

She hurt herself. U shikast yedi.

Ehtiyot boʻling, qoʻlingizni kesib ol-Be careful! Don't cut yourself.

mang.

Borib yuvinib olgin, Meri. Go and wash **yourself**, Mary.

4. Oʻzim, oʻzing, oʻzi, oʻzimiz, oʻzingiz, oʻzlari deb tarjima qilinadi:

He bought **himself** a new coat.

She spoke very little of **herself**.

U oʻziga yangi palto sotib oldi.

U oʻzi haqida juda kam gapirdi.

I'm not pleased **with myself**.

Men oʻzimdan rozi emasman.

5. Oʻzlik olmoshlari eganing ish-harakatni *oʻzi* bajarganligini ta'kidlash uchun, egadan keyin yoki gapning oxirida ishlatiladi:

I saw it **myself.** I **myself** saw it. Buni men oʻzim koʻrganman.

He did it **himself.** He **himself** did it. Buni uning oʻzi qilgan.

You said it **yourself.** You **yourself** Buni siz oʻzingiz aytdingiz.

said it.

They said so **themselves.** They **them-** Ularning oʻzlari shunday deyish-

selves said so. di.

BIRGALIK OLMOSHLARI (RECIPROCAL PRONOUNS)

1. Birgalik olmoshlariga **each other**, **one another** (bir-biri) kiradi.

2. **Each other** odatda ikki shaxs yoki buyumga nisbatan ishlatiladi, **one another** koʻpchilikka nisbatan ishlatiladi, lekin koʻpincha bunga amal qilinmaydi:

They have known **each other** for Ular bir-birlarini ikki yildan bu-

two years. yon tanishadi.

They often see **one another.**Ular bir-birini tez-tez koʻrib tu-

rishadi.

Each other va **one another**ga qarashli predloglar **each** va **one** soʻzlaridan oldin ishlatiladi: **about each other** — *bir-biri haqida*, *for each other* — *bir-biriga*.

KO'RSATISH OLMOSHLARI(DEMONSTRATIVE PRONOUNS)

- 1. Koʻrsatish olmoshlarining birlik va koʻplik shakllari bor. Birlikda **this** *bu, shu*, **that** *u, oʻsha*, koʻplikda **these** *bular*, *shular*, **those** *ular*, *oʻsha*. Koʻrsatish olmoshlari olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi.
- 2. Koʻrsatish olmosh-sifatlari otning koʻrsatkichi boʻlganligi uchun ulardan keyin kelgan ot oldida artikl ishlatilmaydi. Agar koʻrsatish olmoshidan keyin kelgan otning boshqa aniqlovchsi boʻlsa, koʻrsatish olmoshi, boshqa koʻrsatkichlarga oʻxshab, oʻsha aniqlovchidan oldinga qoʻyiladi:

He lives in **that** house. U o'sha uyda yashaydi. He lives in **that white house.** U o'sha oq uyda yashaydi.

3. **This** va **these** olmoshlari gapiruvchining yaqinidagi, **that** va **those** esa undan uzoqroqdagi buyumlarni koʻrsatish uchun ishlatiladi:

This pencil is mine.
That pencil is yours.

This young man is my brother.

Do you know that man?

These flowers are very good.

I like those flowers.

Bu qalam meniki. U qalam sizniki.

Bu vigit mening akam.

U kishini taniysizmi?

Bu gullar juda yaxshi.

Menga u gullar yoqadi.

4. **This country** iborasi gapiruvchi yashayotgan mamlakatni, ingliz gazetalarida Angliyani, amerika gazetalarida AQSHni, Gollandiyadan kelgan xabarda Gollandiyani ifodalaydi:

The exports of coal **from this country** decreased last year.

(Ingliz gazetasidagi maqoladan).

The imports of coal into this country decreased last year (Ingliz gazetasidagi Gollandiya xabaridan).

Oʻtgan yili Angliyadan koʻmir eksport qilish kamaydi.

Oʻtgan yili Gollandiyaga koʻmir import qilish kamaydi.

Agar gapiruvchi oldin borgan, lekin hozir u yerdan chiqib ketgan mamlakat haqida gapirsa **that country** ishlatiladi:

I was in Bulgaria last year. I liked **that country** very much.

Men oʻtgan yili Bolgariyaga bordim. U mamlakat menga juda yoqdi.

5. Koʻrsatish olmoshlari vaqtga nisbatan ishlatilganda **this** hozirgi zamon uchun, **that** oʻtgan va kelasi zamon uchun ishlatiladi:

I am busy at **this** time.

It is only the beginning of May. You can't bathe at **this** time of the year.

My brother will go to the Caucasus **this** summer.

I spent the summer of 1986 in the south. We had a lot of rain **that** summer.

At **that** moment the door opened and a man entered the room.

I'm going to call on him at five o'clock. I hope he will come home by **that** time.

Men hozir bandman.

Hozir may oyining boshi. Yilning bu paytida choʻmilish mumkin emas.

Meningakamshuyozda Kavkazga boradi.

Men 1986-yil yozini janubda oʻtkazdim. Oʻsha yozda yomgʻir koʻp boʻldi.

Shu payt eshik ochildi va xonaga bir kishi kirdi.

Soat beshda men unikiga bormoqchiman. Umid qilamanki, oʻsha vaqtgacha u uyiga keladi. 6. **This** va **that** olmoshlaridan keyin koʻpincha oldin ishlatilgan otni takrorlamaslik uchun **one** olmoshi ishlatiladi:

Will you give me another **book?** I don't like this **one.**

This **book** is mine, and **that one** is yours.

Menga boshqa kitob bering. Bunisi menga yoqmadi.

Bu kitob meniki, unisi esa sizni-

7. Koʻrsatish olmosh-otlari ham olmosh-sifatlarga oʻxshab **this** va **these** yaqindagi buyumlar haqida, **that** va **those** uzoqroqdagi buyumlar haqida gapirilganda ishlatiladi:

This is my dictionary and **that** is yours.

These are my magazines, and **those** are yours.

Have you read **this?** I shall take **these.**

Bu mening lugʻatim, unisi sizniki.

Bular mening jurnallarim, ular esa sizniki.

Buni oʻqidingizmi? Men bularni olaman.

8. Koʻchirma gapdan oldin **this** keyin esa **that** ishlatiladi:

This is what she said: «I don't think he is right».

Mana u nima dedi: «Menimcha u haq emas».

Ammo: «I don't think he is right». **That** is what she said.

9. Oldin ishlatilgan ot qayta ishlatilganda aniq artikl bilan ishlatish mumkin boʻlgan joyda birlikdagi donalab sanaladigan ot oʻrnida **that**, koʻplikdagi ot oʻrnida **those** ishlatiladi:

The price of tin is higher than that of copper (that= the price).

At our factory there are a few machines similar to **those** discribed in this magazine **(those** = the machines).

Qalayning bahosi misnikidan balandroq.

Bizning fabrikamizda bu jurnalda tasvirlangan mashinalarga oʻxshash mashinalar kam.

10. **It** ham koʻrsatish olmoshi vazifasida keladi:

— Who is there? — U yerda kim bor?

It is Helen.
What is this?
It is a dictionary.
Bu Helen.
Bu nima?
Bu lugʻat.

11. **Such** — *shunday* olmoshi ham koʻrsatish olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi:

These are **such** interesting books. **Such** was the agreement between the two parties.

Bular shunday qiziq kitoblar. Ikki tomon oʻrtasidagi kelishuv shunday boʻldi.

SO'ROQ OLMOSHLARI (INTERROGATIVE PRONOUNS)

1. Soʻroq olmoshlari quyidagilar:

Who (whom) kim, kimni, whose kimning, what nima, which qaysi.

- 2. **Who** ikki kelishikda ishlatiladi: Bosh kelishikda **who**, obyektiv kelishikda **whom. Who** va **whom** odamlarga nisbatan ishlatiladi.
  - 3. Who olmosh-ot boʻlib gapda ega yoki ot-kesim tarkibida keladi:

Who came here yesterday? Kecha bu yerga kim keldi? (ega)

Who is that man? U kishi kim? (ot-kesim)

4. Who ega boʻlib kelganda undan keyin kelgan fe'l birlikda ishlatiladi:

Who is there? U yerda kim bor?

Who has taken my pencil? Mening qalamimni kim oldi?

5. **Who** ot-kesim tarkibida kelganda bogʻlovchi fe'l gapning egasi bilan shaxs va sonda moslashadi:

Who is that boy (he)? U bola kim? Who are those boys(they)? U bolalar kim?

6. **Whom** toʻldiruvchi boʻlib keladi, ogʻzaki nutqda koʻpincha **whom** oʻrnida **who** ishlatiladi:

Who (whom) did you meet there? U yerda kimni uchratdingiz? Who(whom) did you ask about it? Bu haqda kimdan soʻradingiz?

7. **Whom** istagan predlog bilan ishlatilishi mumkin:

To whom did you show the letter?

By whom is the letter signed?

From whom did you receive the telegram?

Siz xatni kimga koʻrsatdingiz?

Xat kim tomonidan imzolangan?

Telegrammani kimdan oldingiz?

Of whom are you speaking? Kim haqida gapirayapsiz? With whom did you come yesterday? Kecha kim bilan keldingiz?

8. **Whom**ga taalluqli predlog odatda gapning oxirida fe'ldan keyin, agar to'ldiruvchi bo'lsa, o'sha to'ldiruvchidan keyin keladi. Predlog gap oxirida kelganda **whom** o'rnida ko'pincha **who** ishlatiladi:

Who (whom) did you show the letter to?

Xatni kimga koʻrsatdingiz?

Who (whom) is the letter signed by? Xat kim tomonidan imzolangan?

Who (whom) did you receive the telegram from?

Who (whom) are you speaking of?

Who (whom) did you come with yesterday?

Izoh: **Whom** oʻrnida **who** ishlatilganda predlog faqat fe'ldan keyin, toʻldiruvchi boʻlsa faqat toʻldiruvchidan keyin keladi. **Who**ning oldida predlog qoʻyilmaydi.

9. **Whose** *kimning* olmosh-sifat boʻlib keladi va otning koʻrsatkichi boʻlganligi uchun, **whose**dan keyin kelgan ot artikl bilan ishlailmaydi, chunki bitta ot oldida faqat bitta koʻrsatkich ishlatilishi mumkin:

Whose dictionary is this? Bu kimning lugʻati?

Whose book did you take? Siz kimning kitobini oldingiz?

- 10. What olmosh-ot va olmosh-sifat boʻlib keladi.
- 11. **What** *nima*, *qancha* olmosh-ot boʻlib kelganda gapda ega, toʻldiruvchi va ot-kesim tarkibida keladi:

What has happened? Nima bo'ldi?

What have you brought? Nima olib keldingiz?

What is the population of that town? U shaharning aholisi qancha?

What ega bo'lib kelganda undan keyin kelgan fe'l birlikda keladi:

What has happened? Nima bo'ldi?

What is lying on the table? Stol ustida nima yotibdi?

12. **What** ot-kesim boʻlib kelganda bogʻlovchi-fe'l ega bilan shaxs va sonda moslashadi:

What **is the price** for wheat? Bug'doyning narxi gancha?

What are the prices for wheat Bug'doy va arpaning narxlari qan-

and barley? cha

What **are the results** of the Imtihon natijalari qanday?

examination?

13. **What** odamlarga nisbatan ularning kasbi yoki mansabi soʻralganda ishlatiladi:

What is he? U kim?

What is your daughter? Qizingiz kim (nima ish qiladi?)
—She is an Engish teacher. — U ingliz tili oʻqituvchisi.

Izoh: Savol kishining ismi yoki sharifini bilish maqsadida berilgan boʻlsa **who** ishlatiladi: **Who** is he? — He is Olimov.

14. **What** istagan predlog bilan ishlatilishi mumkin. Predlog **what**dan oldin, fe'ldan keyin, agar to'ldiruvchi bo'lsa, to'ldiruvchidan keyin qo'yilishi mumkin:

By what is this engine driven? Bu motor nima bilan yuradi? **With what** did you cut it? Siz uni nima bilan kesdingiz?

About what was he speaking to U sizga nima haqda gapirayotgan

you? e

At what are you working? Siz nima ustida ishlayapsiz?

What was he speaking to you about?

What are you working at?

15. **What** *qanday* ma'nosida olmosh-sifat bo'lib keladi, otning ko'rsat-kichi bo'lganligi uchun, **what**dan keyin kelgan ot oldida artikl ishlatilmaydi, chunki bitta ot oldida faqat bitta ko'rsatkich ishlatilishi mumkin:

What question did he ask? U qanday savol soʻradi?

What books did you buy? Siz qanday kitoblar sotib oldingiz?

16. **Which qaysi** olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi. **Which** olmosh-sifat boʻlganda otga koʻrsatkich boʻladi va undan keyin kelgan ot artiklsiz ishlatiladi:

Which chapter did you like best? Which metal is heavier: copper or iron?

Which student in your group

works hardest of all?
Here are two books. **Which** would

you like? **Which** of you speaks French?

Which do you prefer to learn:

French or English?

Qaysi bob sizga koʻproq yoqdi? Qaysi metall ogʻirroq; mismi yoki temirmi?

Guruhingizdagi qaysi talaba hammadan qattiq ishlaydi?

Mana ikkita kitob. Qaysi biri sizga yoqadi?

Qaysingiz fransuzcha gapirasiz? Qaysini oʻrganishni afzal koʻrasiz: fransuzchanimi yoki inglizchani?

NISBIY OLMOSHLAR (RELATIVE PRONOUNS)

- 1. Nisbiy olmoshlar ergash gaplarni bosh gaplar bilan bogʻlash uchun xizmat qiladi. Ular bogʻlovchi soʻzlardir. Lekin ular bogʻlovchi soʻzlarga oʻxshab faqatgina ergash gaplarni bosh gaplar bilan bogʻlab qolmasdan, ergash gapda gap boʻlagi ham boʻlib keladi.
- 2. Ega, kesim va toʻldiruvchi ergash gaplarni bosh gaplar bilan bogʻlash uchun **who (whom), whose, what, which** nisbiy olmoshlari ishlatiladi. Bu olmoshlar soʻroq olmoshlariga oʻxshaydi, lekin ular soʻroq gap yasamasdan, ergash gaplarni bosh gaplarga bogʻlash uchun xizmat qiladi:

Who has done it is unknown. Buni kim qil I do not know which of them speaks French. Buni kim qil Men ularnin gapirishini b

That is not **what** I want.

Buni kim qilganligi noma'lum. Men ularning qaysi biri fransuzcha gapirishini bilmayman.

Bu men istagan narsa emas.

3. Aniqlovchi ergash gaplarni bosh gaplar bilan bogʻlash uchun **who**, **(whom)**, **whose**, **which** va **that** nisbiy olmoshlari ishlatiladi:

The man **who** is sitting next to Mr. A. is my English teacher.

The watch **that** I lost was a very good one.

Janob A.ning yonida oʻtirgan kishi mening ingliz tili oʻqituvchim. Men yoʻqotgan soat juda yaxshi soat edi. 4. **Who** odamlarga nisbatan ishlatiladi va ergash gapda ega vazifasida keladi:

The man **who** was here is a bookkeeper.

Shu yerda boʻlgan odam hisobchi.

Whom ham odamlarga nisbatan ishlatiladi va ergash gapda vositasiz toʻldiruvchi boʻlib keladi:

There is the man **whom** we saw in the park yesterday.

Biz kecha parkda koʻrgan kishi shu yerda.

5. **Which** jonsiz buyumlar va hayvonlarga nisbatan ishlatilib, ergash gapda ega yoki vositasiz toʻldiruvchi boʻlib keladi:

The books **which** are on the table must be returned to the library today (ega).

He showed me the letter which he had received from his brother (to ldiruvchi).

He showed me the skin of the wolf which **he had killed** (to 'ldiruvchi).

Stol ustida turgan kitoblar kutubxonaga bugun qaytarilishi kerak

U akasidan olgan xatni menga koʻrsatdi.

U oʻzi oʻldirgan boʻrining terisini menga koʻrsatdi.

6. **Which** ayrim soʻzlarga emas, oʻzidan oldin kelgan butun gapga ham taalluqli boʻlishi mumkin va *bu* deb tarjima qilinadi:

He came to see me off, which was very kind of him.

I said nothing, which made him still more angry.

U meni kuzatgani keldi, bu u tomonidan juda yaxshi ish boʻldi. Men hech narsa demadim, bu uning jahlini koʻproq chiqardi.

7. **Whose** jonlilarga nisbatan ishlatiladi va qaysi otga taalluqli boʻlsa oʻsha otning oldidan keladi:

That is the girl **whose brother** came to see us yesterday.

Do you know the man **whose** house we saw yesterday?

Bu kecha akasi bizni koʻrgani kelgan qizdir.

Biz kecha uyini koʻrgan kishini bilasizmi?

Whose ba'zan jonsiz buyumlarga nisbatan of which o'rnida ishlatilishi mumkin:

We saw a mountain **whose** top (=**the top of which**) was covered with snow.

Biz tepasi qor bilan qoplangan togʻni koʻrdik.

8. **That** olmoshi jonli va jonsizlarga nisbatan ishlatiladi.

That koʻpincha ajratuvchi va tasniflovchi aniqlovchi ergash gaplardagi **which** va **whom** olmoshlarini almashtirib keladi:

The article **that** (which) I translated yesterday was very easy.

These are the words **that** (which) you mispronounce.

Vessels **that** (which) are built for the transportation of oil products are called tankers.

The doctor **that** (whom) I visited yesterday is a specialist in diseases of the heart.

Men kecha tarjima qilgan maqola juda oson edi.

Bular siz notoʻgʻri talaffuz qiladigan soʻzlardir.

Neft mahsulotlarini tashish uchun quriladigan kemalar tankerlar deb ataladi.

Kecha men borgan shifokor yurak kasalliklari bo'yicha mutaxassisdir.

Izoh: Ega boʻlib keluvchi **who** olmoshi kamdan-kam hollarda **that** olmoshi bilan almashtiriladi:

The man **who** (that) has written this article is my friend.

Bu maqolani yozgan kishi mening doʻstim

9. Orttirma darajadagi sifatlar, tartib sonlar va **all, any, only** soʻzlari bilan aniqlangan otlardan keyin faqat **that** olmoshi ishlatiladi (**which** ham emas, **whom** ham emas):

This is **the best dictionary that** I have ever seen.

This is **the first composition that** he has written in English.

Come at **any time that** is convenient to you.

I've read **all the books that** you gave me.

Bu men koʻrgan eng yaxshi lugʻat.

Bu uning ingliz tilida yozgan birinchi inshosi.

Oʻzingiz uchun qulay boʻlgan istagan paytda keling.

Men siz bergan barcha kitoblarni oʻqib chiqdim.

10. Tasvirlovchi aniqlovchi gaplar bilan **that** olmoshi ishlatilmaydi:

His article on this subject, **which** was published in 1998, was a great success.

My brother, **whom** I have not seen for a year, has just returned to London.

Uning bu sohadagi 1998-yilda bosilgan maqolasi katta muvaffaqiyatga erishgan.

Men bir yildan buyon koʻrmagan akam, hozirgina Londonga qaytib keldi.

11. **Whom** va **which** predloglar bilan kelib predlogli toʻldiruvchi boʻladi. Predlog **whom** va **which** feʻldan oldin ham, fe'ldan keyin ham, agar toʻldiruvchi boʻlsa, toʻldiruvchidan keyin ham kelishi mumkin:

The man **about whom** we were talking yesterday (=**whom** we were talking **about** yesterday) will come at five o'clock.

Biz kecha gapirgan odam soat beshda keladi.

12. **That** ishlatilganda predlog har doim fe'ldan keyin qo'yiladi:

The man that we were talking about vesterday will come at five o'clock.

This is not the letter **that** they refer **to**.

Izoh: Ega bo'lib kelgan nisbiy olmoshdan keyin kelgan fe'l o'sha olmosh bosh gapdagi gaysi soʻzga taalluqli boʻlsa oʻsha soʻz bilan shaxs va sonda moslashadi:

The student who is standing at the window is my brother.

The students who are standing at the window are my friends.

The book that (which) is lying on the table is mine.

The books that (which) are

lying on the table are mine.

Deraza yonida turgan talaba mening akamdir.

Deraza oldida turgan talabalar mening do'stlarimdir.

Stol ustida yotgan kitob meniki.

Stol ustida yotgan kitoblar meniki.

13. Aniqlovchi ergash gaplarni bosh gaplar bilan bogʻlash uchun where gayerda, when gachon ravishlari ham ishlatiladi:

I am going to spend my vacation in the village where I was born. That happened on the day when he left for Brighton.

Men ta'tilni o'zim tug'ilgan qishloqda o'tkazmoqchiman. Bu u Braytonga joʻnagan kun sodir bo'lgan edi.

14. **Reason** otidan keyin nisbiy olmosh oʻrnida **why** ravishi ishlatiladi: That is the **reason why** he did it. Mana u nima sababdan shunday

qilgan.

15. Same shunday, shunga o'xshash, such shunday so'zlaridan keyin nisbiy olmosh oʻrnida **as** ishlatiladi:

I had the same difficulty as you had.

It is not such an interesting book as I thought.

Men ham xuddi siznikidek qivinchilikka uchradim.

Bu men o'ylagandek qiziq kitob emas ekan

NISBIY OLMOSHLARNING TUSHIB QOLISHI

1. Ajratuvchi va tasniflovchi aniqlovchi gaplarda to'diruvchi bo'lib kelgan nisbiy olmosh odatda tushib qoladi:

That is the man we met yesterday

U biz kecha uchratgan kishi.

(= whom we met yesterday).

Agar olmoshning predlogi boʻlsa olmosh tushib qolganda predlog fe'ldan keyin qoʻyiladi:

This is the book the professor referred **to** in his lecture (=**to which** the professor referred in his lecture).

Bu professor leksiyasida eslatgan kitob.

2. Ergash gapda ega boʻlib keladigan nisbiy olmoshlar tushib qolmaydi:

The man **who** is sitting next to Mr. A. is my English teacher.

Mr. A.ning yonida oʻtirgan kishi mening ingliz tili oʻqituvchim.

3. **Whose** olmoshi tushib qolmaydi:

There is the student **whose** father works for a foreign company.

Mana otasi xorijiy kompaniyada ishlaydigan talaba.

4. Tasvirlovchi aniqlovchi gaplarda nisbiy olmoshlar tushib qolmaydi:

Mr. Bell's article, **which** I read yesterday, is very interesting.

Mr. Belning kecha men oʻqigan maqolasi juda qiziq.

GUMON OLMOSHLARI (INDEFINITE PRONOUNS)

Gumon olmoshlariga quyidagilar kiradi: some, any, no (va ulardan yasalgan olmoshlar), none, much, many, little, few, all, both, either, neither, each hamda every (va undan yasalgan olmoshlar), other, one.

SOME, ANY OLMOSHLARI

- 1. **Some** boʻlishli gaplarda, **any** boʻlishsiz gaplarda, umumiy soʻroq gaplarda, oʻzlashtirma umumiy soʻroq gaplarda va shart gaplarda ishlatiladi. Ular olmosh-sifat va olmosh-ot tarzida ishlatiladi.
  - 2. Some va any bir qancha, biroz, hech qanday ma'nosida ishlatiladi:
- a) koʻplikdagi otlar oldida olmosh-sifat boʻlib keladi va koʻpincha oʻzbek tiliga tarjima qilinmaydi:

He asked me some questions.

Have you got any interesting books?

He asked whether I had **any books** on radio.

He did not make **any mistakes** in his dictation.

If there **any new magazines** in the library, take some for me.

U mendan (bir nechta) savollar

Qiziq kitoblaringiz bormi?

U mendan radio sohasida kitoblarim bor-yoʻqligini soʻradi. U diktantida (hech qanday) xato

qilmadi. Agar kutubxonada yangi jurnallar boʻlsa, menga bir nechtasini

olib keling.

Izoh: **Some** ba'zan donalab sanaladigan birlikdagi ot oldida noaniq artikl ma'nosida ham ishlatiladi:

I read it in some book (= a book).

Men buni bir kitobda oʻqiganman.

b) olmosh-ot boʻlib kelib, koʻplikdagi ot oʻrnida ishlatiladi:

The buyers wanted to get **some** samples of our manufactures, and we sent them **some**.

Xaridorlar bizning mahsulotlarimizdan namunalar olishni istagan edilar, va biz ularga bir qanchasini yubordik.

He asked me for **some** stamps, but I hadn't **any**.

U mendan marka soʻradi, lekin menda markalar yoʻq edi.

I want **some** matches. Have you got **any**?

Menga gugurt kerak. Gugurtingiz hormi?

- **3. Some** va **any** *biroz*, *ozroq*, *hech qancha* ma'nosida ishlatiladi:
- a) donalab sanalmaydigan otlar oldida olmosh-sifat boʻlib keladi va oʻzbek tiliga tarjima qilinmasligi ham mumkin:

Give **me some water**, please. Have you bought **any** sugar?

Iltimos, menga (ozroq) suv bering. Shakar sotib oldingizmi?

b) olmosh-ot boʻlib keladi va donalab sanalmaydigan otlar oʻrnida ishlatiladi:

I want some paper. Please give me some.

There is no ink in my ink-pot. Have you got **any**?

Have you got **any**? Give me **some** hot water, please.

— I'm sorry, there isn't **any** in the kettle.

Menga qogʻoz kerak. Iltimos, menga ozroq (qogʻoz) berib turing. Mening siyohdonimda siyoh yoʻq. Sizda siyoh bormi?

Iltimos, ozroq qaynoq suv bering.
— Kechirasiz, choynakda qaynoq suv yoʻq.

4. **Some** taklif va iltimosni ifodalagan umumiy va maxsus soʻroq gaplarda ishlatiladi:

Why didn't you buy **some cheese**?

Nima uchun pishloq sotib olmadingiz?

Won't you have **some tea**?
Can I have **some cold water**?

Choy ichmaysizmi?

Ozroq sovuq suv olsam bo'ladimi?

5. **Some** *ba'zi* ma'nosida olmosh-sifat bo'lib, ko'plikdagi ot oldida va olmosh-ot bo'lib, ko'plikdagi ot o'rnida ishlatiladi:

Some trees remain green all the year round.

Some people like strong tea, and **some** don't.

Ba'zi daraxtlar butun yil davomida yashil bo'lib turadi.

Ba'zi odamlar achchiq choyni yoqtiradilar,ba'zilar esa yoqtirmaydilar.

Some ba'zi ma'nosida shaxs yoki buyumlarning ma'lum guruhidan oldin kelsa otdan oldin **the** artikli, egalik yoki ko'rsatish olmoshi keladi:

Some of the first-year students are taking examination tomorrow. Some of my friends speak two foreign languages. Birinchi kurs talabalarining ba'zilari ertaga imtihon topshirishadi. Mening doʻstlarimning ba'zilari ikkita xorijiy tilda gapirishadi.

6. **Some** donalab sanalmaydigan otlar oldida *bir qismi* ma'nosida ishlatiladi:

Some of the wheat was damaged by sea-water.

Some of the sugar was packed in bags.

Buʻgʻdoyning bir qismini dengiz suvi yaroqsizga aylantirdi. Shakarning bir qismi qoplangan edi

7. **Some** sonlarning oldida *qariyb*, *taxminan* ma'nosida ishlatiladi:

There were **some fifty** people there. We waited **some** twenty minutes.

U yerda qariyb ellik kishi bor edi. Biz taxminan yigirma minutlar kutdik.

8. **Any** *istagan* ma'nosida bo'lishli va so'roq gaplarda birlikdagi donalab sanaladigan va donalab sanalmaydigan otlar oldida ishlatiladi:

You may come at **any** time that is convenient to you.

Siz oʻzingiz uchun qulay boʻlgan istagan paytda kelishingiz mumkin.

SOME VA ANY OLMOSHLARIDAN YASALGAN OLMOSHLAR

- 1. Some va anyga one, body va thing soʻzlari qoʻshilib someone, somebody allakim, kimdir, biror kishi, anyone, anybody biror kishi, hech kim, something allanarsa, biror narsa, anything biror narsa, hech narsa gumon olmoshlari yasaladi. Bu olmoshlar har doim olmosh-ot boʻlib keladi va gapda ega yoki toʻldiruvchi vazifasini bajaradi.
- 2. **Someone, somebody, something** boʻlishli gaplarda **anyone, anybody, anything** esa boʻlishsiz gaplarda, umumiy soʻroq gaplarda, oʻzlashtirma umumiy soʻroq gaplarda va shart gaplarda ishlatiladi:

Somebody (someone) is

Allakim eshikni taqillatyapti.

knocking at the door.

Give me **something** to read.

Menga oʻqishga biror narsa be-

ring.

There isn't anybody (anyone)

there.

There isn't **anything** in the box.

U yerda hech kim yoʻq.

Qutida hech narsa yoʻq.

there?

He asked the secretary whether there was **anybody (anyone)** waiting for him.

If **anything** happens, ring me up immediately.

gizmi?

U kotibadan oʻzini biror kishi kutib turgan-turmaganligini soʻradi.

Agar biror narsa sodir boʻlsa, zudlik bilan menga qongʻiroq qiling.

Siz u yerda biror kishini koʻrdin-

Did you see anybody (anyone)

3. Bu olmoshlar ega boʻlib kelganda ulardan keyin keladigan fe'l birlikda boʻladi:

Somebody has taken my book. Mening kitobimni kimdir olibdi. **Is** there **anybody** there? U yerda biror kishi bormi?

4. **Someone, somebody** va **something ham some**ga oʻxshab maxsus soʻroq gaplarda, taklif va iltimosni ifodalagan umumiy soʻroq gaplarda ishlatiladi:

Why didn't you ask **somebody** to help you?

Will you have **something** to eat?

Will **someone** help me?

Nima uchun biror kishidan yordam berishini soʻramadingiz?

Biror narsa yeysizmi?

Biror kishi menga yordam beradimi?

5. **Anyone, anybody, anything ham any** olmoshiga oʻxshab *istagan kishi, istagan narsa* ma'nosida boʻlishli gaplarda va soʻroq gaplarda ishlatiladi:

Anybody can do that.

You may play anything you like.

Buni istagan kishi qila oladi.

Siz oʻzingiz yoqtirgan, istagan oʻyinni oʻynashingiz mumkin.

Men oʻzim yoqtirgan, istagan oʻyinni oʻynasam mumkinmi?

Izoh: **Some** va **any** soʻzlari **where** bilan birikib **somewhere**, **anywhere** ravishlarini yasaydi:

— Did you go **anywhere** yesterday? — Kecha biror joyga bordingizmi?

No, I didn't, but I shall go somehere
 Yo'q, lekin ertaga biror joyga boraman.

NO VA NONE OLMOSHLARI

1. **No** olmoshi birlik va koʻplikdagi donalab sanaladigan otlar oldida olmosh-sifat boʻlib keladi. **No** birlikdagi donalab sanaladigan otlar bilan kelgan **not...a** va donalab sanaladigan koʻplikdagi otlar va donalab sanalmaydigan otlar bilan kelgan **not...any** ma'nosini beradi. Gapda **no**

bo'lganda fe'l bo'lishli shaklda bo'ladi, chunki ingliz tilida bir gapda faqat bitta inkor boʻladi.

I have **no** ticket.= I have**n't a** ticket.

Menda bilet yoʻq.

I found **no** mistakes in your translation. = I did **not** find **any** mistakes in your translation.

Men tarjimangizda hech qanday xato topmadim.

I have **no** time to help you today. = I haven't any time to help you today.

Bugun mening sizga yordam berishga vaqtim yoʻq.

2. Ega bo'lib kelgan otlar oldida odatda no ishlatiladi va birorta ham, hech qanday deb tarjima qilinadi:

No steamer has left the port yet.

Birorta ham paroxod hali portni

tark etgan emas.

No information has been received from him.

Undan hech qanday xabar olingan emas.

- 3. No olmosh-ot bo'lib kelmaydi; uning o'rnida birlik va ko'plikdagi donalab sanaladigan va donalab sanalmaydigan otlar oʻrnida none ishlatiladi:
- Is there a telephone in the room?

— Xonada telefon bormi?

— No, there is **none**.

- Yoʻq.
- Are there any French magazines in the library?
- Kutubxonada fransuzcha jurnallar bormi?

— No, there are **none**.

- —Yoʻq.
- Is there any ink in the bottle.
- Shisha idishda siyoh bormi?

— No, there is **none.**

- -Yoʻq
- 4. No so'zi body, one, thing so'zlari bilan birikib nobody, no one, nothing inkor olmoshlarini yasaydi va har doim olmosh-ot sifatida ishlatiladi. Bu olmoshlardan keyin kelgan fe'l bo'lishli shaklda ishlatiladi, chunki ingliz tilida bitta gapda faqat bitta inkor boʻlishi mumkin:

Ma'no jihatidan nobody inkor olmoshi not... anybodyga, no one inkor olmoshi not ... anyonega, nothing inkor olmoshi not...anythingga toʻgʻri keladi:

We saw **nobody** there =

Biz verda hech kimni u koʻrmadik.

We didn't see anybody there.

We read **nothing** about it.= We didn't read anything about it. Biz bu haqda hech narsa oʻqiganimiz yoq.

5. Nobody, no one, nothingga qaraganda not...anybody, not... anyone, not... anything koʻproq ishlatiladi. Ammo ega vazifasida faqat nobody, no one yoki nothing ishlatiladi:

Nobody (no one) knew about it. **Nothing** special happened yesterday. Hech kim bu haqda bilmasdi. Kecha aytarli hech narsa boʻlmadi.

6. **Nobody, nothing** ega bo'lib kelganda ulardan keyin kelgan fe'l birlikda bo'ladi:

Nobody has told me about it. Bu haqda menga hech kim aytgan

emas.

There **is nothing** in the box. Qutida hech narsa yoʻq.

Izoh: **No where** ravishi bilan birikib kelib **nowhere** ravishini yasaydi: Where did you go? — **Nowhere**?

MUCH VA MANY OLMOSHLARI

- 1. Much va many olmoshlari olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi.
- 2. **Much** va **many** olmoshlari *koʻp* ma'nosida olmosh-sifat boʻlib keladi. **Much** donalab sanalmaydigan otlar oldida, **many** donalab sanaladigan otlar oldida ishlatiladi:

I haven't **much work** to do today.

Mening bugun qiladigan ishim koʻp emas.

Do you spend **much time** on your

Uy ishingizga siz koʻp vaqt sarf-

Do you spend **much time** on your home work?

Has he **many friends** in London? **Many people** attended the meeting.

laysizmi? Uning Londonda doʻstlari koʻpmi? Yigʻilishda kop odam qatnashdi.

3. **Much** va **many** *koʻpchilik*, *koʻpi* ma'nosida olmosh-ot boʻlib keladi. Ushbu holda **much** va **many**dan keyin koʻpincha **of** predlogi ishlatiladi:

Much of what you say is true.

Much of the work was done before dinner.

Many of the students of the third course will take part in this work.

Aytganlaringizning koʻpi toʻgʻri. Ishning koʻpi tushlikdan oldin qilindi.

Uchinchi kurs talabalarining koʻpchiligi bu ishda ishtirok etadi.

4. **Much** va **many** asosan soʻroq va boʻlishsiz gaplarda ishlatiladi:

Have you **much work** to do today? I haven't **many French books.**

Bugun qiladigan ishingiz koʻpmi? Mening koʻp fransuzcha kitoblarim yoʻq. 5. **Much** va **many** ega hamda egaga aniqlovchi boʻlib kelsa, yoki **very**, **rather**, **too**, **so**, **as**, **how** soʻzlari bilan aniqlanib kelsa, boʻlishli gaplarda ishlatiladi:

There are **very many** illustrations

in this magazine.

He has so many friends in London!

You spent **too much time** on this translation

Many people attended the meeting yesterday.

Much water has flowed under the bridge since that time.

Bu jurnalda koʻp suratlar bor.

Uning Londonda do'stlari juda

koʻp! Siz bu tarjimaga juda koʻp vaqt

sarfladingiz.

Kecha yigʻilishda koʻp odam qatnashdi.

Oʻsha paytdan buyon bu koʻprik ostidan koʻp suvlar oqib oʻtdi.

6. Boshqa hollarda boʻlishli gaplarda much oʻrnida a lot (of), lots (of), plenty (of), a good deal (of), a great deal (of) ishlatiladi. Many oʻrnida a lot (of), lots (of), plenty (of), a great many, a good many ishlatiladi:

Uzbekistan exports a great deal of cotton.

There are **plenty of English books** in the library.

We saw a lot of people there.

Oʻzbekiston koʻp paxta eksport qiladi.

Kutubxonada koʻp inglizcha

kitoblar bor.

Biz u yerda koʻp odamlarni koʻrdik

Izoh: Much ravish ham bo'lib keladi:

He does not read very much.

U juda koʻp oʻqimaydi.

LITTLE VA FEW OLMOSHLARI

- 1. Little va few olmoshlari olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi.
- 2. **Little** va **few** *oz*, *kam* ma'nosida olmosh-sifat bo'lib keladi. **Little** donalab sanalmaydigan otlar oldida, **few** donalab sanaladigan otlar oldida ishlatiladi:

I have very **little time.**

There is very little ink in the ink-

pot.

He has few friends.

There were very **few people** there.

Mening juda oz vaqtim bor. Siyohdonda siyoh juda oz.

Uning do'stlari kam.

U yerda juda kam odam bor edi.

3. Boʻlishli gaplarda **little, few** oldida **very, rather, too, so, as, how** soʻzlari kelmagan boʻlsa, **little, few** oʻrnida **not much** va **not many** ishlatiladi:

I haven't got much time

(I've got little time o'rnida).

There aren't many French books in our library. (There are few French books in our library o'rnida).

Menda vaqt oz.

Kutubxonamizda fransuzcha kitoblar ko'n emas.

Izoh: Little *kichkina* ma'nosida sifat bo'lib va *oz* ma'nosida ravish bo'lib keladi: I want the **little** box, not the big one. Menga kichkina guti kerak, kattasi emas. You rest too little (ravish). Siz juda kam dam olasiz.

4. Olmosh-ot bo'lib kelganda little ozi, ozginasi, kam ma'nosida, few kam. bir nechta ma'nosida ishlatiladi:

Little has been said about it

Many people were invited but few came.

Bu haqda oz gapirildi.

Ko'p odam taklif qilingan edi,

lekin kam keldi

5. Little va few noaniq artikl bilan ham ishlatilishi mumkin:

Please give me a little water. Menga ozrog suv bering.

I have a few books on this subject. Menda bu masalada ozrog ki-

toblar bor

A little, a few ozroq (lekin yetarli) ma'nosida, little, few esa oz, kam (yetarli emas) ma'nosida ishlatiladi:

I've got little time. I must go.

Mening vaqtim oz (kam). Ketishim

Menda ozrog vagt bor. Biz tamaddi

kerak.

I've got a little time. We can

have a snack.

gilib olishimiz mumkin. He has **few** friends.

He has a few friends.

Uning do'stlari kam. Uning ozroq (yetarli) do'stlari bor.

Izoh: Little, fewdan oldin keladigan noaniq artikl ulardan keyin keladigan otga emas, shu little va few soʻzlariga tegishlidir.

6. Little va fewdan oldin aniq artikl ham ishlatilishi mumkin va oʻsha ozginasi, oʻsha bir nechtasi ma'nosini beradi:

Nearly the whole cargo of wheat has been unloaded today. The little that remains will be unloaded tomorrow morning.

He has read the few English books that he has.

Gold is one of **the few** metals which are found in a virgin state.

Qariyb bugʻdoyning hammasini bugun tushirib boʻlishdi. Ozgina qolgani ertaga ertalab tushiriladi.

U oʻzida boʻlgan ozgina inglizcha kitoblarni oʻqib chiqqan.

Oltin sof holda topiladigan ozchilik metallardan biri.

ALL OLMOSHI

- 1 All olmoshi olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi
- 2. All olmoshi olmosh-sifat boʻlib kelganda hamma, barcha ma'nosida donalab sanaladigan koʻplikdagi ot oldida va donalab sanalmaydigan ot oldida ishlatiladi. Alldan keyin kelgan ot oldida the aniq artikli, egalik yoki koʻrsatish olmoshi keladi:

All the students have passed the examination

He spends all his free time in the reading-room.

Hamma talabalar imtihondan

oʻtishdi .

U hamma bo'sh vaqtini o'quv

zalida oʻtkazadi.

Izoh: Birlikdagi donalab sanaladigan ot oldida all oʻrnida odatda the whole ishlatiladi:

The whole house was destroyed by fire. Butun uy yongʻindan vayron boʻldi.

Morning, day, night kabi vaqtni koʻrsatuvchi soʻzlar bilan the whole ham, all ham ish-

All (the) morning, the whole morning, all (the) day, the whole day.

3. Alldan keyin kelgan ot oldida artikl umumiy qoidalar asosida ishlatilishi ham mumkin, ishlatilmasligi ham mumkin:

I have read all the books you gave me.

I have got all the information I

All plants require water.

All financial documents must be signed by the Chief Accountant.

Men siz bergan barcha kitob-

larni oʻqib chiqdim.

Men o'zim xohlagan hamma

axborotni oldim.

Hamma o'simliklar suv talab

giladi.

Barcha moliyaviy hujjatlar bosh buxgalter tomonidan imzolani-

shi kerak

4. All hamma ma'nosida olmosh-ot bo'lib keladi:

All said the same thing.

I know all.

Hamma shu bitta narsani aytdi.

Men hammasini bilaman

5. All ko'pincha we all (bizning) hammamiz, you all (sizning) hammangiz), they all (ularning) hammalari kabi birikmalar bo'lib kelishi mumkin.

We all know it. They all went there. Buni bizning hammamiz bilamiz. U yerga ularning hammalari borishdi.

Agar gapning kesimi qoʻshma kesim boʻlsa, all yordamchi fe'l yoki modal fe'ldan keyin ishlatiladi:

We have all read this article. Bu magolani bizning hammamiz

oʻqiganmiz.

You **must all** go there. U verga hammalaringiz borishingiz

kerak

Agar kesim tarkibida bir nechta yordamchi fe'l bo'lsa, all birinchi yordamchi fe'ldan keyin qo'yiladi:

We have all been informed about it.

Bu haqda bizning hammamiz xabardor qilingan edik.

All olmoshi to be fe'lining tegishli shaklidan keyin ishlatiladi:

They are all here. Ularning hammasi shu yerda.

Biz hammamiz sizni koʻrishdan xur-We are all glad to see you.

sandmiz.

We all, you all, they all birikmalari ma'no jihatidan all of us, all of you, all of them birikmalariga teng:

We all know it. = All of us know it.

They all went there. = **All of them** went there.

6. All o'rnida ko'pincha hamma (kishi) ma'nosida everybody yoki everyone, hamma narsa ma'nosida everything ishlatiladi.

Everybodydan keyin birlikdagi fe'l, all hamma (kishi ma'nosida)dan keyin koʻplikdagi fe'l ishlatiladi:

All were of the same opinion on

Everybody was of the same opinion on this question.

Bu masalada hamma xuddi shunday fikrda edi.

Everything va all hamma narsadan keyin fe'l birlikda ishlatiladi:

Everything is ready. Hamma narsa tayyor.

BOTH OLMOSHI

- 1. **Both** *har ikkala* olmoshi olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi.
- a) **Both** olmosh-sifat bo'lib kelganda u aniqlaydigan otdan oldin aniq artikl ishlatilishi ham, ishlatilmasligi ham mumkin. Otdan oldin egalik yoki koʻrsatish olmoshi ham ishlatilishi mmkin:

Both (the) brothers live in New York.

Both his daughters are married.

Har ikkala aka-uka Nyu Yorkda yashaydi.

Uning har ikkala qizi turmushga chiqqan.

Both these steamers were built in London

Bu har ikkala paroxod London-da qurilgan.

Both olmosh-ot bo'lib keladi:

He gave me two magazines yesterday: I have read **both.**

U menga kecha ikkita jurnal berdi. Men har ikkalasini oʻqib chiqdim.

2. **Both** bilan yasalgan **we both, you both, they both** kabi birikmalar koʻp ishlatiladi:

We both participated in this work.

Bu ishda har ikkalamiz qat-

nashdik.

They both graduated from the University last year.

Ularning har ikkalasi oʻtgan yili

universitetni tugatishdi.

Yuqoridagi birikmalar bilan qoʻshma kesim kelsa, **both** yordamchi fe'l yoki modal fe'ldan keyin qoʻyiladi:

They **have both gone** to London.

Ularning har ikkalasi Londonga

bordi.

We **must both go** there.

Biz har ikkalamiz u yerga bori-

shimiz kerak.

Agar kesim tarkibida bir nechta yordamchi fe'l yoki modal fe'l bo'lsa, **both** birinchi yordamchi fe'ldan keyin qo'yiladi:

We have both been informed about it

Bu haqda har ikkalamizga xabar

bergan edilar.

Both olmoshi to be fe'lining tegishli shaklidan keyin qo'yiladi:

You are both right.

They were both there.

Har ikkalangiz haqsiz.

Ularning har ikkalasi oʻsha yer-

da edi.

3. We both, you both, they both birikmalari ma'no jihatidan both of us, both of you, both of them birikmalariga tengdir:

We both participated in this work. Both of us participated in this work.

Bu ishda har ikkalamiz qat-

nashdik.

4. **Both** gapning egasi boʻlib kelganda, undan keyin kelgan fe'l koʻplikda ishlatiladi:

You have given me two examples, **both are** correct.

Siz menga ikkita misol bergan edingiz, har ikkalasi ham toʻgʻri.

5. Boʻlishsiz gaplarda **both** oʻrnida **neither** ishlatiladi:

Neither of them recognized me.

Ularning ikkalasi ham meni

tanimadi.

Izoh: **Both...and** bogʻlovchisi *ham...ham* deb tarjima qilinadi:

Piter ham Meri ham o'sha yerda edilar. **Both** Peter **and** Mary were there.

The coat is **both** good **and** cheap. Palto ham yaxshi, ham arzon.

EITHER VA NEITHER OLMOSHLARI

1. **Either** olmoshi ikki shaxs yoki buyumga taallugli bo'lib, *har ikkalasi*, ham unisi ham bunisi, ikkalasidan biri ma'nosida ishlatiladi. Either olmoshsifat va olmosh-ot boʻlib keladi.

2. Either birlikdagi donalab sanaladigan ot oldida ishlatiladi va koʻrsatkich bo'lgani uchun u ishlatilgan ot oldida artikl ishlatilmaydi, chunki bitta ot oldida faqat bitta koʻrsatkich ishlatilishi mumkin:

You may go by either road. Siz ikki yoʻlning istaganidan bori-

shingiz mumkin.

Take either book, I don't mind Ikkala kitobdan istaganingizni

oling. Men e'tiroz bildirmayman. which.

3. Either olmosh-ot boʻlib kelganda uning orqasidan of predlogi qoʻyiladi:

Here are two dictionaries, you Mana ikkita lugʻat; siz (ulardan) may take either (of them). istaganingizni olishingiz mumkin.

4 Either har ikkala ma'nosida ishlatiladi:

There were chairs on either side of Stolning har ikkala tomonida the table.

stullar bor edi.

There were fine houses on either Daryoning har ikkala qirgʻogʻida

bank of the river. chiroyli uylar bor edi.

5. Either gapning egasi bo'lib kelganda, undan keyin kelgan fe'l birlikda ishlatiladi:

Either of the examples is correct. Misollarning har ikkalasi ham

to'g'ri.

6. Neither olmoshi na unisi, na bunisi degan ma'no berib either olmoshining bo'lishsiz shaklidir:

We accepted neither offer. Biz takliflarning na unisini, na bu-

nisini qabul qildik.

Neither of the statements is true. Na u, na bu bayonot (gap, xulosa)

to'g'ri.

Izoh: 1) Either boʻlishsiz gaplarda ham ma'nosida ravish boʻlib keladi:

I haven't seen him either. Men ham uni koʻrmabman.

- 2) **Neither** *Men ham* = **Neither do I** iborasida ravish boʻlib keladi:
- He hasn't seen this film yet. U hali bu filmni koʻrgani yoʻq.
- Neither have I. Men ham.
  - 3) **Either...or** *yoki...yoki*, **neither...nor** *na...na* bogʻlovchi boʻlib keladi:

He is **either** in Tashkent **or** in Samarkand. U yoki Toshkentda, yoki Samarqandda. **Neither** my sister **nor** I liked this story. Bu hikoya na singlimga, na menga yoqdi.

EACH VA EVERY OLMOSHLARI

- 1. **Each** *har bir* olmoshi shaxs yoki buyumlarning cheklangan miqdoriga nisbatan ishlatiladi. **Each** olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi.
- 2. **Each** olmosh-sifat boʻlib birlikdagi donalab sanaladigan ot oldida ishlatiladi. **Each** koʻrsatkich boʻlganligi uchun undan keyin kelgan ot oldida artikl ishlatilmaydi, chunki bitta ot oldida faqat bitta koʻrsatkich ishlatilishi mumkin:

There are new houses on **each side** of the street.

Each student in our group has a dictionary.

Koʻchaning har ikkala tomonida yangi uylar bor.

Guruhimizdagi har bir talabaning lugʻati bor.

3. **Each** olmosh-ot boʻlib kelganda undan keyin koʻpincha **of** predlogi ishlatiladi:

There were four students in the room, and I gave a ticket to each (of them).

Each of us received a ticket to the concert.

Xonada to'rtta talaba bor edi va men (ularning) har biriga bittadan bilet berdim.

Har birimizga konsertga bittadan bilet berishdi.

4. Every har bir olmoshi faqat olmosh-sifat boʻlib kelib, birlikdagi donalab sanaladigan ot oldida ishlatiladi. Every olmoshi otlarning koʻrsatkichi boʻlganligi uchun, undan keyin kelgan ot oldida artikl ishlatilmaydi, chunki bitta ot oldida faqat bitta koʻrsatkich ishlatilishi mumkin:

Every big plant has its polyclinic.

Har bir katta zavodning oʻz poliklinikasi bor.

Each va every bilan yasalgan each of us, each of you, each of them va everyone of us, everyone of you, everyone of them birikmalari mavjud.

5. Every olmoshi body, one, thing olmoshlari bilan birikib everybody, everyone, everything olmoshlari yasaladi va ular faqat olmosh-ot boʻlib kelib gapda ega yoki toʻldiruvchi boʻladi. Everybody, everyone, everything ega boʻlib kelganda undan keyin kelgan fe'l birlikda boʻladi:

Everybody (everyone) is here. Hamma shu yerda. **Everything is** ready. Hamma narsa tayyor.

I saw **everybody (everyone)** there. Men u yerda hammani koʻrdim. He told me **everything** about it. U menga bu haqda hamma nar-

sani aytib berdi.

Izoh: Every olmoshi where ravishi bilan birikib, everywhere *hamma yerda* ravishini yasaydi:

You can get this book everywhere. Siz bu kitobni hamma yerdan topa olasiz.

OTHER OLMOSHI

1. **Other** *boshqa* olmoshi olmosh-sifat va olmosh-ot boʻlib keladi.

2. **Other** olmosh-sifat boʻlib kelganda birlik va koʻplikdagi otlar oldida ishlatiladi. Undan oldin artikl umumiy qoidalarga asosan ishlatiladi. **An** noaniq artikli **other** bilan qoʻshilib ketadi va **another** shaklini oladi:

Give me **another example.**The house is on **the other side** of the street.

Menga boshqa bitta misol bering.

Uy koʻchaning narigi tomonida.

Where are **the other books** that I Men sizga bergan qolgan (boshgave you? qa) kitoblar qayerda?

He has **other intentions.** Uning boshqa maqsadlari bor.

3. **Other**dan keyin oldin ishlatilgan otni qayta takrorlamaslik uchun **one** olmoshi ishlatilishi mumkin:

This is not a very good example; Bu juda yaxshi misol emas; I want **another one.** Bu juda yaxshi misol emas; menga boshqa bittasi kerak.

4. Olmosh-ot boʻlib kelganda birlikdagi donalab sanaladigan ot oʻrnida **another**, aniq artiklli ot oʻrnida **the other** ishlatiladi. Koʻplikdagi ot oʻrnida ishlatganimizda bu olmosh -s qoʻshimchasini oladi va **others** shaklida boʻladi hamda umumiy qoidalar asosida artikl bilan yoki artiklsiz ishlatiladi:

I have given you one example; now
I shall give you **another.**Men sizga bitta misol keltirdim; endi yana boshqa misol keltira-

man.
There is only one glove on the table. Where is **the other?**I took this book because there were no **others** on this subject.

man.
Stolda faqat bir poy qoʻlqop bor. Ikkinchisi qayerda?
Bu sohada boshqa kitoblar boʻlmaganligi uchun shu kitobni ol-

Izoh: Other olmoshi each other va one another olmoshlarining tarkibiga ham kiradi.

dim.

ONE OLMOSHI

- 1. **One** olmoshi olmosh-ot boʻlib keladi.
- 2. One gapda ega boʻlib kelib, noma'lum shaxsni bildiradi:

One never knows what his answer may be.

One should be careful when crossing the street.

Uning javobi qanday boʻlishini hech kim hech qachon bilmaydi. Koʻchani kesib oʻtayotganda odam ehtiyot boʻlishi kerak.

3. One ega bo'lib kelganida ko'pincha must, should, ought, can, may modal fe'llari bilan ishlatiladi:

One must observe....

...rioya qilish kerak.

One should take into consideration...

...hisobga olish kerak.

One can find...

...topa oladi.

4. One qaratqich kelishigi qoʻshimchasini ham olishi mumkin-one's:

One must always keep **one's** word.

Odam har doim o'z so'zida turishi kerak.

5. Oldin ishlatilgan birlikdagi otni qayta noaniq artikl bilan ishlatish mumkin boʻlganda, oʻsha ot oʻrnida **one** ishlatiladi:

I haven't got a dictionary. I must buy **one.**

Mening lugʻatim yoʻq. Men lugʻat sotib olishim kerak.

6. Oldin ishlatilgan birlikdagi otni qayta aniq artikl bilan ishlatish mumkin boʻlganda, ajratuvshi aniqlovchisi boʻlganda, oʻsha ot oʻrnida **the one** ishlatiladi:

This book is more interesting than the one we read last week.

Bu kitob oʻtgan hafta oʻqiganimizga qaraganda qiziqroq.

7. Oldin ishlatilgan sifatdan keyin kelgan donalab sanaladigan ot qayta takrorlanganda oʻsha ot oʻrnida **one** ishlatiladi. Birlikdagi ot oʻrnida **one**, koʻplikdagi ot oʻrnida **ones** ishlatamiz:

This is a black pencil and that is red

Bu qora qalam, unisi qizil.

one.

These cases are too small; we need some bigger **ones**.

Bu qutilar juda kichkina; bizga kattaroqlari kerak.

Izoh: Oldin gapirilgan sifatdan keyin keladigan donalab sanalmaydigan ot qayta ishlatilmaydi, hech narsa bilan almashtirilmaydi, faqat sifatning oʻzi keladi:

I prefer cold milk to hot.

Men qaynoq sutdan sovuq sutni afzal bilaman 8. Oldin gapirilgan va **this, that, which, another, the other** olmoshlaridan keyin takrorlanishi mumkin boʻlgan ot oʻrnida **one** ishlatiladi:

This wireless set is better than **that** one.

I don't like this pen. Give me another one.

Here are two books. Which one would you like?

Bu radiopriyomnik unisiga qaraganda yaxshiroq.

Menga bu ruchka yoqmadi.

Boshqasini bering.

Mana ikkita kitob. Qaysi birini yoqtirasiz?

Yuqoridagi olmoshlardan keyin **one** ishlatilmasligi ham mumkin:

This wireless set is better than that.

I don't like this pen. Give me another.

Here are two books. Which would you like?

9. Koʻplikdagi ot oʻrnida whichdan keyin ones ishlatiladi:

Here are some books. Which ones would you like?

Mana bir nechta kitob. Qaysilarini yoqtirasiz?

10. **These** va **those** olmoshlaridan keyin **ones** ishlatilmaydi:

These wireless sets are better than **those**.

Bu radiopriyomniklar ularga qaraganda yaxshiroq.

11. **Other**dan keyin **ones** ishlatilmaydi; koʻplikdagi ot oʻrnida **others** ishlatiladi:

I like this pen, but I don't like **the others.**

Menga bu ruchka yoqadi, boshqalari yoqmaydi.

12. **One** ba'zan **the first, the next, the last** so'zlaridan keyin ham ishlatilishi mumkin:

January is the first month of the year, and December is **the last one.**

Yanvar yilning birinchi oyi, dekabr esa oxirgisi.

13. **My, his, her, our, your, their** egalik olmoshlaridan keyin **one** ishlatilmaydi, buning oʻrnida **mine, his, hers, ours, yours, theirs** egalik olmosh-otlari ishlatiladi:

This isn't my pencil, mine is blue.

Bu mening qalamim emas, meniki ko'k.

14. **One** qaratqich kelishigi qoʻshimchasi bilan kelgan otdan keyin ishlatilmaydi:

My fountain pen isn't very good. **Kate's** is much better.

Mening avtoruchkam juda yaxshi emas. Keytniki ancha yaxshi.

RAVISH

Umumiy ma'lumotlar

1. Ravish deb ish-harakatning *qanday, qayerda, qachon* sodir boʻlganini bildiruvchi soʻzlarga aytiladi.

He works **hard.**U qattiq ishlaydi.
He lives **here.**U shu yerda yashaydi.

I have not met him **lately.** Men uni oxirgi paytlarda uchratga-

nim yoʻq.

2. Ravish sifat yoki boshqa ravishlarning belgi va xossalarini ham ifodalashi mumkin:

He is a **very** good student. U juda yaxshi talaba.

She translates the article **quite** well. U maqolani juda yaxshi tarjima

qiladi.

3. Gapda ravishlar hol boʻlib keladi.

Ravishlarning turlari

1. O'rin-joy ravishlari: here shu (bu) yerda, bu yoqqa, there u yerda, where qayerda, qayerga, inside ichkarida, ichkariga, outside tashqarida, tashqariga, above yuqorida, yuqoriga, below pastda, pastga, quyida, somewhere, anywhere biror joyda, biror joyga, nowhere hech qayerda, elsewhere boshqa biror joyda va boshqalar:

He will stay **there** until June. U iyungacha oʻsha yerda boʻladi. I opened the box and saw that **there** was nothing inside. U iyungacha oʻsha yerda boʻladi. Men qutini ochdim va uning ichida hech narsani koʻrmadim.

Somewhere ravishi boʻlishli gaplarda ishlatiladi:

I left my umbrella **somewhere**. Men soyabonimni allaqayerda

qoldiribman.

Anywhere so'roq va bo'lishsiz gaplarda ishlatiladi:

Are you going **anywhere** tomor- Ertaga biror joyga borasizmi?

row?

I can't find my dictionary any- Men lug'atimni hech qayerdan

where. topa olmayapman.

Nowhere qisqa javoblarda ishlatiladi:

Where did you go after supper? — Kechki ovqatdan keyin qayerga bordingiz? — Hech qayerga.

Boshqa hollarda **nowhere** ravishi juda kam ishlatiladi, uning oʻrnida **not** ... **anywhere** ishlatiladi.

They went **nowhere** after supper. = They did **not** go **anywhere** after supper.

Ular kechki ovqatdan keyin hech qayerga borishmadi.

Nowheredan keyin fe'l bo'lishli shaklda keladi, chunki ingliz tilida bitta gapda faqat bitta inkor ishlatilishi mumkin.

2. Payt (vaqt) ravishlari: now hozir, endi, when -da, vaqtda, paytda, then soʻngra, oʻshanda, to-day bugun, yesterday kecha, tomorrow ertaga, before oldin, ilgari, lately yaqinda, keyingi paytlarda, recently yaqinda, shu kunlarda, once bir kuni, ever biror vaqt, never hech qachon, always har doim, doimo, often tez-tez, koʻpincha, seldom kamdan-kam, usually odatda, sometimes ba'zan, goho, already allaqachon, yet hali; allaqachon, still hali, since -dan buyon va boshqalar:

I was very busy yesterday.

Men kecha juda band edim.

He **usually** goes to bed at eleven o'clock.

U odatda soat 11da uxlashga yotadi.

He left Tashkent in 1996, and I haven't seen him **since.**

U 1996-yilda Toshkentdan ketgan va men uni oʻshandan buyon koʻrganim yoʻq.

Never ravishi bilan boʻlishli shakldagi fe'l ishlatiladi chunki ingliz tilida bitta gapda faqat bitta inkor ishlatilishi mumkin:

I have **never** been there.

Men u yerda hech qachon bo'l-maganman.

Yet ravishi soʻroq gaplarda *allaqachon* ma'nosida ishlatiladi. **Already** ravishi esa *allaqachon* ma'nosida soʻroq gaplardagi biror ish-harakatning bunchalik tez sodir boʻlganligiga *ajablanish*, *hayratlanishni* ifodalaydi:

Have you finished your work yet?

Siz ishingizni allaqachon tugatdin-

gizmi?

Have you finished **already**?

Siz allaqachon tugatib boʻldingizmi? (Qanday qilib bunchalik tez tugatdingiz?)

- 3. **O'lchov va daraja ravishlari:** much ko'p, little oz, very juda, too o'ta, so shunday, enough yetarli, hardly, scarcely arang, zo'rg'a, nearly, almost deyarli, aytarli va boshqalar.
- a) **much** ravishi *koʻp* ma'nosida asosan soʻroq va boʻlishsiz gaplarda ishlatiladi. Darak boʻlishli gaplarda esa odatda **much**ning oʻrniga **a lot, a great (good) deal** soʻzlari keladi:

Has he read **much**? He hasn't read **much**.

U koʻp oʻqiganmi? U koʻp oʻqimagan.

Ammo:

He has read a lot (a great deal).

U koʻp oʻqigan.

Much ravishi darak gaplarda **very, rather, too, so, as, how** ravishlari bilan birgalikda kelishi mumkin:

He reads very much.

U juda koʻp oʻqiydi.

He plays football too much.

U juda koʻp futbol oʻynaydi.

b) little ravishi oʻz maʻnosida xuddi much kabi darak gaplarda very, rather, too, so, as, how ravishlari bilan birga keladi. Little yuqoridagi ravishlarsiz kelganda odatda uning oʻrniga not... much ishlatiladi:

He doesn't read much

U kam oʻqiydi. (He reads little.

emas).

She doesn't speak **much** about it

(She speaks little about it deyilmay-

c) **very** *juda*, **too** *juda*, *ancha*, *oʻta*, **so** *shunday*, **how** *qanday* ravishlari sifat yoki ravishni aniqlab keladi:

He is **very** clever.

U juda aqlli.

You are walking **too** fast.

Siz juda tez yurayapsiz.

He was **so** glad to see me.

U meni koʻrishdan shunday xursand

boʻldiki.

How late it is!

Qanday kech bo'ldi! (Qanchalik

kechikdik!)

Bu ravishlar oʻtgan zamondagi fe'l yoki sifatdoshni aniqlash uchun mustaqil ishlatilmaydi. Ular bilan birgalikda **much** ravishi ham keladi va oʻzbek tiliga tarjima qilinmaydi:

He was very much interested in

what I said.

U men aytgan gapga juda qiziqib qoldi.

I was **too much** surprised to say anything.

Men biror narsa deyishga hayron edim.

I want to see him so much.

Men uni shunday koʻrgim kelayapti.

You know **how much** I like my work.

Men ishimni qanchalik yaxshi koʻrishimni siz bilasiz.

d) **hardly, scarcely** ravishlari *arang, zoʻrgʻa* ma'nosida ishlatiladi:

I could **hardly** (**scarcely**) understand him.

Men uni arang tushuna oldim.

Hardly va scarcely ravishlari koʻpincha any, anybody, anything, anywhere, ever soʻzlari bilan birga keladi. Bunda ular oʻzbek tiliga boʻlishsiz shaklda ... yoʻq desa ham boʻladi, devarli deb tarjima qilinadi:

There were hardly (scarcely) any Koʻchada devarli odam yoʻq edi.

people in the street.

There was hardly (scarcely) any Oudugda suv voʻq desa ham boʻlar edi.

water in the well.

I hardly (scarcely) ever see him. Men uni devarli koʻrmayman.

e) **nearly** va **almost** *qariyb*, *deyarli* ravishlari darak gaplarda ishlatiladi. **Nearly** va **almost** ravishlari fe'lga aloqador bo'lib kelganda o'zbek tiliga sal *goldi* deb ham tarjima gilinadi.

I have **nearly (almost)** finished my Men ishimni devarli tamomlagan work

edim

I **nearly (almost)** made a mistake. Men xato qilishimga sal qoldi. I nearly (almost) fell. Men yiqilib tushishimga sal qoldi.

Nearly va almost ravishlari boʻlishsiz gaplarda ishlatilmaydi.

4. Holat ravishlari: well yaxshi, fast, quickly tez, slowly asta, sekin, quietly tinch, sokin, easily oson va boshqalar. Bu guruhdagi ravishlarning koʻpchiligi sifatga —ly qoʻshimchasini qoʻshish bilan yasaladi:

Have you rested well? Yaxshi dam oldingizmi? He came into the room very quick-U xonaga juda tez kirib keldi. ly.

5. Too, also, either, else, only, even so'zlari ham ravishlardir. Too va also ham ma'nosida darak va so'roq gaplarda ishlatiladi, ammo too also- ga qaraganda ogʻzaki nutqda koʻproq qoʻllanadi. Either ham ma'nosida faqat boʻlishsiz gaplarda ishlatiladi:

I shall be there **too**. Men ham o'sha yerda bo'laman. Siz ham o'sha yerda edingizmi? Have you been there **too**? They also agreed with me. Ular ham mening fikrimga

qoʻshilishdi.

Men ham uni koʻrganim yoʻq. I have not seen him either.

Else yana ma'nosida so'roq olmoshlari va ravishlar bilan hamda some, any, no ishtirokida yasalgan gumon olmoshlari va ravishlar bilan keladi:

What else must I do? Men yana nima qilishim kerak? Where else did you go? Siz yana qayerga bordingiz?

Ask **somebody else** about it. Bu haqda yana biror kishidan soʻrab

ko'ring.

Are you going **anywhere else** after that?

Bundan keyin yana biror joyga bormoqchimisiz?

Else *aks holda, u holda, unday boʻlsa* ma'nolarida ham ishlatilishi mumkin. U holda **else**dan oldin koʻpincha **or** keladi.

- 6. Ravishlar fe'l, sifat va boshqa ravishlarni aniqlashdan tashqari quyidagi vazifalarda ham kelishi mumkin:
- 1) soʻroq soʻzlar bilan boshlangan soʻroq gaplarda soʻroq soʻz boʻlib kelishi mumkin. Bu soʻroq soʻzlarga quyidagilar kiradi: **when** *qachon*?, **where** *qayerda*? **why** *nima uchun*? **how** *qanday* (*qilib*)?

When did you arrive? Qachon (yetib) keldingiz? Where are you going? Qayerga borayapsiz?

Why do you think so? Nima uchun shunday deb oʻylaysiz? How will he do it? U buni qanday qilib bajaradi?

2) gaplarni bir-biriga bogʻlash uchun ishlatiladi:

Mustaqil gaplarni bogʻlash uchun quyidagi ravishlar ishlatiladi:

So shuning uchun, shunday qilib, therefore shuning uchun, then soʻngra, oʻshanda, however lekin, biroq, ammo, nevertheless shunga qaramay, still, yet shunday boʻlsa ham, ayniqsa, besides -dan tashqari, more over bundan tashqari, otherwise, else, or else aks holda:

It was late so I went home. Kech bo'lgan edi shuning uchun

men uyga ketdim.

It's very fine weather for a walk, Sayr qilish uchun havo juda but **yet** I don't think I'll go out. Sayr qilish uchun havo juda yaxshi, shunday bo'lsa ham

yaxshi, shunday bo'lsa ham men tashqariga chiqmayman

deb oʻylayman.

Go at once, otherwise (or else)

Zudlik bilan yoʻlga tushing, aks

you will miss the train. holda poyezdga kechikasiz.

Ergash gaplarni bosh gaplar bilan bogʻlash uchun quyidagi ravishlar ishlatiladi:

when -da, paytida, **where** qayerda, oʻsha yerda, **why** nima sababdan, **how** qanday qilib.

He called **when** I was busy. U mening band paytimda keldi.

I do not know **where** he lives. Men uning qayerda yashashini bil-

mayman.

I can't understand **why** he is late. Men uning nima uchun kechikishini

tushuna olmayman.

I want to know **how** you do it. Buni qanday bajarishingizni bilishni

istayman.

Once *agar biror ish qilgan boʻlsa, agar ...-sa* ma'nosida ishlatilib, gaplarni bogʻlab keladi:

Once you have promised you must do it.

Once you show any fear, the dog will attack you.

Agar va'da bergan bo'lsangiz, uni bajarishingiz kerak.

Agar qoʻrqqaningizni sezdirib qoʻysangiz, it sizga tashlanadi.

RAVISH SHAKLLARI

1. Ravishlar shakliga koʻra ikki guruhga: **sodda** va **yasama** ravishlarga boʻlinadi.

Sodda ravishlar: *here* shu yerda, bu yerga, *there* u yerga, oʻsha yoqda, *now* hozir, endi, *almost* qariyb, deyarli, *soon* yaqinda, *tez* orada va boshqalar.

Yasama ravishlar guruhiga sifatga -ly qoʻsimchasini qoʻshish bilan yasalgan ravishlar kiradi: easily osonlik bilan, quietly bemalol, slowly sekin, asta va boshq. Yana bir qator ravishlar boshqa soʻz turkumlaridan yasalgan: daily har kuni, kunlik, weekly haftalik, monthly oylik va boshqalar.

Fast, long, far, little, much, early, daily kabi bir qancha ravishlar xuddi shu shakldagi sifatlardan farq qilmaydi. Shuning uchun ularni gapdagi bajargan sintaktik vazifasidan farqlash mumkin, ya'ni, sifat otni aniqlaydi, ravish esa fe'lni yoki boshqa bir ravishni aniqlaydi:

Sifat

He took a **fast** train to London. U Londonga tez yurar poyezdda bordi.

He returned from a **long** journey. U uzoq safardan qaytdi. Vladivostok is in the **Far East.** Vladivostok Uzoq Sharqda. We have very **little** time. Bizning juda oz vaqtimiz bor. He drew a **straight** line. U toʻgʻri chiziq chizdi.

They left Tashkent in the **early** autumn. Ular Toshkentdan kuzning boshida (erta kuzda) ketishdi. «The Times» is a **daily** newspaper. «Taymes» — kunlik gazeta.

Ravish

He speaks very **fast.** U juda tez gapiradi.

Have you been waiting long? Siz anchadan beri kutayapsizmi? We have not walked far today. Biz bugun uzoq yurmadik. He reads very little.

U juda kam oʻqiydi.

Go **straight** down the street, then turn to the left. Ko'chadan to'g'ri borib, keyin chapga burilasiz.

I always get up **early.** Men har doim erta turaman.

I see him **daily.** Men uni har kuni koʻraman. Ayrim ravishlar ikki xil shaklga ega: birinchisi shu shakldagi sifatning shakliga oʻxshaydi, ikkinchisi esa *-ly* qoʻshimchasi bilan tugaydi. U holda *-ly* bilan tugahan ravishning ma'nosi sifat bilan bir xil shakldagi ravishdan farq qiladi.

Sifat	Sifat bilan bir xil shakldagi ravish	-ly qoʻshimchasi bilan tugagan ravish
He is a <i>hard</i> worker. U tirishqoq ishchi.	He works <i>hard</i> . U qattiq ishlaydi.	I could <i>hardly</i> understand him. Men uni arang tushundim.
He returned in the <i>late</i> autumn. U kech kuzda qaytib keldi.	I went to bed <i>late</i> last night. Men kecha kech yotdim.	I have not seen him <i>lately</i> . Men uni keyingi paytlarda koʻrganim yoʻq.
He is studying the history of the <i>Near</i> East. U Yaqin Sharq tarixini oʻrganayapti.	He lives quite <i>near</i> . U juda yaqin(da) yashaydi.	It is <i>nearly</i> five o'clock. Soat qariyb besh.

Ba'zi ravishlar fe'llar bilan birga ishlatiladi va alohida ma'no beradi. Fe'lning orqasidan kelayotgan ravishga qarab fe'lning ma'nosi o'zgaradi. Bu ravishlarga quyidagilar kiradi: **about, across, along, around, away, back, by, down, in, on, off, out, over, through, under, up** va boshqalar.

Ba'zi hollarda birikmaning ma'nosi shu birikma tarkibiga kirgan so'z-larning ma'nosidan kelib chiqqan bo'ladi:

to come back qaytib kelmoq (come kelmoq, back orqaga)

to go away ketmoq (go bormoq, away chetga)

to go down pastga tushmoq (go bormoq, down pastga)

Boshqa hollarda birikmaning ma'nosi uning tarkibidagi soʻzlar ma'nosiga toʻgʻri kelmaydi:

to make out tushunmoq (to make qilmoq, out tashqarida)

to put out o'chirmoq (to put qo'ymoq, out tashqarida)

to give in you bermoq, taslim bo'lmoq (to give bermoq, in ichida)

Bu ravishlarni koʻplarining shakli predloglar bilan mos kelganligi uchun ular predloglar bilan birga oʻrganiladi.

RAVISH DARAJALARI

- 1. Koʻpgina ravishlarning, ayniqsa holat ravishlarining darajalari sifatlarning darajalariga oʻxshaydi.
- 2. Bir, ikki boʻgʻinli sodda ravishlarning qiyosiy darajasi **-er** qoʻshimchasini qoʻshish bilan, orttirma darajasi esa **-est** qoʻshimchasini qoʻshish bilan yasaladi:

Oddiy daraja	Qiyosiy daraja	Orttirma daraja
fast tez hard qattiq late kech soon tezda early erta	faster tezroq harder qattiqroq later kechroq sooner tezroq earlier ertaroq	fastest eng tez hardest eng qattiq latest eng kech soonest eng tez earliest eng erta

3. Sifatga **-ly** qoʻshimchasi qoʻshib yasalgan ravishlarning qiyosiy darajasi uning oldiga **more**, orttirma darajasi esa oldiga **most** qoʻyish bilan yasaladi:

Oddiy	y daraja	Qiyosiy	daraja	Orttirma	ı daraja
Clearly	aniq	More clearly	aniqroq	Most clearly	eng aniq
Bravely	3	More bravely	<i>J</i>	Most bravely	eng jasurona
Correctly	toʻgʻri	More correctly	to'g'riroq	Most correctly	eng to'g'ri
Cautiously	ehtiyotkor	More cautiously	ehtiyotkorroq	Most cautiously	eng ehtiyotkor

4. **Often** *tez-tez*, **quickly** *tez*, **slowly** *sekin* ravishlarining darajalari har ikkala yoʻl bilan yasaladi:

Oddiy daraja	Qiyosiy daraja	Orttirma daraja
often tez-tez {	oftener more often	often est most often
quickly tez {	quicker more quick slower	quickest most quickly slowest
slowly sekin {	more slow	most slowly

Quyidagi ravishlarning darajalari ular yasalgan sifatlarga oʻxshab qoidaga boʻysunmasdan yasaladi:

Oddiy daraja	Qiyosiy daraja	Orttirma daraja
well yaxshi badly yomon much koʻp little oz far uzoq {	better yaxshiroq worse yomonroq more koʻproq less ozroq farther further } uzoqroq	best eng yaxshi worst eng yomon most eng koʻp least eng oz farthest furthest eng uzoq

Orttirma darajadagi ravishdan keyin *of* predlogli birikma kelganda (yoki nazarda tutilganda) ravish *the* artikli bilan ham, artiklsiz ham ishlatilishi mumkin.

Of predlogli birikma boʻlmasa, yoki (nazarda tutilmasa) orttirma darajadagi ravish artiklsiz ishlatiladi:

Which of the boys works (the) best (of all the boys)?

Bolalarning qaysi biri hamma (bolalar) dan yaxshi ishlaydi?

I work best in the morning. Rahim came **late**, Olim came **later** and Karim came (the) **latest** (of all).

I come home latest on Mondays.

Men ertalab yxshi ishlayman.

Rahim kech keldi, Olim kechroq keldi, Karim esa hammadan kech

keldi.

Men uyga eng kech keladigan kun-

larim dushanba kunlaridir.

RAVISHLARNING GAPDAGI O'RNI

1. Gapdagi fe'l o'timsiz bo'lsa, holat ravishi fe'ldan keyin keladi:

He walked **slowly**. U sekin yurdi.

The sun shines **brightly**. Quyosh charaqlab nur sochadi.

2. Gapdagi fe'l o'timli bo'lsa, ravish fe'ldan oldin yoki fe'ldan keyin kelishi mumkin. U fe'l bilan to'ldiruvchining o'rtasida kelishi mumkin emas:

He answered the question calmly.
He calmly answered the question
He translated the article easily.
He easily translated the article.

U savolga bosiqlik bilan javob berdie.

U maqolani osongina (osonlik bilan) tarjima qildi.

Fe'ldan keyin infinitiv kelganda, ravish fe'ldan oldin ishlatiladi:

He **flatly** refused to answer the question.

U savolga javob berishdan qat'iy bosh tortdi.

3. Noaniq zamon ravishlari — always, often, seldom, ever, never, just, already, yet, usually, generally, sometimes, still, soon, once va boshqalar fe'ldan oldin ishlatiladi:

He **always** comes early. U har doim erta keladi.

He **often** goes there. U u yoqqa tez-tez borib turadi.

I **usually** get up at seven o'clock. Men odatda soat yettida o'rnimdan

turaman.

I **once** went there with my brother. Men u yerga bir kuni akam bilan

borgan edim.

Lekin yuqoridagi ravishlar to be fe'lidan keyin ishlatiladi:

He is **always** here at five o'clock. U har doim soat beshda shu yerda

boʻladi.

He is **never** late for the lectures. U hech qachon leksiyaga kech qol-

maydi.

Gapda qoʻshma fe'l ishlatilgan boʻlsa, yuqoridagi ravishlar yordamchi fe'l bilan asosiy fe'l oʻrtasida keladi:

I shall **never** forget it. Men buni hech qachon unutmay-

man.

He has **just** left. U hozirgina ketdi.

Agar gapda ikkita yordamchi fe'l bo'lsa, ravish birinchi yordamchi fe'ldan keyin ishlatiladi:

He has **just** been asked to take part in that work.

Undan hozirgina bu ishda qatnashishini soʻrashdi.

Noaniq zamon ravishlari modal fe'l bilan infinitiv o'rtasida keladi:

You must **never** get off the tram when it is moving.

Siz hech qachon yurib ketayotgan tramvaydan tushmasligingiz kerak.

I can always prove it to be true.

Men buning to'g'riligini har doim isbotlay olaman.

Agar fe'l **have+ to + V** shaklida ifodalangan bo'lsa, yuqoridagi ravishlar **have**dan oldin ishlatiladi:

I **often** have to go there.

Menga koʻpincha u yerga borishimga toʻgʻri keladi.

Agar fe'l **used** + **to** + **V** shaklida ifodalangan bo'lsa, yuqoridagi ravishlar **used**dan oldin ishlatiladi:

You always used to agree.

Siz har doim men bilan kelishar edingiz.

Yet ravishi *hali* ma'nosida **not** yuklamasidan keyin yoki fe'ldan keyin, agar to'ldiruvchi bo'lsa, to'ldiruvchidan keyin ishlatiladi:

I have not **yet** read the letter. I have not read the letter **yet**.

Men hali xatni oʻqiganim yoʻq.

Yet ravishi allaqachon ma'nosida gapning oxirida keladi:

Have you read the newspaper yet?

Siz gazetani allaqachon oʻqidingizmi?

Sometimes ravishi gapning boshida, oxirida yoki fe'ldan oldin keladi:

I **sometimes** go there. **Sometimes** I go there.

I go there **sometimes**.

Men ba'zan u yerga boraman.

Tomorrow, today, yesterday ravishlari gapning boshida yoki oxirida keladi:

Tomorrow I shall go there. I have seen him **today**.

Ertaga men u yerga boraman. Men uni bugun koʻrdim. **Before** *oldin, ilgari*, **lately** *yaqinda, keyingi paytlarda* va **recently** *yaqinda, soʻnggi kunlarda* ravishlari odatda gapning oxirida ishlatiladi:

I have seen this film **before**. Men bu filmni oldin koʻrganman. I have not been there **lately**. Men keyingi paytlarda u yerda

boʻlgan emasman.

Agar gapning oxirida oʻrin ravishi bilan payt ravishi kelsa, oʻrin ravishi payt ravishidan oldin keladi:

I met him **there yesterday**. Men uni u yerda kecha koʻrdim.

Sifatlarni va boshqa ravishlarni aniqlovchi ravishlar oʻzlari aniqlaydigan soʻzdan oldin keladi:

I'm very glad to see you. Men sizni koʻrishdan juda xursand-

man.

He speaks English quite well. U inglizchani juda yaxshi ga-

piradi.

Enough *yetarli* ravishi oʻzi aniqlaydigan sifat, ravish yoki fe'ldan keyin keladi:

My coat is warm **enough**. Mening paltom yetarlicha issiq. You know English well **enough** Siz bu kitobni oʻqish uchun ingliz-

to read this book. chani yetarlicha yaxshi bilasiz.

He does not work **enough**. U yetarli ishlamaydi.

Izoh: **Enough** sifat boʻlib kelib, otni ham aniqlashi mumkin, bunda **enough** otdan oldin keladi, baʻzan otdan keyin ham keladi:

Don't hurry, we have **enough** time (= time Shoshilmang, bizning yetarli vaqti **enough**). Shoshilmang, bizning yetarli vaqtimiz bor.

Too, either ham, shuningdek ravishlari gapning oxirida keladi:

I shall be there **too**. Men ham u yerda bo'laman. I have not seen him **either**. Uni men ham ko'rganim yo'q.

Too juda ma'nosida kelganda, u o'zi aniqlaydigan so'zdan oldin

keladi:

There are **too** many mistakes in your Sizning diktantingizda xatolar dictation. Sizning diktantingizda xatolar

PREDLOG (THE PREPOSITION)

Umumiy ma'lumotlar

1. Predlog deb ot (yoki olmoshning) gapdagi boshqa soʻzlarga munosabatini koʻrsatuvchi yordamchi soʻzlarga aytiladi. Ingliz tilida kelishik qoʻshimchalari yoʻqligi uchun ular koʻp hollarda oʻzbek tilidagi kelishik qoʻshimchalari vazifasini bajaradi:

He lives **in** London. U Londonda yashaydi. He is sitting **under** a tree. U daraxt ostida oʻtiribdi.

After dinner he went **to** the library. U tushlikdan keyin kutubxona-

ga bordi.

He came **with** his brother. U akasi bilan keldi.

2. Har bir predlog bir nechta mustaqil ma'nolarda kelishi mumkin. Masalan, **in** predlogi quyidagi ma'nolarda ishlatiladi:

a) -da (joyga nisbatan ishlatiladi):

He lives **in** London. U Londonda yashaydi.

b) -da (vaqtga nisbatan ishlatiladi, oy va yil oldida):

He will arrive **in** May. U may oyida keladi.

c) keyin ma'nosida:

He will return **in** an hour. U bir soatdan keyin qaytib keladi.

d) -da, ichida, mobaynida:

The house was built **in** three Uy uch oy ichida qurildi. months.

3. Koʻp hollarda u yoki bu predlogning ishlatilishi undan oldin kelayotgan fe'lga, sifatga yoki otga bogʻliq boʻladi. Masalan, **to depend** fe'li oʻzidan keyin **on** predlogini talab qiladi:

It doesn't **depend on** me. Bu menga bog'liq emas.

To laugh fe'li o'zidan keyin at predlogini talab qiladi:

He **laughed at** me. U mening ustimdan kuldi.

Sure sifati oʻzidan keyin of predlogini talab qiladi:

He was **sure of** it. U bunga amin edi.

Objection oti oʻzidan keyin to predlogini talab qiladi:

I have no **objection to** that. Menda bunga e'tiroz yo'q.

4. Ba'zi fe'llar turli predloglar bilan kelganda, ma'nosi o'zgarib kelishi mumkin:

U bolaga qarayapti. He is **looking at** the child. U bolani izlavapti. He is **looking for** the child.

He is **looking after** the child. U bolaga qarayapti (gʻamxoʻrlik qi-

layapti).

- 5. Predloglar koʻpgina iboralar va birikmalar tarkibiga kiradi in vain behuda, bekorga, at last nihovat, for ever umrbod, abadiv, on the one (other) hand bir (boshqa) tomondan va boshqalar.
  - 6. Predloglar quyidagi guruhlarga boʻlinadi:
  - a) sodda (in, to, at, va hokazo);
  - b) qoʻshma (into, upon, throughout va boshqalar.);
- c) predlog vazifasini bajaruvchi soʻzlar guruhi: (according to, by means of, instead of, in front of va hokazo).

SHAKLI RAVISHLAR BILAN MOS KELUVCHI PREDLOGLAR

1. Ba'zi predloglarning shakllari ravishlar bilan mos keladi. Predloglarni ravishlardan ularning gapdagi vazifasiga qarab ajratish mumkin. Predloglar otlar (olmoshlar) bilan gapdagi boshqa soʻzlar oʻrtasidagi munosabatni bildirib keladi. Ular mustaqil soʻzlar emas, yordamchi soʻzlardir va urgʻu olmaydi. Ravishlar esa fe'llarni aniqlaydi. Ular mustaqil soʻzlar boʻlib urgʻu oladi:

Predloglar	Ravishlar
He went up stairs. U zinadan yuqoriga chiqdi.	I looked up and saw an aeroplane flying very low. Men yuqoriga qaradim va juda past uchayotgan samolyotni koʻrdim.
Before the war he lived in London.	I have read this book before.
Urushdan oldin u Londonda yashagan.	Men bu kitobni oldin oʻqiganman.
We shall go there after dinner.	I never saw him after .
Biz u yerga tushlikdan keyin boramiz.	Keyin men uni hech qachon koʻrmadim.

2. Ba'zi predloglarga mos keluvchi ravishlar (**in, on, up, down, by** va boshqalar) ba'zi fe'llar bilan birikib kelib yangi ma'no beradi va qo'shma fe'llarni yasaydi. Ushbu holda ravishlar mustaqil soʻz boʻlmasa ham urgʻu oladi:

Put on your coat. Paltoyingizni kiying. U juda erta turadi. He gets up very early. Come in, please. Marhamat, kiring. Go on reading. Oʻqishni davom ettiring.

Turn off the light. Chirogni o'chiring.

Predloglarga mos keluvchi ravishlar shu predloglar bilan birga oʻrganiladi.

PREDLOGNING GAPDAGI O'RNI

1. Predloglar ot yoki olmoshdan oldin keladi. Agar otning aniqlovchisi boʻlsa, predlog shu aniqlovchidan oldin keladi:

He works at a factory. U fabrikada ishlaydi. He works at a large factory. U katta fabrikada ishlaydi.

- 2. Ammo quyidagi hollarda predlog oʻzi qarashli boʻlgan soʻzning oldida emas, gapning oxirida keladi (fe'ldan keyin keladi, agar toʻdiruvchi boʻlsa, toʻldiruvchidan keyin keladi):
- a) koʻchirma va oʻzlashtirma soʻroq gaplarda, predlog **what, who** (**m**), **which** olmoshlariga yoki **where** ravishiga qarashli boʻlganda gapning oxirida fe'ldan keyin, agar toʻldiruvchi boʻlsa, toʻldiruvchidan keyin kelishi mumkin. Ammo predlog soʻroq soʻzlardan oldin ham kelishi mumkin:

What are you looking at? Siz nimaga qarayapsiz?

(=At what are you looking?)

Who(m) did he speak **to**? U kim bilan gaplashdi?

(=**To whom** did he speak?)

Ask him **where** he got this Undan bu kitobni qayerdan olgan-book **from**. (=Ask him **from** ligini soʻrang.

where he got this book.)

b) aniqlovchi ergash gaplarni bosh gaplarga bogʻlaydigan nisbiy olmoshlarga qarashli predloglar gapning oxirida fe'ldan keyin, agar toʻldiruvchi boʻlsa, toʻldiruvchidan keyin kelishi mumkin. Predloglar nisbiy olmoshdan oldin ham kelishi mumkin:

The house **which** he lives **in** is very big.(= The house **in which** he lives is very big.)

U yashaydigan uy juda katta.

Nisbiy olmosh tushib qolsa, predlog doimo fe'ldan keyin keladi: The house he lives **in** is very big.

c) egasi aniq maylda toʻldiruvchi boʻlib kelishi mumkin boʻlgan majhul birikmalarda predlog gapning oxirida keladi:

He was laughed **at** (Taqqoslang: Uning ustidan kulishdi.

They laughed at him).

The doctor was sent **for** (Taqqos- Doktorga odam yuborishdi. lang: They sent **for** the doctor).

d) aniqlovchi boʻlib kelgan infinitivli birikmalarda predlog infinitivdan keyin keladi:

I have no pen **to write with**. Menda yozish uchun ruchka yoʻq.

BA'ZI PREDLOGLARNING ISHLANILISHI

About

1. haqida, toʻgʻrisida:

I shall speak to him about the

matter tomorrow.

He told us about his trip to the

south.

Men bu masala to'g'risida u bilan

ertaga gaplashaman.

U bizga oʻzining janubga sayohati

haqida gapirib berdi.

Izoh: Ba'zi fe'llardan keyin (to think, to hear, to speak, to tell va boshqalar) yuqoridagi ma'noda **about** predlogi bilan bir qatorda **of** predlogi ham ishlatiladi.

What are you thinking about (of)? We spoke **about (of)** it yesterday.

Siz nima haqda oʻylayapsiz? Biz bu haqda kecha gaplashgandik.

Ammo to think fe'li fikrda bo'lmoq, o'vlamoq (qiziqmoq) ma'nosida va to hear eshitmoq (bilmoq) ma'nosida ishlatilganida shu fe'llardan keyin faqat of predlogi ishlatiladi.

What do you think **of** him? He only thinks of himself.

I have never heard of this writer. I haven't heard of him since he left Shahrisabz.

Siz u haqda qanday fikrdasiz? U faqat oʻzi haqida oʻylaydi.

Men bu yozuvchi haqida eshitmaganman. U Shahrisabzdan ketgandan buyon men u

haqda eshitmaganman.

2. taxminan, atrofida, qariyb, -lar:

It is **about** five o'clock now. There were about five hundred people there.

Hozir soat taxminan 5 bo'ldi. U yerda qariyb 500 kishi bor edi.

3. atrofga, atrofda, boʻylab, -da:

He looked about him.

U atrofiga qaradi.

He walked **about** the garden.

U bogʻ boʻylab sayr qildi.

4. atrofga, atrofda, u yoqdan-bu yoqqa (ravish boʻlib keladi).

He walked **about** in excitement.

U hayajon bilan u yoqdan-bu yoqqa

borib kelardi.

I watched the children

running about.

Men bolalarning atrofda (u yoqdanbu yoqqa) chopishlarini tomosha

qildim.

5. about ishlatilgan iboralar:

to be about to = -moqchi bo 'lmoq.

They were about to leave.

Ular jo'namoqchi bo'lib turgan ekanlar.

To be angry (annoyed, furious) about something (with somebody for doing something) biror ish qilgani uchun birovdan achchigʻlanmoq (gʻazablanmoq).

Are you annoyed with me for being late?

It's stupid to get angry about things that don't matter

Kechikkanim uchun jahlingiz chiqdimi?

Bo'lmagan ish uchun jahlingizning chiqishi ahmoqlik.

To be excited (worried, upset, nervous, happy) about -dan hayajonlanmog (tashvishlanmog, kayfiyati buzilmog, asabi buzilmog, baxtli bo'lmog):

Are you excited about going on holiday next week?

Siz kelasi hafta dam olishga borayotganingizdan hayajonlanavapsizmi?

Carol is upset about not being invited to the party.

Kerol zivofatga taklif qilinmaganligi uchun xafa.

To bring about erishmog, olib kelmog:

The new method suggested by Olim Salimov brought about a great increase in the output of our shop.

Olim Salimov taklif qilgan yangi uslub seximizda mahsulot ishlab chiqarishda katta oʻsishga olib keldi.

To see about garamog, koʻz-qulog boʻlmog (biror ishning gilinishini kuzatib turmoa):

My neighbour is going to see about getting tickets for next Saturday's football game.

Mening qo'shnim shanbadagi futbol o'viniga bilet olishga koʻz-quloq boʻlib turmoqchi.

To be sorry about uchun kechirim so 'ramog:

I'm sorry **about** the noise last night. We were having a party.

Kechagi shovqin uchun kechirasiz. Biz ziyofat berayotgan edik.

Above

1. ustida, uzra, yuqorisida:

The aeroplane flew **above** the clouds. The temprature was above zero.

Samolyot bulutlar ustida uchdi.

Harorat noldan yuqori.

2. zivod, koʻp:

There were **above** 200 people there.

U yerda 200 dan ziyod odam bor edi.

3. yuqorida, yuqoriga (ravish boʻlib keladi):

As is stated **above**... Yuqorida aytib oʻtilganidek...

Across

1. koʻndalangiga, koʻndalang, orqali, -dan:

A big motor car stood across the Yo'lda katta avtomobil ko'ndalang road. turar edi.

They built a new bridge across

the river.

The boy ran **across** the street.

Daryoga yangi koʻprik qurdilar.

Bola yugurib koʻchani kesib oʻtdi.

2. koʻndalang, koʻndalangiga, narigi tomonga (ravish):

Put this log across. Bu yogʻochni koʻndalang qoʻying.

We got safely **across**. Biz eson-omon narigi tomonga o'tib

oldik.

3. to come (run) across to 'satdan uchratib golmog:

I came across an old friend when I

was in Samarkand.

Samarqandda boʻlganimda bir eski doʻstimni uchratib qoldim.

To run across to 'satdan uchratib qolmoq, topib olmoq:

While rummaging through some old boxes in the attic, I **ran across** my grandmother's wedding dress.

Chordoqda eski qutilarni titkilayotganimda buvimning nikoh koʻylagini topib oldim.

After

1. keyin, soʻng (vaqtga nisbatan ishlatiladi, antonimi before):

He continued his work after din-

ner.

He returned home after twelve.

U ovqatdan keyin ishini davom et-

tirdi.

U 12 dan keyin uyga qaytib keldi.

2. keyin, orqasidan (joyga nisbatan ishlatiladi):

He ran **after** me. U mening orqamdan yugurdi.

They left the room Ular bir-birlarining orqalaridan xo-

one **after** the other. nadan chiqdilar.

3. keyin, soʻngra (ravish):

We can do that **after**. Biz buni keyin qilishimiz mumkin.

What happened **after**? Keyin nima boʻldi?

4. keyin (bogʻlovchi boʻlib keladi):

They left **after** the contract Ular shartnoma imzolangandan kein

had been signed. joʻnab ketdilar.

5. after bilan ishlatilgan iboralar:

after all nihoyat

long afterancha vaqt oʻtgandan keyinto name after somebody-ning nomi bilan atamoq

week after week haftadan haftaga

the day after tomorrow ertadan keyin, indin

not long after day after day look after ozroq oʻtgandan keyin, sal oʻtib kundan kunga qaramoq, parvarish qilmoq.

AGAINST

1. qarshi:

We were **against** the proposal. We protested **against** delays in delivery of the goods.

Biz taklifga qarshi edik. Biz mollarning yetkazib berilishidagi kechikishga qarshilik bildirdik.

The steamer sailed **against** the current.

Paroxod oqimga qarshi suzdi.

2. *against* bilan kelgan fe'llar va iboralar:

To lean against something to strike one's foot (head) against something to proceed (to take proceedings, to take an action) against somebody against documents

biror narsaga suyanmoq
-ga toʻqnashmoq (boshini
urib olmoq)
biror kishini sudga bermoq

hujjatlarga koʻra

ALONG

1. boʻylab, -da, -dan:

Let us walk **along** the shore. He ran **along** the road. Keling sohil bo 'ylab sayr qilamiz. U yo'l bo'ylab chopdi.

2. Ravish boʻlib keladi:

Come **along**. How are you getting **along**? I knew it all **along**.

Ketdik.

Ishlaringiz qalay?

Men buni boshidan bilaman.

3. Iboralar:

to go along with kelishmoq

Mr. Robbins always goes **along** with anything his employer wants to do.

Mr. Robbins boshligʻi nima qilmoqchi boʻlsa, oʻsha bilan kelishib ketaverar edi.

AMONG (AMONGST)

orasida, o 'rtasida (uch yoki undan ortiq shaxs yoki buyum o 'rtasida).

The work was devided **among** four students.

We could not find case No. 125 **among** the cases discharged from he ship.

Ish to'rt talaba o'rtasida bo'lib berildi.

Biz kemadan tushirilgan qutilar orasidan 125-qutini topa olmadik.

AT

- 1. Joyga nisbatan ishlatiladi:
- a) -da, yonida, oldida:

She is standing **at** the window. He stopped **at** the door.

b) -da (kichkina shahar va qishloqda):

He was born at Klin.

George lives at 712 16th Avenue.

U deraza yonida turibdi. U eshik oldida toʻxtadi.

U Klinda tugʻilgan. Jorj oʻn oltinchi avenyu, 712-uyda yashaydi.

c) -da (odamlar toʻplanib biror ish-harakat yoki jarayon sodir boʻladigan muassasa, tashkilot, yigʻilishda):

I'll see him at the theatre tonight.

Men uni bu oqshom teatrda koʻraman

Lekin:

The meeting took place in the theatre.

He works at a factory (at an office, at an Institute).

I'll see him at the lecture (at the lesson, at the meeting, at a football match, at the concert).

Julia is studying at university.

It was a long voyage. We were **at** sea for 30 days.

Yigʻilish teatrda boʻldi.

U fabrikada (ofisda, institutda) ishlaydi.

Men uni leksiyada (darsda, yigʻilishda, futbol matchida, konsertda) koʻraman.

Juliya universitetda oʻqiyapti. Bu uzoq safar edi. Biz dengizda

30 kun boʻldik.

2. -da (vaqtga nisbatan ishlatiladi, lahzada):

He will return at seven.

He left the house at noon.

She left the room at the end of the lesson.

U yettida qaytib keladi. U peshinda uydan chiqdi.

U darsning oxirida xonadan chiq-di.

3. At bilan keluvchi fe'llar:

to aim at -ni nishonga	The hunter aimed at the	Ovchi boʻrini nishonga
olmoq to arrive at -ga yetib	wolf. He arrived at Klin (at	oldi. U Klinga (stansiyaga)
kelmoq (kichkina sha- harga, shahar ichidagi joyga)	the station).	yetib keldi.
to call at -ga kirib chiqmoq	Does the steamer call at Poti ?	Paroxod Potiga kira- dimi?
to hint at -ga sha'ma qilmoq	What are you hinting at?	Siz nimaga sha'ma qi- layapsiz?
to knock at -ni taqil- latmoq, qoqmoq	He knocked at the door.	U eshikni taqillatdi (qoqdi).
to laugh at -(usti)dan kulmoq	They laughed at him.	Ular uning ustidan ku- lishdi.
to look (glance) at -ga qaramoq	I looked at him.	Men unga qaradim.
to shout at -ga baqir- moq	Don't shout at him.	Unga baqirmang.
to throw at -ga otmoq,	He threw a stone at the	U itga tosh otdi.
irg'itmoq	dog.	
	Lekin: He threw a stone into the river (into the water).	U daryoga (suvga) tosh otdi.
to value (estimate) at	He values the picture at	U suratni 1500 dollarga
-ga baholamoq	1500 dollars.	baholaydi.
	They estimate the losses	Ular zararni 2000 dol-
4	at 2000 dollars.	larga baholashyapti.
to work at ustida ish-	He is working at a new invention.	U yangi ixtiro ustida ishlayapti.
lamoq to rejoice at -dan xur-	He rejoiced at his suc-	U uning muvaffaqiyati-
sand bo'lmoq	cess.	dan xursand boʻldi.
to wonder at -dan	I don't wonder at that.	Men bundan ajablan-
hayratlanmoq, ajab- lanmoq		mayman.
to be surprised at	We were surprised at his	Biz uning oʻzini tuti-
-dan hayratlanmoq, ajablanmoq	behaviour.	shidan hayratlandik.

to be shocked (amazed,
astonished) at (by)
-dan larzaga kelmoq
(ajablanmoq, hayratlan-
moq)

I hope you weren't shocked by (at) what I said.

at once birdan

Umid qilamanki siz mening gapimdan larzaga tushmadingiz.

4. At bilan yasalgan iboralar:

at the age of yoshda at the beginning -ning boshida at all costs nima gilib bo'lsa ham at dinner (supper, tea) tushlikda (kechki ovqatda, choyda) at somebody's disposal -ning ixtivorida at the end oxirida at the expence of -ning hisobida at first avvalo at the head of -ning boshida at home uvda at least hech bo'lmaganda at last nihovat at (the) latest eng kechi bilan at a low (high) price (past) baland narxda at times ba'zan at corner muyulishda at the front (back) oldinda (orqada) at sea dengizda (sayohatda) at one's option birovning ixtiyori bilan

at the rate of hajmda
at any rate har holda
at the request of -ning iltimosiga
koʻra
at a salary of maoshda
at somebody's service -ning xizmatida
at first sight bir koʻrishda
at a speed of tezlikda
at a time bir martada, bir vaqtda
at this (that, the same) time shu
(oʻsha, bir) vaqt (da)

at the top of one's voice tovushining boricha, bor ovozda
to be at war urush holatida bo'lmoq
at night tunda
at (the) most eng ko'pi bilan
at the traffic lights svetaforda

at the church cherkovda at the roundabout aylanma at a temperature haroratda

Suv selsiyda 100 daraja haroratda qaynaydi.

BEFORE

1. oldin, ilgari (vaqtga nisbatan ishlatiladi, antonimi after):

I shall finish my work **before** five o'clock.

Water boils at 100 degrees Celcius.

We shall have a walk **before** dinner. The ship will arrive at the port of loading **before** the end of December. Men ishimni soat beshdan oldin tugataman.

Biz tushlikdan oldin sayr qilamiz. Kema yuk oladigan portga dekabrning oxiridan ilgari yetib keladi. 2. *oldida* (joyga nisbatan ishlatiladi, antonimi *behind*):

He stopped **before** a shop. U do'kon oldida to'xtadi.

There are very many important tasks Oldimizda juda koʻp muhim

before us. vazifalar bor.

Joyga nisbatan beforening oʻrnida koʻpincha in front of ishlatiladi.

He stopped **in front of(= before)** the U eshik oldida toʻxtadi.

door.

3. oldin, ilgari (ravish boʻlib keladi):

I have heard that **before**. Men buni ilgari eshitganman. Have you been there **before**? U verda ilgari boʻlganmisiz?

Izoh: Before ilgari ma'nosida bog'lovchi ham bo'lib keladi.

I shall leave Samarkand before he returns.

4. **Before** bilan kelgan iboralar.

The day before yesterday o'tgan

kun, kechadan oldingi kun the day before oldingi kun **before long** tezda **long before** bundan ancha oldin

BEHIND

1. *orqasida, ortida* (joyga nisbatan ishlatiladi, antonimi **before** yoki **in front of**):

He sat **behind** me.

U mening orqamda oʻtirdi.
The garden is **behind** the house.

Bogʻ uyning orqasida.

2. *orqada, orqaga* (ravish boʻlib keladi):

They were walking **behind**. Ular orqada kelishayotgan edi. He left them far **behind**. U ularni juda orqada qoldirib ketdi.

3. tarafida boʻlmoq, qoʻllamoq:

Congress is **behind** the Kongres bu masalada Presideent on this issue. Prezident tarafida.

4. orgasida boʻlmoq, qoʻli boʻlmoq:

The police believe a local Qotilliklar orqasida mahalliy jinogang is **behind** the killings. Qotilliklar orqasida mahalliy jinogang is **behind** the killings.

5. *behind* bilan kelgan iboralar:

To be behind time kechikmoqbehind one's back orqasidanto be behind the timesto be behind somebody -dan orqadahayotdan ortda qolmoqqolmoq

BELOW

1. ostida, past (antonimi above):

He signed his name below mine.

U mening imzoyim ostiga imzo

chekdi

The temperature was **below** zero.

Harorat noldan past edi.

2. *quyida*, *pastda*, *pastdan* (ravish bo'lib keladi):

The prices of the goods are stated below.

Mollarning narxlari quyida kel-

tirilgan.

Men uchinchi qavatda bo'lsam ham, Although I was on the third floor. I heard the noise **below**.

pastdan shovqinni eshitdim.

BESIDE

1. yonida, boʻyida:

He was sitting **beside** me.

The house stood **beside** the river

U mening yonimda o'tirgan edi. Uy daryo bo'yida (yonida) turar

edi

2. oʻzida boʻlmaslik:

He was **beside** himself with joy/rage.

3. iboralar:

Beside the purpose magsadsiz Beside the nature g'ayritabiiy

U oʻzida yoʻq xursand edi. Achchigʻi chiqqan edi.

BESIDES

1. -dan tashqari:

I have read some articles on this subject besides the books you gave me

We have shipped 2000 tons of wheat against this contract besides the 5000 tons which were shipped in September.

Bu masalada men siz bergan kitoblardan tashqari bir nechta magolalar o'qidim.

Biz bu shartnoma bo'yicha sentabrda yuklangan 5000 tonna bugʻdoydan tashqari 2000 tonna bugʻdoy yukladik.

2. *bundan tashqari* (ravish boʻlib keladi):

I don't like this suit-case: besides it's too small.

Menga bu chamadon yoqmayapti; bundan tashqary u juda kichik.

BETWEEN

1. oʻrtasida, orasida (ikki shaxs yoki buyumlar oʻrtasida):

The ship makes regular voyages **between** Odessa and Batumi. Kema Odessa va Batumi oʻrtasida muntazam qatnaydi.

BEYOND

1. orgasida, ortida, narigi tomonda (ancha narida):

The village is **beyond** the river. Qishloq daryoning narigi tomo-

nida.

He lives **beyond** the bridge. U koʻprik ortida yashaydi.

2. beyond bilan kelgan iboralar:

beyond belief aqlga to'g'ri kelmay-

digan

bevond doubt shubhasiz

beyond hope umid qilib boʻlmay-

digan

beyond one's expectations kutgan-

dan ham ziyoda

beyond one's strength(power) kuchi yetmaydigan darajada beyond one's understanding aqlga sig'maydigan it is beyond me bunga aqlim yetmaydi

BY

1. tomonidan, bilan (ish-harakatni bajaruvchi shaxsni yoki kuchni ifo-dalash uchun ishlatiladi):

«Navoi» was written by Oybek. «Navoiy» Oybek tomonidan

yozilgan.

This machine is driven **by**Bu mashina elektr bilan yuradi

electricity. (ishlaydi).

2. *bilan, yordamida* (odatda gerund bilan kelib ish-harakatni bajarish usuli yoki vositasini ifodalaydi):

He improved his pronunciation **by** reading aloud.

You will help me by telling me all

you know about it.

The firm violated the contract by delivering goods of low quality.

U ovoz chiqarib oʻqish bilan talaffuzini yaxshiladi.

Buni hammasini aytib berishingiz bilan siz menga yordam berasiz.

Firma past sifatli tovarlar yetkazib berish bilan shartnomani buzdi. 3. -gacha (ish-harakat tamom boʻladigan vaqtni koʻrsatadi):

They had discharged the steamer **by** three o'clock.

He will have finished his work **by** Monday.

4. yonida, oldida:

He was sitting by the window.

The house stood by the river.

5. *yonidan* (= past):

He walked by me without

saying a word.

U deraza yonida oʻtirgan edi.

Ular soat uchgacha kemaning

U ishini dushanbagacha tuga-

yukini tushirib boʻlishdi.

Uy daryo boʻyida edi.

tadi.

U mening yonimdan bir soʻz demasdan oʻtib ketdi.

6. yonidan (past bilan birga ravish bo'lib keladi):

He walked (drove, ran) by without looking at me.

U menga qaramasdan oʻtib ketdi (mashinasini haydab, yugurib oʻtib ketdi.)

7. **By** ishlatilgan fe'l birikmalari:

		1
to devide (multiply by -ga	Devide (multiply) this	Bu sonni oltiga boʻling
bo'lmoq (ko'paytirmoq)	number by six.	(koʻpaytiring).
to increase (decrease,	In September the output	Sentabrda zavodimizda
rise, exceed) by -ga	of our plant increased	mahsulot ishlab chiqarish
koʻtarmoq (kamaytirmoq,	by 15 per cent, as com-	oldingi oydagiga qara-
oshirmoq)	pared with the preceding	ganda 15 foizga oshdi.
	month.	
to judge by -ga qarab	Never judge by appear-	Hech qachon odamning
hukm qilmoq, xulosa	ances.	tashqi koʻrinishiga qa-
chiqarmoq		rab hukm qilmang.
to mean by bilan de-	What do you mean by	Bu bilan nima demoq-
moqchi boʻlmoq	that?	chisiz?
to take (seize, hold, pull)	He took her by the arm.	U uning qoʻlidan ushladi
by -dan ushlamoq, tutmoq		(tutdi).
(changallamoq, tortmoq)		
to get by tirikchilik qil-	Despite the high cost of	Narxlar qimmat boʻli-
ishga muvaffaq boʻlmoq,	living, we will get by on	shiga qaramasdan biz
kun oʻtkazmoq	my salary.	mening maoshim bilan
		tirikchilikni oʻtkazishga muvaffaq boʻlamiz.
		muvarray oo familiz.

8. **by** bilan kelgan iboralar:

by accident to 'satdan, tasodifan by chance tasodifan by day (night) kunduzi (tunda) by the day (the week) kunlik (haftalik) **bv** heart yoddan by land (sea, air) quruqlikdan (dengizdan, havodan) by (electric) light (elektr) yorugʻida by all means nima gilib bo'lsa ham by cheque chek bilan by credit cards kredit kartochkasi bilan by rail temir yo'l orqali

by road yo'l orgali

He went **down** the stairs.

by underground metro orgali by no means aslo, hech, zinhor 6 metres by 8 metres oltiga sakkiz metr by mistake bilmasdan, yanglishib

by retail (wholesale) chakana (ko'tara)

step by step gadam-bagadam by train (tram, bus, ship) poyezd (tramvay, avtobus, kema) bilan by the way (by the by) darvoge, aytmoqchi, aytganday by means of vositasida, yordamida by the weight (the litre, the kilogram) taroziga tortib (litrlab, ki-

by then o'shanda, o'shangacha	I'll graduate from the university in two years. By then I hope to have found a job.	Men universitetni ikki yildan keyin tugataman. Oʻshangacha ish topa- man deb umid qilaman.
By way of (via) or-	We are driving to Atlanta by way of Baton Rouge.	Biz Atlantaga Baton Ruj orqali borayapmiz.

lolab)

DOWN

1. pastga (harakat fe'llari bilan pastga yo'nalishni bildiradi):

U zinadan pastga tushdi. The steamer sailed down Paroxod daryodan pastga suzib

the river. ketdi.

He ran **down** the hill. U qirdan chopib tushdi.

2. pastga, pastda (ravish boʻlib keladi):

He looked down and saw him. U pastga qaradi va uni koʻrdi.

He will be down in a few minutes. U bir necha daqiqadan keyin

pastda boʻladi.

3. pastga (harakat fe'llari bilan pastga harakatni bildiradi) Masalan: **come** (**go**, **get**, **walk**) **down** pastga tushmoq, **to** run down yugurib tushmoq, **to jump down** sakrab tushmoq, **to** throw down pastga otmoq.

The boy **jumped down** off the wall. Let's **go down** to the river.

Bola devordan sakrab tushdi. Keling daryoga tushamiz.

4. birikmalar:

to lie down yotmoq	He lay down under a tree.	U daraxt ostida yotdi.
to sit down o'tirmoq	Sit down, please.	Oʻtiring, marhamat.
to write down yozib qoʻymoq	Write down my address.	Mening manzilimni yozib qoʻying.

5. iboralar:

up and down u yoqdan bu yoqqa **to bring down the price** narxni tushirmoq

upside down ostin-ustun, agʻdar-toʻntar, ayqash- uyqash down to -gacha

DURING

mobaynida, davomida, paytida, -da (davom etgan vaqtni ifodalaydi):

During the last three months he
has made great progress in Ger-
man.

Oxirgi uch oy davomida u nemis tilidan katta yutuqqa erishdi.

During my stay in London I visited many museums.

Londonda boʻlganimda men koʻp muzeylarga bordim.

During the vacation we visited many relatives across the country.

Ta'til (davomi)da biz qishloqdagi koʻp qarindoshlarimiznikiga bordik.

During the summer we do not have to study.

Yozda (Yoz davomida) biz oʻqishga borishga majbur emasmiz.

EXCEPT

-dan tashqari:

Everybody is ready **except** you. Tom goes there every day **except** Sunday.

Sizdan tashqari hamma tayyor. Tom u yerga yakshanbadan tashqari har kun boradi.

Except bilan besidesni taqqoslash:

Oʻzbek tilidagi -dan tashqari iborasiga ingliz tilida **except** va **besides** predloglari toʻgʻri keladi.

Except ishlatganimizda shu predlogdan keyin kelayotgan shaxs yoki buyumdan tashqari shu vaziyatda hech narsa mavjud emasligini tushunamiz, **besides** ishlatganimizda esa shu predlogdan keyin kelayotgan shaxs yoki buyumdan tashqari shu vaziyatda yana boshqa shaxs yoki buyumlar mavjudligini va **besides**dan keyin kelayotgan shaxs yoki buyumlar oʻsha bor boʻlgan shaxs yoki buyumlarga qoʻshimcha boʻlayotganini tushunamiz:

U nemis tilidan *tashqari* birorta ham chet tilini bilmaydi.

U nemis tilidan *tashqari* ikkita chet tilini biladi.

He does not know any foreign languages **except** German.

He knows two foreign languages **besides** German.

FOR

1. uchun, -ga:

This letter is for you.

It is a great pleasure (disappointment) for me.

He will do all he can for you.

A thermometer is used **for** measuring temperature.

2. uchun, -ga (narx, toʻlov):

I bought this book for five dollars.

They have not paid **for** the goods yet.

Bu xat sizga (siz uchun).

Bu men uchun katta huzur (koʻngilsizlik)dir.

U siz uchun qoʻlidan kelgan hamma ishni qiladi.

Termometr haroratni oʻlchash uchun ishlatiladi.

Men bu kitobni besh dollarga sotib oldim.

Ular hali mollar uchun haq toʻlaganlari yoʻq.

3. *uchun, tarafdor* (ish harakat kim uchun sodir etilayotgan boʻlsa, oʻsha shaxs yoki buyum oldida ishlatiladi, antonimi **against**):

Men sizning taklifingiz tarafdo-I am **for** your proposal.

riman

Many people heroically fought for Koʻp odamlar mamlakatlari uchun qahramonona kurashdilar. their country.

4. uchun (sababni ifodalaydi): He was rewarded **for** his bravery. He was fined for crossing the

street against the red light.

U jasurligi uchun mukofotlandi. Qizil chiroqda ko'chani kesib o'tgani uchun unga jarima solindi.

5. uchun, -ga (maqsadni ifodalaydi):

Men uni vrachga yubordim. I sent him **for** the doctor. I'll call for you. Men sizni olib ketgani kelaman.

6. davomida (ish-harakatning qancha davom etishini ifodalaydi). Oʻzbek tilida tushib qolishi mumkin:

Men bu yerda ikki soat (davomi-I shall stay here (for) two hours.

da) qolaman.

U zavodda uch yil (davomida) ish-He worked at the factory

(for) three years. ladi.

7. -ga (ish-harakatning davom etish muddatini yoki belgilangan vaqtini ifodalaydi):

He went to the Caucasus U Kavkazga uch haftaga bordi.

for three weeks.

We made an appointment Biz soat beshga uchrashuv tayinladik

for 5 o'clock.

8. for predlogi for + ot (olmosh) + to + V qurilmasida kelib ishharakatning shu predlogdan keyin kelayotgan shaxs yoki buyumga tegishli ekanligini ifodalaydi:

It is necessary for them to Ular u yerga soat beshda borish**be** there at five o'clock. lari kerak.

There is no need for your Akangizning u yerga borishi shart

brother to go there. emas

9. *for* predlogi bilan keladigan fe'l va otlar:

to ask for -ni so'-	He asked for the dictionary.	U lugʻatni soʻradi.
	Has anybody asked for me?	Meni biror kishi soʻ- radimi?
to be bound for -ga yoʻnalmoq	The ship is bound for Odessa.	Kema Odessaga yoʻ- nalayapti (borayapti).

to care for yoqtirmoq	I don't care for this book.	Menga bu kitob yoq- maydi.
to call for uchun kirib chiqmoq	He will call for the book tomorrow.	U kitob uchun ertaga kiradi.
to exchange for -ga al- mashtirmoq	He exchanged French money for Russian money.	U fransuz pulini rus puliga almashtirdi.
to hope for -ni umid qilmoq	We are hoping for the change in the weather.	Biz obi-havoning oʻz- garishiga umid qila- miz.
to be late for -ga ke- chikmoq	He was late for the dinner.	U ovqatga kechikdi.
to leave for -ga joʻnamoq	He has left for London.	U Londonga joʻnab ket- di.
to look for -ni axtar- moq, -ni izlamoq	I am looking for my pencil.	Men qalamimni izlayap- man.
to prepare for -ga tayyorlanmoq	My son is preparing for his examination.	Mening oʻgʻlim imni- honiga tayyorlanayap- ti.
to sail for -ga suzib bormoq	The steamer sailed for Batumi.	Paroxod Batumiga suzib bordi.
to start for -ga joʻnamoq	He started for Odessa this morning.	U bugun ertalab Odessa- ga joʻnab ketdi.
to wait for -ni kut-moq	Wait for me.	Meni kuting.
to be sorry for doing something biror ish qilgani uchun kechi- rim soʻramoq, afsus- lanmoq	I'm sorry for shouting at you yesterday.	Kecha sizga baqirga- nim uchun kechirasiz.
to feel (to be) sorry for somebody biror kishiga achinmoq	I feel sorry for George. He has a lot of problems.	Men Jorjga achinaman. U har qadamda muam- molarga duch kelayap- ti.
a contract (order, cheque, invoice) for -ga (uchun) shartnoma, (buyurtma, chek, hisob)	They have concluded a contract for the supply of timber.	Ular yogʻoch yetkazib berish haqida shartnoma tuzishdi.
demand for -ga talab	There is a great demand for these goods.	Bu mollar (tovarlar)ga talab katta.

negotiations for uchun muzokaralar	Negoiations for the sale of these goods are expected in May.	Bu mollarni sotish ha- qidagi muzokaralarning boshlanishi may oyida kutilayapti.
respect for -ga hurmat	I have a profound respect for him.	Mening unga hurmatim katta.

10. **for** ishlatilgan iboralar:

for ever abadiy, umrbod for instance (for example) masalan for this purpose shu maqsadda for a time biroz vaqt davomida for the time being hozir for years koʻp yillar davomida in return for -ning oʻrniga for the first (last) time birinchi (oxirgi) marta

FROM

1. -dan (harakat yoʻnalishini ifodaydi, antonimi to):

He took the book **from** the shelf.

He has returned **from** the south.

I have received a letter **from** my friend.

U kitobni tokchadan oldi.

U janubdan qaytib keldi.

Men doʻstimdan xat oldim.

Take this book **from** Mr. Bell. Bu kitobni Mr. Belldan oling.

2. -dan (vaqtning boshlanishini ifodalaydi, antonimi since):

I shall study in the library

from five till seven.

I lived there from

1925 till 1930.

Men beshdan yettigacha kutubxonada shugʻullanaman.

Men u yerda 1925-yildan
1930-yilgacha yashadim.

3. -dan (boshqa predloglar bilan birikib keladi):

The sun appeared **from behind** the clouds.

Take a sheet of paper **from under** these books.

The arbitrators are appointed **from among** the members of the Foreign

Trade Arbitration Commission.

Quyosh bulutlar orqasidan

paydo boʻldi.

Bu kitoblar ostidan bir

varaq qogʻoz oling.

Arbitrlar Tashqi Savdo

Arbitrlari Komissiyasi a'zolari orasidan tayinlanadi.

4. from predlogi bilan keladigan fe'llar:

	- · · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	
to buy from -dan sotib	We bought some milk	Biz do'kondan sut sotib
olmoq	from the shop.	oldik.

to borrow from -dan	I borrowed 1000 sooms	Men akamdan 1000
qarz olmoq	from my brother.	so'm qarz oldim.
to differ from -dan farq qilmoq	The goods delivered dif- fer from the samples.	Yetkazib berilgan mollar namunalardan farq qiladi.
to judge from -dan (-ga qarab) xulosa qilmoq	I judge so from his words.	Men uning soʻzlariga qarab shunday xulosa qilaman.
to make from -dan yasamoq (qilmoq)	Cheese is made from milk. Lekin: The watch is made of gold.	Pishloq sutdan qilinadi. Soat oltindan yasalgan.
to prevent from -ga xalaqit bermoq	The rain prevented me from coming.	Yomgʻir menga kelishga xalaqit berdi.
to recover from -dan tuzalmoq	He has quite recovered from his illness.	U kasallikdan butunlay tuzaldi.
to save from -dan saqlamoq	They succeeded in saving the house from the fire.	Ular uyni yongʻindan saqlab qolishga muvaf- faq boʻlishdi.
to suffer from -dan	He suffered from the	U Qrimda boʻlganida
azob chekmoq	heat while he was in the Crimea.	issiqdan azob chekdi.
to translate from -dan tarjima qilmoq	This article is translated from the English.	Bu maqola ingliz tilidan tarjima qilingan.

5. from bilan kelgan iboralar:

from (the) beginning to (the) end boshidan oxirigacha from time to time vaqti-vaqti bilan, ahyon-ahyonda

from side to side u tomondan bu tomonga

from day to day kundan kunga from my (his) point of view mening (uning) fikrimcha (fikricha)

IN

1. -da, ichida:

The pencil is **in** the box. We live **in** Toshkent.

- 2. vaqtni aytishda ishlatiladi:
- a) -da (yil va oy oldida ishlatiladi)

They will arrive **in** May. He was born **in** 1992.

Qalam qutining ichida (qutida). Biz Toshkentda yashaymiz.

Ular May oyida yetib kelishdi. U 1992-yilda tugʻilgan. b) -dan keyin:

The train will be leaving Poyezd bir necha daqiqadan keyin in a few minutes. joʻnayapti.

He will return in a week.

U bir haftadan keyin qaytib ke-

ladi.

Jack has gone away. He will be back **in** a week

Jek ketgan. U bir haftadan keyin

qaytib keladi.

The book will come out **in** a month

Kitob bir oydan keyin chiqadi.

c) -da, davomida, ichida:

The house was built in three Uy uch oyda qurildi.

months.

He translated the article in an hour. U maqolani bir soat (ichi)da tar-

jima qildi.

The construction of this plant was completed **in** ten months.

Bu zavodning qurilishi oʻn oy ichida tugallangan.

I learned to drive **in** four weeks.

Men to'rt hafta ichida mashina haydashni o'rgandim.

3. *in* ravish bo'lib harakat fe'llari bilan ichkariga harakatni bildiradi: **to come** (**go**, **walk**, **get**) in *ichkariga kirmoq*, **to run in** *yugurib kirmoq*, **to fly** in *uchib kirmoq*:

I couldn't **get in** as the door was locked.

Men ichkariga kira olmadim, chunki eshik qulf edi.

He ran in with a telegram in his hand

U qoʻlida telegramma bilan yugurib kirdi

Please, **fill in** the form in block letters.

Iltimos, formani bosh harflar bilan toʻldiring.

Izoh: Ichkarisiga kirilayotgan buyum koʻrsatilganda **into** predlogi ishlatiladi: He ran **into the house**. U uyga yugurib kirdi.

4. *In* predlogi bilan keladigan fe'llar, sifatlar va sifatdoshlar:

to arrive in -ga yetib	He arrived in London.	U Londonga yetib
kelmoq		keldi.
to deal in biror narsa	That organization deals	U tashkilot gʻalla bilan
bilan savdo qilmoq	in grain.	savdo qiladi.

to end in bilan tugamoq	The Second World War	Ikkinchi Jahon Uru-
	ended in the utter defeat	shi fashistlar Ger-
	of fascist Germany and	maniyasi va imperi-
	Imperialist Japan.	alistik Yaponiyaning
		batamom magʻlubiyati
		bilan tugadi.
to be engaged in bilan	That organization is en-	Bu tashkilot yogʻoch
shugʻullanmoq, band	gaged in the sale of tim-	sotish bilan shugʻul-
boʻlmoq	ber.	lanadi.
to include in ichiga	He included these figures	U bu raqamlarni ma'-
kiritmoq	in his report.	ruzasiga kiritdi.
to result in natijaga ega	The negotiations result-	Muzokaralar natijasida
boʻlmoq	ed in the conclusion of	bitim tuzildi.
	an agreement.	
to succeed in -ga mu-	He succeeded in getting	U ning manzilini to-
vaffaq boʻlmoq	her address.	pishga muvaffaq boʻl-
		di.
to take part (to parti-	He took part in the dis-	U bu masalani muho-
ciate) in -da qatnash-	cussion of this question.	kama qilishda ishtirok
moq (ishtirok etmoq)		etdi.
dressed in -da kiyin-	He was dressed in a grey	U kulrang kostumda
gan, kiyimda boʻlmoq	suit.	edi.
rich in -ga boy	The Ural Mountains are	Ural togʻlari ma'dan-
	rich in minerals.	larga (foydali qazilma-
		larga) boy.
to be in the habit of	He is in the habit of get-	U erta turish odatiga
odatga ega boʻlmoq	ting up early.	ega. (U erta turishga
		oʻrgangan.)
to be in love with -ni	They are in love with	Ular bir-birlarini se-
sevmoq	each other.	vishadi.
to be in need of -ga	I am in need of your	Men sizning yorda-
muhtoj boʻlmoq	help.	mingizga muhtojman.
to be interested in -ga	He is interested in his-	U tarixga qiziqadi.
qiziqmoq	tory.	
to be in uyda (ish	Is Mr. Bell in?	Mr. Bell oʻzidami?
joyida) boʻlmoq		

5. in predlogi bilan kelgan iboralar:

in the rain — yomgʻirda

in the sun — quyoshda

in the shade — soyada

in the dark — qorongʻida

in bad weather — yomon havoda

in block letters — bosh harflar bilan

in the affirmative (the negetive) ijobiy (salbiy)

in bulk uyib, tepa qilib

in any case har ehtimolga qarshi, ehtiyot shart

in the circumstances and shu (ushbu) sharoitda

in the country qishloqda, shahardan tashqarida

in demand talabda, xaridorgir

in due course vaqtida

in the east (west, south, north) sharqda (gʻarbda, janubda, shimolda)

in full to'la

in full swing eng qizgʻin paytda

in general umuman

in somebody's interest(s)ning manfaati uchun

in the long run oxiri, axiyri, oqibatda, pirovardida, axir

in a loud (calm) voice — baland (tinch) ovozda

in the market — bozorda

in stock — omborda

in store — zaxirada

in the street — koʻchada

in a picture — rasmda

in a mirror — oynada

in ink — siyoh bilan

in biro — sharikli ruchkada

in pencil — qalamda

in words — so'z bilan

in figures — raqam bilan

in cash — nagd pul bilan

in order (disorder) tartibli, saranjom (tartibsiz)

in part qisman

in conclusion pirovardida, oxirida, nihoyat

in the direction yoʻnalishda, -ga qarab

in question gap ketayotgan

(Here is the book in question.

Mana gapirilayotgan kitob).

in English (Uzbek, Russian, French) inglizcha (oʻzbekcha, ruscha, fransuzcha).

The letter was written in English. Xat inglizcha yozilgan edi.

Lekin: He speaks English. U inglizcha gapiradi.

in return o'rniga

in sight — koʻrish maydonida, doirasida

in so far as — modomiki, hamonki; sababli, uchun

in the meantime — shu asnoda, shu vaqt ichida

in the spring (summer, autumn, winter) bahorda (yozda, kuzda, qishda)

in the morning (afternoon, evening)

— ertalab, (kunduzi, kechqurun)

in the open air ochiq havoda

in the front of a car — avtomobilning oldida
in the back of the car — avtomobilning orqasida
in the sea — dengizda
in the corner — muyulishda, burchakda
in excitement — hayajon ichida
in the beginning (end) — boshida
(oxirida)
in a queue — navbatda
in a row — bir qatorda

in the open air — ochiq havoda in one's opinion — ning fikricha in (at) one's option xohlagani, tanlagani, didiga yoqqani in vain — behuda, bekorga in time o'z vaqtida in a car/ in a taxi — avtomobilda/ taksida in a line — bir chiziqda in the past (future) — o'tmishda (kelajakda)

in a letter — (bir) xatda

In va at predloglarini taqqoslash:

In predlogi vaqtga nisbatan ishlatilganda vaqtning davomiyligini ifodalaydi. In March, in 1945, at predlogi esa vaqting lahzasini ifodalaydi at ten o'clock, at midnight, at noon.

In predlogi joyga nisbatan ishlatilganda mamlakatlar va katta shaharlar oldida ishlatiladi (in the United States of America, in London), at esa kichkina shahar va joylar oldida ishlatiladi (at Pushkino, at Klin).

Last, next, this, every soʻzlari bilan kelgan birikmalardan oldin *at, on, in* predloglari ishlatilmaydi.

I'll see you *next* Friday.

Men kelasi jumada siz bilan uchrashaman.

They got married last March.

Ular o'tgan yil martda turmush qurishgan.

INSIDE

1. -ichiga, ichkarida (antonimi **outside**):

The friends went **inside** the house to talk

Do'stlar suhbatlashgani uyning

ichiga kirishdi.

The children are **inside** the house.

Bolalar uyning ichida.

2. -ichkariga, ichkarida (ravish boʻlib keladi):

Open the box and put the key **inside**.

Qutini oching va kalitni ichiga qoʻying.

I looked into the box, but there was nothing **inside**. Men qutining ichiga qaradim, u yerda (ichkarisida) hech narsa yoʻq edi.

INTO

- ichiga (biror narsaning ichiga):

I am going **into** the room. He put the book **into** his bag. Men xonaning ichiga kiryapman. U kitobni sumkasiga soldi.

- into bilan kelgan fe'llar va iboralar:

www onan kergun te nar va reoratar.		
to change (to turn)	Water turns into steam at	Suv selsiy boʻyicha
into -ga oʻzgar-(tir)	100 centigrade.	100 gradusda bugʻga
moq, -ga aylanmoq		aylanadi.
to devide into (in) -ga	The book is devided into	Kitob oʻnta bobga
boʻlmoq, -ga boʻlinmoq	ten chapters.	boʻlingan.
to look into, to inqire	I will look into the mat-	Men masalani oʻrga-
into-ni qarab chiqmoq,	ter.	nib (qarab) chiqaman.
o'rganmoq		
to convert into -ga ay-	This field will be con-	Bu dala parkka ay-
lantirmoq	verted into a park.	lantiriladi.
to translate into -ga	Translate it into Eng-	Buni ingliz tiliga tar-
tarjima qilmoq	lish.	jima qiling.
to come into (in) force	The law came into force	Qonun oʻtgan yili
kuchga kirmoq	last year.	kuchga kirdi.
to get into the habit	He got into the habit	U oʻn sakkiz yoshida
-ga odatlanmoq	of smoking at the age of eighteen.	chekishni oʻrgandi.
to take into account	The fact must be taken	Bu fakt hisobga olini-
(cosideration) hisobga	into account.	shi kerak.
olmoq, e'tiborga olmoq		

1. *-ning*:

London is the capital **of** Great Britain.

The First World Congress of Partisans of Peace was held in Paris at the end of April, 1949.

2. -dan:

Some **of** my friends came to see me off.

Many **of** us will go to the south in the summer.

London Buyuk Britaniyaning poytaxti.

Tinchlik tarafdorlarining Birinchi Jahon Kongressi Parijda 1949-yil aprelning oxirida boʻlib oʻtdi.

Do'stlarimning ba'zilari meni kuzatgani kelishdi.

Yozda koʻpchiligimiz janubga boramiz.

3. -dan (buyumning nimadan yasalganini bildiradi):

The watch is made **of** gold. The house is built **of** brick.

Soat tilladan yasalgan. Uy gʻishtdan qurilgan.

4. -li (o'lchov, og'irlik, pul birliklari oldidan kelgan sondan oldin ishlatiladi.)

We have ordered an engine of 5000 H.P.

The S.S. «Pskov» sailed from Odessa with a cargo of 5,000 tons of wheat.

He signed a cheque to the amount of 1,000 dollars.

Biz 5000 ot kuchili motorga buvurtma berdik.

«Pskov» paroxodi 5000 tonnali bugʻdoy yuki bilan Odessadan suzib chiqdi.

U 1000 dollarli chekka imzo chekdi.

5. **of** bilan keladigan fe'llar, sifatlar va iboralar:

to accuse of -da ayb-	What was the man ac-	Bu kishi nimada ayb-
lamoq	cused of?	langan?
to consist of -dan iborat	The report consists of	Ma'ruza uch qismdan
boʻlmoq	three parts.	iborat.
to deprive of -dan	You have deprived me	Siz meni rohatdan mah-
mahrum qilmoq	of the pleasure.	rum qildingiz.
to hear of haqida eshit-	I haven't heard of his ar-	Men hali uning kel-
gan bo'lmoq (bilmoq)	rival yet.	ganini eshitganim yoʻq
		(bilmayman).
to inform of -ni xabar	I informed him of this	Men uni bu faktdan
qilmoq	fact.	xabardor qildim.

to remind of (about)
-ni eslatmog

to remind of somebody, something biror kishini, narsani eslatmoq

to speak (talk) of haqida gaplashmoq

to think of haqida oʻylamoq

to be afraid of -dan qoʻrqmoq

to be ashamed of -dan uyalmoq

to be fond of -ni sevmoq, yaxshi koʻrmoq

to be full of bilan toʻla boʻlmoq

to be independent of -dan mustaqil boʻlmoq

to be proud of -dan faxrlanmoq

to be sure (certain) of
-ga amin bo'lmoq
to be worthy of -ga ar-

zimoq

to be in need of -ga muhtoj boʻlmoq

to be of importance ahamiyatga ega boʻlmoq to be of interest qiziqarli boʻlmoq

to be of value qimmatga ega boʻlmoq

to come in sight of -ni koʻrmoq

I **reminded** him **of (about)** his promise.

He **reminds** me **of** my brother.

Who have you been speaking of?

What are you thinking of?

The girl is afraid of dogs.

I **am ashamed of** what I did.

He **is** very **fond of** his mother.

The room was full of people.

She is quite independent of her parents now.

We are proud of our country.

I was sure of his honesty.

He is worthy of praise.

They **are in need of** these goods.

This question is of no importance to me.

Their proposal is of no interest to us.

The cargo is of great value.

At last they came in sight of land.

Men unga va'dasini eslatdim.

U menga akamni eslatadi.

Siz kim haqida gapirayotgan edingiz?

Nima haqda oʻylayapsiz?

Qiz itlardan qoʻrqadi.

Men qilib qoʻygan ishimdan uyalyapman.

U onasini juda yaxshi koʻradi.

Xona odamlar bilan toʻla edi.

U hozir ota-onasidan butunlay mustaqil.

Biz mamlakatimiz bilan faxrlanamiz.

Men uning sofdilligiga amin edim.

U maqtashga arziydi.

Ularga bu mollar kerak. (Ular bu tovarlarga muhtoj).

Bu masalaning menga ahamiyati yoʻq.

Ularning taklifi bizga qiziqarli emas.

Yuk katta qimmatga ega.

Nihoyat ular yerni koʻrishdi.

to get rid of -dan xa- los boʻlmoq, qutulmoq	I don't know how to get rid of my cold.	Shamollashdan (tu- movdan) qanday qilib xalos boʻlishni bilmay- man.
to make use of -dan foydalanmoq, -ni ish- latmoq	Can you make use of this?	Siz buni ishlata ola- sizmi?
to take advantage of -dan foydalanmoq	We must take advantage of this opportunity.	Biz bu imkoniyatdan foydalanishimiz kerak.
to take care of -ga gʻamxoʻrlik qilmoq	You must take care of your health.	Siz sogʻligʻingizga gʻamxoʻrlik qilishingiz kerak.
plenty of, a great (good) deal of, a lot of	unheard of quloq eshit- magan	
a number of koʻp, qator of course albatta	to the south (north, east, west) of -ning janubida (shimolida, sharqida, gʻarbida)	

OFF

1. -dan, ustidan (buyumning ustidan olinishini, qoʻzgʻatilishini ifodalaydi, antonimi **on**):

He took all the things **off** U stol ustidan hamma narsalarni

the table. oldi.

The rain ran **off** the roof.

Tomdan yomg'ir oqar (quyilar)

edi.

The knife fell **off** the table. Pichoq stoldan tushib ketdi.

2. -dan (biror narsadan uzib olish, ajratib olishda ishlatiladi):

Cut a bit **off** the rope, Arqondan ozroq kesib ol, u juda

it's too long. uzun.

He bit a small piece **off** U pecheniyedan ozgina tishlab uzib

a biscuit. old

He broke a large branch U daraxtning katta shoxini sindirib

off the tree. oldi.

3. Koʻpgina fe'llar bilan ravish boʻlib keladi; ajratishni, uzishni ifodalaydi:

I upset the bottle and it rolled **off**.

He broke a large branch **off**.

He bit **off** a small piece.

Men shishani (butilkani) agʻdarib yubordim va u gʻildirab ketdi. U katta shoxni sindirib oldi. U kichkina bir boʻlakchani uzib oldi.

4. off bilan keluvchi fe'llar:

to be off jo'namoq	It's late. I must be off .	Kech boʻldi. Joʻnashim kerak.
to get off -dan tushmoq (tramvaydan, poyezd- dan va h.k.)	He got off at the next stop.	U keyingi bekatda tushdi.
to put off keyinga qoldirmoq	Never put off till tomorrow what you can do today.	Bugungi ishni ertaga qoʻymang.
to take off yechmoq (kiyimni)	Take off your coat.	Paltoyingizni yeching.
to set off jo'namoq	They set off on a long journey.	Ular uzoq sayohatga joʻnadilar.

ON (UPON)

1. -da, -ga (ustida, ustiga):

The picture is hanging **on** the wall. Surat devorda osilgan (turibdi). Put the magazine **on** the table. Jurnalni stol ustiga qoʻving.

2. -da (hafta kunlari va sana oldida qoʻyiladi):

The meeting took place **on** Yigʻilish dushanbada boʻldi.

Monday.

They arrived **on** the first

Ular birinchi iyunda yetib kelishdi.

Izoh: Kun qismlari (boʻlaklari) oldida in predlogi ishlatiladi: in the morning, in the afternoon, in the evening. Agar shu soʻzlarning aniqlovchisi boʻlsa on predlogi ishlatiladi: on a fine summer morning, on a cold evening, on the moring of the first of June.

3. -da, keyin (odatda gerund bilan keladi):

On receiving your letter Sizning xatingizni olganimda
I telephoned to your brother. (olganimdan keyin) men akangizga qoʻngʻiroq qildim.

On coming home Uyga kelganimdan keyin men

I began to work. ishlay boshladim.

4. haqida, toʻgʻrisida:

He spoke **on** the international situation.

He delivered a lecture **on** modern American literature.

What is your opinion **on** this subject.

U xalqaro vaziyat haqida gapirdi.

U hozirgi zamon Amerika adabiyoti haqida ma'ruza oʻqidi.

Bu masalada fikringiz qanday.

5. Ravish boʻlib kelib, birga kelgan fe'ldagi ish-harakatning davom etishini ifodalaydi.

They walked **on** and **on** until they reached a village.

Though it was quite dark, they drove **on**.

Ular qishloqqa yetib kelmagunlaricha yurishni davom ettirdilar (yuraverdilar).

Ancha qorongʻu tushib qolgan boʻlsa ham ular (mashinada) yurishni davom ettirdilar.

6. *On* bilan birga keluvchi fe'llar:

to agree on -ga kelish- moq	The parties could not agree on the terms of the contract.	Tomonlar shartnoma shartlariga kelisha ol- madilar.
to comment on -ni sharhlamoq	He did not comment on this event.	U bu voqeani sharhla- madi.
to congratulate on bilan tabriklamoq	I congratulated him on his success.	Men uni muvaffaqiya- ti bilan tabrikladim.
to depend on -ga bogʻ- liq boʻlmoq	That doesn't depend on me.	Bu menga bogʻliq emas.
to insist on -ni qattiq turib ma'qullamoq, talab qilib turib olmoq, ba- jartirmoq, qildirmoq	I insist on your present.	Men sizning hozir boʻlishingizni talab qi- laman.
to rely on -ga ishon- moq, -ga suyanmoq	You may rely on that.	Bunga ishonishingiz mumkin.
to spend on -ga sarf- lamoq	He spent most of his money on books.	U pulining koʻp qis- mini kitoblarga sarf- ladi.
to call on -ga kirib chiqmoq	I shall call on him to- morrow.	Men ertaga unikiga kirib chiqaman.
to carry on (ishni) olib bormoq, yuritmoq	They are carrying on negotiations for the sale of wheat.	Ular bugʻdoy sotib olish haqida muzoka- ralar olib borishyap- ti.

to get on yurishmoq,	How are you getting	Ishlaringiz yaxshimi?
chiqishmoq, murosa	on?	Ular bir-birlari bilan yax-
qilmoq	They get on very well	shi murosa qilishadi (chi-
	together.	qishadilar).
to go on davom ettir-	Go on working!	Ishni davom ettiring!
moq		
to look on -ni to-	He was not helping; he	U yordam bergani yoʻq;
mosha qilmoq, -ni	was only looking on.	faqat tomosha qilib tur-
kuzatmoq, -ga qarab		gan edi.
turmoq		
to put on -ni kiymoq	Put your coat on!	Paltoyingizni kiying!

7. - *on* bilan kelgan iboralar:

on the initiative of -ning tashabbusi bilan on an (the) average o'rtacha on the part of -ning tomonidan on the right (left) hand side o'ng (chap) qo'l tarafda on the contrary aksincha on the invitation of -ning taklifi hilan on board a (the) ship kema bortida on a large scale katta hajmda on the way yo'lda, borishda on the ground that asosda on the whole umuman on the advice (suggetion) of -ning maslahati (taklifi) bilan later on keyinchalik, keyinroq

and so on va hokazo

on land quruqlikda on behalf of -ning nomidan on purpose atayin, ataylab, joʻrttaga, qasddan on business ish (xizmat) bilan on codition that sharti bilan

on sale sotuvda
on credit kreditga, qarzga
on demand talabi bilan
on foot piyoda
on sea dengizda
on the one (other) hand bir
(boshqa) tomonda(n)

OUT OF

1. -dan (ichkaridan tashqariga chiqishni, harakatni bildiradi, antonimi **into**).

He walked out of the house. He took the letter out of his pocket.

He ran out of the house.

U uydan chiqdi.

U xatni choʻntagidan oldi.

U uydan yugurib chiqdi.

2. -siz bo'lmoq, biror narsasi tugab qolmoq (out of + noun = to lack, to be without):

Maria went to the store because she was **out of** milk.

Mariya do'konga bordi chunki uning suti tugagan edi.

3. **out** ravish bo'lib kelib, harakat fe'llari bilan keladi va ichkaridan tashqariga harakatni ifodalaydi. Masalan: **to come (go, get, walk) out** *chiqmoq*, **to run out** *yugurib chiqmoq*, **to fly out** *uchib chiqmoq*, **to jump out** *sakrab chiqmoq*, **to take out** *chiqarmoq*, **to pull out** *tortib chiqarmoq*, *sug'urmoq*.

He **went out** without saying a word.

U bir soʻz demasdan chiqib ketdi.

Ammo:

He opened the door and ran out in great excitement.

He went out of the room.

U eshikni ochdi va kuchli hayajon ichida yugurib chiqdi. U xonadan chiqdi.

Ammo:

He **ran out of** the house.

U uydan yugurib chiqdi.

4. *out* bilan kelgan birikmalar:

to be out uyda (ish joyida) boʻlmaslik	Olim Salimov is out.	Olim Salimov uyda (ish- da) emas.
to check out (bor- row books, etc., kutubxonadan kitob	I went to the library and checked out thirty books from a library last night	Men kecha kutubxonaga bordim va ilmiy ishim uchun o'ttizta kitob ol-
olmoq	for my research work.	dim.
to check out (inves- tigate) tekshirmoq, koʻrib bermoq	This photocopy machine is not working properly. Could you check out the problem?	Bu nusxa koʻchirish mashinasi yaxshi ish- lamayapti. Bu muammoni koʻrib bera olasizmi?
to check out of hisob-kitob qilmoq	We were told that we had to check out of the hotel before one o'clock, or else we would have to pay for another day.	Bizga mehmonxonadan soat birgacha joʻnashimiz kerakligini aytishdi, aks holda yana bir kunga haq toʻlashga majbur boʻlar ekanmiz.

to drop out of tash- lamoq, -dan chiqmoq	This organization has done a great deal to prevent young people from dropping out of school.	Bu tashkilot yoshlarni maktabni tashlab ketish- larining oldini olish uchun koʻp ish qildi.
to figure out hal qil- moq, tushunmoq	After failing to figure out his income tax return, Hal decided to see an accountant.	Hal oʻzining daromad soligʻini hisoblab chi- qara olmagach, hisobchi bilan uchrashishga qaror qildi.
to find out bilmoq, oydinlashtirmoq, aniq- lamoq	I'll try to find out his address.	Men uning manzilini bi- lishga harakat qilaman.
to make out tushun- moq	I can't make out the meaning of this word.	Men bu soʻzning ma'- nosini tushuna olmayap- man.
to pass out (hand out) tarqatmoq	The political candidate passed out campaign literature to her coworkers.	Siyosiy nomzod say- lov kompaniyasi kitob- chalarini oʻzining targʻi- botchilariga tarqatdi.
to pass out hushidan ketmoq	The intense heat in the garden caused Maria to pass out.	Bogʻdagi kuchli issiq Marianing hushidan ke- tishiga sabab boʻldi.
to point out ko'rsatib o'tmoq	We pointed out in our letter that the time of delivery of the goods has expired.	Biz xatimizda mol (to- var) larni yetkazib ber- ish vaqti oʻtganligini koʻrsatib oʻtdik.
to set out joʻnamoq, yoʻlga tushmoq	They set out early in the morning.	Ular ertalab vaqtli yoʻlga tushishdi.
to try out sinab koʻrmoq	General Mills asked us to try out their new product.	General Millz bizdan oʻzlarining yangi mahsu- lotlarini sinab koʻrishni soʻradi.
to watch out for ehti- yot bo'lmoq	While driving through that development, we had to watch out for the little children playing in the street.	Yangi qurilish boʻylab mashina haydab bo- rar ekanmiz, koʻchada oʻynab yurgan kichki- na bolalardan ehtiyot boʻlishimizga toʻgʻri keldi.
to work out ishlab chiqmoq	They worked out a new plan.	Ular yangi reja ishlab chiqdilar.

5. *out of* bilan kelgan iboralar:

out of danger havfsiz, havfdan xoli

out of date eski out of order buzuq out of use foydalanilmaydigan out of town shaharda boʻlmaslik, safarda boʻlmoq

Mr. Adams cannot see you this week because he **is out of** town.

Your request for an extension of credit is **out of** the question.

out of pity (envy) rahmi (havasi)kelganidanout of doors tashqaridaout of necessity zarur boʻlganda

out of the question imkoni yoʻq

Bu hafta Mr. Adams sizni qabul qila olmaydi chunki u safarda.

Sizning kreditni choʻzish haqidagi iltimosingizni (qondirishning) imkoni yoʻq.

OUT OF VA FROM PREDLOGLARINI TAQQOSLASH

Out of ichkaridan ma'nosida ishlatiladi, **from** esa *-dan* ma'nosida ishlatiladi. Ikkalasi ham *qayerdan?* so'rog'iga javob bo'ladi.

He came out of the house. He came from London. U uydan chiqdi. U Londondan keldi.

OUTSIDE

1. tashqarida, tashqariga, tashqarisiga, tashqarisida (antonimi inside):

He was standing **outside** the door. He went **outside** the house to meet his friend.

U eshikning tashqarisida turgan edi. U doʻstini kutib olgani uyning tashqarisiga chiqdi.

2. tashqariga, tashqarida (ravish boʻlib keladi):

Put these flowers **outside**. He is waiting for us **outside**.

Bu gullarni tashqariga qoʻying. U bizni tashqarida kutayapti.

OVER

1. ustida, uzra (antonimi under):

An aeroplane flew **over** the town.

Shahar ustida bir samolyot uchib oʻtdi.

A lamp was hanging **over** the table.

Stol ustida bir chiroq osilib turar edi.

2. ko 'p, ziyod, oshiq (antonimi **under**):

There were **over** a hundred people at the meeting.

The engine weighs **over** a ton.

Yigʻlishda yuzdan ziyod kishi bor edi.

Motor bir tonnadan oshiq keladi.

3. ustidan, -dan (oshib):

Chkalov was the first pilot to fly **over** the North Pole. The boy climbed **over** the wall of the garden.

Chkalov shimoliy qutb ustidan uchib oʻtgan birinchi uchuvchidir. Bola bogʻ devoridan oshib oʻtdi.

4. Ravish boʻlib keladi va biror narsa yoki masofa ustidan oshib harakat qilishni bildiradi. Masalan: **to climb over** *tirmashib oshib oʻtmoq*, **to fly over** *uchib oʻtmoq*, **to go over** *-dan oʻtmoq*, **to throw over** *oshirib oʻtmoq*.

Though the barrier was high, he **jumped over** without difficulty. **Throw** the ball **over**, please.

To'siq baland bo'lsa ham u qiynalmasdan sakrab o'tdi. Iltimos, to'pni oshirib oting.

5. over bilan kelgan birikmalar:

to go over tomoniga oʻtmoq	Many tolibs went over to the side of government troops.	Koʻp toliblar hukumat qoʻshinlari tarafiga oʻtdi.
to take over for -ni oʻrnida boʻlmoq, -ni almashtirmoq	Marie had a class this afternoon, so Janet took over for her.	Bugun tushdan keyin Merining darsi bor edi, shuning uchun ham uni Janet almashtirdi.
to run over (mashi- na) bosib ketmoq	He was run over by a car.	Uni mashina bosib ket- di.
to talk over muhokama qilmoq	We must talk the matter over	Biz masalani muhokama qilishimiz kerak.
to think over oʻylab koʻrmoq	I'll think it over .	Men buni oʻylab koʻ- raman.

6. over bilan kelgan iboralar:

over and over (again) qayta-qayta, koʻp marta

the meeting (concert, lesson) is over

all over the world (country, town) butun dunyo (mamlakat, shahar) bo'ylab yig'ilish (konsert, dars) tugadi

PAST

1. yonidan (by bilan birga predlog va ravish boʻlib keladi):

U uv oldidan (vonidan) oʻtdi. He walked **past** the house.

He drove (went, ran) U menga qaramasdan vonimdan past without looking at me.

mashina haydab (piyoda, yugurib)

o'tdi

2. *oʻtdi* (vaqtni aytishda ishlatiladi):

It is half **past** three. Uch yarim bo'ldi (Uchdan yarim

soat o'tdi.)

ROUND, AROUND

1. atrofida, aylana (**round around**ga qaraganda koʻproq ishlatiladi. Berk doira bo'yicha to'liq aylanma harakatni ifodalamoqchi bo'lganimizda faqat round ishlatiladi.)

He traveled **round** the world. U dunyo bo'ylab sayohat qildi. The earth moves **round** the sun. Yer Ouyosh atrofida aylanadi. There are many flowers Uy atrofida koʻp gullar bor.

round (around) the house.

2. atrofga, atrofda, aylanib (ravish bo'lib keladi):

The door is locked, you Eshik qulf, aylanib oʻtishingizga

will have to go round. to'g'ri keladi. U atrofga qaradi. He looked **round** (**around**).

3. round va around bilan kelgan iboralar:

round the corner muyulishda, all around hamma yerda

burchakda

to travel around the country mamall the year round butun

lakat boʻylab sayohat qilmoq yil boʻyi

SINCE

1. -dan buyon (vaqtga nisbatan ishlatilib, vaqtning boshlanish nuqtasini bildiradi). Since kelgan gapning kesimi Present Perfect yoki Present Perfect Continuous zamonlaridan birida bo'ladi:

U o'tgan yildan buyon Toshkentda He has been living in Tashkent

since last year. yashaydi.

I have not seen him since Men uni dushanba kunidan buyon

koʻrganim yoʻq. Monday.

2. O'shandan buyon degan ma'noda since ravish bo'lib keladi.

He left Samarkand last year and I have not seen him *since*.

U o'tgan yili Samarqanddan ketgan edi va men uni o'shandan buyon ko'rganim yo'q.

Izoh. since bogʻlovchi boʻlib quyidagi vazifalarda ham kelishi mumkin:

- a) -dan buyon: I have not seen him **since he** returned to Toshkent. Men uni Toshkentga qaytib kelganidan buyon koʻrganim yoʻq;
- b) *sababli, tufayli, uchun:* **Since** you are ill, I'll do the work for you. Siz kasal boʻlganligingiz sabobli men bu ishni siz uchun bajaraman.

3. Since va from predloglarini taggoslash.

Since ham, **from** ham *-dan* degan ma'noda biror ish-harakatning boshlanish nuqtasini ko'rsatadi. **Since** o'tgan zamonda boshlanib, hozirga qadar davom etayotgan ish-harakatning boshlanish vaqtini bildirsa, **from** hozir davom etmayotgan ish-harakatlarni ifodalaydi:

I have been working since 12 o'clock.

Men 12 dan buyon ishlayapman (Hozir ham ishlashda davom etyapman).

He has been ill **since** Monday.

U dushanbadan buyon kasal (Hozir ham sogʻaygan emas).

He works **from** eight till four. I lived in Karshi **from** 1975 till 1996. Tomorrow I shall work

U sakkizdan toʻrtgacha ishlaydi. Men Qarshida 1975-yildan to 1996yilgacha yashaganman.

Ertaga men soat 10 dan ishlayman.

from 10 o'clock.

THROUGH

1. -dan, ichidan, orasidan:

He was walking **through** the forest.

U o'rmon ichidan yurdi.

She **looked** through the window.

U derazadan garadi.

2. -tufayli, oqibatida:

You've made this mistake **through** your carelessness.

Siz ehtiyotsizligingiz tufayli bu xatoga yoʻl qoʻdingiz.

TILL, UNTIL

Till va *until* predloglari -*gacha*,-*ga qadar (-maguncha)* ma'nosida vaqtni ifodalash uchun ishlatiladi.

I'll stay here till (until) Monday. Men bu yerda dushanbagacha

qolaman.

We shall wait for your answer

Biz sizning javobingizni soat beshgacha kutamiz.

till (until) five o'clock.

ida ha'zan **till** oʻrniga **to** ham kelish

From ... till -dan ...-gacha iborasida ba'zan **till** o'rniga **to** ham kelishi mumkin:

I shall work **from** nine

Men 9 dan 3 gacha ishlayman.

to (till) three.

Izoh: 1. -*gacha* qoʻshimchasi joyni ifodalaganda **till, until** emas, **as far as** ishlatiladi: I'll go with you **as far as** the station. Men siz bilan vokzalgacha boraman.

2. **till, until** bogʻlovchi vazifasida ham kelib, *-guncha,-maguncha* degan ma'noni bildiradi:

Let us wait **until (till)** the rain stops. Yomg'ir tinguncha kutib turaylik.

TO PREDLOGI

1. -ga:

Ish-harakatning biror joyga yoki biror shaxsga qarab yoʻnalishini bil-diradi, *qavrga*? degan savolga javob boʻladi.

He went **to** the Crimea. U Qrimga ketdi.

He came **to** the meeting U majlisga soat beshda keldi.

at five o'clock.

Send him **to** the manager at once. Uni darhol menejerga joʻnating.

2. *-ga*:

Ish-harakatning kimga qaratilganligini bildiradi:

The teacher explained this O'qituvchi bu qoidani talabalarga

rule **to** the students. tushuntirdi.

I wrote a letter **to** my father Kecha men otamga xat yozdim.

yesterday.

3. Oʻzidan keyin **to** predlogini talab qiluvchi fe'llar:

to agree to—-ga rozi boʻlmoq, qoʻshilmoq	He agreed to my offer.	U mening taklifimga qoʻshildi.
to amount to — (summani) tashkil etmoq, -gacha yetmoq	The cost of transportation amounts to 2000 dollars.	Yukni tashish qiymati 2000 dollarga yetadi.
to apologize to — -dan uzr soʻramoq to attach to -ga ilova qilmoq	We apologized to him for the mistake. We have attached a copy of the telegram to the let-	Biz undan xatoyimiz uchun uzr soʻradik. Biz xatga telegram- maning bir nusxasini
	ter.	ilova qildik.

to belong to -ga tegish-Bu kitob menga qa-This book belongs to li, qarashli boʻlmoq rashli. me. to happen to -ga nima-What has happened to Unga nima boʻldi? him? dir boʻlmoq Listen to me! to listen to -ga quloq Menga quloq soling! solmog, -ni tinglamog He **objected to** my offer. U mening taklifimga to object to -ga garshi bo'lmoq, -ga e'tiroz garshi chiqdi. bildirmoq to pay attention to -ga He didn't pay attention U bu faktga e'tibor e'tibor bermoq to this fact. bermadi. Siz uning diagatini to call (draw) smb.'s Did vou call his attention to this fact? bu faktga jalb qildinattention to — birovning diqqatini ... -ga gizmi? tortmoq, jalb qilmoq to prefer to — -dan af-I prefer coffee to tea. Men choydan koʻra kofeni afzal koʻraman. zal koʻrmoq to reply to -ga javob I r eplied to his letter Men kecha uning xatiga javob gaytardim. bermog vesterday. to refer to — -ga ha-In his telegram he re-Telegrammasida ferred to our letter. vola qilmoq, -ni dalil bizning xatimizga hakeltirmog vola qilgan. to seem (appear) to nimadir It seems (appears) to me Menga that something is wrong. noto'g'ridek — tuyulmoq, boʻlib bo'lib koʻrinmoa koʻrindi. to subscribe to -ga We **subscribed** to that Biz bu jurnalga obuna obuna boʻlmoq magazine. boʻldik. to telephone to — -ga He **telephoned** to his U akasiga qoʻngʻiroq brother. qo'ng'iroq qilmoq qildi. Men u bilan bu mato talk to **)** bilan I **shall speak to** him about gaplashto speak to \$ sala haqida ertaga the matter tomorrow. gaplashaman. moq to telegraph to -ga te-I telegraphed (cabled, Men kecha ularga teleto wire to wired) to them yestergrafdan xabar berdim. legraf cable dan xabar day. bermog

4. **to** koʻpgina sifatlardan keyin ishlatiladi:

acceptable — ma'qul, qabul qilarli attentive — e'tiborli, sinchkov

clear — aniq, ravshan

devoted — sodiq, fidoyi

equal — teng, barobar

familiar — tanish

grateful — minnatdor

important — muhim

kind — mehribon, rahmdil

known — mashhur, taniqli

unknown — noma'lum

It is not **clear to** me why he behaved like that.

This machine is **similar to** model 12A in our catalogue.

It will be very **useful to** me.

Your proposal is acceptable to us.

liable — lozim, kerak

necessary — zarur, kerakli

opposite — qarama- qarshi

polite — odobli, xushmuomala

similar — o'xshash, bir xil

strange — begona, notanish

superior — eng oliy (sifatga oid)

inferior — eng past

unpleasant — yoqimsiz, noxush

useful — foydali

useless — befoyda

U oʻzini nega bunday tutganligi menga tushunarsiz (qorongʻu).

Bu mashina bizning katalogimizdagi 12A modelga o'xshash.

Bu men uchun juda foydali bo'ladi. Sizning taklifingiz bizga ma'qul.

Izoh: useful, important, strange, necessary kabi bir qator sifatlardan keyin toning o'rniga for ishlatilishi ham mumkin. Bunda gapdagi predlog bilan kelgan ot yoki olmosh undan keyin kelgan infinitivning ish-harakatini bajaradi.

It is necessary **for you to start** at once. Siz darhol jo'nashingiz zarur.

It will be very useful for me to read this book. Men uchun bu kitobni oʻqish juda foydali boʻladi.

5. **To** bilan iboralar:

to the amount (of) summada, hajmda

to the north, south, west, east (of) — (-dan) shimolga, janubga, gʻarbga, sharqqa

to the right (left) — o'ngga (chapga)

to the end — oxirigacha

to my (his) disappointment (sorrow, joy) mening (uning) umidsizligimga (g'amimga, xursandchiligimga)

in reply (answer) to — ga javoban

TO VA INTO PREDLOGLARINI TAQQOSLASH

To ham, **into** ham -ga ma'nosida harakatning yo'nalishini bildiradi. To predlogi harakatning biror shaxsga yoki narsaga yoʻnalganini bildirsa, into harakatning biror narsaning ichki qismiga yoʻnalganini bildiradi:

He went **to** the shop. He went **into** the shop. U do'konga ketdi.

U do'konning ichiga kirdi.

TOWARDS PREDLOGI

1. -ga tomon, -ga qarab ma'nosida:

He was walking *towards* the sea. The ship sailed *towards* the south. This was the first step *towards* reconciliation.

U dengizga tomon borayotgan edi. Kema janub tomonga suzib ketdi. Bu yarashishga tomon birinchi qadam edi.

2. -ga, -ga nisbatan ma'nosida:

His attitude *towards* this matter is favourable.

He is friendly *towards* me.

Uning bu masalaga munosabati

yaxshi.

U menga nisbatan do'stona mu-

nosabatda.

3. -ga yaqin, -gacha ma'nolarida vaqtni ifodalaydi va biror vaqtdan oldin, biror vaqtga yaqinni bildiradi:

The rain stopped towards

morning.

We expect to receive the goods *towards* the end of May.

Yomg'ir ertalabga yaqin to'xtadi.

Biz may oyining oxirigacha mol (tovar) larni olishga umid qilamiz.

UNDER PREDLOGI

1. tagida, ostida ma'nosida joyni bildiradi (overning antonimi):

He was lying *under* a tree. He put the basket *under* the table. U daraxt tagida yotar edi. U savatni stol ostiga qoʻydi.

2. ostida (koʻchma ma'noda) quyidagi birikmalarda ishlatiladi:

Under the guidance (control, management, command) under the title (heading) under the name under fire under the influence

rahbarligi (nazorati,boshqaruvi, qoʻmondonligi) ostida sarlavha ostida nomi ostida, nomi bilan oʻt (olov) ostida, ichida, oʻq ostida ta'siri ostida

3. -dan kamroq, -ga yaqin ma'nosida kamaytirilgan miqdorni bildiradi (**above** ga teskari ma'noda):

There were **under** fifty people there.

He is **under** fourty.

U yerda ellikka yaqin odam bor edi. U qirq yoshlarga borgan edi. U qirqdan past. 4. under bilan iboralar:

to be under consideration ko'rib chiqilmoq

under the circumstances ushbu vaziyatda

to be under construction qurilmoq

under the contract (agreement) shartnomaga koʻra, binoan

to be under discussion muhokama qilinmoq

to be under repair ta'mirlanmoq

UP PREDLOGI

1. *yuqoriga*, *-dan*, *boʻylab yuqoriga* (antonimi **down**, harakat fe'llari bilan pastdan yuqoriga harakatni bildiradi):

He walked **up** the stairs. U zinadan koʻtarildi.

The steamer sailed **up** the river. Paroxod daryo boʻylab yuqoriga

(oqimga qarshi) suzib ketdi.

2. yuqorida, yuqoriga ma'nosida ravish bo'lib keladi:

He looked **up** and saw them. U yuqoriga qaradi va ularni

koʻrdi.

The barometr is going **up**. Barometr ko'tarilayapti.

3. *oldiga* (harakat fe'llari bilan biror shaxs yoki buyumning oldiga yaqinlashishni bildiradi):

He came **up** and asked U mening oldimga keldi va vaqtni

me the time. so'radi.

He went straight **up** to U to'ppa-to'g'ri menejerning oldiga

the manager. bordi.

The motor car drove **up** Avtomobil darvoza oldiga keldi.

to the gate.

4. **to eat, to drink, to fill, to use, to sell, to buy, to grow** va boshqa fe'llar bilan birikib kelib, shu ish-harakatni oxirigacha amalga oshirilganligini bildiradi:

He drank **up** all the milk. U sutning hammasini ichib qoʻydi. All our ink is used **up**. Hamma siyoh ishlatilib boʻlindi.

5. **up** bilan keladigan fe'lli birikmalar:

to fill up to 'lg 'azmoq	He was asked to fill up a form.	Undan blank toʻlgʻa- zishni soʻrashdi.
to get up uyqudan tur- moq	At what time do you get up ?	Siz ertalab nechada uyqudan turasiz?
to give up tashlamoq, to 'xtatmoq (odatni)	He has given up smo-king.	U chekishni tashladi.

to look up (lugʻatdan) qidirmoq	I must look up this word in the dictionary.	Men bu soʻzni lugʻatdan qidirishim kerak.
to make up tuzmoq	Make up some sentences with these expressions.	Bu iboralar bilan bir nechta gaplar tuzing.
to make up for oʻrnini qoplamoq	We must make up for lost time.	Biz yoʻqotilgan vaqt- ning oʻrnini qoplashimiz kerak.
to pick up yerdan ol- moq, terib olmoq	Pick up that book.	Bu kitobni yerdan oling.
to ring (call) up tele- fon qilmoq	Ring me up at eight o'clock.	Menga sakkizda qoʻn- gʻiroq qiling.
to stand up turmoq	Stand up, please.	Iltimos, oʻrningizdan turing.
to wake up uygʻon- moq, uygʻotmoq	I usually wake up early.	Men odatda vaqtli uygʻo- naman.
	Please, wake me up at six o'clock.	Iltomos, meni oltida uygʻoting.

Up bilan kelgan iboralar:

up	to	-gacha
up	ω	-gaciia

up-to-date zamonaviy
up and down u yoqdan bu yoqqa

to make up one's mind to do smth. Biror narsa qilmoqchi bo'lmoq The time is up vaqt tugadi

It is up to you (him, her) to decide.

I was up at six o'clock. Men oltida turgan edim.

up to here shu yergacha

up to now, up to the present time hozirgacha

to come up to one's expectations kutganidek bo'lmoq

What's up? Nima bo'ldi? Nima gap?

Buni siz (u) hal qilishingiz kerak.

WITH PREDLOGI

1. *bilan* ma'nosida (biror ishni bajarishda birgalik, hamkorlikni bildiradi).

He lives with his brother. Will you come and have dinner with me? He likes to play with his children.

U akasi bilan yashaydi.

Bugun kechqurun kelib men bilan ovqatlanmaysizmi?

U bolalari bilan oʻynashni yaxshi koʻradi.

2. -li, bilan ma'nosida (biror narsa bilan birgalikda yana boshqa narsaga ham egalikni bildiradi).

I have bought a book with pictures for my little daughter.

A man with a suitcase in his hand entered the hall Men kichik qizcham uchun rasmli kitob sotib oldim.

Qoʻlida chamadonli bir kishi zalga kirdi

3. bilan ma'nosida(biror harakat bajarilayotgandagi holatni ifodalaydi):

He listened to me with interest. U mening gapimni qiziqish bilan

tingladi.

She said it with a smile. U buni tabassum bilan aytdi.

U derazalarni ochib uxlashni yoq-He likes to sleep with tiradi. the windows open.

4. bilan, yordamida ma'nosida (biror predmet vositasida ish-harakatni bajarishni bildiradi).

The bread was cut with Non o'tkir pichoq bilan kesildi.

a sharp knife.

I like to write with a fountain pen.

Men avtoruchka bilan yozishni yaxshi koʻraman.

5. withdan oldin keladigan ayrim fe'llar, sifatlar va sifatdoshlar:

to agree with -ga qoʻ shilmoq, rozi boʻlmoq	I agree with you.	Men sizning fikringizga qoʻshilaman.
to compare with — bi- lan solishtirmoq, taqqos- lamoq	I shall compare your translation with the original.	Men sizning tarjimang- izni asli bilan solishtirib koʻrmoqchiman.
to deal with — bilan aloqada, muomalada boʻlmoq	He has to deal with different kinds of people.	Uning turli odamlar bi- lan muomalada boʻlishiga toʻgʻri keladi.
to fill with — bilan to ʻlmoq	The child's eyes filled with tears.	Bolaning koʻzlari yoshga toʻldi.
to insure smth. with — tomonidan sugʻurta qilmoq	The cargo is insured with «Gosstrakh».	Yuk «Gosstrax» tomonidan sugʻurta qilindi.
to leave with — ga, -da qoldirmoq to open an account	I have left the letter with the secretary. We have opened an	Men xatni kotibada qol- dirdim. Biz «Paxtabank»da hisob
with — da hisobraqam ochmoq	account with «Pakxtabank».	raqami ochdik.

to supply (provide) with — bilan ta'minlamoq	Uzbekistan supplies textile industry with cotton.	Oʻzbekiston toʻqima- chilik sanoatini paxta bilan ta'minlaydi.
to tremble (shake, shi-	He trembled with cold.	U sovuqdan titrar edi.
ver) with — dan tit- ramoq, qaltiramoq		
to be angry with — - dan xafa boʻlmoq, jahli	I am angry with you.	Men sizdan xafaman.
chiqmoq		
pale (red, tired) with	She was pale with ex-	U hayajondan oqarib
— dan oqarmoq (qi-	citement.	ketdi.
zarmoq, charchamoq)		
pleased (displeased)	I was pleased with his	Men uning javobidan
with — mamnun boʻl-	answer.	mamnun boʻldim.
moq (qoniqmaslik)		
popular with — orasi-	Brighton is popular with	Brayton dam oluvchilar
da mashhur boʻlmoq	holiday-makers.	orasida mashhur.
satisfied with — dan	He is satisfied with her	U uning ishidan qo-
qoniqmoq	work.	niqdi.

WITH VA BY PREDLOGLARINI TAQQOSLASH

With ham, by ham ma'no jihatdan o'zbek tilidagi bilan ko'makchisiga to'g'ri keladi. Ammo by ko'pincha majhul nisbatdagi fe'ldan keyin kelib, tomonidan deb ham tarjima qilinadi va ish-harakatning bajaruvchisini ko'rsatadi. With esa, aniq nisbatda ham, majhul nisbatda ham ish-harakatni bajarish asbobini, buyumini bildiradi:

The fire was put out by the fire-Yong'in o't o'chiruvchilar tomoni-

men. dan oʻchirildi.

The fire was put out **with** water. Olov suv bilan o'chirildi.

They put out the fire **with** water. Ular olovni suv bilan oʻchirdilar.

WITHIN PREDLOGI

1. *ichida, -dan kechikmasdan* ma'nosida (ish-harakat bajariladigan biror vaqt chegarasini ko'rsatadi):

I shall give you an answer Men sizga bir hafta ichida javob

within a week. aytaman.

Payment will be made To 'lov o'n kun ichida amalga oshiwithin ten days. riladi. 2. within masofada ma'nosida quyidagi birikmalarda ishlatiladi: within reach (sight, hearing) yetish (ko'rish, eshitish) masofasida; within three miles of the station vokzaldan uch milya masofada.

FOR, DURING, IN, WITHIN PREDLOGLARINI TAQQOSLASH

For ish-harakat davom etadigan biror vaqt muddatini bildiradi va oʻzbek tiliga *davomida, muddatga* deb tarjima qilinadi. Ba'zi hollarda u tushirib qoldirilishi va oʻzbek tiliga tarjima qilinmasligi ham mumkin:

I lived there (for) Men u yerda uch yil (davomida)

three years. yashadim.

I shall stay there (for) Men u yerda yetti kun (muddatga)

seven days. qolmoqchiman.

During oʻzbek tiliga *davomida*, *mobaynida* deb tarjima qilinadi va *qachon?* degan soʻroqqa javob boʻladi hamda biror vaqt mobaynida bajariladigan bir yoki bir nechta ish-harakatni koʻrsatadi:

During the last three months
he has made great progress
in German.

So'nggi uch oy mobaynida u nemis tilidan katta muvaffaqiyatlarga erishdi.

In -dan keyin, ichida deb tarjima qilinadi va qachon? degan soʻroqqa javob boʻladi:

Javob boʻladi:
The construction of this plant

Bu zavod qurilishi oʻn oy (ichi)da

was completed *in* ten months. tugatildi. **Within** ichida, -*dan kechikmasdan* deb tarjima qilinadi:

I shall give you an answer Men sizga uch kundan kechiktirmas-

within three days. dan javob beraman.

WITHOUT PREDLOGI

1. **Without** o'zbek tilidagi -siz degan qo'shimchaga to'g'ri keladi (antonimi with):

I cannot do it **without**Men buni sizning yordamingizsiz

your help. bajara olmayman.

He went out **without** his hat. U shlapasiz chiqib ketdi.

2. **Without** koʻpincha gerund bilan birgalikda boʻlishsizlikni ifodalash uchun ishlatiladi va oʻzbek tiliga *-masdan* deb tarjima qilinadi:

He can speak English **without making** any mistakes.

U ingliz tilida birorta ham *xato qil-masdan* gapira oladi.

I went out without waking him. Men uni uygʻotmasdan tashqariga

chiqdim.

3. Without bilan kelgan iboralar:

without doubt — shubhasiz

masdan
without fail — albatta, shaksiz it goes without saying — bu o'z-

without fail — albatta, shaksız it goes without saying — bu oʻzoʻzidan ma'lum

without notice — (rasmiy) to do without smb. smth. — biogohlantirmasdan rov yoki biror narsasiz ham amallamog

GURUH PREDLOGLAR

according to — -ga muvoiq, koʻra, binoan

apart from -ni hisobga olmaganda; — -dan tashqari

as to (as for) — -ga kelsak

because of — tufayli

but for — ... boʻlmaganda

by means of — vositasida, yordamida

in accordance with — -ga muvofiq -ga koʻra

in addition to — -ga qoʻshimcha According to the information received by us, the steamer will arrive on the tenth of May. Biz olgan ma'lumotga ko'ra paroxod 10-mayda keladi.

without the knowledge (of) — bil-

Apart from the high price, the terms of payment and delivery proposed by that firm do not suit us.

Yuqori narxni hisobga olmaganda, bu firma taklif etgan toʻlov va yetkazib berish shartlari bizga ma'qul emas.

As to (for) the journey, we shall speak about that later. Sayohatga kelsak, biz bu haqda keyinroq gaplashamiz.

She doesn't go there **because of** the rain. U yomg'ir tufayli u yoqqa bora olmadi.

But for him I should have missed the train. U bo'lmaganda men poyezdga kechikkan bo'lar edim.

In Russian ports ships are discharged **by means** of cranes. Rossiya portlarida kemalarning yuki kranlar yordamida tushiriladi.

He did not act in accordance with our instructions.

U bizning koʻrsatmamizga muvofiq harakat qilmadi.

I am sending you this information in addition to my telegram. Men sizga telegrammamga qoʻshimcha ravishda bu ma'lumotni ham yuborayapman.

in case of — sodir boʻlganda, yuz berganda; boʻlsa, holda as compared with (in comparison with) bilan taqqoslaganda

in conformity with - ga koʻra

in consequence of -ning natijasida, oqi-batida

in favour of — ...ning foydasiga, nomiga

in front of — qarshisida, ro'parasida

in spite of — ga qaramasdan

instead of — ...ning o'rniga

on the event of — agar, mabodo ... sa

in view of — sababli, boisdan, sharofati bilan

owing to — sababli, tufayli, vajdan

on behalf of, in the name of — ...ning nomidan

In case of fire ring up 01. Yong'in yuz berganda, 01ga qo'ng'iroq qiling.

The production of machinery has greatly increased in Russia **as compared with** 1980. Rossiyada mashinalar ishlab chiqarish 1980-yil bilan solishtirganda ancha oʻsdi.

You have not executed the order in conformity with our instructions. Siz buyurtmani bizning koʻrsatmamizga koʻra bajarmagansiz.

In consequence of this accedent the motor car was damaged. Bu falokat (baxtsiz hodisa) natijasida avtomobil shikastlandi.

The cheque was drawn in favour of the sellers.

Chek sotuvchilar foydasiga (nomiga) yozildi.

The post office is just **in front of** our house. Pochta idorasi bizning uyimiz roʻparasida joylashgan.

We finished the work in time **in spite of** all difficulties. Hamma qiyinchiliklarga qaramasdan biz ishni oʻz vaqtida tugatdik.

Give the red pencil **instead of** the green one. Yashil qalamning oʻrniga menga qizilini bering.

In the event of the lecture being postponed due notice will be given. Agar leksiya qoldirilsa, bu haqda e'lon beriladi.

In view of the fact that he was ill I had to do it myself. U kasalligi boisdan men bu ishni oʻzim bajarishimga toʻgʻri keldi.

We could not get there in time **owing to** a severe storm. Kuchli bo'ron tufayli biz u yerga o'z vaqtida yetib bora olmadik.

He signed the contract **on behalf of** the sellers. U shartnomaga sotuvchi nomidan imzo chekdi.

subject to — boʻlsa, sharti bilan, holda

thanks to — tufayli, sababli, sharofati bilan

with a view to — maqsadida, maqsadi bilan

with (in) regard to, with (in) respect to xususida, haqida, toʻgʻrisida, nisbatan We make this offer **subject to** receiving your confirmation by cable. Biz bu taklifni siz telegramma orqali tasdiqlashingiz bilan amalga oshiramiz.

Thanks to his help we finished our work early. Uning yordami sharofati bilan biz ishni erta tugatdik.

We arrived in London with a view to concluding an agreement for the purchase of machinery. Biz mashinalar sotib olish uchun shartnoma tuzish magsadida Londonga keldik.

I have something to tell you **with (in) regard to** this matter. Men bu masala xususida sizga bir narsa aytmoqchiman.

BOG'LOVCHI (THE CONJUNCTION)

Umumiy ma'lumotlar

1. Gaplarni va gap boʻlaklarini bir-biri bilan bogʻlash uchun ishlatiladigan soʻzlarga bogʻlovchilar deyiladi.

Teng va ergashtiruvchi bogʻlovchilar mavjud.

2. Teng bogʻlovchilar gapning uyushuq boʻlaklarini va mustaqil gaplarni bir-biriga bogʻlash uchun ishlatiladi:

I have received a letter **and** a telegram.

Men xat va telegramma oldim.

The sun has set, **but** it is still light.

Go at once **or** you will miss your train.

Quyosh botdi, ammo hali kun yorugʻ.

Darhol boring, boʻlmasa poezdga ulgurmaysiz.

3. Ergashtiruvchi bogʻlovchilar ergash gaplarni bosh gaplarga bogʻlaydi:

I can't do it now **because** I am very busy.

I said **that** he would come in the evening.

If you wish, I will help you.

Men hozir buni qila olmayman chunki juda bandman.

Men uning kechqurun kelishini aytdim.

Agar istasangiz, men sizga yordam beraman.

4. Bogʻlovchilar shakliga koʻra sodda va qoʻshma boʻladi:

Sodda bogʻlovchlar: and va, bilan, but ammo, lekin, if agar, that.

Qoʻshma bogʻlovchilar: **as well as** *ham, shuningdek;* **so that, in order that** *uchun, maqsadda;* **as soon as** *-gach, bilanoq* va boshqalar.

Ba'zi qo'shma bog'lovchilar ikkilangan bo'ladi, chunki ikki qismdan iborat bo'ladi: **both ... and** ham ... ham, **not only ... but also** faqat emas ... ham, **either ... or** yoki ... yo, **neither ... nor** na ... na va boshqalar.

Ba'zi bog'lovchilar sifatdoshlar shakliga ega bo'ladi: **provided** (**providing**) *shartda, agar ... bo'lsa;* **seeing** *bilib, modomiki, hamonki;* **supposing** *shunday, aytaylik, faraz qilaylik.*

TENG BOG'LOVCHILAR

and va, bilan as well as ham, ham- da, shuningdek	The contract was concluded on the 15 th of May, and the sellers chartered a vessel immediately. We have received your telegram as well as your letter of the 20 th May.	Shartnoma oʻn be- shinchi mayda tuzildi va sotuvchilar zudlik bilan kema yolladilar. Biz sizning telegram- mangizni, shuningdek, 20-maydagi xatingizni oldik.
both and ham ham	Both the wheat and the barley will be shipped tomorrow.	Bugʻdoy ham, arpa ham ertaga yuklanadi.
not only but also faqat emas ham	We object not only to the terms of paymant, but also to the time of delivery.	Biz faqat toʻlov shartlariga emas, yetkazib berish vaqtiga ham e'tiroz bildiramiz.
but ammo, lekin	We agree to the terms of payment but object to the time of delivery.	Biz to'lov shrtlariga rozimiz, lekin yetkazib berish shartlariga e'tiroz bildiramiz.
or yoki, yoʻqsa	The village is about seven or eight kilometers from here. Hurry up or you will miss the train.	Qishloqqacha bu yerdan yetti yoki sakkiz kilo- metr. Shoshiling, aks holda poyezdga kechikasiz.
either or yoki yo	The manager is either at the office or at the laboratory.	Menejer yoki ofisda, yoki laboratoriyada.

Izoh: Mustaqil sodda gaplarni bir-biri bilan bogʻlash uchun **moreover** *bundan tash-qari*, **therefore** *shuning uchun*, **so** *shunday qilib*, **however** *har holda*, *shunday boʻlsa ham*, **nevertheless** *shunga qaramasdan*, *biroq*, **otherwise**, **else**, **or else** *aks holda* kabi ravishlaridan ham foydalaniladi.

ERGASHTIRUVCHI BOGʻLOVCHILAR

1. **That, if, whether** bogʻlovchilari ega, kesim va toʻldiruvchi ergash gaplarni bosh gap bilan bogʻlaydi:

Whether the documents will arrive tomorrow is not certain (ega ergash gap).

The difficulty is **that** it is impossible to charter a ship in such a short time (kesim ergash gap).

Ask him **whether (if)** he can do it tomorrow (to'ldiruvchi ergash gap).

Hujjatlarning ertaga yetib kelish-kelmasligi noma'lum.

Qiyinchilik — bunday qisqa vaqt davomida kema yollash imkoniyati yoʻqligida.

Undan bu ishni ertaga qilish-qila olmasligini soʻrang.

- 2. Hol ergash gaplarni bosh gap bilan bogʻlovchi bogʻlovchilar:
- a) quyidagilar payt ergash gaplarni bogʻlaydi:

after keyin	After the steamer had	Paroxod portni tark et-
	left the port, we sent a telegram to the buyers.	gach, biz xaridorlarga telegramma yubordik.
as -da	As I was coming here, I met your brother.	Bu yoqqa kelayotga- nimda men akangizni uchratdim.
	As winter approached, the days became shorter.	Qish yaqinlashar ekan, kunlar qisqara boshladi.
as long as to, qadar	As long as you insist on these terms, we shall not be able to come to an agreement with you.	To siz shu shartlarga turib olar ekansiz, biz siz bilan kelisha olmaymiz.
as soon as -gach, bilan	He will do it as soon as he comes home.	U uyiga kelishi bilan (kelgach) bu ishni qi- ladi.
since -dan buyon	What have you been doing since I last saw you?	Sizni men oxirgi marta koʻrganimdan buyon nima qilayapsiz.
until (till) –maguncha (-gacha)	I shall stay here until (till) I have finished my work.	Men ishimni tugatmagu- nimcha (tugatganimcha) shu yerda boʻlaman.

the specification of the muhokama qildik.
---

b) quyidagilar sabab ergash gaplarni bogʻlaydi:

as uchun, sababli	As I have not read the book, I cannot tell you anything about it.	Men kitobni oʻqib chiq- maganim sababli, u haqda biror narsa deyol- mayman.
because chunki	I cannot do it now because I am very busy.	Men buni hozir qila ol- mayman, chunki juda bandman.
since sababli, modo- miki	Since the documents have not arrived, we cannot load the goods.	Modomiki hujjatlar yetib kelmagan ekan, biz mollarni yuklay ol- maymiz.
for uchun	He walked quickly, for he was in a great hurry.	U tez yurdi, chunki u juda shoshilardi.
seeing (that) koʻrib, bilib, sababli	Seeing (that) he is ill today, we shall have to postpone the meeting.	Uning kasalligi tufay- li, majlisni qoldirishi- mizga toʻgʻri keladi.

c) quyidagilar shart ergash gaplarni bogʻlaydi:

if agar	He will sent the letter to- morrow if you send it off now.	Agar siz xatni hozir joʻnatsangiz, u uni er- taga oladi.
on codition (that) shu shart bilan, boʻlsa	I will lend you the book on condition (that) you return it on Monday.	Men sizga kitobni dushan- ba kuni qaytarib berish sharti bilan berib tura- man.
provided (that), providing (that) agar, sharti bilan	We shall be able to ship the goods at the end of May provided (that) the order is received immedi- ately.	Agar buyurtma zudlik bilan olinsa, biz mol- larni may oyining ox- irida yuklay olamiz.
supposing (that) agar; faraz qilaylik, boringki	Supposing (that) he doesn't come, who will do the work?	Boringki u kelmasa, ishni kim qiladi?

unless agar, -masa	I shall go there tomorrow	Agar juda band boʻl-
	unless I am too busy.	masam men u yerga er-
		taga boraman.

d) quyidagilar maqsad ergash gaplarni bogʻlaydi:

lest -maslik maqsadida, -masligi uchun	They wrapped the instruments in oilcloth lest they shuld be damaged by sea water.	Asboblar dengiz su- vidan zararlanmasligi uchun ularni klyonka bilan oʻradilar.
so that, in order that, that uchun, maqsadda	I gave him the book so that (in order that, that) he might study the subject at home.	Uyida oʻqisin deb men kitobni unga berdim.

e) quyidagi bogʻlovchilar ravish ergash gaplarni bogʻlaydilar:

as dek, -day, -ga oʻxshatib	I'll do it as you told me.	Men buni siz aytga- ningizdek qilaman.
as if (as though) xuddi	You answer as if (as though) you did not know the rule.	Siz xuddi qoidani bil- magandek javob bera- siz.
so that shunday boʻlganligi uchun	The sea was so stormy that the vessel could not leave the port.	Dengizda shunday do- vul ediki, kema bandar- goh (port) ni tark eta olmadi.
such that sunday boʻlganligi uchun	There was such a storm that day that the vessel could not leave the port.	Oʻsha kuni dengizda shunday dovul ediki kema bandargoh(port) ni tark eta olmadi.

f) quyidagi bogʻlovchilar qiyoslash ergash gaplarini bogʻlaydi:

as as –dek, kabi	I get up as early as you	Men sizdek erta tura-
	do.	man.
(not) so as –dek	The book is not so inter-	Kitob men o'ylaganim-
emas	esting as I thought.	dek qiziq emas.
than -ga qaraganda	He returned sooner than	U biz kutganimizga
	we had expected.	qaraganda ertaroq qay-
		tib keldi.

g) quyidagilar natija ergash gaplarni bogʻlaydi:

so that uchun	The loading of the goods was completed on Monday so that on Teusday the ship was able to leave the port.	Seshanba kuni kema portni tark eta olishi uchun mollarni yuk- lash dushanba kuni tugallandi.
---------------	--	--

h) quyidagi bogʻlovchilar toʻsiqsiz ergash gaplarni bogʻlaydi:

in spite of the fact that	He went out in spite of	Qattiq shamollaganiga
-ga qaramasdan	the fact that he had a bad cold.	qaramasdan u tashqari- ga chiqdi.
though (although) -ga	He speaks English per-	U Anglyada hech
qaramasdan, garchi,	fectly though (although)	qachon boʻlmagan
-sa ham	he has never been to Eng-	boʻlsa ham, ingliz
	land.	tilida mukammal ga-
		piradi.

BOG'LOVCHI SO'ZLAR

Ergash gaplarni bosh gaplar bilan bogʻlash uchun bogʻlovchilardan tashqari quyidagi bogʻlovchi soʻzlar ham ishlatiladi: **who, whose, what, which, that** olmoshlari va **when, where, how, why** ravishlari. Ular bogʻlovchilardan farq qilib, gapda birorta gap boʻlagi ham boʻlib keladi:

I don't know **when** he will return.

Uning qachon qaytib kelishini bilmayman.

(When ergash gapni bosh gapga bogʻlaydi va ergash gapda payt holi boʻlib keladi.)

I know the man **who** wrote this article.

Men bu maqolani yozgan kishini bilaman (taniyman).

(Who ergash gapni bosh gapga bogʻlaydi va ergash gapda ega boʻlib keladi.)

Tom told me **what** he had seen there.

Tom u yerda koʻrganlarini menga aytib berdi.

(What ergash gapni bosh gapga bogʻlaydi va ergash gapda toʻldiruvchi boʻlib keladi.)

SHAKLI BIR-BIRIGA MOS KELADIGAN BOGʻLOVCHILAR, PREDLOGLAR VA RAVISHLAR

Ba'zi bogʻlovchilarning shakli predloglar va ravishlar bilan mos keladi. Ularning qaysi soʻz turkumiga mos kelishini biz ularning gapdagi vazifasidan aniqlaymiz:

1. He always comes **before** I do (**before** — bogʻlovchi, ergash gapni bosh gapga bogʻlaydi).

I shall go there **before** dinner (**before** — predlog; otga munosabatni koʻrsatayapti).

I have seen this **before** (**before** — ravish; ish-harakatning sodir bo'lish vaqtini ko'rsatadi).

2. I found the letter **after** he had left (**after** –bog'lovchi).

He came **after** breakfast (**after** — bog'lovchi).

We can do that **after** (**after** — ravish).

3. What have you been doing **since** I saw you last? (**since** — bog'lovchi).

I have not been there **since** 1990 (**since** — predlog).

He left London six months ago, and I have not seen him **since** (**since** — ravish).

U har doim men kelishimdan **oldin** keladi.

Men u yerga tushlikdan **oldin** boraman.

Men buni oldin koʻrganman.

Men u ketganidan **keyin** xatni topdim.

U nonushtadan keyin keldi.

Buni **keyin** qila olamiz.

Men sizni oxirgi marta koʻrganimdan **buyon** nima qilayotgan edingiz?

Men u yerda 1990-yildan **bu-yon** boʻlganim yoʻq.

U Londonni olti oy ilgari tark etdi, men uni **oʻshandan buyon** koʻrganim yoʻq.

UNDOV SO'ZLAR (THE INTERJECTION)

Undov soʻzlar his-hayajon va tuygʻuni ifodalovchi soʻzlardir. Ular gap boʻlagi boʻlmaydi:

His father, **alas**, is no better. Afsus, uning otasi tuzalmayapti.

Oh! How you frightened me. O! Meni qanchalik qoʻrqitib yubor-

ding.

Well! What do you think of it? Xo'sh! Bu haqda sizning fikringiz

qanday?

GAP (THE SENTENCE)

Umumiy ma'lumotlar

1. Gap deb tugallangan fikrni ifodalovchi soʻzlar yigʻindisiga aytiladi. The sun rises in the east. Quyosh sharqdan chiqadi.

- 2. Gapning tarkibiga kiruvchi va birorta soʻroqqa javob boʻluvchi soʻzlar *gap boʻlaklari* deb ataladi.
- 3. Gap boʻlaklari *bosh boʻlaklar* va *ikkinchi darajali gap boʻlaklariga* boʻlinadi. Bosh boʻlaklarga *ega* va *kesim* kiradi. Ikkinchi darajali gap boʻlaklariga toʻldiruvchi (**the Object**), aniqlovchi (**the Attribute**) va hol (**the Adverbial Modifire**) kiradi.
  - 4. Tuzilishiga koʻra gaplar sodda va qoʻshma gaplarga boʻlinadi.
- 5. Qoʻshma gaplar bogʻlangan qoʻshma gaplarga va ergashgan qoʻshma gaplarga boʻlinadi:

The steamer arrived at the port yes-

terday (Sodda gap).

The agreement was signed, and the delegation left London (bog'langan qo'shma gap).

After the goods had been unloaded, they were taken to the warehouse. (ergashgan qo'shma gap).

Paroxod kecha portga (yetib)

keldi.

Bitim imzolandi va delegatsiya

Londonni tark etdi.

Mollar tushirilganidan keyin, omborxonaga olib borildi.

- 6. Maqsadiga koʻra gaplar quyidagi turlarga boʻlinadi:
- a) darak gaplar (**Declarative Sentences**):

The library is on the second floor.

Kutubxona ikkinchi qavatda.

b) so roq gaplar (Interrogative Sentences):

When did you come?

Siz qachon keldingiz?

c) buyruq gaplar (Imperative Sentences):

Open the window, please.

Iltimos, derazani oching.

d) undov gaplar (Exclamatory Sentences):

How well she sings!

U qanday yaxshi kuylaydi!

SODDA GAP (THE SIMPLE SENTENCE)

YIGʻIQ VA YOYIQ GAPLAR (UNEXTENDED AND EXTENDED SENTENCES)

- 1. Sodda gaplar yigʻiq va yoyiq gaplarga boʻlinadi.
- 2. Yigʻiq gaplar faqat bosh boʻlaklar ega va kesimdan iborat boʻladi:

The car stopped.

Mashina to'xtadi.

(ega) (kesim)

3. Yoyiq gaplarda bosh boʻlaklardan tashqari ikkinchi darajali boʻlaklar — aniqlovchi, toʻldiruvchi va hol boʻladi. Ikkinchi darajali boʻlaklar bosh boʻlaklarni izohlab keladi:

The **blue** car stopped **at the gate**.

Ko'k mashina darvoza oldida to'xtadi

Bu gapda ikkinchi darajali boʻlak — **blue** soʻzi (aniqlovchi) ega — **the car** soʻzini izohlab kelyapti, ikkinchi darajali boʻlak — **at the gate** (oʻrin holi) kesim **stopped**ni izohlaydi.

The manager of the office has received a telegram.

Ofis menejeri telegramma oldi.

Bu gapda ikkinchi darajali boʻlak — **of the office** (aniqlovchi) gapning egasi — **the manager** soʻzini izohlaydi, ikkinchi darajali boʻlak **a telegram** (toʻldiruvchi) kesim — **has received** soʻzini izohlaydi.

4. Ega va unga qarashli boʻlgan ikkinchi darajali boʻlaklar ega (yoyiq ega) guruhini tashkil qiladi. Kesim va unga qarashli boʻlgan ikkinchi darajali boʻlaklar kesim (yoyiq kesim) guruhini tashkil qiladi:

Ega guruhi (Subject Group)

Kesim guruhi (Predicate Group)

The blue car

stopped at the gate

The manager of our office

has received a telegram

5. Ikkinchi darajali gap boʻlaklari ham oʻz navbatida boshqa ikkinchi darajali boʻlaklar bilan izohlanishi mumkin va ular bilan qoʻshilib yoyiq gap boʻlaklarini tashkil qiladi:

The manager has received an **important** telegram.

Menejer muhim telegramma oldi

Bu gapda ikkinchi darajali gap boʻlagi **a telegram** (toʻldiruvchi) boshqa bir ikkinchi darajali gap boʻlagi **important** (aniqlovchi) tomonidan izohlanadi va yoyiq toʻldiruvchini hosil qiladi.

The question was discussed at the meeting of the committee.

Masala qoʻmita yigʻilishida muhokama qilindi.

Bu gapda ikkinchi darajali gap bo'lagi at the meeting (o'rin holi) boshqa bir ikkinchi darajali gap boʻlagi of the committee (aniqlovchi) bilan izohlanadi) va ular at the meeting of the committee yoyiq o'rin holini tashkil qiladi.

GAPNING BOSH BO'LAKLARI

Ega (The subject)

Ega quyidagilar bilan ifodalanadi:

1 Ot hilan:

The steamer has arrived Paroxod vetib keldi. The meeting is over. Yigʻilish tugadi.

2. Olmosh bilan:

He works at a factory. U zavodda ishlaydi.

Someone wants to speak to you. Siz bilan kimdir gaplashmoqchi.

Who tore this book? Bu kitobni kim yirtdi.

3. Infinitiv va infinitivli iboralar bilan:

To swim is pleasant. Cho'milish yoqimli.

For him to come was impossible. Uning uchun kelishning imkoni

yoʻq edi.

4. Gerund yoki gerundli ibora bilan:

Smoking is not allowed here. Bu yerda chekishga ruxsat etil-

maydi.

Annette's being French might up-

set him a little.

Annetning fransuz bo'lishi uni ozroq xafa qilishi mumkin edi.

5. Son bilan:

Three were absent from the lecture. Leksiyada uchta (uch kishi)

yoʻq edi.

The first and fourth stood beside

him in the water.

Ikkinchi va toʻrtinchi uning yo-

nida suvda turardi.

6. Ot vazifasida ishlatilgan istagan soʻz yoki soʻz birikmasi bilan:

«Had» is the Past Tense of the verb

«to have».

«No» is his usual reply to any re-

spect.

«Had» «to have» fe'lining o'tgan zamon shakli.

Istagan iltimosga uning javobi

«yoʻq».

IT SOXTA EGASI

Oʻzbek tilida *Qish. Sovuq.* kabi shaxsi noma'lum gaplar bor. Ingliz tilida bunday gaplarga soxta egali gaplar toʻgʻri keladi. Ingliz tilida gapda ega boʻlishi shart boʻlganligi uchun, oʻzbek tilidagi shaxsi noma'lum gaplar uchun soxta **it** egasi olinadi. **It** olmoshi quyidagi hollarda soxta ega boʻlib keladi:

1. Tabiat koʻrinishlarini tasvirlaganda:

It is winter.Qish.It is cold.Sovuq.

It is getting dark.Qorongʻu tushyapti.It was a warm spring day.Sovuq bahor kuni edi.

2. Ob-havo holatini ifodalovchi fe'llar bilan:

It ofen snows in December. Dekabrda tez-tez qor yogʻadi.

It has been raining Soat uchdan buyon yomgʻir

since three o'clock. yog'ayapti.

It was freezing. Sovuq (ayoz) tushayotgan edi.

3. Vaqtni va masofani aytishda:

It is early morning.Erta tong.It is five o'clock.Soat besh.It is noon.Peshin.

It is one kilometer from Bizning uyimizdan daryogacha bir

our house to the river. kilometr.

It is not far to the railway Temir yo'l vokzaligacha uzoq

station. emas.

4. Majhul nisbatdagi ba'zi iboralarda ishlatiladi:

It is said ... Aytishlaricha ...

It is believed ... Hisoblashlaricha...

It is expected ... Taxmin qilinishicha...

5. Gapning egasi kesimdan keyin kelib infinitive, gerund yoki ergash

gapdan ifodalanganda ham soxta ega it ishlatiladi:

It was difficult to find Mos paroxodni topish qiyin edi.

a suitable steamer.

It's no use telling him Bu haqda unga aytishning foydasi

about it. yoʻq.

It was clear that he Uning kelmasligi ma'lum edi.

would not come.

IT IS ... THAT ... BIRIKMASI

1. Agar biror gap boʻlagiga urgʻu bermoqchi boʻlsak, shu gap boʻlagini **it is (was) ... that (who, whom)** birikmasi orasiga joylashtiramiz. Agar I met his sister in the park. *Men uning singlisini parkda uchratdim* gapidagi I egasiga urgʻu bermoqchi boʻlsak Ini **it was** va **that** orasiga joylashtiramiz:

It was I that (who) met his sister in the park..

Uning singlisini parkda uchratgan menman

2. Agar **his sister** to 'ldiruvchini ajratib ko 'rsatmoqchi bo 'lsak uni **it was** va **that (whom)**ning orasiga qo 'yamiz:

It was his sister that (whom) I met in the park.

Uning singlisini men parkda uchratdim.

3. Agar **in the park** oʻrin holini ajratib koʻrsatmoqchi boʻlsak, uni **it was** va **that** orasiga joylashtiramiz:

It was in the park that I met his sister.

Parkda uning singlisini uchratdim.

4. **It is ...that** birikmasi yordamida ergash gaplarni ham ajratib koʻrsatish mumkin:

I told him the news after he had returned from London. It was after he had returned from London that I told him the news.

U Londondan qaytib kelganidan keyin men unga yangilikni aytdim. U Londondan qaytib kelganidan

keyin men unga yangilikni aytdim.

5. **Until (till)** mavjud boʻlgandagi **not**li boʻlishsizliklarning tarjimasiga e'tibor bering:

We did not receive a letter from them until (till) May.

It was not until (till) May the

It was not until (till) May that we received a letter from them.

She did not learn the truth **until** (till) she returned home.

It was not until (till) she returned home that she learned the truth.

Biz ulardan may oyigacha xat olmadik.

Biz faqat may oyida ulardan xat oldik.

U uyiga qaytib kelmaguncha haqiqatni bilmadi.

Faqat uyga qaytib kelganidan keyingina u haqiqatni bildi.

ONE VA THEY EGA VAZIFASIDA

1. Ish-harakatni bajaruvchi noaniq yoki umumlashgan boʻlsa, **one** olmoshi *odam, har bir kishi* ma'nosida ishlatiladi va ega boʻlib keladi. **One** koʻpincha modal fe'llar bilan ishlatiladi:

One should be careful when Yo'lni kesib o'tayotganda (odam)

crossing the road. ehtivot bo'lish(i) kerak.

One must always keep Odam har doim o'z so'zida turishi

one's word kerak

2. Xuddi shunday vazifada they olmoshi ham ishlatiladi. They koʻpincha to say fe'li bilan ishlatiladi:

They say the wheat crop Aytishlaricha, bu yil bugʻdoy hosili

will be fine this year. vaxshi boʻladi.

Kesim (The predicate)

1. Kesim sodda va qoʻshma kesimga boʻlinadi. Qoʻshma kesim ham oʻz navbatida qoʻshma ot-kesim va qoʻshma fe'l-kesimga boʻlinadi:

He learns French (sodda kesim).

My father is a doctor (go'shma otkesim).

I must go there at once (qo'shma

fe'l-kesim).

U fransuz tilini oʻrganadi. Mening otam — doktor.

Men u yerga zudlik bilan

borishim kerak

SODDA KESIM

Sodda kesim zamon, nisbat va maylga ega bo'lgan fe'l bilan ifodalanadi:

She works at a factory. U zavodda ishlaydi.

He is reading. U oʻqiyapti.

They will return soon. Ular tezda qaytishadi.

The goods were loaded Tovarlar kranlar yordamida yuk-

by means of cranes. landi.

QO'SHMA OT-KESIM

Qoʻshma ot-kesim to be bogʻlovchi fe'lining shakli va ot qismdan iborat bo'ladi. Kesimning ot qismi uning asosiy ma'nosini ifodalaydi.

Kesimning ot qismi quyidagilardan yasaladi:

1. Otdan.

I am a student. Men — talabaman. They are workers. Ular — ishchilar.

2. Olmoshdan.

It is she. Bu — u.

This book is yours. Bu kitob siznikidir. 3. Predlogli ot yoki olmosh bilan:

The room is **in disorder.** Xona tartibsiz ahvolda.

She was **in despair.**U tushkunlikda.
He is **against it.**U bunga qarshi.

4. Sifat yoki sifatdoshdan:

The morning was **warm.**The glass is **broken.**Tong iliq edi.
Stakan siniq.

5. Infinitivdan:

Your duty is **to help** them Ularga zudlik bilan yordam berish

immediately. sizning burchingiz.

My intention is **to go** to Mening niyatim kelasi yili London-

London next year. ga borish.

Izoh: **To be** fe'li infinitiv bilan kelib qo'shma fe'l-kesim ham bo'lib keladi va *kerak* ma'nosida zaruratni ifodalaydi. Buni **to be** infinitiv bilan kelib qo'shma ot-kesim bo'lib kelganidan farqlash kerak:

The task of the agent **was to ship** the Agentning vazifasi mollarni zudlik bilan goods immediately (was to ship vuklash edi.

- qoʻshma ot-kesim).

The agent **was to ship** the goods immediately (was to ship — qoʻshma fe'l-kesim).

Agent mollarni zudlik bilan yuklashi kerak edi.

6. Gerunddan:

Her greatest pleasure was Sayohat qilish uning eng sevimli **traveling.** mashgʻuloti.

7. Qoʻshma kesimlarda **to be**dan tashqari **to become, to grow, to get, to turn** *boʻlmoq* ma'nosida, **to seem** *oʻxshamoq,* **to look** *koʻrinmoq* ma'nosida bogʻlovchi fe'l boʻlib keladi:

He **became** a doctor.

It **grew** warmer.

He **is getting** old.

U doktor boʻldi.

Havo ilidi.

U qariyapti.

She **turned** pale. Uning rangi quv oʻchdi (oqardi). They **seemed** tired. Ular charchaganga oʻxshaydilar.

He **looks** ill. U kasal koʻrinadi.

QOʻSHMA FE'L-KESIM

Qoʻshma fe'l-kesim fe'lning shaxs-sonni ifodalagan shakli va infinitiv yoki gerunddan yasaladi. Infinitiv yoki gerund kesimning ma'nosini beradi, fe'lning shaxs-sonni ifodalagan shakli esa yordamchi fe'l vazifasini bajaradi.

Qo'shma fe'l-kesim quyidagicha yasaladi:

1. Modal fe'llar va infinitivdan:

He may return soon.

You must read this book.

U tezda qaytib kelishi mumkin.

Siz bu kitobni oʻqishingiz kerak.

The conference **is to open** Konferensiya ertaga ochilishi kerak.

tomorrow.

I have to go there. Men u yerga borishim kerak.

He **can do** it. U buni qila oladi.

2. Infinitiv yoki gerund va yakka oʻzi toʻliq ma'no bermaydigan to begin boshlamoq, to continue davom ettirmoq, to finish tugatmoq, to like yoqtirmoq, to want istamoq, to intend niyat qilmoq, to try harakat qilmoq, to avoid qochmoq, to hope umid qilmoq, to promise vaʻda bermoq kabi fe'llardan yasaladi:

She **began to translate** the article.

I **have finished writing** the exercise.

He **avoided sitting** in the sun.

U maqolani tarjima qila boshladi.

Men mashqni yozishni tugatdim.

U quyoshda oʻtirishdan qochdi.

3. Qoʻshma fe'l-kesim oldidan bogʻlovchi fe'l kelgan sifat va infinitivdan, ba'zan gerunddan yasaladi:

I **am glad to see** you. Men sizni koʻrishdan xursand-

man.

He **is ready to help** her. U unga yordam berishga tayyor.

This book **is worth reading.** Bu kitob oʻqishga arziydi.

THERE IS BIRIKMASIDA KESIM

1. Oʻquvchiga hali noma'lum boʻlgan shaxs yoki buyumning biror joyda yoki biror vaqtda mavjudligini ifodalash uchun *bor, mavjud* degan ma'noni beruvchi **there is (are)** birikmasi ishlatiladi. **There is (are)** birikmasi gapning boshida keladi. Undan keyin ega, undan keyin oʻrin va payt hollari keladi. Bunday gaplar oʻzbek tilida oʻrin yoki payt hollar bilan boshlanadi va *bor* deb tugaydi:

There is a telephone in that room. O'sha xonada telefon bor.

There are many apple trees in the Bog'da ko'p olma daraxtlari bor.

garden.

There was a meeting at the Institute vesterday. Kecha institutda yigʻilish boʻldi.

2. **There is** birikmasidan keyin donalab sanaladigan birlikdagi ot noaniq artikl bilan ishlatiladi. There are koʻplikdagi otlar **some**, **any**, **many**, **two**, **three** va boshqalar bilan ishlatiladi:

There is a lamp on the table. There are some (two, three) lamps on the table. Stolda chiroq bor.
Stolda bir nechta (ikkita, uchta) chiroq bor.

- 3. **There is** birikmasidan keyin aniq artikl bilan kelgan otlar, **this**, **that**, **these**, **those**, **my**, **his** va boshqa olmoshlar bilan kelgan otlar ishlatilmaydi.
  - 4. There is are birikmasidagi to be turli zamonlarda ishlatilishi mumkin:

There are very many French books in this library.

There was a meeting at the club yesterday.

There will be a good wheat crop this year.

There hasn't been any rain for some days.

Bu kutubxonada koʻp fransuzcha kitoblar bor.

Kecha klubda majlis boʻldi.

Bu yil bugʻdoyning hosili yaxshi boʻladi.

Bir necha kun yomg'ir bo'lmadi.

5. Soʻroq shakli **to be** fe'lining shaklini yoki undan oldin yordamchi fe'l kelgan boʻlsa birinchi yordamchi fe'lni **there**ning oldiga oʻtkazish bilan yasaladi:

Is there a telephone in your room? **Was there** a meeting at the Institute yesterday?

Will there be many people there?

Sizning xonangizda telefon bormi. Institutda kecha majlis boʻldimi?

U yerda koʻp odam boʻladimi?

Soʻroq gaplarga qisqa javob **yes** yoki **no** va **there is (are)** birikmasining boʻlishli yoki boʻlishsiz shaklidan iborat boʻladi:

Is there a telephone in your room? Was there a meeting at the Institute yesterday?

Yes, there is. No, there isn't. Yes, there was. No, there wasn't.

Gaplarda **to be**dan oldin boshqa yordamchi fe'llar ishlatilgan boʻlsa, soʻroq gap yasashda eganing oldiga birinchi turgan yordamchi fe'l oʻt-kaziladi va javoblarda ham oʻsha yordamchi fe'l ishlatiladi:

Will there be a meeting tonight? Bu oqshom majlis boʻladimi?	Yes, there will.	No, there won't.
Have there been any letters from	Yes, there have.	No, there
him lately? Keyingi paytlarda un-		haven't.
dan xat boʻldimi?		

- 6. Boʻlishsiz gaplar ikki yoʻl bilan yasaladi:
- a) **there**dan keyingi birinchi yordamchi fe'ldan keyin **not** inkor yuklamasi qo'yiladi va undan keyin birlikdagi donalab sanaladigan otlar

noaniq artikl bilan keladi, koʻplikdagi donalab sanaladigan otlar va donalab sanalmaydigan otlar **any** olmoshi bilan keladi. Boʻlishsiz gaplarda quyidagi qisqartirmalar ishlatiladi: **isn't**, **aren't**, **wasn't**, **weren't**, **hasn't**, **haven't**, **hadn't**, **won't va boshqalar:**

There **isn't** a telephone in this room.

There aren't any chairs in the room.

There wasn't any water in the bottle.

There hasn't been any rain for ten days.

There won't be any meeting tonight. Bu xonada telefon yoʻq.

Xonada stullar yoʻq. Shishada suv yoʻq.

O'n kun (davomida) yomg'ir bo'lmadi.

Bu oqshom hech qanday majlis boʻlmaydi.

b) **there is**dan keyin **no** olmoshi qoʻyiladi va undan keyin artikl ham, **any** olmoshi ham ishlatilmaydi:

There is no telephone in this room.

There was no water in the bottle.

There are no chairs in the room.

Bu xonada telefon yoʻq. Shishada suv yoʻq edi. Xonada stullar voʻq.

No bilan yasalgan boʻlishsiz gaplar koʻproq ishlatiladi; boʻlishsizlik ma'nosini kuchaytirish maqsadida **not** ishlatiladi.

7. **There**dan keyin **to be, can, must, may, ought to** va boshqa modal fe'llar bilan ham kelishi mumkin:

There must be a dictionary on the shelf.

There ought to be more books on this subject in our library.

There can be no doubt about it.

Tokchada lugʻat boʻlishi kerak.

Kutubxonamizda bu sohada koʻproq kitoblar boʻlishi kerak. Bunga shubha boʻlishi mumkin emas.

8. Theredan keyin to be ma'nosida kelgan to live *yashamoq*, to exist *mavjud bo'lmoq*, to stand *turmoq*, to lie *yotmoq* fe'llari ham kelishi mumkin:

There lived an old doctor in the village.

There exist different opinions on this question.

Qishloqda qari bir doktor yashar edi.

Bu masalada turli fikrlar mavjud.

EGA BILAN KESIMNING MOSLASHUVI

1. Kesim ega bilan shaxs va sonda moslashadi:

The book is on the table.

The books are on the table.

I am invited to the party.

They are invited to the party.

He goes to the Institute every morning.

They go to the Institute every morning.

Kitob stolda.

Kitoblar stolda.

Meni kechaga taklif qilishdi.

Ularni kechaga taklif qilishdi.

U har kun ertalab institutga boradi. Ular har kun ertalab institutga boradilar.

2. Agar gapda **and** bilan bogʻlangan ikkita ega boʻlsa kesim koʻplikda ishlatiladi:

The telegram and the letter

ıcı

Telegramma bilan xat joʻnatildi.

have been sent off.

Peter and Mary were here.

Petr va Meri shu yerda edi.

3. Agar **there is/are** iborasidan keyin bir nechta ega bo'lsa, kesim ularning birinchisi bilan moslashadi:

There is a lamp, an inkpot and some pencils on the table.

There were two girls and a boy in the room.

Stolda chiroq, siyohdon va bir nechta qalamlar bor.

Xonada ikkita qiz va bitta oʻgʻil bola

bor edi.

4. Agar koʻplikdagi otning oldida **a lot of** boʻlsa, fe'l koʻplikda ishlatiladi:

There are a lot of books

on the table.

Stolda koʻp kitoblar bor.

5. Ikkita ega **with** *bilan*, **as well as** *shuningdek* bogʻlovchilari bilan bogʻlangan boʻlsa, kesim ularning birinchisi bilan moslashadi:

A woman with a baby in her arms was standing at the gate.

The girl as well as the boys has learned to drive a car.

Darvoza oldida qoʻlida bola bilan bir ayol turgan edi.

Qiz bola shuningdek, oʻgʻil bolalar mashina haydshni oʻrgandilar.

6. Agar ikkita ega **either... or** *yoki...yoki,* **neither ... nor** *na* ... *na* bogʻlovchilari bilan bogʻlangan boʻlsa, kesim ularning keyingisi bilan moslashadi:

Either you or he has done it. Neither he nor you have translated the sentence correctly. Buni yoki siz qilgansiz, yoki u. Gapni na u, na siz toʻgʻri tarjima qilgansiz. 7. Agar ega jamlama otdan yasalgan boʻlsa (**crew, family, committee, government, board** va boshqalar), va u yaxlit bir butun narsani ifodalasa, fe'l birlikda keladi. Agar jamlama ot alohida a'zolarni bildirsa fe'l koʻplikda ishlatiladi:

The crew consists of twenty men.
The crew were standing on the deck.

My brother's family is large.

The family were sitting round the table

A committee was formed to work out a new plan.

The committee are of the opinion that the plan can be carried out in two months.

Komanda yigirma kishidan iborat. Komanda palubada turar edi.

Akamning oilasi katta.

Oila stol atrofida o'tirgan edi.

Yangi reja ishlab chiqish uchun qoʻmita tuzildi.

Qoʻmita rejani ikki oy ichida bajarsa boʻladi degan fikrda.

8. Agar each, every, everyone, everybody, everything, no one, nobody, somebody, someone, either, neither kabi olmoshlar ega boʻlib kelgan boʻlsa, undan keyin keladigan kesim bilrlikda boʻladi:

Each of us has his duties.

Everybody was at the meeting.

Everything is ready.

No one was here.

Nobody knows about it.

Somebody (someone) is knocking at the door.

Either of the examples **is** correct. **Neither** of the answers **is** correct.

Har birimizning vazifalarimiz bor.

Hamma yigʻilishda edi.

Hamma narsa tayyor.

Bu yerda hech kim yoʻq edi.

Bu haqda hech kim bilmaydi.

Allakim eshikni taqillatyapti.

U misol ham, bu misol ham toʻgʻri. Na u javob, na bu javob toʻgʻri (emas).

9. Agar **all** *hamma narsa* ma'nosida ega bo'lib kelgan bo'lsa, kesim birlikda bo'ladi:

All is clear.

Hamma narsa rayshan.

Agar **all** *hamma* (*kishilar*) ma'nosida ega bo'lib kelsa, kesim ko'plikda bo'ladi:

All were of the same opinion.

Hamma bir xil fikrda edi.

10. Agar ega **both** *har ikkalasi* olmoshidan yasalgan boʻlsa, kesim koʻplikda boʻladi:

«Which of these examples

is correct?»

«Both are correct».

— Bu misollarning qaysinisi

to'g'ri?

— Har ikkalasi toʻgʻri.

11. Agar ega **who?**, **what?** kabi soʻroq olmoshlardan yasalgan boʻlsa, kesim birlikda keladi:

Who has done it? Buni kim qildi?

What is standing there? U yerda nima turibdi?

12. Agar ega **who, which, that** kabi nisbiy olmoslardan yasalgan boʻlsa, kesim oʻsha olmosh tegishli boʻlgan ot bilan moslashadi:

The boy who is sitting at the window is my brother.

The boys who are sitting at the window are my brothers.

The book which (that) is lying on the table is mine.

The books which (that) are lying on the table are mine.

Anybody who says that is mistaken.

Deraza yonida turgan bola mening akam.

Deraza yonida turgan bolalar mening akalarim.

Stolda yotgan kitob meniki.

Stolda yotgan kitoblar meniki.

Buni aytgan istagan kishi adashadi. (bunday degan kishi adashadi.)

13. Agar gapning egasi **news** *yangiliklar*, **physics** *fizika*, **statistics** *statistika*, **hair** *soch*, **money** *pul* kabi faqat birlikda ishlatiladigan otlardan yasalgan boʻlsa, kesim birlikda boʻladi:

What **is the news?** Qanday yangilik bor?

Phonetics is a branch Fonetika tilshunoslikning bir qis-

of linuistics. midir.

Her hair is dark. Uning sochi qora.

This money belongs to him. Bu pul unga qarashli.

14. Agar ega faqat koʻplikda ishlatiladigan **goods** *mollar* (tovarlar), **riches** *boylik*, **contents** *mazmun*, *mundarija*, **proceeds** *tushum*, **clothes** *ki-yim-kechak* kabi otlardan yasalgan boʻlsa, kesim koʻplikda boʻladi:

The goods have arrived.

Mollar yetib keldi.

The contents of the letter Xatning mazmuni oʻzgartirilmadi.

have not been changed.

The proceeds of the sale Mollarni sotishdan tushgan tushum of the goods **have** been kompaniyga oʻtkazildi.

transferred to company.

My clothes are wet. Mening kiyimlarim hoʻl.

IKKINCHI DARAJALI BOʻLAKLAR

To'ldiruvchi (The object)

Vositali va vositasiz toʻldiruvchilar mavjud. Vositali toʻldiruvchilar predlogli va predlogsiz vositali toʻldiruvchilarga boʻlinadi:

I have written a letter (vositasiz Men xat yozdim.

to'ldiruvchi).

She gave **the student** a book (pred- U talabaga kitob berdi.

logsiz vositasiz toʻldiruvchi).

I have received a telegram from Men akamdan telegramma ol-

my brother (predlogli vositali

to'ldiruvchi).

VOSITASIZ TO'LDIRUVCHI (THE DIRECT OBJECT)

1. Vositasiz toʻldiruvchi oʻtimli fe'ldagi ish-harakat bevosita oʻtuvchi shaxs yoki buyumdir. Vositasiz toʻldiruvchi fe'ldan keyin keladi:

I received a letter yesterday. Men kecha xat oldim.

2. Vositasiz toʻldiruvchi otdan yasalgan boʻladi:

I have bought **a book.** Men kitob sotib oldim.

This plant produces **tractors.** Bu zavod traktorlar ishlab chi-

qaradi.

dim.

3. Vositasiz toʻldiruvchi olmoshlardan yasalgan boʻladi:

I met **him** yesterday. Men uni kecha uchratdim.

I didn't see **anybody** there. Men u yerda hech kimni ko'r-

madim.

4. Vositasiz toʻldiruvchi sondan yasalgan boʻladi:

How many books did you Kutubxonadan nechta kitob

take from the library? oldingiz?
— I took **three.** Uchta.

I have read both books.

Men har ikkala kitobni oʻqib
I like **the first** better
chiqdim. Menga birinchisi iktohan **the second.**kinchisiga qaraganda koʻproq

voqdi.

5. Vositasiz toʻldiruvchi infinitivdan yasalgan boʻladi:

He asked me **to do** it. U mendan buni qilishni soʻradi.

6. Vositasiz toʻldiruvchi gerunddan yasalgan boʻladi:

I remember **reading** about Men bu haqda ilgari oʻqi-

it before. ganimni eslayman.

PREDLOGSIZ VOSITALI TO'LDIRUVCHI (THE INDIRECT OBJECT)

Ba'zi o'timli fe'llardan keyin ish-harakat yo'naltirilgan **to whom?** *kimga? so*'rog'iga javob bo'luvchi ot yoki olmosh keladi. Bunday ot yoki olmoshlar predlogsiz vositali to'ldiruvchilar bo'lib keladi. Bu predlogsiz vositali to'ldiruvchilar bosh kelishikdagi ot yoki obyektiv kelishikdagi kishilik olmoshidan yasaladi va fe'l bilan vositasiz to'ldiruvchining orasida joylashadi:

He gave **the boy** a book.

I showed **him** the letter.

U bolaga kitob berdi.

Men unga xatni koʻrsatdim.

Izoh: Ish-harakat yoʻnaltirilgan shaxs vositasiz toʻldiruvchidan keyin *predlogli vositali* toʻldiruvchi yordamida ham berilishi mumkin: He gave a book to the boy. I showed the letter to him.

PREDLOGLI VOSITALI TO'LDIRUVCHI (THE PREPOSITIONAL OBJECT)

Predlogli vositali toʻldiruvchilar koʻpgina fe'l va sifatlardan keyin ishlatiladi.

1. Predlogli vositali toʻldiruvchilar otdan yasaladi:

We spoke **about our work.** Biz ishimiz haqida gaplashdik. He lives **with his parents.** U ota-onasi bilan yashaydi.

2. Predlogli vositali toʻldiruvchi predlogli olmoshdan yasaladi: He spoke **to me** yesterday. U kecha men bilan gaplashdi.

I agree with you. Men sizning fikringizga qo'shi-

laman.

3. Predlogli vositali toʻldiruvchilar predlogli gerunddan yasaladi:

I am fond **of reading.** Men oʻqishni sevaman.

He insists **on doing** it himself. U buni o'zim qilaman deb turib ol-

gan.

Gapda vositasiz toʻldiruvchi boʻlganda, predlogli vositali toʻldiruvchi, vositasiz toʻldiruvchidan keyin keladi:

I have received *a letter* Men opamdan xat oldim.

from my sister.

I spent *a lot of money* **on books.** Men kitoblarga koʻp pul sarfladim.

it SOXTA TO'LDIRUVCHISI

Ba'zi to find, to consider, to think, to seem, to feel kabi fe'llardan keyin infinitivli iboradan yasalgan toʻldiruvchidan va ergash gapdan it olmoshi keladi. Bu holda it olmoshi oʻzbek tiliga tarjima qilinmaydi:

I consider it important to Men muzokaralarni zudlik bilan begin the negotiations at once. boshlash muhim deb hisoblayman. I think it necessary to wait Men bir necha kun kutish kerak deb a few days. oʻylayman.

I find it strange that he Uning kelmaganligi men uchun did not come gʻalati.

Aniqlovchi (The attribute)

Aniqlovchi shaxs yoki buyumning belgisini bildiruvchi gap bo'lagidir. Aniglovchi odatda otni aniglavdi, ba'zi hollarda olmoshni aniglavdi (one olmoshi va some, any, every, no olmoshlaridan yasalgan olmoshlarni):

1. Aniqlovchi sifatdan yasaladi:

I received an **important** Men kecha muhim xat oldim.

letter yesterday.

I am going to tell you Men sizga qiziq bir narsa aytib ber-

something interesting. mogchiman.

Men bir nechta (bezakli) suratli jur-I bought some illustrated

nal sotib oldim. magazines.

The rising sun was hidden Chiqayotgan quyoshni bulutlar ya-

by the clouds. shirdi.

2. Aniglovchi sifatdoshdan yasaladi:

3. Aniqlovchi sifatdoshli iboradan yasaladi:

Oʻqituvchi bilan gaplashayotgan ta-The student speaking to the teacher is my brother. laba mening akam.

They sent us a list of goods

Ular bizga kim oshdi savdosida sotilgan mollarning ro'yxatini yusold at the auction.

borishdi.

4. Aniqlovchi sondan yasaladi:

Two thousand tons of sugar were Kecha kemaga ikki ming tonna loaded on the ship yesterday. shakar yuklandi.

The **second** lesson begins at eleven Ikkinchi dars soat o'n birda o'clock. boshlanadi.

5. Aniqlovchi olmoshdan yasaladi:

Some magazines are lying on the table.

This is **my** book.

Bir nechta jurnallar stol ustida yotibdi.

Bu mening kitobim.

6. Aniqlovchi bosh kelishikdagi otdan yasaladi:

The **town** library is closed on Sundays.

Poland and Germany have concluded a **trade** agreement.

Yakshanba kunlari shahar kutubxonasi yopiq.

Polsha va Germaniya savdo bitimi tuzdilar.

7. Aniqlovchi qaratqich kelishigidagi otdan yasaladi:

The teacher corrected **the student's** mistakes.

The expert's conclusion was enclosed in the letter.

Oʻqituvchi talabaning xatolarini toʻgʻriladi.

Xatda ekspertning xulosasi solingan edi.

8. Aniqlovchi predlogli otdan yasaladi:

The leg of the table is broken.

I have lost the key to the enterance door.

Stolning oyogʻi siniq.

Men kirish eshigining kalitini yoʻqotdim.

9. Aniqlovchi infinitivdan yasaladi:

He had a great desire to travel.

Uning sayohat qilishga istagi juda baland edi.

10. Aniqlovchi predlogli gerunddan yasaladi:

They discussed different methods of **teaching** foreign lanuages.

Ular chet tillarni oʻqitishning turli uslublarini muhokama qildilar.

11. Ingliz tilida yana otdan yasalgan shunday aniqlovchilar borki, ular otga boshqa nom beradi. Bunday aniqlovchilar **izohlovchilar** deb ataladi. Izohlovchilar yoyiq boʻlishi mumkun:

Alisher Navoi, a famous uzbek poet, was born in 1441.

Tashkent, **the capital of Uzbekistan**, was founded two thousand five hundred years ago.

Alisher Navoiy, buyuk oʻzbek shoiri, 1441-yilda tugʻilgan.

Toshkentga, Oʻzbekistonning poytaxtiga, ikki ming besh yuz yil ilgari asos solingan.

12. Aniqlovchining gapda doimiy oʻrni yoʻq. U otdan yasalgan, istalgan gap boʻlagini aniqlashi mumkin:

The **beautiful new** bridges **across the river** were built before the war.

Daryodagichiroyliyangikoʻpriklar urushdan oldin qurilgan.

Bu gapdagi **bridges** egasining uchta aniqlovchisi bor: **beautiful**, **new**, **across the river**. Ega ular bilan birgalikda yoyiq egani tashkil qiladi: **The beautiful new bridges across the river**.

I have received a letter Men katta ahamiyatga ega boʻlgan of great importance. xat oldim.

Bu yerda — a letter toʻldiruvchisining of great importance aniqlovchisi bor va ular a letter of great importance — yoyiq toʻldiruvchini yasaydi.

The question was discussed Masala boshqaruv yigʻilishida at the meeting **of the Board.** muhokama qilindi.

Bu yerda **at the meeting** o'rin holining **of the Board** aniqlovchisi bor va ular yoyiq o'rin holini yasaganlar.

Aniqlovchi aniqlash usuliga qarab, aniqlanuvchi soʻzdan oldin ham, keyin ham kelishi mumkin.

Aniqlovchi quyidagi hollarda aniqlanuvchi soʻzdan oldin keladi:

a) sifatdan yasalganda:

She has bought an U qiziq kitob sotib oldi. interesting book.

Ot bir nechta aniqlovchi bilan aniqlanayotgan boʻlsa, ularning otga ma'nosi yaqinroq boʻlgani otga yaqinroq qoʻyiladi:

It was a **cold autumn day.** Sovuq kuz kuni edi.

She put on a **new black**U yangi qora jun koʻylak kiygan

woolen dress. edi.

Agar sifat **some, any, no, every** olmoshlardan yasalgan olmoshlarga qarashli boʻlsa, sifat olmoshlardan keyin qoʻyiladi:

I am going to tell you Men sizga qiziq bir narsa aytmoqsomething interesting. chiman.

b) sifatdoshdan yasalganda:

We received some **illustrated catalogues** yesterday.

Biz kecha bir nechta bezakli kataloglar oldik.

Izoh: Agar sifatdosh sifatni bildirmasdan, faqat fe'llik ma'nosida ishlatilsa, u aniqlanuvchi so'zdan keyin qo'yiladi:

The manager showed us a list Menejer bizga sotilgan mollarning roʻyxatini of the goods **sold.** koʻrsatdi.

c) sondan yasalganda:

I've read only **the first**Men bu kitobning faqat birinchi bo-**chapter** of this book.

Men bu kitobning faqat birinchi bobini oʻqidim.

d) olmoshdan yasalganda:

This pencil is very good. Bu qalam juda yaxshi.

e) bosh kelishikdagi otdan yasalganda:

Here is **the town library.** Mana shahar kutubxonasi.

f) qaratqich kelishigidagi otdan yasalganda:

I followed **the doctor's advice.** Men doktorning maslahatiga amal

qildim.

Aniqlovchi quyidagi hollarda u aniqlaydigan soʻzdan keyin keladi:

a) aniqlovchi sifatdoshli iboradan yasalganda:

Ships built for the transportation of oil are called tankers.

Neft tashish uchun qurilgan kemalar tankerlar deb ataladi.

b) aniqlovchi predlogli otdan yasalganda:

The library of our Institute is very good.

Bizning institutimiz kutubxonasi juda yaxshi.

c) aniqlovchi infinitivdan yasalganda:

He expressed a desire to help me.

U menga yordam berish xohishini bildirdi.

d) aniqlovchi predlogli gerunddan yasalganda:

I have no **intention of going** there.

Menda u yerga borish istagi yoʻq.

Hol (Adverbial modifiers)

Ish-harakatning qanday va qanday holatda (qayerda, qachon, nima uchun, nega va h.k.) sodir boʻlganligini koʻrsatuvchi gap boʻlagi *hol* deyiladi.

Hol quyidagilarni ifodalaydi (bildiradi):

1. Vaqtni:

She will come **soon.** U tezda keladi.

We reached the town **the**Biz shaharga kelgusi kuni ertalab

next morning. yetib oldik.

2. Oʻrin-joyni:

I found him **in the garden.** Men uni bog'dan topdim.

We could see the river **from**Biz qirning tepasidan daryoni koʻra

the top of the hill. oldik.

3. Harakatning qanday sodir boʻlishini:
He spoke **slowly.**U sekin gapirdi.

He copied the letter with U xatni juda ehtiyotkorlik bilan

great care. koʻchirdi.

4. Harakatning sodir boʻlish sababini:

I came back because of the rain.

The steamer could not leave the port **owing to a severe storm.**

5. Maqsadni:

The steamer called at the port to take on a fresh supply of coal.

I have come to discuss the matter.

6. Darajani:

I quite agree with her.

He has greatly changed.

Darajani bildiruvchi hollar sifat va ravishlarni ham aniqlashi mum-kin:

The machine is **very** heavy.

I know him **rather** well.

Mashina juda ogʻir.

U juda oʻzgargan.

Men uni juda yaxshi bilaman.

Men unga toʻliq qoʻshilaman.

Men yomg'ir tufayli qaytib

Kuchli to'fon tufayli paroxod bandargoh(port)ni tark eta

Paroxod portga koʻmir gʻamlash

Men masalani muhokama qil-

keldim

olmadi

uchun kirdi.

gani keldim.

Hol quyidagilardan yasalishi mumkin:

1. Ravishdan:

The meeting was held **yesterday.** He **quickly** opened the door and ran out of the room.

2. Predlogli otdan:

He spent his vacation in the south. He was in America during the war.

3. Sifatdoshdan:

He stood on the deck **counting** the cases.

While reading the book I came across a number of interesting expressions.

4. Infinitivdan:

I called on him **to discuss** this matter.

He is clever enough to understand it.

Yigʻilish kecha oʻtkazildi. U tez eshikni ochdi va xonadan

yugurib chiqdi.

U taʻtilini janubda oʻtkazdi. U urush paytida Amerikada edi.

U palubada qutilarni sanab turar edi.

Bu kitobni oʻqiyotganimda men juda koʻp qiziqarli iboralarga duch keldim.

Men bu masalani muhokama qilgani unikiga bordim.

Buni tushunish uchun uning aqli yetadi.

5. Predlogli gerunddan:

He locked the door **before leaving** the office.

On arriving at the station he went to the information bureau.

U ofisdan chiqishdan oldin eshikni qulfladi.

Stansiyaga kelganida u axborot byurosiga bordi.

Hol odatda toʻldiruvchidan keyin keladi. Gapda ikki yoki undan ortiq hol boʻlganda ular quyidagicha joylashadi: 1) ravish holi, 2) oʻrin holi, 3) payt holi:

I met him by chance at the theatre a few days ago (ravish holi) (oʻrin holi) (payt holi)

Men uni bir necha kun ilgari teatrda tasodifan uchratib qoldim.

GAPLARDA SOʻZ TARTIBI

Darak gaplar (Declarative sentences)

DARAK GAPLARDA SO'Z TARTIBI

Darak gaplar suhbatdoshga yoki oʻquvchiga biror xabarni yetkazish uchun ishlatiladi. Ular biror faktni tasdiqlash (boʻlishli darak gaplar) yoki shu faktni inkor qilish (boʻlishsiz darak gaplar) uchun ishlatiladi. Ingliz tilida darak gaplarda soʻz tartibiga qattiq amal qilinadi, har bir gap boʻlagining oʻz oʻrni bor. Quyidagi soʻz tartibi ingliz tiliga xosdir:

ega	kesim	toʻldiruvchi	hol	
The buyers (ega)	chartered (kesim)	a steamer (toʻldi- ruvchi)	yesterday (payt holi)	

Aniqlovchining gapda ma'lum oʻrni yoʻq. U otdan ifodalangan istagan gap boʻlagi bilan kelishi mumkin:

A steamer of **10,000 tons** O'n ming tonnali paroxod portga

has arrived at the port. yetib keldi.

We have received an **important** Biz muhim telegramma oldik.

telegram.

They live in a **new** house. Ular yangi uyda yashaydilar.

GAPDA TO'LDIRUVCHINING JOYLASHISHI

1. Vositasiz toʻldiruvchi bevosita fe'ldan keyin keladi:

I bought a **radio set.** Men radio priyomnik sotib oldim.

Gapda predlogli vositali toʻldiruvchi boʻlganda vositasiz toʻldiruvchi undan keyin keladi:

I sent my father a telegram.

Men otamga telegramma yubordim.

Izoh: Qoʻshma fe'llardan keyin (**to put** on *kiymoq*, to take off *yechmoq*, **to pick** up *terib olmoq*, **to let** in *ichkariga qoʻymoq*) kishilik olmoshlaridan yasalgan vositasiz toʻldiruvchilar fe'l bilan ravishning orasida keladi:

Put it on. Buni kiying.

Let **him** in. Uni ichkariga kirgizing.

Vositasiz toʻldiruvchi otdan yasalgan boʻlsa, ravishdan oldin ham, keyin ham kelishi mumkin:

Put **your coat** on. Paltoyingizni kiying.

Put on your coat.

Let **the boy** in. Bolani ichkariga kiriting.

Let in the boy.

2. Predlogsiz vositali toʻldiruvchi har doim fe'l bilan vositasiz toʻldiruvchi orasida keladi:

We sent the buyers the documents. Biz xaridorlarga hujjatlarni

yubordik.

3. Predlogli vositali toʻldiruvchi vositasiz toʻldiruvchidan keyin keladi:

The sellers received *a telegram* Sotuvchilar xaridorlardan

from the buyers. telegramma olishdi.

PREDLOGSIZ VOSITALI TOʻLDIRUVCHI VA to PREDLOGI BILAN KELGAN VOSITALI TOʻLDIRUVCHI

Ba'zan ish-harakat yoʻnaltirilgan shaxsni ifodalaydigan predlogsiz vositali toʻldiruvchi oʻrnida **to** predlogi bilan kelgan vositali toʻldiruvchi ishlatiladi va u boshqa predlogli vositali toʻldiruvchilar kabi vositasiz toʻldiruvchidan keyin keladi. **to** prelogi bilan kelgan vositali toʻldiruvchilarning bunday ishlatilishi quyidagi hollarda yuz beradi:

1. Vositasiz toʻldiruvchi olmoshdan yasalgan boʻlsa:

Show *it* **to your brother.**Pass *it* **to them.**Tom sent *him* **to me.**I'll give *them* **to the secretary.**Buni akangizga koʻrsating.

Buni ularga uzatib yuboring.

Tom uni menga joʻnatibdi.

Men ularni kotibaga beraman.

2. Ish-harakat yoʻnaltirilgan toʻldiruvchi soʻzlarning uzun guruhidan, vositasiz toʻldiruvchi esa, bir soʻzdan yoki soʻzlarning qisqa guruhidan iborat boʻlsa:

I gave the book to our commom friend Mr. Bell.

We have sent an enquiry on the firm engaged in the manufacture of such equipment.

Men kitobni umumiy doʻstimiz Mr. Belga berdim.

Biz shunday jihoz ishlab chiqarish bilan band boʻlgan firmaga talabnoma yubordik.

3. Ish-harakat yoʻnaltirilgan toʻldiruvchiga (murojaat qilinayotgan shaxsga) urgʻu berilganda:

I told the news **to John** (and not **to Ann**).

He gave a book to my brother (and not to me).

Men yangilikni Jonga aytgandim (Anga emas).

U mening akamga kitob berdi (menga emas).

4. to announce e'lon qilmoq, to communicate xabar bermoq, to deliver yetkazmoq, to declare e'lon qilmoq, to describe tasvirlamoq, to explain tushuntirmoq, to introduce tanishtirmoq, to propose taxmin qilmoq, to prove isbotlamoq, to read o'qimoq, to repeat takrorlamoq, to ship yuklamoq, to submit (hujjatlarni)taqdim qilmoq, to suggest taklif qilmoq, to write yozmoq va boshqa fe'llardan keyin:

Explain this rule to me.
The buyers submitted a
letter of guarantee to the sellers.
He read the letter to Jane.
They will deliver the goods
to our agents at the end
of the week.

Bu qoidani menga tushuntiring. Xaridorlar sotuvchilarga kafolot xatini taqdim qilishdi.

U xatni Jeynga oʻqib berdi.

Ular mollarni bizning agentlarimizga haftaning oxirida yetkazib berishadi.

5. Murojaat qilinayotgan shaxs soʻroq yoki nisbiy olmoshlardan yasalgan boʻlsa:

To whom did you show the letter? **To which** of you did he tell the news? There is the student **to whom** I lent my dictionary.

Xatni kimga koʻrsatdingiz? Sizning qaysingizga u bu yangilikni aytdi? Bu men lugʻatimni berib turgan talaba.

Vositasiz toldiruvchi soʻroq yoki nisbiy olmoshdan yasalgan boʻlsa, predlogsiz vositali toʻldiruvchi ham, **to** predlogi bilan kelgan vositali toʻldiruvchi ham ishlatilishi mumkin:

What did he give the boy

(to the boy)?

What books did he show

you (to you)?

U bolaga nima berdi?

U sizga qanday kitoblarni koʻrsatdi?

I returned him the book which he had lent **me** (to me)?

We have delivered the goods *which* we sold **them (to them).**

Men u menga berib turgan kitoblarni qaytardim.

Biz ularga sotgan mollarni yetkazib berdik.

Izoh: Ammo 4-bandda aytib oʻtilgan fe'llardan keyin toʻldiruvchi faqat **to** predlogi bilan keladi:

What did you suggest to them? Ularga nimani taklif qildingiz?

The rule *which* the teacher O'qituvchi bizga tushuntirgan qoida juda **explained to us** is very difficult. qiyin qoida.

Fe'l majhul nisbatda bo'lsa, undan keyin predlogsiz vositali to'ldiruvchi ham, **to** predlogi bilan kelgan vositali to'ldiruvchi ham ishlatilishi mumkin:

The ore **was sold them (to them)**Ruda for immediate shipment. sotildi.

The book was lent me (to me) for five days.

Ruda birdan yuklash uchun

Kitob menga besh kunga berib

Izoh: Ammo 4-bandda aytib oʻtilgan fe'llardan keyin toʻldiruvchi faqat **to** predlogi bilan keladi:

The rule was explained to us yesterday. Qoida bizga kecha tushuntirildi.

HOLNING GAPDAGI O'RNI

Hol gapda quyidagicha joylashadi:

1. Ravish holi toʻldiruvchidan keyin keladi:

I have read *the letter*Men xatni huzur qilib oʻqib chiqwith great pleasure.

dim.

Izoh: Ravishdan yasalgan ravish hollari fe'ldan oldin kelishi mumkin:

She **easily** translated the article. U maqolani osongina tarjima qildi.

2. Oʻrin holi ravish holidan keyin keladi:

I met him *by chance* Men uni teatrda tasodifan uchratib at the theatre. Men uni teatrda tasodifan uchratib qoldim.

3. Payt holi oʻrin holidan keyin keladi (gapning oxirida). Payt holi gapning boshida ham kelishi mumkin:

I met him in the park on Sunday.

On Sunday I met him in the park.

Men uni yakshanba kuni parkda uchratdim.

Gapda bir nechta payt hollari boʻlganda aniqroq vaqt koʻrsatkichlari umumiyroq vaqt koʻrsatkichlaridan oldin keladi:

He was born on the first of January in the year 1958. I shall come here at ten o'clock to-morrow.

U 1958-yil birinchi yanvarda tugʻil-

Men bu verga ertaga soat o'nda ke-

laman.

Izoh: Noaniq vaqt ravishlaridan yasalgan payt hollari asosiy fe'ldan oldin keladi, to be fe'lining shakli bo'lganda, undan keyin keladi:

Tom **often** goes there. Tom u yerga tez-tez borib turadi.

U har doim band. He is always busy.

Darak gapda soʻz tartibi

		Toʻldiruvchi				Hol	
Ega	Kesim	Pred- logsiz vositali toʻl.	Vositasiz	Pred- logli vositali toʻl.	Ravish holi	Oʻrin holi	Payt holi
The buyers	chartered		a steamer.				
We	sent	the buyers	the docu- ments				
We	sent		them	to the buyers			
The sellers	receiv- ed		a telegram	from the buyers			
I	met		him		by chance	at the theatre	a few days ago

BOSH BO'LAKLARNING ODATDAGI SO'Z TARTIBIDAN CHEKINISHI

Ega odatda kesimdan oldin keladi (toʻgʻri soʻz tartibi). Ega kesimdan keyin ham kelishi mumkin (teskari soʻz tartibi).

1. Gapda there is birikmasi ishlatilgan boʻlsa teskari soʻz tartibi ishlatiladi:

There is a telephone in that room. There was a meeting at the

U xonada telefon bor.

Kecha klubda yigʻilish boʻldi.

club yesterday.

2. Muallif gapi koʻchirma gapdan keyin kelganda va unda **to say, to ask, to answer, to reply** fe'llari ishlatilgan boʻlsa, muallif gapida teskari tartib ishlatiladi. Agar ega kishilik olmoshidan yasalgan boʻlsa, toʻgʻri tartib ishlatiladi:

«I am glad to see you», said the old man.

«What is the matter with you?» asked the doctor.

«I shall return the book tomorrow», replied my friend.

«Sizni koʻrishdan xursandman», dedi qariya.

«Sizga nima boʻldi?», soʻradi doktor.

«Men kitobni sizga ertaga qaytarib beraman», dedi doʻstim.

Lekin:

«I don't smoke», he said.

«Men chekmayman», dedi u.

Yuqoridagi fe'llar bilan hol kelganda ham teskari so'z tartibi ishlatilishi mumkin:

«I am glad to see you», said the old man kindly.

«Who has taken my dictionary?» asked the student in an angry voice.

«Men sizni koʻrishdan xunsandman», dedi qariya xushmuomalalik bilan.

«Mening lugʻatimni kim oldi?» soʻradi talaba achchigʻlanib.

Kesim qoʻshma fe'llardan yasalgan boʻlsa, teskari tartib ishlatilmaydi:

«What is the matter with you?» the doctor will ask.

«Read aloud every day», the teacher used to say.

«Sizga nima boʻldi?» soʻraydi doktor.

«Har kun ovoz chiqarib oʻqing», derdi oʻqituvchi odatda.

Fe'ldan keyin predlogsiz to'ldiruvchi kelsa, teskari tartib ishlatilmaydi: «What is the matter with you?» **the** «Sizga nima bo'ldi?» doktor **doctor asked her.** undan so'radi.

Predlogli toʻldiruvchi boʻlganda ba'zan teskari tartib ishlatiladi:

«I am glad to see you», said the old man to him.

«Sizni koʻrishdan xursandman», dedi qariya unga.

3. Hol bilan boshlangan (koʻpincha oʻrin holi bilan), otdan yasalgan egali va oʻtimsiz fe'llardan yasalgan kesimli gaplarda teskari soʻz tartibi ishlatiladi:

On the right is the Mansion House— the official residence of the Lord Mayor.

Oʻngda Manshn Haus

— Lord Merning rasmiy qarorgohi joylashgan.

From the window came the sounds of music.

Derazadan musiqa tovushlari kelardi.

4. **Here** va **there** ravishlari bilan boshlangan egasi otdan yasalgan gaplarda teskari soʻz tartibi ishlatiladi. Bunday gaplarning egasi kishilik olmoshlaridan yasalgan boʻlsa, toʻgʻri soʻz tartibi ishlatiladi:

Here **is the book** you are looking for. Here **comes my brother**. There **is your book**.

Mana akam kelyapti. Ana sizning kitobingiz.

Mana siz izlayotgan kitob.

Lekin:

Here **it is.** Mana.

Here **he comes.** Mana u kelyapti.

There **she is.** Ana u!

5. **never** *hech qachon,* **hardly, scarcely** *arang,* **seldom** *kamdan-kam,* **little** *oz,* **in vain** *behudaga,* **neither, nor** *-masa ham,* **not only** *faqat* ... *emas,* **no sooner ... than** *-masdan oldin* kabi ravish va bogʻlovchilar bilan boshlangan gaplarda teskari soʻz tartibi uchraydi.

Bunday gaplarda eganing oldiga faqat yordamchi fe'llar yoki modal fe'llar o'tadi. Agar gapda (kesim tarkibida) yordamchi fe'l yoki modal fe'l bo'lmasa (**Simple Present** va **Simple Past**da), eganing oldiga **do (does)** yoki **did** yordamchi fe'li qo'yiladi:

Never in my life have I seen such a thing.

No sooner had he arrived

than he fell ill.

Scarcely **had he entered** the house when it started to rain.

In vain **did we try** to make

him do it.

Umrimda hech qachon bunday narsani koʻrmaganman.

U yetib kelar-kelmas kasal boʻlib qoldi.

U uyga kirar-kirmas yomgʻir yogʻa boshladi. (Yomgʻir boshlanganda u arang uyga kirib oldi.)

Biz behudaga uni bu ishni qilishga

majbur qilardik.

6. Bogʻlovchisiz bogʻlangan shart ergash gaplarda teskari soʻz tartibi ishlatiladi:

Should need arise, we shall communicate with you again.

Were I to see him tomorrow, I should ask him about it.

Had I seen him yesterday,

I should have asked him about it.

Agar zarurat tugʻilsa, biz siz bilan yana bogʻlanamiz.

Agar uni ertaga koʻrsam, undan bu haqda soʻrayman.

Agar kecha uni koʻrganimda edi, men undan bu haqda soʻragan boʻlardim.

7. So do I, Neither do I kabi gaplarda ham teskari so'z tartibi ishlatiladi:

I get up very early. – Men iuda erta turaman. — Men ham.

So do I.

 U uni kecha koʻrmadi. She didn't see him yesterday.

Neither did I.

— Men ham.

IKKINCHI DARAJALI BOʻLAKLARNING ODATDAGI O'RNIDAN CHEKINISHI

1. Agar vositasiz toʻldiruvchi soʻzlarning uzun guruhidan iborat boʻlsa, predlogli vositali toʻldiruvchi yoki holdan keyin kelishi mumkin. Bunda predlogli vositali toʻldiruvch yoki hol bir soʻz yoki soʻzlarning qisqa guruhidan yasalgan bo'lishi kerak:

We have received from them some illaustrated catalogues containing a detailed description of these machines.

We have sent there all the specifications of electrical equipment received from Boston.

Biz ulardan bu mashinalar batafsil tasvirlangan suratli kataloglarini oldik.

Biz Bostondan olingan elektr jihozlarning barcha tafsilotlarini (tasniflarini) yubordik.

2. Agar boshqacha tartib gapning ma'nosining buzilishiga olib kelsa ham, vositasiz toʻldiruvchi predlogli vositali toʻldiruvchi yoki holdan keyin keladi:

I have read with great pleasure the letter sent me by Mr. Bell.

Men Mr. Bel yuborgan xatni huzur gilib o'gib chiqdim.

Agar bu gapdagi with great pleasure ravish holini toʻldiruvchidan keyin qo'ysak, bu hol have read fe'liga emas, sent sifatdoshiga qarashli bo'lib goladi va ma'no buziladi.

3. Orin holi odatda ravish holidan keyin keladi, ammo oʻrin holi here yoki there ravishlaridan yasalgan boʻlsa, ular odatda ravish holidan oldin keladi:

He will work **here** with pleasure. I met him **there** by chance.

U bu yerda bajon-u dil ishlaydi. Men uni tasodifan u yerda uchratib goldim.

Biror yoqqa yoʻnalishni bildiradigan fe'llardan keyin oʻrin holi bevosita fe'ldan keyin keladi:

I went to the theatre with his sis-

The steamer «Svir» sailed from **Odessa** with a cargo of machinery.

Men teatrga uning singlisi bilan bordim.

«Svir» paroxodi Odessadan mashina ortilgan yuk bilan suzib ketdi.

BO'LISHSIZ DARAK GAPLAR

1. Boʻlishsiz gaplarda kesim boʻlishsiz shaklda keladi. **Not** inkor yuklamasi kesim tarkibidagi yordamchi yoki modal fe'ldan keyin qo'yiladi. Agar kesim tarkibida yordamchi yoki modal fe'l bo'lmasa (Simple Present yoki Simple Past), do, does yoki did yordamchi fe'llari olinadi. Asosiy fe'lning to yuklamasisiz shakli ishlatiladi. Og'zaki nutqda not yordamchi fe'l yoki modal fe'llar bilan qo'shilib ketadi:

I have not (haven't) seen him to-Men uni bugun koʻrganim

yoʻq.

He is not (isn't) waiting for you. U sizni kutmayapti. Ali will not (won't) go there. Ali u yerga bormaydi. She cannot (can't) come today. U bugun kela olmaydi. He does not (doesn't) work here. U bu yerda ishlamaydi. They did not (didn't) tell me about Ular menga bu haqda it. gapirishmadi.

2. Agar kesimda ikki va undan ortiq yordamchi fe'l bo'lsa **not** yuklamasi birinchi yordamchi fe'ldan keyin qo'yiladi:

It has not been done yet. Bu hali bajarilmadi. He will not have finished U soat beshgacha ishini his work by five o'clock. tugata olmaydi.

3. Ingliz tilida bo'lishsizlik **not** yuklamasini emas, bo'lishsiz olmoshlar — no, nobody, no one, nothing, bo'lishsiz ravishlar — never, nowhere, va boʻgʻlovchilar **neither** ... **nor** yordamida ham yasaladi. Bu holda kesim boʻlishli shaklda boʻladi, chunki ingliz tilida bitta gapda faqat bitta inkor boʻlishi mumkin:

I received **no** letters yesterday. Men kecha hech qanday xat ol-

madim.

No one (nobody) has seen it. Buni hech kim koʻrmagan. **Nothing** has happened. Hech norsa (sodir) bo'lmadi.

I have **never** heard about it. Men bu haqda hech qachon eshitma-

ganman.

Neither Peter **nor** Mary Bu haqda menga na Piter, na Meri

told me about it. biror narsa demadi.

4. Boʻlishsiz olmoshlar, ravishlar va bogʻlovchilar bilan yasalgan bo'lishsiz gaplar boshqa gaplar bilan quyidagicha almashtirilishi mumkin:

I received **no** letters yesterday. = I did **not** receive **any** letters

yesterday.

Men kecha hech ganday xat olmadim.

We found **nobody** = We did **not** find **anybody** (**no one**) at home. at home.

Biz uyda hech kimni topmadik.

I have read **nothing** about it. = I have **not** read **anything**

about it.

Men bu haqda hech narsa oʻqiganim yoʻq.

We went **nowhere** after supper. = We did **not** go **anywhere**

after supper.

not ... ever

Biz kechki ovqatdan keyin hech qayerga bormadik.

I could remember **neither** the name of = the author **nor** the title of the book.

never

I could **not** remember **either** the name of the author **or** the title of the book

Men na muallifning ismini, na kitobning nomini eslay olmayman.

Boʻlishsiz olmoshlar, ravishlar va bogʻlovchilar quyidagicha almashtirilishi mumkin:

nonot ... anynobodynot ... anybodyno onenot ... anyonenothingnot ... anythingnowherenot ... anywhereneither ... nornot ... either ... or

Not ... any, either ... or bilan yasalgan boʻlishsiz gaplar **no** va uning yasamalari yoki **neither ... nor** bilan yasalgan boʻlishsiz gaplarga qaraganda koʻproq ishlatiladi. Ammo **to have** fe'li va **there is** birikmasi bilan boʻlishsiz gaplarda ot oldida **no** qoʻyish koʻproq ishlatiladi.

Never ravishi hech qachon not ... ever bilan almashtirilmaydi.

5. Bo'lishsiz ega hech qachon **not** ... **any** va ularning yasamalaridan yasalmaydi. Bu holda faqat **no one, nobody, nothing** yoki otlar bilan **no, neither... nor** ishlatiladi:

No one (nobody) has seen it.

Nothing happened yesterday.

No steamer left the port yesterday.

Kecha hech narsa sodir boʻlmadi.

Kecha portni birorta ham paroxod tark etmadi.

Neither the window nor the Na eshik, na deraza ochiq edi. **door** was open.

6. There is birikmasi bilan boʻlishsizlik no one, nobody, nothing yordamida ham, not ... anyone, not ... anybody, not ... anything yordami-

da ham yasaladi. **Not** yuklamasi **to be**ning shakllari bilan qisqartirmalar hosil qiladi: **isn't, aren't, wasn't, weren't:**

There is **nobody** in the garden.
There **isn't anybody** in the garden.
There is **nothing** in the box.
There **isn't anything** in the box.

A Qutida hech narsa yo'q.

So'roq gaplar (Interrogative sentences)

Umumiy ma'lumotlar

1. Soʻroq gaplar ikki xil boʻladi: umumiy soʻroq gaplar va maxsus soʻroq gaplar. Umumiy soʻroq gaplar (**General Questions**) suhbatdan savolda ifodalangan fikrni tasdiq yoki inkor qiladigan *ha* yoki *yoʻq* javobini olish uchun ishlatiladi. Umumiy soʻroq gaplar yordamchi fe'llar yoki modal fe'llar bilan boshlanadi:

Do you speak English? Siz ingliz tilida gapirasizmi?

Can you translate this article Siz bu maqolani lugʻatsiz tarjima

without a dictionary? qila olasizmi?

2. Maxsus so'roq gaplar (**Special Questions**) gapning biror bo'lagiga berilgan bo'lib, **who, what, whose, how, when, where** va boshqa so'roq so'zlar bilan boshlanadi:

Who brought you this book? Bu kitobni sizga kim olib keldi? What did you see there? U yerda siz nimani koʻrdingiz?

How did he write the dictation? U diktantni qanday yozdi?

When did he come? U qachon keldi?

Where **did you see him?** Uni qayerda koʻrdingiz?

UMUMIY SO'ROQ GAPLAR (GENERAL QUESTIONS)

1. Umumiy soʻroq gaplar gapning boshida, eganing oldiga yordamchi fe'l yoki modal fe'lni qoʻyish bilan yasaladi. Agar darak gapda yordamchi fe'l boʻlmasa (**Simple Present** yoki **Simple Past** zamonlarda), eganing oldiga **do (does)** yoki **did** yordamchi fe'llari qoʻyiladi, asosiy fe'l esa egadan keyin qoʻyiladi:

yordamchi (modal) fe'l + ega + V?

Darak gaplar			Umumiy soʻroq gaplar				
Ega	K	Lesim	Toʻld. va hol	Yordam- chi fe'l	Ega	Asosiy fe'l	Toʻld. va hol
Не	is	reading	a letter.	Is	he	reading	a letter?
They	have	returned	from Lon- don.	Have	they	returned	from Lon- don?
She	can	translate	the article.	Can	she	translate	the article?
You		give	English lessons every day.		you	give	English lessons every day?
Не	_	lives	in Kokand.	Does	he	live	in Kokand?
She	_	finished	her trans- lation in the evening.	Did	she	finish	her trans- lation in the evening?

2. Kesim tarkibida ikki yoki undan ziyod yordamchi fe'l bo'lsa, eganing oldiga faqat birinchi yordamchi fe'l o'tkaziladi:

Darak gap

He has been working since morning The work will have been done by 5 o'clock. Umumiy so 'roq gap

Has he been working since morning? Will the work have been done by 5 o'clock?

3. **Simple Present** yoki **Simple Past**dagi **to be** va **to have** fe'llarining shakllari eganing oldiga o'zlari o'tadi:

Darak gapUmumiy so 'roq gapHe is in the office.Is he in the office?She has a good pen.Has she a good pen?

4. **to be** fe'li bog'lovchi fe'l bo'lib kelganda uning shakli eganing oldiga qo'yiladi, kesimning ot qismi esa bevosita egadan keyin keladi:

Darak gap

He is a doctor.

They were tired.

Umumiy so 'roq gap

Is he a doctor?

Were they tired?

UMUMIY SO'ROQ GAPLARNING JAVOBLARI

1. Umumiy soʻroq gaplarga odatda qisqa javob beriladi. Odatda javob **yes** yoki **no** soʻzlaridan va yordamchi yoki modal fe'ldan iborat boʻladi. Boʻlishsiz javobda yordamchi yoki modal fe'ldan keyin **not** inkor yuklamasi qoʻyiladi:

Do you speak French?	Yes, I do.	No, I don't.	
Siz fransuzcha gapirasizmi?	Ha, gapiraman.	Yoʻq, gapirmayman.	
Is he resting?	Yes, he is.	No, he isn't.	
U dam olayaptimi?	Ha, dam olayapti.	Yoʻq, dam olmayapti.	
Has she returned from	Yes, she has.	No, she hasn't.	
London?			
U Londondan qaytib keldimi?	Ha, qaytib keldi.	Yoʻq, qaytib kelmadi.	
Can you swim?	Yes, I can.	No, I can't.	
Suza olasizmi?	Ha, suza olaman.	Yoʻq suza olmayman.	

2. Qisqa javoblarda yordamchi yoki modal fe'llardan oldin ravishlar qo'yilishi mumkin:

Did you meet him while you

No. I never did.

were in London?

Siz Londonda boʻlganingizda

Yo'q, hech qachon uchratmadim.

uni uchratdingizmi?

Do you have dinner at home? Siz uyda ovqatlanasizmi? Will he come here tonight?

Yes, I **always** do. Ha, har doim.

U bu yerga bu oqshom keladimi?

Yes, he probably will.

Ha, ehtimol.

3. Ingliz tilida ba'zan faqat **yes** yoki **no**dan iborat javoblar ham ishlatiladi:

Can you swim?

Suza olasizmi?

Ha.

Yoʻq.

Has she returned from London?

U Londondan qaytib keldimi?

Ha.

Yoʻq.

No.

4. Qisqa javoblardan tashqari umumiy soʻroq gaplarga toʻliq javob ham berilishi mumkin:

Did you like the film? Sizga film yoqdimi? Yes, I liked it. Ha, menga yoqdi.

BO'LISHSIZ UMUMIY SO'ROQ GAPLAR

1. Umumiy soʻroq gaplarning boʻlishsiz shakli egadan keyin asosiy fe'lning oldiga **not** inkor yuklamasini qoʻyish bilan yasaladi. Ogʻzaki nutqda **not** yordamchi yoki modal fe'l bilan qoʻshilib ketadi. Umumiy soʻroq gaplarning boʻlishsiz shakli ajablanishni bildiradi va *nahotki* soʻzini qoʻshib tarjima qilinadi:

Do you not know him?

Nahotki, uni tanimasangiz?

Don't you know him?

Have you not seen him?

Haven't you seen him?

Must you not go there tonight? Mustn't you go there tonight?

Nahotki, uni koʻrmadingiz?

Nahotki, sizning u yerga borishingiz

kerak bo'lmasa?

2. Boʻlishsiz umumiy soʻroq gaplarning javobi ham boʻlishli umumiy soʻroq gaplarning javobiga oʻxshab yasaladi.

Yes, I did.	No, I didn't.
Yoʻq, gaplashdim.	Yʻq, gaplashmadim.
Yes, he will.	No, he won't.
Yoʻq, keladi.	Yoʻq, kelmaydi.
	Yoʻq, gaplashdim. Yes, he will.

TASDIQ SO'ROQ GAPLARI (DISJUNCTIVE QUESTIONS)

1. Umumiy soʻroq gaplarning bir turi tasdiq soʻroq gaplaridir.

Tasdiq soʻroq gaplarida boʻlishli yoki boʻlishsiz darak gapga qisqa umumiy soʻroq gap qoʻshiladi. Bu soʻroq gap bosh gapdagi fe'lga mos yordamchi yoki modal fe'ldan va bosh gapning egasiga mos boʻlgan kishilik olmoshidan iborat boʻladi. Agar bosh gapning kesimida yordamchi fe'l yoki modal fe'l boʻlmasa (Simple Present yoki Simple Pastning boʻlishli shaklida boʻlsa), do (does) yoki did yordamchi fe'llarining mosi olinadi:

You speak French, don't vou?

Siz fransuz tilida gapirasiz, shunday

emasmi?

He hasn't returned from London yet, has he?

U hali Londondan qaytib kelgan emas, shunday emasmi?

2. Tasdiq soʻroq gaplari gapiruvchi oʻzining aytgan fikriga tasdiq olishni istaganida ishlatiladi. Gapiruvchi boʻlishli tasdiq olishni istasa, soʻroq gapdan oldingi darak gap boʻlishli shaklda soʻroq gapdagi yordamchi yoki modal fe'l boʻlishsiz shaklda ishlatiladi. Agar gapiruvchi boʻlishsiz javob olishni istasa, soʻroqdan oldingi darak gap boʻlishli boʻladi va soʻroq qismidagi yordamchi yoki modal fe'l boʻlishli shaklda boʻladi:

She is very busy, isn't she?
She isn't very busy, is she?
Peter works hard, doesn't he?

U juda band, shunday emasmi? U juda band emas, shundaymi? Piter qattiq ishlaydy, shunday emasmi? Peter doesn't work hard, Piter qattiq ishlamaydi, shunday-

does he? mi?

Your sister went to London, Opangiz Londonga ketdi, shun-

didn't she? day emasmi?

Your sister didn't go to Opangiz Londonga ketgan emas,

London, **did she?** shundaymi?

Your friend can speak Do'stingiz inglizcha gapira oladi,

English, **can't he?** shunday emasmi?

Your friend can't speak Do'stingiz inglizcha gapira olmaydi,

English, can he? shundaymi?

3. Bunday savollarga javoblar odatda qisqa boʻladi va tasdiqni yoki inkorni bildiradi:

Savol	Javob			
Savoi	Boʻlishli	Boʻlishsiz		
A. Oldida boʻlishli darak gap kelganda				
Your friend speaks English, doesn't he? Sizning do'stingiz inglizcha gapiradi, shunday emasmi?	Yes, he does Ha, gapiradi	No, he doesn't Yoʻq, gapirmaydi		
You have finished your work, haven't you? Siz ishingizni tugatdingiz, shunday emasmi?	Yes, I have Ha, tugatdim	No, I haven't Yoʻq, tugatmadim		
B. Savoldan oldin boʻlishsiz darak gap kelganda				
Your friend doesn't speak English, does he? Do'stingiz inglizcha gapir- maydi, shundaymi?	No, he doesn't Ha, gapirmaydi	Yes, he does Yoʻq, gapiradi		
You haven't finished your work, have you? Siz ishingizni tugatmadingiz, shundaymi?	No, I haven't Yoʻq, tugatmadim	Yes, I have Yoʻq, tugatdim		

MAXSUS SO'ROQ GAPLAR

1. Maxsus so'roq gaplar gapning biror bo'lagiga beriladi va Who? Kim? What? Nima? Qanday? Which? Qaysi? When? Qachon? Where? Oayerda? Oayerga? Why? Nima uchun? How? Oanday? How much? Oancha?

How many? Nechta? **How long?** Qancha vaqt? Necha soat? kabi soʻroq soʻzlar yoki soʻzlar guruhi bilan boshlanadi.

2. Maxsus soʻroq gaplarda soʻz tartibi umumiy soʻroq gaplarnikiga oʻxshaydi, faqat gapning boshida soʻroq soʻzlar qoʻyiladi:

3. Maxsus soʻroq gaplar gapning birorta boʻlagiga beriladi:

The teacher	read	an interesting story	to the students	yesterday
ega	kesim	to'ldiruvchi	to'ldiruvchi	payt holi

Yuqoridagi gapga quyidagi gap boʻlaklariga savol berish mumkin:

1. **Yesterday** payt holiga:

When did the teacher read an interesting story to the students?

Oʻqituvchi talabalarga qiziq bir hikoyani qachon oʻqib berdi?

2. To the students predlogli vositali toʻldiruvchiga:

To whom did the teacher read an interesting story yesterday?

Oʻqituvchi kecha qiziq bir hikoyani kimga oʻqib berdi?

Ogʻzaki nutqda predlog odatda fe'ldan keyin keladi, agar toʻldiruvchi boʻlsa, toʻldiruvchidan keyin keladi:

Who(m) did the teacher read an interesting story to yesterday?

3. An interesting story vositasiz toʻldiruvchiga:

What did the teacher read to the students yesterday?

O'qituvchi kecha talabalarga nima o'qib berdi?

4. Read kesimga:

What did the teacher do yesterday?

Oq'ituvchi kecha nima qildi?

5. **Interesting** aniqlovchiga:

What story did the teacher read to the students yesterday?

Oʻqituvchi kecha talabalarga qanday hikoya oʻqib berdi?

Aniqlovchiga savol berilganida **What?** *Qanday*, **Which?** *Qaysi*, **Whose?** *Kimning*, **How much?** *Qancha?* **How many?** *Nechta?* so'roq so'zlari bevosita ular aniqlaydigan otdan oldin keladi:

What story are you reading? How many books did you buy?

Siz qanday hikoya oʻqiyapsiz? Siz nechta kitob sotib oldingiz?

MAXSUS SO'ROQ GAPLARNING JAVOBLARI

1. Maxsus soʻroq gaplarga ma'no tomonidan zarur boʻlgan barcha gap boʻlaklarini takrorlash bilan toliq javob beriladi. Bunda, odatda, otdan yasalgan gap boʻlaklari olmoshlar bilan almashtiriladi:

When did the teacher read an inte
He read it to them yesterday.

resting story to the students?

To whom did the teacher read an in- He read it to the students.

teresting story yesterday?

What did the teacher read to the stu
He read an interesting story to

dents yesterday? the students (yesteraday).

What did the teacher do yesterHe read an interesting story to

day? the students (yesterday).

2. Ingliz tilida ham oʻzbek tilidagidek qaysi gap boʻlagiga savol berilgan boʻlsa, oʻsha gap boʻlagining oʻzi bilan ham javob berish mumkin:

When did the teacher read an inte-

resting story to the students?

To whome did the teacher read an To the students.

interesting story yesterday?

GAPNING EGASIGA VA EGANING ANIQLOVCHISIGA BERILADIGAN SAVOLLAR

1. Egaga beriladigan soʻroq gaplar **Who?** *Kim?* va **What?** *Nima?* olmoshlari bilan boshlanadi va ular soʻroq gapning egasi boʻlib keladi. Boshqa maxsus soʻroq gaplardan farq qilib, egaga berilgan soʻroq gaplarda darak gaplarning soʻz tartibi qoʻllaniladi. Soʻroq gapda ega boʻlib kelgan **who, what** olmoshlaridan keyin fe'l uchinchi shaxs birlikda ishlatiladi:

Ega	Kesim	Toʻldiruvchi	Hol
Who	is reading	a book	at the window?
What	is lying		on the table?
Who	gives	English lessons?	
Who	came		here yesterday?

Izoh: Kesim **Simple Present** yoki **Simple Past** zamonlarida boʻlsa, **do** yordamchi fe'li ishlatilmaydi.

2. Eganing aniqlovchisiga berilgan savollarda ham darak gap soʻz tartibi ishlatiladi. Bunday savollar odatda **What?** *Qanday?* **Which?** *Qaysi?* **Whose?** *Kimning?* **How much?** *Qancha?* **How many?** *Nechta?* soʻroq olmoshlari bilan boshlanadi va ulardan keyin ega keladi:

What book is lying on the table? Stolda qanday kitob yotibdi? Whose children came here yesterday? Kecha bu yerga kimning bolalari keldi?

How many students work in that O'sha laboratoriyada nechta talabaratory? laba ishlaydi?

3. Egaga yoki eganing aniqlovchisiga berilgan soʻroq gaplarga qisqa

javob beriladi. U javob egadan (ot yoki olmoshdan) va yordamchi fe'l yoki modal fe'ldan yasalgan kesimdan iborat bo'ladi. So'roq gapdagi fe'l **Simple Present** yoki **Simple Past** zamonlarda bo'lsa, javobda **do (does),** yoki **did** yordamchi fe'llarining biri ishlatiladi:

Who **is** standing at the window? My sister **is.** Deraza oldida kim turibdi? Opam.

What book **is** lying on the table? A French book **is.** Stolda qanday kitob yotibdi? Fransuzcha.

Who can do it? I can.
Buni kim qila oladi? Men.

Who **gives** you English lessons? Mr. A. **does**. Sizga kim ingliz tilidan dars beradi? Mr. A.

4. Ingliz tilida ham oʻzbek tilidagidek egaga berilgan soʻroq gaplarga faqat egadan iborat javob berilishi mumkin, lekin bu juda kam ishlatiladi:

Who is standing at the window? My sister.

What book is lying on the table? A French book.

OT-KESIMLARGA MAXSUS SO'ROQ GAPLAR TUZISH

1. Kesimi ot-kesim boʻlgan gaplarning egasiga savol berganda, soʻroq gaplar **who** yoki **what** olmoshlari bilan boshlanadi:

Who is a doctor? Kim shifokor? What is broken? Nima siniq?

2. Savol egaga berilganda bogʻlovchi fe'l orqasidan kelayotgan ot bilan shaxs va sonda moslashadi:

Who **is an engineer?** Kim muhandis? Who **are engineers?** Kimlar muhandis?

3. Ot-kesimning ot qismi otdan boshqa soʻzlardan yasalgan boʻlsa, bog'lovchi fe'l uchinchi shaxs birlikda keladi:

Who is ready? Kim tayyor? What is broken? Nima siniq? What **is** out of order? Nima buzuq?

4. Savol ot-kesimning ot qismiga berilgan bo'lsa, o'sha buyumning qanday xususiyatlarga ega ekanligi soʻraladi. Bunda bogʻlovchi fe'l oʻzidan keyin keladigan ot yoki olmosh bilan shaxs va sonda moslashadi:

What is he? U kim? What are they? Ular kim?

What is he (she, it) like? U kimga oʻxshaydi? What are they like? Ular kimga oʻxshaydi?

What sort (kind) of man is he? U qanday kishi? What sort (kind) of thing is it? U qanday narsa?

5. Ot-kesimga berilgan savollar va ularning javoblari:

What is your brother? He is a doctor. Akangiz kim? U shifokor.

What is the price of this It is 5000 dollars. motor-car? Besh ming dollar.

Bu avtomobilning narxi qancha?

What is his brother like? His brother is a highly educated man

Uning akasi qanday kishi? and a well known composer.

Uning akasi yaxshi bilimli kishi va

mashhur kompozitor.

What kind of book is it? It's a text-book of English for begin-Bu qanday kitob?

ners. Bu boshlovchilar uchun ingliz

tili darsligi.

6. Ot-kesimga savol berilib kishining nasabi (ismi, sharifi) yoki qarindoshligi soʻralganda soʻroq gap who olmoshi bilan boshlanadi, kishining kasbi yoki mansabi soʻralganda soʻroq gap what olmoshi bilan boshlanadi:

Who is that man? That man is Mr. A. (my uncle). U kishi kim? U kishi Mr. A. (mening amakim). What is he? He is a lawer (the manager of our U kim? office).

U yurist (bizning ofisimizning me-

nejeri).

MAXSUS SO'ROQ GAPLARNING BO'LISHSIZ SHAKLI

iz shaklini yasash uchun not inkor gʻzaki nutqda not yordamchi fe'l	
Nima uchun kecha kelmadingiz?	
U nimani tushunmaydi?	
chisiga berilgan boʻlsa, not inkori keladi:	
Bu filmni yana kim koʻrmagan? Bu qoidani kim bilmaydi?	
ternative Questions)	
chisi bilan bogʻlangan ikkita umu- la ikkinchi soʻroq gap toʻliq boʻl-	
Siz taʻtilingizni Qrimda oʻtkazdingizmi yoki Kavkazda?	
Siz choyni yoqtirasizmi yoki kofeni?	
U dam olayaptimi yoki ishlayaptimi?	
ob beriladi:	
— I spent it in the Caucasus.	
— I like tea.	
— He is resting.	
an boʻlsa, ikkinchi egadan oldin keladi. Bunday soʻroq gaplarga gaplarga oʻxshab, qisqa javob	
er? — The manager did.	
ejer? — Menejer.	
— My brother will.	
— Akam.	

4. Muqobil soʻroq gaplar soʻroq soʻzlar bilan ham boshlanishi mumkin. Bunday soʻroq gaplar maxsus soʻroq gap va ikkita uyushuq boʻlakdan iborat boʻladi:

Where did you spend your leave: Ta'tilingizni qayerda o'tkazdingiz: orimdami yoki Kavkazda?

Which do you like: tea or coffee? Qaysini yoqtirasiz: choynimi yoki

kofeni?

Which is he doing: resting or U nima qilayapti: dam olayaptimi

working? yoki ishlayaptimi?

Buyruq gaplar (Imperative sentences)

1. Buyruq gaplar hamsuhbatni biror ish qilishga undaydi. Ular buyruqni, iltimosni, taqiqlashni va boshqalarni ifodalaydi. Buyruq gaplar boʻlishli yoki boʻlishsiz boʻlishi mumkin. Buyruq gaplarda fe'l buyruq maylida ishlatiladi. Buyruq gaplarda soʻz tartibi darak gaplarnikiga oʻxshaydi, ammo ularda ega (you) boʻlmaydi va bu gaplar kesimdan boshlanadi:

Open the book. Kitobni oching.

Put the dictionary on the shelf.

Don't be late, please.

Lug'atni tokchaga qo'ying.

Iltimos, kechikmang.

2. Iltimosni ifodalash uchun buyruq gaplarning oxirida koʻpincha will you? yoki won't you? ishlatiladi:

Come here, **will you?** Iltimos, bu yoqqa keling. Fetch me a chair, **won't you?** Iltimos, menga stul olib keling.

3. Iltimosni ifodalash uchun **will** yoki **would** bilan boshlangan soʻroq gaplar ham ishlatiladi:

Will you come here? Iltimos, bu yoqqa keling.

Will you fetch me a chair, please? Iltimos, menga kursi olib keling. Would you be good enough to Iltimos, derazani yopib yuboring.

close the window?

Would you mind lending me your Iltimos, menga lugʻatingizni be-

dictionary? rib turing.

Undov gaplar (Exclamatory dentences)

1. Har qanday darak gapni undov gapga aylantirsa boʻladi. Undov gaplar kuchli hissiyot bilan aytiladi. Ularda ajablanish, zavqlanish, gʻazablanish va boshqa hislar ifoda etiladi:

At last you have returned! Nihoyat qaytib keldingiz! Have you ever seen such weather! Bunday havoni koʻrganmisiz! Hurry up! Shoshiling!

2. Undov gaplar koʻpincha **what** *qanday,* **how** *qanchalik* olmoshlari bilan boshlanadi. Bunday undov gaplarda ega, darak gaplardagidek kesimdan oldin keladi:

What a large house that is! Bu qanday katta uy!

What clever people they are! Ular qanday aqlli odamlar! What beautiful hair she has got! Uning qanday chiroyli sochi bor!

How well she sings!

U qanchalik yaxshi kuylaydi!

How clever he is! Qanchalik aqlli u!

3. **What**dan keyin keladigan donalab sanaladigan birlikdagi ot noaniq artikl bilan keladi, donalab sanaladigan koʻplikdagi ot va donalab sanalmaydigan otlar esa artiklsiz keladi:

What a foolish mistake Qanday ahmoqona xato qilibman!

I have made!

What foolish mistakes Qanday ahmoqona xatolar qilib-

I have made! man!

What beautiful weather Qanday yaxshi havo!

we are having!

4. **How** bilan aniqlanadigan sifat va ravishlar bevosita **how**dan keyin keladi:

How quickly you walk! Qanchalik tez yurasiz!
How clever he is! Qanchalik aqlli u!

5. Ot-kesimli undov gaplarda ega bilan bogʻlovchi fe'l tushib qolishi

mumkin:

What a fine building (that is)! Qanday chiroyli bino u!

How cold (it is)!

OO'SHMA GAPLAR

Qoʻshma gaplar butun bir murakkab fikrni ifodalovchi ikki yoki undan ortiq sodda gaplardan iborat boʻladi.

Qoʻshma gaplar ikki xil boʻladi: bogʻlangan qoʻshma gaplar (Compound Sentences) va ergashgan qoʻshma gaplar (Complex Sentences).

Bog'langan qo'shma gap (The compound sentence)

1. Bogʻlangan qoʻshma gap teng huquqli, bir-biriga qaram (tobe) boʻlmagan sodda gaplardan iborat boʻladi. Qoʻshma gap tarkibiga kiruvchi sodda gaplar bogʻlovchilar yordamida bogʻlangan boʻladi va ular odatda vergul bilan ajratiladi:

The signal was given, **and** the steamer moved slowly from the dock. I came home early, **but** he remained to the end of the concert.

Signal berildi va paroxod dokdan sekin joʻnadi.

Men uyga erta qaytdim, ammo u konsertning oxirigacha qoldi.

2. Qoʻshma gaplarda bir nechta sodda gaplar bogʻlovchisiz ham bogʻlanishi mumkin. Bunda ular bir-biridan nuqtali vergul bilan ajratiladi:

The signal was given; the steamer moved slowly from the dock. He will return from London in May; his sister will stay there another month.

Signal berildi, paroxod dokdan sekin joʻnadi.

U Londondan may oyida qaytib keladi; uning singlisi u yerda yana bir oy qoladi.

Ergashgan qoʻshma gaplar

1. Ergashgan qoʻshma gap teng boʻlmagan, bir gap ikkinchisiga tobe boʻlgan gaplardan iborat boʻladi. Ergashgan qoʻshma gapda ergash gap (the Subbordinate Clause) bosh gapni (the Principle Clause) izohlab keladi. Ergash gap bosh gap bilan bogʻlovchilar va bogʻlovchi soʻzlar yordamida bogʻlanadi:

He thought **that** the train arrived at 6.15.

(bosh gap) (ergash gap)

U oʻyladi poyezd 6.15da kelgan deb He will get the letter tomorrow **if** you send it off now.

(bosh gap) (ergash gap)

U xatni ertaga oladi agar uni hozir joʻnatsangiz. After the agreement the delegation left London.

had been signed, (bosh gap)

(ergash gap) delegatsiya Londonni tark etdi.

Bitim imzolanganidan keyin,

2. Ergash gaplar bosh gap bilan bogʻlovchilarsiz ham bogʻlanishi mumkin:

He said **he would come**U kechqurun kelishini aytdi.

in the evening.

The book **you gave me** is very interesting. **Had I been there,** I should have helped him.

Siz menga bergan kitob juda qiziq.

Agar men u yerda boʻlganimda edi, men unga yordam bergan boʻlardim.

ERGASH GAPLARNING TURLARI

- 1. Ergash gaplar qoʻshma gapda bitta gap boʻlagi vazifasini bajarib keladi. Tilimizda nechta gap boʻlagi boʻlsa, shuncha ergash gaplar ham bor. Ular ega ergash gaplar, kesim ergash gaplar, toʻldiruvchi ergash gaplar, aniqlovchi ergash gaplar va hol ergash gaplarga boʻlinadi.
- 2. Gapda bitta, ikkita va undan koʻp gap boʻlagi ergash gaplar bilan ifodalanishi mumkin, boshqacha aytganda qoʻshma gap tarkibida bir nechta ergash gap boʻlishi mumkin:
- 1. **As it was raining,** we could not show our friends from London our new fruit trees.
- (Faqat bitta gap boʻlagi sabab holi ergash gap bilan ifodalangan).
- 2. **As it was raining,** we could not show our friends, **who had arrived from London,** our new fruit trees. (Ikkita gap boʻlagi sabab holi va aniqlovchi ergash gap bilan ifodalangan).
- 3. As it was raining, we could not show our friends, who had arrived from London, what we had planted in our garden.

(Uchta gap boʻlagi — sabab holi, aniqlovchi va toʻldiruvchi ergash gap bilan ifodalangan).

Yomgʻir yogʻayotgani uchun biz yangi oʻtqazilgan mevali daraxtlarimizni Londonli doʻstlarimizga koʻrsata olmadik

Yomg'ir yogʻayotgani uchun biz Londondan kelgan doʻstlarimizga yangi oʻtqazilgan mevali daraxtlarimizni koʻrsata olmadik

Yomgʻir yogʻayotgani uchun biz Londondan kelgan doʻstlarimizga bogʻimizga oʻtqazgan (mevali) daraxtlarni koʻrsata olmadik.

EGA ERGASH GAPLAR (SUBJECT CLAUSES)

1. Ega ergash gaplar qoʻshma gapda ega vazifasida keladi. Ular bosh gaplar bilan who (whom), what, that, whether, if, whose, which, when, where, how, why kabi bogʻlovchilar va bogʻlovchi soʻzlar yordamida bogʻlanadi:

That he has made a mistake is strange.

Whether they will come today is not known vet.

When we shall start is uncertain. **How this happened** is not clear to any one.

Uning xato qilgani gʻalati.

Ular keladimi yoʻami hali noma'lum.

Oachon io nashimiz noaniq.

Buning qanday sodir bo'lgani

hech kimga aniq emas.

2. Ega ergash gaplar koʻpincha kesimdan keyin keladi; bu holda kesimdan oldin it olmoshi keladi:

It is strange that he has made a mistake.

It is not known yet whether they will come today.

It is uncertain when we shall sart.

3. Ega ergash gaplar bosh gapdan vergul bilan ajratilmaydi.

KESIM ERGASH GAPLAR (PREDICATIVE CLAUSES)

1. Kesim ergash gaplar qoʻshma gapda kesim vazifasida keladi. Ular bosh gap bilan ega ergash gaplarda ishlatiladigan bogʻlovchilar va bogʻlovchi soʻzlar yordamida bogʻlanadi:

The trouble is that I have lost his address.

The question is whether they will be able to help us.

The weather is what it was vesterday.

Muammo shundaki, men uning manzilini yoʻqotib qoʻydim. Masala ular bizga yordam bera oladilarmi yoʻqmi shunda.

Havo kechagidek.

2. Kesim ergash gaplar bosh gapdan vergul bilan ajratilmaydi.

TO'LDIRUVCHI ERGASH GAPLAR (OBJECT CLAUSES)

1. Toʻldiruvchi ergash gaplar qoʻshma gapda vositasiz yoki predlogli vositali toʻldiruvchi vazifasida keladi. Toʻldiruvchi ergash gaplar bosh gap bilan ega va kesim ergash gaplarni bosh gapga bogʻlashda ishlatiladigan bogʻlovchilar va bogʻlovchi soʻzlar yordamida bogʻlanadi:

He told us that he felt ill. He asked us what we

thought of it.

They laughed at what he said.

I'll ask him to find out

where they live.

He has just gone away saying

that he will return in an hour.

U kasal boʻlib qolganligini aytdi.

U bizdan bu haqda qanday fikrda

ekanligimizni soʻradi.

Ular uning gapidan kulishdi.

Men undan ular qayerda yashashlarini bilib kelishni soʻrayman.

U bir soatdan keyin qaytib kelishini

aytib hozirgina ketdi.

2. Koʻpincha **that** bogʻlovchisi ishlatilmaydi:

Men uning qaytib kelganini bila-I know (that) he has returned.

man.

He said (that) Nodir felt tired. U Nodirning charchaganini aytdi.

3. To'ldiruvchi ergash gaplar bosh gapdan vergul bilan ajratilmaydi.

EGA, KESIM VA TOʻLDIRUVCHI ERGASH GAPLARGA IZOH

1. Whose, whom, which, what, when, where, how, why so'zlari bilan bogʻlangan ega, kesim va toʻldiruvchi ergash gaplarda darak gaplarning so'z tartibi ishlatiladi. So'roq gap tartibi faqat mustaqil so'roq gaplarda ishlatiladi:

How did he do it?

(Mustaqil soʻroq gap.)

How he did it is difficult to say.

(Ega ergash gap).

He told me how he did it.

(To'ldiruvchi ergash gap).

U buni qanday qildi?

U buni qanday qilganini

aytish qiyin.

U menga buni qanday qilganini

aytib berdi.

2. When bilan bogʻlangan ega, kesim va toʻldiruvchi ergash gaplarda kelasi zamonning oʻrnida hozirgi zamon ishlatilmaydi. Faqat payt va shart ergash gaplarda kelasi zamonning oʻrnida hozirgi zamon ishlatiladi:

When he will arrive

is not yet known.

The question is **when**

he will arrive.

He has told me when

he will arrive.

Uning qachon yetib kelishi hali

noma'lum.

Masala uning qachon yetib ke-

lishida.

U menga qachon yetib kelishini ayt-

di.

DIRECT AND INDIRECT SPEECH (KO'CHIRMA VA O'ZLASHTIRMA GAPLAR)

1. Bir odamning gapini boshqa birovga oʻzgartirmasdan yetkazish koʻchirma gap deyiladi (Direct Speech).

Bir odamning gapini toʻldiruvchi ergash gap yordamida faqat mazmunini yetkazish *oʻzlashtirma gap* deyiladi (**Idirect Speech**).

Koʻchirma gap: He has said: «The ship will arrive at the end of the week».

«Kema haftaning oxirida

keladi», dedi u.

O'zlahshtirma gap:

He has said that the ship will arrive

at the end of the week.

U kemani haftaning oxirida kelishini

aytdi.

Koʻchirma gapdagi *The ship will arrive at the end of the week* gapi mustaqil, alohida bir gapdir. Oʻzlashtirma gapdagi *that the ship will arrive at the end of the week* gapi toʻldiruvchi ergash gap, u alohida ishlatilmaydi. *He has said* bosh gap.

- 2. Koʻchirma gaplardan oldin odatda vergul qoʻyiladi. Ammo uzun matnlardan oldin ikki nuqta qoʻyiladi. Ingliz tilida qoʻshtirnoq koʻchirma gapning boshida ham, oxirida ham qatorning yuqorisiga qoʻyiladi.
- 3. Koʻchirma gaplar darak gaplar, soʻroq gaplar va buyruq gaplarga boʻlinadi.

DARAK GAPLARNI OʻZLASHTIRMA GAPLARGA AYLANTIRISH

Koʻchirma gaplarni oʻzlashtirma gaplarga aylantirishda quyidagi oʻzgartirishlar qilinadi:

1. Bosh gap bilan koʻchirma gap oʻrtasidagi vergul va qoʻshtirnoqlar tushirib qoldiriladi. Oʻzlashtirma gap oldida **that** bogʻlovchisi qoʻyiladi, ammo bu bogʻlovchi koʻpincha tushib qoladi:

Ko'chirma gap:

He says, «Mary will do it». U deydi: «Meri buni qiladi».

O'zlashtirma gap:

He says (that) Mary will do it. U Merining buni qilishini aytadi.

2. Agar bosh gapda toʻldiruvchisiz **say** fe'li ishlatilgan boʻlsa, oʻzlashtirma gapda **to say** saqlanib qoladi. Agar koʻchirma gapda **to say** fe'lidan keyin toʻldiruvchi kelgan boʻlsa, koʻchirma gapdagi **to say** fe'li oʻzlashtirma gapda **to tell** fe'li bilan almashtiriladi:

Ko'chirma gap:

He says, «Mary will come in the evening». U deydi: «Meri kechqurun keladi». He has said to me, «The negotiations have begun». U menga dedi: «Muzokaralar boshlandi».

Oʻzlashtirma gap:

He says that Mary will come in the evening. U Merining kechqurun kelishini aytadi.

He has told me that the negotiations have begun. U menga muzokaralar boshlanganligini aytdi.

Izoh: **To say**dan keyin vositali toʻldiruvchi **to** predlogi bilan ishlatiladi, **to tell**dan keyin esa vositali toʻldiruvchi predlogsiz ishlatiladi.

3. Koʻchirma gapdagi kishilik va egalik olmoshlari ma'noga qarab oʻzgartiriladi:

Ko'chirma gap:

Mary says, «Peter has taken **my** dictionary». Meri deydi: «Mening lugʻatimni Piter olgan».

My brother has said, «I shall come at five o'clock». Mening akam dedi: «Men soat beshda kelaman».

O'zlashtirma gap:

Mary says that Peter has taken **her** dictionary. Mery uning lugʻatini Piter olganligini aytadi.

My brother has said that **he** will come at five o'clock. Mening akam soat beshda kelishini aytdi.

4. Agar bosh gapdagi fe'l **Simple Present, Present Perfect** yoki **Simple Future** zamonlarining birida bo'lsa ko'chirma gapdagi zamon o'zlashtirma gapda o'zgarmaydi:

Ko'chirma gap:

He says (has said, will say), «I sent them the catalogue on Monday». U deydi (dedi, deydi): «Men katalogni ularga dushanba kuni jonatdim».

He says (has said, will say), «We shall ship the goods in May».

U deydi (dedi, deydi): «Biz tovarlarni May oyida yuklaymiz».

O'zlashtirma gap:

He says (has said, will say) that he sent them the catalogue on Monday.

U katalogni ularga dushanba kuni joʻnatganligini aytadi (aytdi).

He **says** (has said, will say) that they will ship the goods in May. U tovarlarni May oyida yuklashlarini aytadi (aytdi).

5. Agar bosh gapdagi fe'l **Simple Past, Past Continuous, Past Perfect** zamonlarida bo'lsa, ko'chirma gapni o'zlashtirma gapga aylantirganimizda ergash gapdagi zamon o'tgan zamonga suriladi va quyidagicha o'zgartiriladi:

Koʻchirma gapda	Oʻzlashtirma gapda		
Simple Present	Simple Past		
Present Perfect, Simple Past	Past Peffect		
Simple Future	Future In The Past		
Present Continuous	Past Continuous		
Present Perfect Continuous, Past	Past Perfect Continuous		
Continuous			
Future Continuous	Future Continuous in the Past		
Future Perfect	Future Perfect in the Past		
Future Perfect Continuous	Future Perfect Continuous in the		
	Past		

Ko'chirma gap:

He said, «I get up at 8 o'clock»

U dedi: «Men soat 8 da turaman».

He said, «I'm reading an interesting book» U dedi: «Men qiziq kitob oʻqiyapman».

He said, «I have spoken to the manager about the terms of delivery of the machine».

U dedi: «Men menejer bilan mashinani joʻnatish muddati haqida gaplashdim».

He said, «I have been waiting for you since five o'clock».

U dedi: «Men sizni soat beshdan buyon kutayapman».

He said, «I **bought** the book in Tashkent».

U dedi: «Men kitobni Toshkentda sotib oldim».

He said: «I was working at five o'clock».

U dedi: «Men soat beshda ishlayotgan edim».

He said, «The contract will be signed in the evening».

U dedi: «Shartnoma kechqurun imzolanadi».

He said, «They will have unloaded the steamer by six o'clock».

U dedi: «Kemani soat oltigacha yukini tushirishadi».

O'zlashtirma gap:

He said that he **got up** at 8 o'clock.

U soat 8 da turishini aytdi.

He said that he **was reading** an interesting book.

U qiziq kitob oʻqiyotganligini aytdi.

He said that he **had spoken** to the manager about the terms of delivery of the machine.

U menejer bilan mashinani joʻnatish muddati haqida gaplashganligini aytdi.

He said that he **had been waiting** for me since five o'clock.

U meni soat beshdan buyon kutayotganligini aytdi.

He said that he **had bought** the book in Tashkent.

U kitobni Toshkentda sotib olganligini aytdi.

He said that he **had been working** at five o'clock.

U soat beshda ishlayotgan ekanligini aytdi.

He said that the contract **would be signed** in the evening.

U shartnoma kechqurun imzolanishini aytdi.

He said that they would have unloaded the steamer by six o'clock.

U kemaninig yuki soat oltigacha tushirilishini aytdi.

Koʻchirma gapni oʻzlshtirma gapga aylantirganda **Past Perfect** va **Past Perfect Continuous** zamonlari oʻzgarmay qoladi:

Ko'chirma gap:

He said, «We had finished our work by six o'clock». U dedi: «Biz ishimizni soat oltigacha tugatgan edik».

O'zlashtirma gap:

He said that they had finished their work by six o'clock.

U ishlarini soat oltigacha tugatganliklarini aytdi. 6. Koʻchirma gapni oʻzlashtirma gapga aylantirganda ish-harakatning sodir boʻlish vaqti koʻrsatilgan boʻlsa **Simple Past** va **Past Continuous** zamonlari oʻzgarmay qoladi:

Ko'chirma gap:

He said, «I **began** to study English *in 1998*».

U dedi: «Men ingliz tilini 1998-yilda oʻrgana boshlagandim».

He said, «The goods were delivered *yesterday*».

U dedi: «Tovarlar kecha yetkazib berildi». She said, «I **met** John

when I was crossing the road».

U dedi: «Men Jonni yoʻlni kesib oʻtayotganimda uchratdim».

O'zlashtirma gap:

He said that he **began** to study English *in 1998*.

U ingliz tilini 1998-yilda oʻrgana boshlaganligini aytdi.

He said that the goods were delivered *yesterday*.

U tovarlar kecha yetkazib berilganligini aytdi.

She said that she **met** John *when she was crossing the road*.

U yoʻlni kesib oʻtayotganida Jonni uchratganligini aytdi.

Ammo **the day before, two days before** kabi vaqt koʻrsatkichlari bilan **Past Perfect** ishlatiladi:

She said that she **had been** there *the day before*.

U oʻsha yerda bir kun oldin boʻlganligini aytdi.

7. Koʻchirma gapni oʻzlashtirma gapga aylantirganda **must** soʻzi ishharakatning sodir boʻlish zaruratini biror kuchlar taʻsiri ostoda yuz berishini bildirsa, **must oʻrnida had to** ishlatiladi:

Tom said, «I **must** send John a telegram at once».
Tom dedi: «Men Jonga zudlik bilan telegramma yuborishim kerak».

Tom said that he **had to** send John a telegram at once.

Tom Jonga zudlik bilan telegramma yuborishi kerakligini aytdi.

Must fe'li buyruq yoki maslahatni ifodalaganda o'zgarmasdan qoladi:

He said to me, «You **must** post the letter at once».

U menga dedi: «Siz xatni zudlik bilan joʻnatishingiz kerak».

He said to Nancy, «You **must** consult a doctor». U Nensiga

dedi: «Siz doktorga koʻrinishingiz kerak». He told me that I **must** post the letter at once.

U menga xatni zudlik bilan joʻnatishim kerakligini aytdi.

He told Nancy that she **must** cosult a doctor. U Nensiga doktorga koʻrinishi kerakligini aytdi. 8. Should, ought to fe'llari o'zlashtirma gaplarda o'zgarmay qoladi:

He said to John, «You should (ought to) send them a telegram at once». U Jonga dedi: «Siz ularga zudlik bilan telegramma joʻnatishingiz kerak».

He told John that he **should (ought to)** send them a telegram at once.
U Jonga ularga zudlik bilan telegramma joʻnatishi kerakligini aytdi.

9. Koʻchirma gapni oʻzlashtirma gapga aylantirganda koʻrsatish olmoshlari, payt va oʻrin-joy ravishlari quyidagicha oʻzgaradi:

Ko'chirma gap:

This bu, shu
these bular, shular
now hozir
today bugun
tomorrow ertaga
the day after tomorrow
ertadan keyin
yesterday kecha
the day before yesterday
o'tgan kuni
ago burun, ilgari
next year kelasi yili

here bu yerda

Koʻchirma gap:

He said, «I can't translate **this** article».

U dedi: «Men bu maqolani tarjima qila olmayman». He said, «I shall write the letter **tomorrow**».

U dedi: «Men xatni ertaga yozaman».

He said, «I was here **yesterday**». U dedi: «Men kecha shu yerda edim».

O'zlashtirma gap:

that o'sha those o'shalar then o'shanda that day o'sha kuni the next day keyingi kuni two days later ikki kundan keyin

the day before bir kun oldin two days before ikki kun oldin

before ilgari the next year, the following year keyingi yili there u yerda

O'zlashtirma gap:

He said that he couldn't translate **that** article.

U oʻsha maqolani tarjima qila olmasligini aytdi.

He said that he would write the letter the next day.

U xatni keyingi kuni yozishini avtdi.

He said that he had been there **the day before.** U bir kun oldin o'sha yerda bo'lganligini aytdi.

Ammo yuqorida aytilgan oʻzgartirishlar koʻr-koʻrona amalga oshirilmasdan, vaziyat talabiga qarab oʻzgartiriladi;

1) He said, «My brother works **here**».

U dedi: «Mening akam shu yerda ishlaydi».

Agar koʻchirma gap akasi ishlaydigan joyning oʻzida (shaharda, mamlakatda) oʻzlashtirma gapga aylantirilayotgan boʻlsa, oʻzlashtirma gapda **here** saqlanib qoladi:

He said that his brother

U akasi shu yerda ishlashini aytdi.

worked here.

Agar koʻchirma gap akasi ishlayotgan joydan (shahardan, mamlakatdan) boshqa joyda oʻzlashtirma gapga aylantirilayotgan boʻlsa, **here** soʻzi **there** bilan almashtiriladi:

He said that his brother

U akasi oʻsha yerda ishlashini aytdi.

worked there.

2) He said, «I like **this** book».

U dedi: «Men bu kitobni yoqtira-

man».

Agar koʻchirma gapni oʻzlashtirma gapga aylantirayotganimizda kitob qoʻl ostida, yaqin joyda boʻlsa **this** oʻzgarmay qoladi:

He said that he liked **this** book.

U bu kitobni yoqtirishini aytdi.

Agar oʻzlashtirma gapga aylantirayotganimizda kitob qoʻl ostida, yaqin joyda boʻlmasa **this that** bilan almashtiriladi:

He said that he liked **that** book.

U oʻsha kitobni yoqtirishini aytdi.

3) He said, «I saw Nancy yesterday».

U dedi: «Men Nansini kecha koʻr-

dim».

Agar koʻchirma gap oʻsha kunning oʻzida oʻzlashtirma gapga aylantirilsa **yesterday** oʻzgarmay qoladi:

He said that he saw Nancy

U Nansini kecha koʻrganligini

yesterday. aytdi.

Agar koʻchirma gap bir kundan keyin oʻzlashtirma gapga aylantirilsa, **yesterday** soʻzi **the day before** bilan almashtiriladi:

He said that he had seen

U Nansini bir kun oldin koʻrgan-

Nancy **the day before**. ligini aytdi.

Soʻroq gaplarni oʻzlashtirma gaplarga aylantirish

1. Agar koʻchirma gaplar soʻroq gap boʻlsa, ularni oʻzlashtirma gapga aylantirganda, ular toʻldiruvchi ergash gaplarga aylanadi.

Ikki xil koʻchirma soʻroq gaplar ustida toʻxtalib oʻtamiz:

- a) who, which, whose, when, why, how many, how much, how long va boshqa soʻroq soʻzlar bilan boshlanuvchi *maxsus soʻroq gaplar;*
  - b) yordamchi fe'llar bilan boshlanuvchi *umumiy soʻroq gaplar*.
- 2. Maxsus soʻroq gaplarni oʻzlashtirma gaplarga aylantirganda quyidagi oʻzgartirishlar qilinadi:

- a) so'roq belgisi tushirib qoldiriladi;
- b) so'roq gap tartibi darak gap tartibiga aylantiriladi;
- c) kesim (yordamchi, modal va asosiy fe'l) egadan keyinga qo'yiladi;
- d) soʻroq gap boshida kelgan soʻroq soʻz yoki soʻzlar bosh gapdan keyin kelib, uni ergash gap bilan bogʻlash uchun xizmat qiladi;
- e) va darak gaplarni oʻzlashtirma gaplarga aylantirishdagi boshqa oʻz-gartirishlar qilinadi.

Ko'chirma gap:

He asked me, «Where do they live?»

U mendan soʻradi: «Ular qayerda yashaydilar?»

He asked me, «Where is Mr. Bell?»

U mendan soʻradi: «Mr. Bell qayerda?»

He asked me, «Why have you come so late?»

U mendan soʻradi: «Nima uchun bunchalik kech keldingiz?»

He asked me, «When will they send the letter?»

U mendan soʻradi: «Ular xatni qachon joʻnatadilar?»

He asked me, «Who showed you my work?»

U mendan soʻradi: «Sizga mening ishimni kim koʻrsatdi?»

He asked me, «Where were you yesterday?»

U mendan soʻradi: «Siz kecha qayerda edingiz?»

O'zlashtirma gap:

He asked me where they lived. U mendan ularning qayerda yashashini soʻradi.

He asked me where Mr. Bell was. U mendan Mr. Bellning qayerdaligini soʻradi.

He asked me why I had come so late

U mendan nima uchun bunchalik kech kelganimni soʻradi.

He asked me when they would send the letter.

U mendan ular xatni qachon joʻnatishlarini soʻradi.

He asked me who had showed me his work.

U mendan ishini menga kim koʻrsatganligini soʻradi.

He asked me where I had been the day before.

U mendan bir kun oldin qayerda boʻlganligimni soʻradi.

Tarkibida **to be** bo'lgan egaga yoki kesimning ot qismiga berilgan so'roq gapni o'zlashtirma gapga aylantirishda so'roq gap tartibi ham, darak gap tartibi ham ishlatilishi mumkin:

He asked me, «Who is the owner of this car?» U mendan so'radi: «Bu mashinaning egasi kim?»

He asked me who was the owner of that car.

He asked me who the owner of that car was. U mendan o'sha mashinaning egasi kim ekanligini so'radi. He asked me, «What is the price of this car?»
U mendan soʻradi: «Bu mashinaning narxi qancha?»

He asked me what was the price of this car.

He asked me what the price of this car was. U mendan bu mashinaning narxi qancha ekanligini soʻradi.

3. *Yordamchi* yoki *modal fe'l* bilan boshlangan soʻroq gaplarni oʻzlashtirma gaplarga aylantirganda, ergash gap bosh gapga **whether** yoki **if** bogʻlovchilari bilan bogʻlanadi va yuqorida aytilgan kerakli oʻzgartirishlar qilinadi:

Ko'chirma gap:

He asked me, «Have you received our letter?»
U mendan soʻradi: «Siz bizning xatimizni oldingizmi?»
He asked me, «Will you be here tomorrow?»
U mendan soʻradi: «Siz ertaga shu yerda boʻlasizmi?»

Oʻzlashtirma gap:

He asked me whether (if) I had received their letter.

U mendan ularning xatini olgan-olmaganligimni soʻradi.

He asked me whether (if) I should be there the next day.

U mendan keyingi kuni oʻsha yerda boʻlish boʻlmasligimni soʻradi.

4. Umumiy soʻroq gaplarning javoblarini oʻzlashtirma gapga aylantirganda **yes** va **no** soʻzlari tushirib qoldiriladi:

Ko'chirma gap:

He asked Nancy, «Do you want to see the new film?«

She answered: $\begin{cases} \text{"Yes, I do".} \\ \text{"No, I don't".} \end{cases}$

U Nansidan soʻradi: «Siz yangi filmni koʻrishni istaysizmi?» U javob berdi: «Ha». «Yoʻq».

I asked him, «Will you go there?»

He answered, {«Yes, I will». «No, I won't».

Men undan soʻradim: «Siz u yerga borasizmi?«

U javob berdi: «Ha, boraman» «Yoʻq, bormayman».

O'zlashtirma gap:

He asked Nancy whether she wanted to see the new film.

She ansered that \begin{cases} \text{she did.} \\ \text{she didn't.} \end{cases}

U Nansidan yangi filmni koʻrishni istash-istamasligini soʻradi.

U ha deb javob berdi.

U yoʻq deb javob berdi.

I asked him whether he would go there.

He answered that \begin{cases} \text{he would.} \\ \text{he wouldn't.} \end{cases}

Men uning u yerga borish-bormasligini soʻradim.

U ha deb javob berdi.

U yoʻq deb javob berdi.

Rasmiy va kitobiy uslubda yuqoridagi javoblar quyidagicha oʻzgartiriladi:

He answered in the affirmative. U ijobiy (tasdiqlovchi) javob berdi.

He answered in the negative. U salbiy javob berdi.

BUYRUQ GAPLARNI OʻZLASHTIRMA GAPLARGA AYLANTIRISH

Koʻchirma buyruq gaplarni oʻzlashtirma gapga aylantirganda quyidagi oʻzgartirishlar qilinadi:

- 1. Agar koʻchirma gap buyruq qap boʻlsa, bosh gapdagi **say** fe'li **tell** *buyurmoq*, *aytmoq* yoki **order** *buyurmoq* fe'li bilan almashtiriladi. Agar buyruq gap iltimosni ifodalasa, **say** fe'li **ask** fe'li bilan almashtiriladi.
- 2. Koʻchirma gapdagi buyruq maylidagi fe'l oʻzlashtirma gapda **to** yuklamasi bilan keluvchi infinitiv bilan almashtiriladi. Boʻlishsiz shaklini yasash uchun infinitivning oldiga **not** inkor yuklamasini qoʻyamiz.
- 3. Kishilik, egalik va koʻrsatish olmoshlari mazmunga qarab almashtiriladi:

Ko'chirma gap:

She said to Tom,
«Come at five o'clock».
U Tomga dedi:
«Soat beshda keling».
I said to Ann, «Please bring
me a glass of water».
Men Annga dedim: «Iltimos,
menga bir stakan suv olib keling».
He said to me, «Don't go there».
U menga dedi: «U yerga bormang».

O'zlashtirma gap:

She told Tom to come at five o'clock.

U Tomga soat beshda kelishni aytdi.

I asked Ann to bring me a glass of water.

Men Anndan menga bir stakan suv olib kelishni iltimos qildim. He ordeded me not to go there. U menga u yerga bormaslikni buyurdi

Aniqlovchi ergash gaplar (Attributive clauses)

1. Aniqlovchi ergash gaplar qoʻshma gapda aniqlovchi vazifasida keladi va bosh gapga **who (whom), whose, which, that** olmoshlari va **when, where, why** ravishlari yordamida bogʻlanadi:

The man **who was here yesterday** is a painter.

Kecha bu yerda boʻlgan kishi rassom.

I know the man whom you mean.

Our representative, whose letter I showed you yesterday, will return to London at the end of vhe week.

I have the book **that I was looking** for.

I have seen the house where (= in which) Tolstoy died.

I remember the day when I first came to London.

The reason why he did it is plain.

Kim haqida gapirayotganingizni bilaman. (Siz gapirayotgan kishini bilaman.)

Bizning vakilimiz, men kecha sizga xatini koʻrsatgan kishi, shu haftaning oxirida Londonga qaytib keladi.

Men izlayotgan kitobimni topdim

Men Tolstoy vafot etgan uyni koʻrdim.

Men Londonga kelgan birinchi kunimni eslayman.

Uni nima uchun bunday qilganining sababi aniq.

Aniqlovchi ergash gaplar qaysi otni aniqlayotgan boʻlsa, bevosita oʻsha otdan keyin keladi.

- 2. Aniqlovchi ergash gaplar uch xil boʻladi:
- a) ajratuvchi aniqlovchi ergash gaplar shaxs(lar) yoki buyum (lar) ning shu shaxs yoki buyumning yakka oʻziga xos alohida xususiyatlarini ifodalaydi va ularni shu turdagi hamma shaxs yoki buyumlardan ajratadi:

The letter that I received from him yesterday is very important.

The vessels which arrived at the port yesterday were built in Russia.

The children who lived in that house are my brother's friends.

Men undan kecha olgan xat juda muhim

Kecha portga yetib kelgan kemalar Rossiyada qurilgan.

Oʻsha uyda yashovchi bolalar mening ukamning doʻstlari.

b) tasniflovchi aniqlovchi ergash gaplar shaxs(lar) yoki buyum(lar)ni belgi va xususiyatlariga qarab, sunday shaxs yoki buyumlarning biror turiga kiritadi:

A letter which is written in pencil is difficult to read.

Vessels which are used for the transportation of oil are called tankers.

Children **who live by the sea** usually begin to swim at an early age.

Qalamda yozilgan xatni oʻqish qiyin.

Neft tashish uchun foydalaniladigan kemalar tankerlar deb ataladi.

Dengiz boʻyida yashovchi bolalar suzishni erta boshlaydilar.

c) tasvirlovchi aniqlovchi ergash gaplar shaxs(lar) yoki buyum(lar)ni tasvirlaydi, shaxs yoki buyumlar haqida qoʻshimcha ma'lumot beradi:

We have received a letter, which contains interesting information on the state of the market of wheat.

We have chartered two vessels, which will arrive in Odessa at the end of the month.

In the street I met some children, who showed me the way to the station.

The manager of our office, who is a highly educated man, speaks several foreign languages.

Biz bugʻdoy bozoridagi ahvol toʻgʻrisida qiziqarli axborot beradigan xat oldik.

Biz Odessaga oyning oxirida yetib keladigan ikkita kema yolladik.

Koʻchada menga stansiyaga yoʻlni koʻrsatib qoʻygan bir nechta bolalarni uchratdim.

Ofis menejeri, yuqori bilimli kishi, bir nechta chet tillarda gapiradi.

3. Ajratuvchi va tasniflovchi aniqlovchi ergash gaplarni tushirib qoldirsak mazmun buziladi. Agar — The letter which I received from him yesterday is very important gapidagi that I received from him yesterday ajratuvchi aniqlovchi ergash gapni tushirib qoldirsak, qanday xat haqida gap ketayotganligi noma'lum boʻlib qoladi. A letter which is written in pencil is difficult to read gapidagi tasniflovchi aniqlovchi ergash gapni olib tashlasak, gapning ma'nosi yoʻqoladi: A letter is difficult to read.

Tasvirlovchi aniqlovchi ergash gaplarni gapning ma'nosiga ta'sir qilmasdan olib tashlash mumkin. We have chartered two vessels, which will arrive in Odessa at the end of the month gapidan ergash gapni olib tashlasak — We have chartered two vessels, — gapi tugallangan mazmunga ega bo'ladi, ergash gap esa faqat qo'shimcha ma'lumot beradi. Buni alohida mustaqil gap bilan berish ham mumkin: They will arrive at the end of the month.

- 4. Ajratuvchi va tasniflovchi aniqlovchi ergash gaplar bosh gapdan vergul bilan ajratilmaydi, tasvirlovchi aniqlovchi ergash gaplar odatda bosh gapdan vergul bilan ajratiladi.
- 5. Ajratuvchi va tasniflovchi aniqlovchi ergash gaplarda **whom** (who olmoshining obyekt kelishikdagi shakli) va **which** olmoshlari koʻpincha **that** olmoshi bilan almashtiriladi:

A letter **that (which) is written in pencil** is difficult to read.

There is the student that (whom) we saw at the theatre yesterday.

Qalamda yozilgan xatni oʻqish qiyin.

Ana biz kecha teatrda koʻrgan talaba.

- 6. **Who** olmoshi kamdan-kam hollarda **that** olmoshi bilan almashtiriladi. **Whose** olmoshi hech qachon **that** olmoshi bilan almashtirilmaydi.
- 7. **That** olmoshidan keyin predlog kelmaydi. Bu holda predlog fe'ldan keyin keladi, agar to'ldiruvchi bo'lsa, to'ldiruvchidan keyin keladi:

The man that you are speaking about is in the next room.

This is the house that I used to live in.
The steamer that we loaded the goods

on will leave the port tomorrow.

Siz gapirayotgan kishi qoʻshni xonada.

Bu men yashagan uy.

Biz mollarni yuklagan paroxod ertaga portni tark etadi.

- 8. Tasvirlovchi aniqlovchi ergash gaplarda **who, whom, which** oʻrnida **that** ishlatilmaydi.
- 9. Ajratuvchi aniqlovchi ergash gaplarda toʻldiruvchi boʻlib kelgan **that** koʻpincha tushirib qoldiriladi:

There is the student that (whom) I saw at the theatre yesterday. = There is the student I saw at theatre

yesterday.

He posted the letter that (which) he had written. = He posted the letter he had written.

Ana men kecha teatrda koʻrgan talaba.

U yozgan xatini joʻnatdi.

10. Agar nisbiy olmoshdan oldin predlog boʻlsa, va nisbiy olmosh tushib qolsa, predlog fe'ldan keyin keladi, agar toʻldiruvchi boʻlsa toʻldiruvchidan keyin keladi:

This is the house in which I used to

live. = This is the house I used to live in.

The steamer **on which we loaded the goods** will leave the port tomorrow = The steamer **we loaded the goods on** will leave the port tomorrow.

Bu men yashagan uy.

Biz mollarni yuklagan paroxod ertaga portni tark etadi.

11. Ega boʻlib kelgan nisbiy olmoshlar tushirib qoldirilmaydi:

The man **who is sitting there** is my brother.

The picture which (that) hangs on the wall was painted by Repin.

U yerda oʻtirgan kishi mening akam.

Devorda osilgan surat Repin tomonidan chizilgan.

12. Tasvirlovchi aniqlovchi ergash gaplarda nisbiy olmoshlar tushib qolmaydi:

Mr. Bell, **whom I met yesterday**, asked you to ring him up.

Men kecha uchratgan Mr. Bell unga qoʻngʻiroq qilishingizni soʻradi.

Hol ergash gaplar (Adverbial clauses)

- 1. Hol ergash gaplar qoʻshma gapda turli hollarning vazifasini bajaradi. Ular payt ergash gaplar, oʻrin ergash gaplar, sabab ergash gaplar, natija ergash gaplar, ravish ergash gaplar, toʻsiqsiz ergash gaplar, maqsad ergash gaplar va shart ergash gaplarga boʻlinadi.
- 2. Hol ergash gaplar qoʻshma gapning boshida kelganda bosh gapdan vergul bilan ajratiladi.

PAYT ERGASH GAPLAR (ADVERBIAL CLAUSES OF TIME)

1. Payt ergash gaplar bosh gapga when, whenever, while, as, after, before, till, until, as soon as, as long as, since, by the time (that), directly va boshqa bogʻlovchilar yordamida bogʻlanadi:

When we arrived at the port, the steamer was being loaded with grain.

As I was going down the road, I met your sister.

While we were discharging the vessel, we discovered a few bags damaged by sea water.

After the agreement had been signed, the delegation left London.

As soon as we received your telegram, we instructed our office to prepare the goods for shipment.

We haven't had any news from him since he left Tashkent.

I stayed at the custom-house until the goods had been examined.

Biz portga kelganimizda paroxodga gʻalla yuklanayotgan edi.

Koʻchadan ketayotganimda men opangizni uchratdim.

Biz kemaning yukini tushirayotganimizda dengiz suvidan zararlangan bir nechta qoplarni uchratdik.

Bitim imzolangandan keyin delegatsiya Londonni tark etdi.

Biz sizning telegrammangizni olishimiz bilan, ofisimizga mollarni yuklashga tayyorlash toʻgʻrisida koʻrsatma berdik.

U Toshkentni tark etganidan buyon, undan biror xabar olganimiz yoʻq.

Mollarni tekshirib boʻlishmaguncha men bojxonada turdim.

2. Payt ergash gaplarda kelasi zamon ishlatilmaydi. Simple Future oʻrnida Simple Present, Future Continuous oʻrnida Present Continuous, Future Perfect oʻrnida Present Perfect ishlatiladi:

The manager will ring you up when he comes.

Menejer kelganida sizga qoʻngʻiroq qiladi.

As soon as we receive your telegram, we shall instruct our office to prepare the goods for shipment.

While you are having dinner, I shall be reading the newspaper. I shall stay at the custom-house until the goods have been examined.

Biz sizning telegrammangizni olishimiz bilan, ofisimizga mollarni yuklashga tayyorlash toʻgʻrisida koʻrsatma beramiz

Siz tushlik qilayotganingizda men gazetani oʻqiyotgan boʻlaman.

Mollarni tekshirib boʻlishmaguncha men bojxonada turaman.

Izoh: Till va untildan keyin ergash gapning fe'li bo'lishli shaklda keladi:

I shall stay here until (till) vou return.

Men siz qaytib kel(ma)guningizgacha shu verda boʻlaman.

Let us wait until the rain stops.

Keling yomgʻir toʻxtaguncha shu yerda kutamiz

Agar gapning ma'nosi bo'lishsiz bo'lsa, **till** va **until**dan keyin fe'l bo'lishsiz shaklda ishlatilishi mumkin:

He lay until he did not feel the pain any longer.

U ogʻriq sezilmay qolguncha votdi.

O'RIN ERGASH GAPLAR (ADVERBIAL CLAUSES OF PLACE)

1. Oʻrin ergash gaplari bosh gap bilan **where, wherever** soʻzlari yordamida bogʻlanadi:

I like to spend my leave where I can shoot.

He went where the doctor sent him. Wherever he went, he was welcome.

Men ta'tilimni ov qila oladigan joyda oʻtkazishni yoqtiraman. U shifokor yuborgan joyga bordi. U qayerga bormasin uni yaxshi kutib olishdi.

SABAB ERGASH GAPLAR (ADVERBIAL CLAUSES OF CAUSE)

Sabab ergash gaplari bosh gapga because, as, since, for, now that bog'-lovchilari yordamida bog'lanadi:

I went away because there was no one there.

As there were no porters, we had to carry the luggage ourselves.

U yerda hech kim boʻlmaganligi sababli men ketdim.

Hammollar boʻlmaganligi sababli, biz yuklarimizni oʻzimiz koʻtarishimizga toʻgʻri keldi. Since you have finished your work, you may go home.

Now that he is here, he

can help you.

He walked quickly for he was in a great hurry.

Ishingizni tugatgan boʻlsangiz uyingizga ketishingiz mumkin.

U shu yerda ekan sizga yordam be-

radi.

U tez yurdi, chunki u juda shoshi-

layotgan edi.

NATIJA ERGASH GAPLAR (ADVERBIAL CLAUSES OF RESULT)

1. Natija ergash gaplar bosh gapning mazmunidan kelib chiqadigan natijani bildiradi va bosh gapga **so that** bogʻlovchisi yordamida bogʻlanadi. Ogʻzaki nutqda **so that** oʻrnida koʻpincha **so** ishlatiladi:

He went to the lecture early so that (so) he got a good seat.

She sat behind me so that

(so) I could not see the expression on her face.

U yaxshi joy egallash uchun leksi-

yaga erta bordi.

U yuzining ifodasini koʻrmasligim uchun mening orgamga oʻtirdi.

TO'SIQSIZ ERGASH GAPLAR (ADVERBIAL CLAUSES OF CONCESSION)

To 'siqsiz ergash gaplar bosh gapdagi ish-harakat ergash gapdagi sharoitga qaramasdan sodir bo 'lishini bildiradi va ular bosh gapga **though (although)**, **in spite of the fact that** bog 'lovchilari bilan bog 'lanadi:

Though (although) it was Soat to only nine o'clock, there were ko'chal

few people in the streets.

He went out in spite of the fact that he had a bad cold.

Soat to'qqiz bo'lishiga qaramasdan,

koʻchalarda odam kam edi.

Qattiq shamollaganiga qaramasdan

u tashqariga chiqdi.

MAQSAD ERGASH GAPLAR (ADVERBIAL CLAUSES OF PURPOSE)

1. Maqsad ergash gaplar bosh gapdagi ish-harakat qanday maqsadda sodir boʻlishini bildiradi va bosh gapga **so that, so, in order that** bogʻlovchilari yordamida bogʻlanadi. **So that** koʻp qoʻllanadi; **so** bogʻlovchisi faqat ogʻzaki nutqda ishlatiladi. Bu gaplarning kesimi **may (might)** + V va **should** + V yordamida yasaladi. Ergash gapning kesimi ish-harakatning bajarilish imkoniyati borligini ifodalaganda **may (might)** ishlatiladi, imkoniyat boʻlmaganda **should** ishlatiladi.

Bosh gapdagi kesim hozirgi yoki kelasi zamonda boʻlganda **may**, oʻtgan zamonda boʻlganda, **might** ishlatiladi. **Should** bosh gapdagi kesim qaysi zamonda boʻlishidan qat'i nazar ishlatilaveradi:

The teacher speaks slowly so that (in order that) his pupils may understand him.

I gave him the text-book so that (in order that) he might learn his lesson.

They inroducted their agents to pack the goods carefully so that the buyers might not have cause to complain.

I'll ring him at once so (so that) he shouldn't wait for me.

I shall write the letter immediately so that you may be able to read it before I hand it to the typist.

He drew a plan of the village so that she might be able to find his house easily. Oʻquvchilari tushuna olishlari uchun oʻqituvchi sekin gapiradi.

U darsini oʻrganishi uchun, men unga darslikni berdim.

Xaridorlarga shikoyat qilishga sabab boʻlmasligi uchun u agentlarga mollarni ehtiyotkorlik bilan oʻrashga koʻrsatma berdi.

U meni kutmasligi uchun, men unga darhol qoʻngʻiroq qilaman.

Men xatni mashinistkaga berishimdan oldin siz uni oʻqib chiqa olishingiz uchun men xatni shu zahoti yozaman.

U uning uyini osonlik bilan topa olishi uchun qishloqning rejasini (tarxini) chizib berdi.

2. May be able o'rnida can, might be able o'rnida could ishlatilishi mumkin:

I shall write the letter immediately **so that you can read it** before I hand it to the typist.

He drew a plan of the village so that she could find his house easily.

3. Kitobiy tilda ba'zan maqsad ergash gaplari bosh gapga **that** va **lest** bog'lovchilari yordamida bog'lanadi.

Lest bogʻlovchisi **that ... not** *-maslik uchun* ma'nosida ishlatiladi va undan keyin **should** + $\mathbf{V}$ keladi. **Lest**da inkor ma'nosi boʻlganligi uchun undan keyin kelgan kesim boʻlishli shaklda ishlatiladi. **Should** + $\mathbf{V}$ oʻrnida ba'zan aniq maylning hozirgi zamon shakli ishlatiladi:

The invitations were sent out early that the delegations might arrive in time for the conference.

We wrapped the instruments in oilcloth lest they should be damaged by sea water (= lest they be damaged by sea water). Delegatsiyalarningkonferensiyaga vaqtida kelishlari uchun, taklifnomalar erta joʻnatildi.

Asboblar dengiz suvidan buzilmasligi uchun ularni biz klyonka bilan oʻradik.

4. Bosh va ergash gaplarning egasi bitta boʻlsa, ergash gaplar odatda infinitivli ibora bilan almashtiriladi. Bunday infinitivli iboralar oldida **in order, so as** bogʻlovchilari ishlatiladi. Lekin ogʻzaki nutqda yuqoridagi bogʻlovchilar kam ishlatiladi:

I am going to the lecture early so that I may get a good seat. = I am going to the lecture early to get (so as to get, in order to get) a good seat.

Yaxshi joy egallash uchun men leksiyaga erta borayapman.

They left home at five o'clock so that thay should not be late for the lecture. = They left home at five o'clock not to be late (so as not to be late) for the lecture.

Leksiyaga kechikmaslik uchun ular soat beshda uydan chiqishdi.

SHART ERGASH GAPLAR (ADVERBIAL CLAUSES OF CONDITION)

1. Shart ergash gaplar bosh gap bilan **if** agar, **unless** agar ... — masa, **provided** (that), **providing** (that), **on condition** (that) shartda, sharoitda, agar ...sak, supposing (that), suppose (that) faraz qilganimizda kabi bogʻlovchilar bilan bogʻlanadi:

If I see him tomorrow, I shall ask him about it.

He won't go there unless he is invited.

We can deliver the machine in December provided (that) we receive your order within the next ten days.

Agar men uni ertaga koʻrsam, men undan bu haqda soʻrayman.

Agar uni taklif qilishmasa, u u yerga bormaydi.

Agar buyurtmangizni keyingi oʻn kun ichida olsak, mashinani dekabr oyida yetkazib bera olamiz.

- 2. Shart ergash gaplar bosh gapdagi fe'l ifodalagan ish-harakatning yuzaga kelish- kelmasligi (sodir boʻlish yoki sodir boʻlmasligi) uchun zarur boʻladigan shartlarni ifodalaydi.
- 3. Bundan keyin qulaylik uchun «Shart ergash gapli qoʻshma gap» atamasi oʻrnida «shart gaplar» atamasini ishlatamiz.

Shart ergash gaplar real shart gaplar va noreal shart gaplarga boʻlinadi.

REAL SHART GAPLAR

1. Real shart gaplar agar gapirilayotgan shart-sharoit mayjud bo'lganda amalga oshishi mumkin boʻlgan, real taxminni ifodalaydi. Buni koʻpincha kelasi zamondagi ehtimollik ham devishadi va u kelasi zamonga nisbatan ishlatiladi. Real shart gaplarning bosh gapida Simple Future, ergash gapida esa, kelasi zamon oʻrnida Simple Present ishlatiladi:

If the weather is fine tomorrow, we **shall go** to the country.

I'll give you the book on the condition (that) you return it next week. He won't finish his work in time unless he works hard.

Agar ertaga havo yaxshi boʻlsa, biz qishloqqa boramiz.

Men kitobni sizga kelasi hafta qaytarib berish sharti bilan beraman.

Agar u gattig ishlamasa, ishini oʻz vagtida tugata olmaydi.

2. Real shart ergash gaplarda Simple Present o'rnida should + V (fe'lning asosiy shakli) ishlatilishi mumkin va shu shart-sharoitning yuzaga chiqish ehtimolligini juda kamligini ifodalaydi:

If he **should come**, I shall ask him to wait.

If need should arise, we shall communicate with you again.

Agar u kelib qolsa, men undan kutib turishini soʻrayman.

Agar zarurat tugʻilsa, biz siz bilan yana bogʻlanamiz.

3. Shart ergash gaplarda ba'zan will + V ishlatilishi mumkin. Bu yerda will yordamchi fe'l bolib kelmaydi, balki iltimosni ifodalaydi:

We shall be greatful if you will send us your catalogue of Diesel engines.

We shall be obliged if you will acknowledge the receipt of this letter.

Agar siz o'zingizning dizel motorlaringizning kataloglarini sangiz, biz minnatdor bo'lardik.

Agar siz xatni olganingizni tasdiglasangiz, biz sizdan minnatdor boʻlardik

4. Bosh gapdagi fe'l buyruq maylida ham bo'lishi mumkin:

If you see him, ask him to ring me up. If she should come, show her the letter.

Agar uni ko'rsangiz, menga qo'ng'iroq qilishini ayting.

Agar u kelib qolsa, xatni unga ko'rsating.

5. Real shart gaplarda hozirgi va o'tgan zamondagi taxmin ham ifodalanishi mumkin:

If he **is** here, he **is** probably working in the library. If he **called** on them yesterday, they gave him your letter.

Agar u shu yerda boʻlsa, ehtimol u kutubxonada ishlayotgandir.

Agar u kecha ularnikiga borgan bo'lsa, ular xatingizni unga bergandirlar.

Lekin yuqoridagi gaplar juda kam uchraydi.

NOREAL SHART GAPLAR (UNREAL CONDITIONALS — NOT TRUE)

Noreal shart gap ergashgan qo'shma gaplarda amalga oshishi dargumon, yuz berishi ehtimoldan uzoq bo'lgan ish-harakati ifodalanadi.

Hozirgi zamon noreal shart gaplari va o'tgan zamon noreal shart gaplari mavjud.

HOZIRGI ZAMON NOREAL SHART GAPLAR

1. Hozirgi zamon noreal shart gaplar *hozirgi va kelasi zamondagi* ishharakatni ifodalaydi. Ularda (shart ergash gaplarda) fe'l **Simple Past** zamonda, bosh gapda esa **could, might, should** (I shaxs birlik va koʻplikda), **would** (2 va 3-shaxs birlik va koʻplikda) fe'llari va fe'lning asosiy shakli (**to**siz infinitiv) ishlatiladi. Noreal shart gaplarda hamma shaxs va son uchun **to be** fe'lining **were** shakli ishlatiladi:

$$if + subject + {Simple Past \\ were} + subject + {should (would) \\ could \\ might} + V$$

If I had the time, I would go to the movie with you this weekend.
He would tell you about it

if he **were** here.

If he didn't speak so quickly, you could understand him. If we received the documents tomorrow, we should start

loading the goods on Monday. If I saw my friend tomorrow.

I **should ask** him about it. He **could do** it if he **tried.**

You **might find** him there if you **called** at six o'clock.

Agar vaqtim boʻlganda haftaning oxirida siz bilan kinoga borardim.

Agar u shu yerda boʻlganda, buni sizga oʻzi aytib berardi.

Agar u bunchalik tez gapirmaganda, siz uni tushuna olardingiz.

Agar biz hujjatlarni ertaga olganimizda, mollarni dushanba kuni yuklay boshlardik.

Agar do'stimni ertaga ko'rsam, men undan bu haqda so'rar edim.

Agar urinib koʻrsa, u buni qila olar edi.

Agar soat oltida kelsangiz, uni oʻsha yerdan topishingiz mumkin edi.

2. Hozirgi paytda 1- va 3- shaxs birlikda **were** oʻrnida **was** ishlatish holatlari uchraydi:

If he were (was) here, he would help us.

Agar u shu yerda boʻlganda, bizga yordam berar edi.

3. Ish-harakatning yuz berish ehtimoli juda kam boʻlganda, kelasi zamonga taalluqli ergash gapda:

If I **should see** him tomorrow, I should ask him about it. If I **were to** see him tomorrow, I should ask him about it.

Agar ertaga men uni koʻrib qolsam, undan bu haqda soʻrar edim.

Agar ertaga men uni koʻradigan boʻlsam edi, men undan bu haqda soʻragan boʻlar edim.

3. Shart ergash gapda ba'zan **would** + V ishlatiladi va bu yerda **would** yordamchi fe'l bo'lmasdan, iltimosni ifodalaydi:

We should be obliged if you would acknowledge receipt of this letter.

Agar siz bu xatni olganingizni tasdiqlasangiz, biz minnatdor boʻlar edik.

We should be greatful if you **would send** us your catalogue of Diesel engines.

Agar siz oʻzingizning dizel motorlaringizning katalogini joʻnatsangiz, biz sizdan minnatdor boʻlar edik

O'TGAN ZAMON NOREAL SHART GAPLAR

1. Oʻtgan zamon noreal shart gaplar oʻtgan zamondagi farazni ifodalaydi va shuning uchun ham uni amalga oshirish mumkin emas.

O'tgan zamondagi noreal shart gapda ish-harakat **Past Perfect** zamonda, bosh gapida **should (would, could, might)** fe'lidan keyin **Perfekt Infinitiv (Have + P.P.)** keladi:

If I had seen him yesterday, I should have asked him about it.

If we hadn't lost our way, we would have arrived sooner.

He would not have caught cold if he had put on a warm coat.

Agar men uni kecha koʻrganimda edi, men undan bu haqda soʻragan boʻlardim.

Agar biz yoʻlimizni yoʻqotmaganimizda edi, biz ertaroq kelgan boʻlardik.

Agar u issiq palto kiyganida edi, shamollamagan boʻlar edi.

He could have done it if he had tried.

Agar harakat qilganida (urinib koʻrganida) u buni qila olgan

boʻlar edi.

You **might have found** him there if you **had called** at six o'clock.

Agar soat oltida kelganingizda edi, siz uni oʻsha yerdan topishingiz mumkin edi.

Ba'zan **could** o'rnida **should** (**would**) + **be able to** yoki **should** (**would**) + **have** + **been able to** ishlatiladi. Lekin bu juda kam uchraydi:

I could do it if I tried.

I should be able to do it if I tried.

I could have done it if I tried.

I should (would) have been able to do it if I tried.

ARALASH NOREAL SHART GAPLAR

Ba'zan shart (shart ergash gapdagi ish-harakat) oʻtgan zamonga taalluqli boʻlib, natijasi (bosh gapdagi ish-harakat) hozirgi zamonga taalluqli boʻlishi yoki aksincha boʻlishi mumkin. Bunday gaplar aralash shart gaplar deyiladi:

If you **had worked** harder last year, you **would know** English well now.

Agar oʻtgan yili qattiqroq ishlaganingizda edi, hozir ingliz tilini yaxshi bilardingiz.

Yuqoridagi gapning shart gapida ish-harakat oʻtgan zamonga taalluqli va **Past Perfect** ishlatilgan, bosh gapida esa ish-harakat hozirgi zamonga taalluqli va **would** + **V** ishlatilgan.

If he **knew** English well, he **would have translated** the article without difficulty yesterday.

Agar u ingliz tilini yaxshi bilganda edi, kecha maqolani qiynalmasdan tarjima qilgan boʻlardi.

Bu yerda shart ergash gapdagi ish-harakat hozirgi zamonda (**Simple Past** ishlatilgan), bosh gapdagi ish-harakat esa oʻtgan zamonda (**would + have + P.P.** ishlatilgan).

SHARTI YOKI NATIJASI BOʻLMAGAN NOREAL SHART GAPLAR

Ba'zan noreal shart gaplarda bosh gap yoki ergash gap bo'lmaydi, faqat taxmin qilinadi:

Why didn't you tell me about it? I should have helped you.

(Bu yerda shartni taxmin qilish mumkin: If you had told me about it agar menga bu haqda aytganingizda edi).

It is a pity you didn't send us any instructions. We **should have shipped** the goods yesterday. (Bu yerda shartni taxmin qilish mumkin: If we had received your instructions *agar biz sizning ko'rsatmalaringizni olganimizda edi*).

If I had known it before! (Bu yerda shartdan kelib chiqadigan natijani taxmin qilish mumkin: I should have done it *men buni qilgan boʻlardim* yoki: I should have helped him *men unga yordam berardim*).

If they were here! (Bu yerda shartdan kelib chiqadigan natija taxmin qilinadi: I should be so glad *men shunday xursand boʻlardimki* yoki: they would explain everything *ular hamma narsani tushuntirib berardilar*).

Nima uchun bu haqda menga aytmadingiz? Men sizga yordam bergan boʻlardim.

Afsus bizga hech qanday koʻrsatmalar joʻnatmadingiz. Biz mollarni kecha yuklagan boʻlardik.

Men buni ilgari bilganimda edi!

Agarularshuyerdaboʻlganlarida edi!

BOGʻLOVCHISIZ BOGʻLANGAN SHART GAPLAR

Real va noreal shart gaplarda **if** bogʻlovchisi quyidagi hollarda tushib qolishi mumkin:

1. Real shart gaplarning kesimi **should** + **V** bilan ifodalangan boʻlib, **if** bogʻlovchisi tushib qolsa, **should** gapning boshida keladi:

Should he come, ask him to wait. = If he should come, ask him to wait. **Should need arise**, we shall communicate with you again. = If need should arise, we shall communicate with you again.

Agar u kelib qolsa, kutib turishini iltimos qiling.

Agar zarurat tugʻilsa, biz siz bilan yana bogʻlanamiz.

2. Agar hozirgi zamondagi noreal shart gaplarning kesimi tarkibida **had**, **were**, **could**, **should** fe'llari bo'lsa, **if** bog'lovchisi tushib qolishi mumkin va yuqoridagi fe'llar gapning boshida keladi:

Had I time, I should go to the club. = **If I had time,** I should go to the club

Agar vaqtim boʻlganda, klubga borardim.

Were he here, he would help us. = If he were here, he would help us. Could he come tonight, we should be very glad. = If he could come tonight, we should be very glad.

Agar u shu yerda boʻlganda, bizga yordam berardi. U bugun kechqurun kelsa edi,

biz xursand boʻlardik.

Should I see him tomorrow, I should ask him about it. = **If I should see him tomorrow,** I should ask him about it.

Agar men uni ertaga koʻrsam, undan bu haqda soʻrar edim.

Were I to meet him tomorrow, I should ask him about it. = If I were to meet him tomorrow, I should ask him about it.

Agar uni ertaga uchratsam, men undan bu haqda soʻrar edim.

3. Oʻtgan zamondagi noreal shart gaplar oldidan **if** bogʻlovchisi tushib qolganda, kesim tarkibidagi **had** fe'li gapning boshiga oʻtadi:

Had I seen him yesterday, I should have asked him about it. = **If I had seen** him yesterday, I should have asked him about it.

Agar men uni kecha koʻrganimda edi, men undan bu haqda soʻragan boʻlardim.

Had he known it, he would not have gone there. = **If he had known it,** he would not have gone there.

Agar u buni bilganida, u yerga bormagan boʻlardi.

RAVISH ERGASH GAPLAR (ADVERBIAL CLAUSES OF MANNER)

1. Ravish ergash gaplar bosh gapga **as, as if (as though), that** bogʻlov-chilari yordamida bogʻlanadi:

You ought to write as he does.
You answer as if you did not know this rule.

Siz uningdek yozishingiz kerak. Siz xuddi bu qoidani bilmagandek iayob berasiz.

He played so well **that everybody admired him.**

U shunday yaxshi oʻynadiki hamma undan zavqlandi.

2. Agar ergash gap **that** bogʻlovchisi bilan bogʻlangan boʻlsa, bosh gapda sifat va ravishlardan oldin **so**, otlardan oldin **such** ishlatiladi:

The sea was so stormy that the loading of the vessel had to be stopped. The airplane was flying at such a height that

we could hardly see it.

Dengiz shunday boʻronli ediki, kemani yuklashni toʻxtatishga toʻgʻri keldi.

Samolyot shunday balandlikda uchayotgan ediki, biz uni arang koʻra oldik.

3. Qiyoslash ergash gaplari (**Adverbial Clauses of Comparison**) ham ravish ergash gaplariga kiradi. Ular bosh gapga **than, as...as, (not) so...as, the...the** yordamida bogʻlanadi:

He is older than he looks. He works as quickly as I do.

The book is not so interesting as you think.

The more time you spend in the Crimea, the sooner you will recover.

U koʻrinishidan koʻra qariroq.

U mendek tez ishlaydi.

Kitob siz oʻylaganchalik qiziq emas.

Siz Qrimda qancha koʻp vaqtingizni oʻtkazsangiz, shuncha tez tuzalasiz.

Izoh: **the...the** ishlatilganda birinchi **the**dan keyin (ergash gapda) kelasi zamon oʻrnida hozirgi zamon ishlatiladi.

4. As if (as though) bilan bogʻlangan ergash gapdagi ish harakat bosh gapdagi ish-harakat bilan bir vaqtda sodir boʻlgan boʻlsa, ergash gapda Simple Past ishlatiladi, ergash gapdagi ish-harakat bosh gapdagi ish-harakat bilan bir vaqtda davom etgan boʻlsa, Past Continuous ishlatiladi. Bosh gapdagi ish-harakat qaysi zamonda boʻlishdan qat'i nazar, ergash gapda Simple Past va Past Continuous ishlatiladi:

He spoke as if (as though)
he knew this question very well.
They walked slowly up the
stairs as if (as though) they
were carrying something heavy.
The old lady dresses as if
it were winter even in the summer.
(It is not winter.)

U xuddi bu masalani juda yaxshi bilgandek gapirdi.

Ular xuddi ogʻir narsani koʻtarib borayotgandek zinadan yuqoriga sekin koʻtarildilar.

Qari xonim yozda ham xuddi qishdagidek kiyinadi.

Angelique walks **as though** she **studied** modeling. (She didn't study modeling). He acts **as though** he **were** rich.

Anjelika xuddi modelistkalikka oʻqiyotgandik yuradi.

U oʻzini xuddi boydek tutadi.

He is not rich).

5. **As if**dan keyin hamma shaxs va son uchun **to be**ning **were** shakli ishlatiladi. Lekin hozir, ayniqsa ogʻzaki nutqda, birinchi va uchinchi shaxs birlikda **were** bilan birga **was** ham ishlatiladi:

He loved him as if he were (was) his son.

U uni xuddi oʻz oʻgʻlidek sevardi.

He looked in the direction of the enterance door as if **he** were (was) waiting for somebody.

U xuddi birovni kutayotgandek, kirish eshigiga qarardi.

6. Bosh gapdagi ish-harakat qaysi zamonda boʻlishidan qat'i nazar, ergash gapdagi ish-harakat bosh gapdagi ish-harakatdan oldin sodir boʻlgan boʻlsa, ergash gapda **Past Perfect** ishlatiladi:

Sub. + verb (istagan zamon, past) + as if, as though + + subject + had + PP

I remember the story as if (as though) I had just read it.

He described the town as if (as though) he had seen it himself.

Betty **talked** about the contest **as if** she **had won** the grand prize. (She *didn't win* the grand prize.)

Jeff **looked as if** he **had seen** a ghost. (He *didn't see* a ghost.)

He **looked as though** he **had run** ten miles. (He *didn't run* ten miles.)

Men hikoyani xuddi hozir oʻqigandek eslayman.

U shaharni xuddi oʻzi koʻrib kelgandek tasvirladi.

Betti musobaqa haqida xuddi katta mukofotni yutgandek gapiradi.

Jef xuddi arvohni koʻrgandek koʻrinadi.

U xuddi o'n mil chopgandek ko'rinadi.

Izoh: Yuqoridagi ikkita qoida *as if* yoki *as though* haqiqatga teskari voqelikni koʻrsatganda ishlatiladi. Ba'zi vaqtlarda ularda bunday ma'no boʻlmasdan quyidagi zamonlar bilan kelishi mumkin.

He looks <u>as if</u> he <u>has finished</u> the test. *(Perhaps* he has finished.)
He looked <u>as though</u> he <u>was leaving</u>. *(Perhaps* he was leaving.)

U xuddi testni tugatgandek koʻrinadi. (Balki tugatgandir.) U xuddi joʻnayotgandek koʻrinardi. (Ehtimol joʻnayotgandir.) Wish noreal shart gapga o'xshaydi.

Present unreal condition: If I were rich, I would be very happy. Agar men boy bo'lsam baxtli bo'lardim. Past unreal condition: If you had been here last night, we would have enjoyed it. Agar siz kecha oqshom shu yerda bo'lganingizda, biz vaqtni yaxshi o'tkazar edik.

Present wish: I **wish** I **were** rich. Qaniydi boy boʻlsam.

Past wish: We **wish** that you **had been** here last night. Kecha shu yerda boʻlganingizda edi.

FUTURE WISH

We **wish** that you **could come** to the party tonight. (You *can't come*.)

I <u>wish</u> that you would stop saying that. (You probably won't stop.)

She **wishes** that she **were coming** with us. (She is *not coming* with us.)

Biz sizning bu oqshom ziyofatga kelishingizni istardik. (siz kela olmaysiz.)

Men sizning bunday deyishingizni istamas edim. (Bunday demang. Siz ehtimol shunday deyishdan toʻxtamaysiz.)

U biz bilan borishni istar edi. (U biz bilan bormaydi.)

PRESENT WISH

subject + wish + (that) + subject + simple past tense...

I **wish** that I **had** enough time to finish my homework. (I *don't have* enough time.)

We wish that you were old enough to come with us. (You are not old enough.)

They wish that they didn't have to go to class today. (They have to go to class.)

Qaniydi uy vazifamni bajarishga yetarli vaqtim boʻlsaydi. (Yetarli vaqtim yoʻq.)

Qaniydi biz bilan borish uchun yetarlicha katta boʻlsayding. (Katta emassan.)

Qaniydi ular bugun darsga borishga majbur boʻlmasaydilar. (Ular darsga borishga majbur.)

PAST WISH

subject + wish + (that) + subject + $could\ have$ + P.P. had + P.P.

I **wish** that I **had washed** the clothes yesterday. (I *didn't wash* the clothes.)

She wishes that she could have been there. (She *couldn't be* there.)

We **wish** that we **had had** more time last night. (We *didn't have* more time.)

Qaniydi kiyimlarni kecha yuvgan boʻlsaydim. (Yuvganim yoʻq.)

Qaniydi u oʻsha yerda boʻlgan boʻlsa edi. (U oʻsha yerda boʻla olmasdi.)

Qaniydi kecha vaqtimiz koʻproq boʻlganda edi. (Bizning koʻproq vaqtimiz yoʻq edi.)

TINISH BELGILARI

Vergul (Comma)

SODDA GAPLARDA VERGUL

Sodda gapda vergul:

1. Uyushuq boʻlaklarni ajratish uchun ishlatiladi. Vergul oxirgi uyushuq boʻlak oldida kelgan **and** bogʻlovchisi oldida ham ishlatiladi:

There are many theatres, museums and libraries in tashkent.

The steamer was loaded with wheat, barley, and maize.

Toshkentda koʻp teatrlar, muzeylar va kutubxonalar bor. Paroxodga bugʻdoy, arpa va makkajoʻxori yuklangan edi.

2. Otdan keyin kelgan izohlovchini ajratadi:

Pushkin, the great Russian poet, was born in 1799.

Pushkin, buyuk rus shoiri, 1799-yilda tugʻilgan.

3. Mustaqil sifatdoshli iboralarni ajratish uchun ishlatiladi:

Cuba imports different foodstuffs, the main imported commordity being rice.

Kuba koʻp oziq-ovqat mahsulotlarini import qiladi, eng asosiy import qiladigan mahsuloti — guruch.

The manager being absent, the question was postponed.

Menejer yoq boʻlganligi uchun, masala keyinga qoldirildi.

4. Kirish soʻzlar, soʻz birikmalari va kirish gaplarni ajratadi: Fortunately, the fire was discovered before it did much damage. Baxtimizga, yongʻin koʻp zarar yetkazmasdan payqalgan.

In all probability, the steamer will arrive at the end of the week.

His brother, I have forgotten to mention, was a doctor.

5. Murojaatni ajratadi: Porter, take this trunk, please.

Helen, where is my red pensil?

Ehtimol, paroxod haftaning oxirida vetib keladi.

Uning akasi, eslatishni unutibman, shifokor.

Hammol, bu chamadonni oling, iltimos.

Helen, mening qizil qalamim qayerda?

Xatlardagi murojaatdan keyin ishlatiladi:

Dear Friend, Aziz do'stim,

We have just received Biz sizning xatingizni yaqindagina

your lettar... oldik...

AQSHda rasmiy xatlarda murojaatdan keyin, odatda, ikki nuqta qoʻyiladi:

Dear sirs: Hurmatli janoblar:

In answer to your letter... Xatingizga javob berar ekanmiz...

6. Xatning oxiridagi jumlalarda imzodan oldin ishlatiladi: Your faithfully, Sizga sadoqat bilan,

George Brown. Jori Braun.

7. Sanani yozganda oyni yildan ajratadi:

The contract was concluded Shartnoma 1985-yil 15-sentabrda on the 15th September, 1985. tuzildi.

8. Manzil qismlarini ajratadi (adresatni, koʻchani, shaharni, pochtani, mamlakatni):

Messrs. Smith and Co.,

London, E. C.,

England.

QO'SHMA GAPLARDA VERGUL

1. Vergul bogʻlangan qoʻshma gaplarda sodda gaplar orasida teng bogʻlovchilar oldida ishlatiladi:

The contract provided for prompt delivery of the goods, and the buyers immediately chartered a steamer for their transportation.

The buyers made a claim against the sellers, but the latter refused to admit it. Shartnomada tovarlarni tezlik bilan yetkazib berish koʻzda tutilgan edi va xaridorlar ularni tashish uchun zudlik bilan paroxod yoʻlladilar.

Xaridorlar sotuvchilarga da'vo yubordilar, lekin sotuvchilar uni tan olishdan bosh tortdilar.

2. Vergul tasvirlovchi aniqlovchi ergash gaplarni bosh gapdan ajratadi, ajratuvchi va tasniflovchi aniqlovchi ergash gaplar ajratilmaydi:

We went to the lake, which was very stormy that day.

I spoke to the manager, who promised to ship the goods at once.

Biz oʻsha kuni juda dovulli boʻlgan koʻlga bordik.

Men tovarlarni zudlik bilan yuklashga va'da bergan menejer bilan gaplashdim.

Ammo:

He did not see the letters which were lying on the table.

A letter which is written in pencil is difficult to read.

U stol ustida yotgan xatlarni koʻrmadi.

Qalamda yozilgan xatni oʻqish qiyin.

3. Hol ergash gaplar bosh gapdan oldin kelsa, vergul bilan ajratiladi:

If I see, I shall tell him about it.

Agar uni koʻrsam, bu haqda unga aytaman.

After the goods had been examined, we left the custom-house.

Tovarlar tekshirilgandan keyin biz bojxonadan chiqdik.

Ergash gap bosh gapdan keyin kelsa, vergul bilan ajratilmaydi:

I shall tell him about it if I see him.

We left the custom-house after the goods had been examined.

Nuqtali vergul (The Semicolon)

Nuqtali vergul bogʻlangan qoʻshma gaplarda bogʻlovchisiz bogʻlangan sodda gaplarni ajratadi:

The signal was given; the steamer moved slowly from the dock.

He will return from London in May; his sister will stay there another month.

Signal berildi; paroxod sekin dokdan joʻnadi.

U may oyida Londondan qaytib keladi; uning opasi u yerda yana

bir oy qoladi.

Ikki nuqta (The Colon)

Ikki nuqta:

1. Sitata oldida ishlatiladi:

The government declared: «This decision will be taken on the 1st of October».

Hukumat bildirdi: «Bu qaror birinchi oktabrda qabul qilinadi».

2. Koʻchirma gapdagi uzun matndan oldin ishlatiladi:

He said: «We agree to accept your offer provided the rate of freight is reduced to eighteen shillings».

U dedi: «Agar siz yollash hagini o'n sakkiz shillinggacha tushirsangiz biz sizning taklifingizni qabul qilishga rozimiz».

Izoh: Qisqa koʻchirma gaplardan oldin vergul qoʻyiladi:

He said. «Wait for me». U dedi: «Meni kuting«.

He asked me, «Are you cold?» U mendan soʻradi: «Sovqotdingizmi?«

3. Uyushuq boʻlaklar bilan ularni umumlashtiruvchi soʻzlar (as follows the following, for example va bosqalar.) orasida ishlatiladi:

The agreement provides for the delivery of the following raw materials: cotton, wool, jute and others.

Bitim quyidagi xomashyolarni yetkazib berishni koʻzda tutadi: paxta, yung, kanop va boshqalarni.

NUQTA

1. Nuqta darak va buyruq gaplardan keyin qoʻyiladi:

The goods were shipped yesterday. Mollar kecha yuklandi.

2. Soʻzlarni qisqartirganda nuqta ishlatiladi:

Mr. – Mister Mrs. – Mistress Ltd. – Limited **Co.** – Company

So'roq belgisi (The Note of Interrogation)

1. Soʻroq belgisi soʻroq gaplardan keyin qoʻyiladi:

Where is my red pencil? Mening qizil qalamim qayerda?

How old are you? Necha voshdasiz?

2. Oʻzlashtirma soʻroq gaplardan keyin nuqta qoʻyiladi, chunki koʻchirma gapni oʻzlashtirma gapga aylantirishda ular toʻldiruvchi ergash gapga aylanadi:

He asked where his red U qizil qalami qayerdaligini

pencil was. soʻradi.

She asked him how old he was. U undan yoshi nechadaligini

soʻradi.

3. Oʻzlashtirma soʻroq gapning bosh gapi soʻroq gap boʻlsa, gap oxirida

so'roq belgisi qo'yiladi: Did you ask him at what Siz undan poyezdning

time the train leaves? qachon joʻnashini soʻradingizmi?

Uning qachon qaytishini Do you know when he

will return? bilasizmi?

Undov belgisi (The Note of Exclamation)

Undov belgisi kuchli hayajon bilan aytiladigan gaplar oxirida qoʻyiladi:

How glad I am to see you! Sizni koʻrishdan qanchalik xursand-

man!

What a fine building! Qanday go'zal bino!

Qo'shtirnoq (The Inverted Commas)

Qoʻshtirnoq koʻchirma gap va sitatalarni ajratish uchun ishlatiladi. Ular qatorning yuqorisiga qoʻyiladi:

He said: «She will come

U dedi: «U kechqurun keladi».

in the evening».

Apostrof (The Apostrophe)

Apostrof belgisi harflar tushib qolganda ishlatiladi: it's = it is; don't = do not; haven't = have not.

Apostrof belgisi otlarning qaratqich kelishigi qoʻshimchasini yasash uchun ham ishlatiladi: **the student's dictionary** *talabaning lugʻati*, **the students' dictionaries** *talabalarning lugʻatlari*.

Chiziqcha yoki defis (The Hyphen)

Defis qoʻshma soʻzlar orasida ishlatiladi: **reading-room** *oʻquv zali;* **commander-in-chief** *bosh qoʻmondon;* **dark-blue** *toʻq koʻk.*

NOTO'G'RI FE'LLARNING RO'YXATI

SIMPLE PRESENT TENSE	SIMPLE PAST TENSE	PAST PARTICIPLE	PRESENT PARTICIPLE
beat	beat	beaten	beating
begin	began	begun	beginning
bind	bound	bound	binding
bite	bit	bitten	biting
blow	blew	blown	blowing
break	broke	broken	breaking
bring	brought	brought	bringing
build	built	built	building
buy	bought	bought	buying
catch	caught	caught	catching
choose	chose	chosen	choosing
do	did	done	doing
drink	drank	drunk	drinking
drive	drove	driven	driving
eat	ate	eaten	eating
fall	fell	fallen	falling
feel	felt	felt	feeling
find	found	found	finding
fly	flew	flown	flying
forget	forgot	forgotten	forgetting
get	got	gotten	getting
give	gave	given	giving
hear	heard	heard	hearing
hide	hid	hidden	hiding
keep	kept	kept	keeping
know	knew	known	knowing
lead	led	led	leading
leave	left	left	leaving
lose	lost	lost	losing
make	made	made	making
meet	met	met	meeting
pay	paid	paid	paying
ride	rode	ridden	riding
run	ran	run	running
say	said	said	saying
see	saw	seen	seeing

sell	sold	sold	selling
send	sent	sent	sending
sing	sang	sung	singing
sink	sank	sunk	sinking
sit	sat	sat	sitting
speak	spoke	spoken	speaking
spend	spent	spent	spending
stand	stood	stood	standing
steal	stole	stolen	stealing
strive	strove	striven	striving
	(strived)	(strived)	
swim	swam	swum	swimming
take	took	taken	taking
teach	taught	taught	teaching
tear	tore	torn	tearing
tell	told	told	telling
think	thought	thought	thinking
throw	threw	thrown	throwing
understand	understood	understood	understanding

Ba'zi fe'llarning shakli $\emph{Simple Past}$ va $\emph{Past Participle}$ da o'zgarmaydi:

SIMPLE PRESENT TENSE	SIMPLE PAST TENSE	PAST PARTICIPLE	PRESENT PARTICIPLE
bet	bet	bet	betting
bid	bid	bid	bidding
cost	cost	cost	costing
cut	cut	cut	cutting
fit	fit	fit	fitting
hit	hit	hit	hitting
put	put	put	putting
quit	quit	quit	quitting
read	read	read	reading
shut	shut	shut	shutting
spread	spread	spread	spreading

MUNDARIJA

Otlarda son	110
Faqat birlikda ishlatiladigan otlar	113
Faqat koʻplikda keladigan otlar	114
Otlarda kelishik	
Ko'rsatkichlar	
Artikl (The article)	120
Turdosh otlar bilan noaniq artiklning ishlatilishi	120
Aniq artiklning turdosh otlar bilan ishlatilishi	124
Turdosh otlar oldida artiklning ishlatilmasligi	
Atoqli otlar oldida artiklning ishlatilishi	
Kasallik nomlari oldida artiklning ishlatilishi	
Artiklning har xil holatlarda ishlatilishi	
SIFAT	
Sifat darajalari	
Otlarning sifatga oʻxshab ishlatilishi	
Sifatlarning otlashishi	150
Sifatlarning gapdagi oʻrni	
SON	152
OLMOSH	158
Kishilik olmoshlari	158
Egalik olmoshlari	
Oʻzlik olmoshlari	
Birgalik olmoshlari	
Koʻrsatish olmoshlari	
Soʻroq olmoshlari	
Nisbiy olmoshlar	10/
Nisbiy olmoshlarning tushib qolishi	
Gumon olmoshlari	171
Some va any olmoshlaridan yasalgan olmoshlar	
No va none olmoshlari	
Much va many olmoshlari	176
Little va few olmoshlari	177
All olmoshi	179
Both olmoshi	180
Either va neither olmoshlari	
Each va every olmoshlari	
Other olmoshi.	
One olmoshi	
RAVISH	
Ravishlarning turlari	
Ravish shakllari	
Ravish darajalari	
Ravishlarning gapdagi oʻrni	
PREDLOG	198
Shakli ravishlar bilan mos keluvchi predloglar	199
Predlogning gapdagi oʻrni	
Ba'zi predloglarning ishlanilishi	201
Guruh predloglar	
Bogʻlovchi	
Teng bogʻlovchilar	
Ergashtiruvchi bogʻlovchilar	
Rogʻlovchi soʻzlar	
DOV TOYCHI SO ZIZI	/. 1/

Shakli bir-biriga mos keladigan bogʻlovchilar,predloglar va ravishlar	
Undov so'zlar (The Interjection)	
GAP	254
Sodda gap. Yigʻiq va yoyiq gaplar	255
Gapning bosh boʻlaklari	
Ega (The subject)	256
It soxta egasi	257
It is that birikmasi	
One va they ega vazifasida	258
Kesim (The predicate)	
Sodda kesim	
Qoʻshma ot-kesim	259
Qoʻshma fe'l-kesim	
There is birikmasida kesim	
Ega bilan kesimning moslashuvi	264
Ikkinchi darajali boʻlaklar	
Toʻldiruvchi	
Vositasiz toʻldiruvchi	
Predlogsiz vositali toʻldiruvchi	
Predlogli vositali toʻldiruvchi	268
It soxta to 'ldiruvchisi	
Aniqlovchi (The attribute)	
HOL	
Darak gaplarda soʻz tartibi	
Gapda toʻldiruvchining joylashishi	
Predlogsiz vositali toʻldiruvchi va to predlogi bilan kelgan vositali	2/4
toʻldiruvchitoʻldiruvchi	275
Holning gapdagi oʻrni	
Bosh boʻlaklarning odatdagi soʻz tartibidan chekinishi	
Ikkinchi darajali boʻlaklarning odatdagi oʻrnidan chekinishi	
Boʻlishsiz gaplar	
So'roq gaplar	
Umumiy soʻroq gaplar	
Umumiy soʻroq gaplarning javoblari	283
Boʻlishsiz umumiy soʻroq gaplar	
Tasdiq soʻroq gaplari	
Maxsus soʻroq gaplar	
Maxsus soʻroq gaplarning javoblari.	
Gapning egasiga va eganing aniqlovchisiga beriladigan savollar	
Ot-kesimlarga maxsus soʻroq gaplar tuzish	291
Maxsus soʻroq gaplarning boʻlishsiz shakli	
Muqobil soʻroq gaplar	
Buyruq gaplar	294
Undov gaplar	
Qoʻshma gaplar	
Bogʻlangan qoʻshma gap	
Ergashgan qoʻshma gaplar	
Ergash gaplarning turlari	
Ega ergash gaplar	
Kesim ergash gaplar	
Toʻldiruvchi ergash gaplar	
Ega, kesim va toʻldiruvchi ergash gaplarga izoh	299

Koʻchirma va oʻzlashtirma gaplar
Darak gaplarni oʻzlashtirma gaplarga aylantirish
Buyruq gaplarni oʻzlashtirma gaplarga aylantirish
Aniqlovchi ergash gaplar (Attributive clauses)
Hol ergash gaplar (Adverbial clauses)
Payt ergash gaplar
Oʻrin ergash gaplar313
Sabab ergash gaplar
Natija ergash gaplar
Toʻsiqsiz ergash gaplar
Maqsad ergash gaplar314
Shart ergash gaplar316
Real shart gaplar
Noreal shart gaplar
Hozirgi zamon noreal shart gaplar
Oʻtgan zamon noreal shart gaplar
Aralash noreal shart gaplar
Sharti yoki natijasi boʻlmagan noreal shart gaplar
Bogʻlovchisiz bogʻlangan shart gaplar
Ravish ergash gaplar 322
Wish gaplar
Tinish belgilari
Noto'g'ri fe'llarning ro'yyati

Muhammad Gʻapporov, Robiya Qosimova

INGLIZ TILI GRAMMATIKASI

Akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari uchun oʻquv qoʻllanma

«TURON-IQBOL», 2010

Muharrir T. Joʻrayev Texnik muharrir T. Smirnova

Musahhihlar: S. Abdunabiyeva, H. Zokirova

Kompyuterda sahifalovchi E. Muratov

25.06.10 da chop etishga ruxsat etildi. Bichimi $60\times90^1/_{16}$. «Times» garniturasida bosildi. Shartli b. t. 21,0. Nashr. t. 26,0. Adadi 1020 nusxa. Buyurtma 368.

«Turon-Iqbol» nashriyoti. 100182. Toshkent sh., H. Boyqaro koʻchasi, 51-uy. Telefon: 244-25-58, faks: 244-20-19.

«Toshkent Tezkor Bosmaxonasi» MCHJ da chop etildi. 100200. Toshkent sh., Radial tor koʻchasi, 10-uy.